احمد شاه بابا افغان

د ستر احمدشاه بابا د اتل ژوند تاریخ

مؤلف: میرغلام محمد غبار
ژباړن: امین الله دریځ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 8242

احمدشاه بابا افغان

مؤلف: میرغلام محمد غبار

ژباړن: امین الله دریځ

PROPERTY OF ARIC Established 1989

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژند ګلوی:

د کتاب نوم: احمدشاه بابا افغان

مولف : میرغلام محمد غبار

ژباړن : امین الله «دریځ»

کمپوزر : مجیب الله

خپرونکی: دانش کتابخانه، قصه خوانی، دهکی نعلبندی

فون: 2564513

د چاپ شمېر: ۱۰۰۰ توک

د چاپ کال : قوس ۱۳۷۷ هـ ش

د چاپ حق محفوظ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

ډالی

افغان توریالي ژوبل ولس ته چې د تاریخ په بهیر کې
څو پلا د خپلې تېرې تورې په تور، تورسکور شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
١- د ژباړن سریزه	الف
٢- د لیکوال سریزه	د
٣- لومړی برخه:	١
لومړی څپرکی:	١
د احمدشاه نسب	١
٤- دویم څپرکی:	٤
د احمدشاه نیکه	٤
٥- دریم څپرکی:	٨
د احمدشاه پلار	٨
٦- څلورم څپرکی:	١١
داحمدشاه مور	١١
٧- پینځم څپرکی:	١٥
داحمدشاه ورور	١٥
٨- شپږم څپرکی:	١٨
د احمدشاه د زوکړې نېټه او ځای	١٨
٩- اووم څپرکی:	٢١
د احمدشاه زده کړې	٢١
١٠- اتم څپرکی:	٢٢
د احمدشاه شخصیت	٢٢
١١- نهم څپرکی:	٢٤
د احمدشاه بنه	٢٤
١٢- لسم څپرکی:	٢٦
داحمدشاه اغوستن وخواړه	٢٦
١٣- یوولسم څپرکی:	٢٨
د احمدشاه دمه نی بوختیاوې	٢٨
١٤- دوولسم څپرکی:	٢٩
د احمدشاه دوراني نومولو لامل	٢٩
١٥- دیارلسم څپرکی:	٣١
د احمدشاه ماندیني او بچیان	٣١
١٦- څوارلسم څپرکی:	٣٤
د احمدشاه هممهالي او گاوندي پاچاهان	٣٤
١٧- دویمه برخه:	٣٦
پنځلسم څپرکی:	٣٦
داحمدشاه ژوند لیکه...	٣٦
١٨- شپاړسم څپرکی:	٤٤
احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو؟	٤٤
١٩- اوولسم څپرکی:	٤٨
تر احمدشاه وړاندې افغانستان	٤٨
٢٠- اتلسم څپرکی:	٥٣
د احمدشاه اداري ورتیا	٥٣
٢١- دریمه برخه:	٥٨
د احمد شاه هیوادنی چارې	٥٨
٢٢- نولسم څپرکی:	٥٨
د احمدشاه ملکي جوړښتونه:	٥٨
په پلازمینه کې	٥٨
وزارت	٥٩
اعلي دیوان	٦١
شرعیه محکمه	٦٢
د لیکلو څانګه (شاهي دارالتحریر)	٦٣
د دربار اداري	٦٣
عرض بیگي	٦٤
مهمانداریاشي (میلمه پال)	٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د پخلنځي ځارن	٦٤
جهرچي باشي (وياند)	٦٤
اوردوباشي	٦٥
پيشخانه‌چي	٦٥
پيش خدمت باشي	٦٥
ځانګړی نديم يا د پاچاه مصاحب	٦٥
خواجه سراباشي	٦٦
ميراخورباشي ګري	٦٦
خزانه داري	٦٧
داروغه ګي، اخبار ځانګه او...	٦٧
ضبط بيګي ګري	٦٨
سلاکاره غونډه	٦٩
په ولايتونو کي	٦٩
٢٣- شلم شهرکی:	٧٢
د احمدشاه پوځي جوړښتونه:	٧٢
پوځي ځانګي	٧٢
نظام دفتر	٧٢
سيورسات‌چي	٧٣
قورخانه (وسله تون)	٧٤
٢٤- يويشتم شهرکی:	٧٥
اوردو	٧٥
پوځي سرتېري	٧٥
سپورتولګی	٧٦
پلی تولګی	٧٦
توپ تولګی	٧٦
لبکري جوړښتونه	٧٧
ليږدوني	٧٧
دنيم پوځي لبکرو جوړښتونه	٧٩
د اوردو شمېر	٨٠
د اوردو تنخاوي	٨١
٢٥- دوه ويشتم شهرکی:	٨٤
د احمدشاه دولت ګټي او لګښتونه	٨٤
دولتي لګښت	٨٨
٢٦- درويشتم شهرکی:	٩٠
د احمدشاه د کارکونکيو رسمي نومونه	٩٠
٢٧- څلورويشتم شهرکی:	٩١
د احمدشاه وداني	٩١
٢٨- پينځه ويشتم شهرکی:	٩٣
د احمدشاه پر مهال د افغانستان نښان	٩٣
٢٩- څلورمه برخه:	٩٧
داحمدشاه پوځي تيارسې	٩٧
٣٠- شپږويشتم شهرکی:	٩٩
لومړی يون (١١٦١) س کال	٩٩
د کابل، پېښور، سندو ملتان نيول	٩٩
د لاهور جګړه	٩٩
د «سرهند» جګړه	٩٩
٣١- اووه ويشتم شهرکی:	١٠٦
دويم يون (١١٦٢) کال	١٠٦
د سيالکوټ، اورنګ آباد، کوجرات	١٠٦
و سپرسرور نيول	
٣٢- اته ويشتم شهرکی:	١٠٨
دريم يون (١١٦٣) کال	١٠٨
د هرات نيول، شمال و سهيل...	١٠٨
او د بلخ، بدخشان وبلوڅستان...	١٠٨
٣٣- نه ويشتم شهرکی:	١١١
څلورم يون (١١٦٥) کال	١١١
د پنجاب و کشمير نيول،...	١١١
د ملتان، سندو د اندوس د...	١١١
٣٤- ديرشم شهرکی:	١١٣
پينځم يون (١١٦٦) کال	١١٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان	مخ
د نېشاپور جګړه	۱۱۳
۳۵- پودېرشم شهرکی:	۱۱٤
شپږم یون(۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال	۱۱٤
د مشهد و نېشاپور نیول	۱۱٤
۳۶- دوه دېرشم شهرکی:	۱۱۶
اووم یون(۱۱۷۰) کال	۱۱۶
د پنجاب و کشمیر سمون، د دهلي نیول	۱۱۶
۳۷- درې دېرشم شهرکی:	۱۲۲
اتم یون(۱۱۷۳-۱۱۷٤) کال	۱۲۲
د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» تنبیه، د پانیپت جګړه، د هندوستان نیول	۱۲۲
۳۸- څلوردېرشم شهرکی:	۱٤٤
نهم یون له (۱۱۷۵) تر(۱۱۷۷) کال پورې	۱٤٤
په پنجاب و هند کې د سیکانو تنبیه (د شنې پانې جګړه) ، کشمیر ته لښکر ...	۱٤٤
۳۹- پینځه دېرشم شهرکی:	۱٤۷
د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې- د افغانستان و بخارا برید تاکنه	۱٤۷
٤۰- شپږ دېرشم شهرکی:	۱٤۸
لسم یون(۱۱۸۳) کال	۱٤۸
د خوراسان ولایت سمون	۱٤۸
٤۱- اووه دېرشم شهرکی:	۱۵۱
د احمدشاه مړینه	۱۵۱
د (۱۱۸۶) کال د رجب شلمه د جمعې شپه	۱۵۱
٤۲- اته دېرشم شهرکی:	۱۵۳
د احمدشاه ځای ناستی	۱۵۳
٤۳- اخځ	۱۵۵
٤٤- د انځورونو نیولیک	۱۵۷
٤۵- ویي پانګه	۱۵۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژباړن یادښت

تاریخ د برمیال وپرتمین ژوندانه پر لوري د انساني ټولنو د سرو او تودو هڅو زېرنده پایله ده.

انساني پرګنې د ژوندانه په بهیر کې د تاریخ د خوځنده ځواک په توګه ځان ځرګندوي او خپل ازمېښتونه، پوهه او برياوې له خپلو تکرونو، تېروتنو او ماتیو سره د همدغه تاریخ له لارې خپلو راتلونکیو کولونو ته دارزښتمنو ژوند ښوونو په توګه یادګار پرېږدي چې هغه په سمه توګه د ګاندې په ټاکلو کې ګټه ترې واخلي او د ناټاکلي او ناځرګندي ښشپېرتیا پر لوري پرله پسې ګامونه ګرندي کړي، په دې توګه، تاریخ د فرهنګ د پرمختلوني بهیر هنداره هم ګڼلای شو. پخوا چا تاریخ ته د پوې په لړ کې ځای نه ورکاوه؛ د ټولنیز پرمختګ په بهیر کې یې د هغه ارزښت نه پېژانده او د پخوانیو انسانانو هغه زړې کیسې یې ګڼلې چې یوازې یې د وزګارتیا او دمې په شېبو کې د اورېدو وړیللې، خو ټولنیز شعور د دغه ټکي منلو ته چمتو نه و چې دوی د ژوندانه په هر ګام و پړاو کې د تاریخ لارښوونو ته اړ دي او له هغه سره اړه لري.

وروسته چې د ژوندانه په بهلا ، بهلو اړخونو کې انساني اند ځواک وده ومونده؛ د ژوندانه لمن وغځېده او د چاپېریال په اړه ژورې پوهې ته اړتیا رامنځته شوه؛ تاریخ هم د پام وړو ګرځېد؛ ارزښت یې راځرګند شو او تر ټاکلیو پوهنیزو آرونو لاندې یې راټولونه پیل شوه.

په ځانګړې توګه، د لرغوني یونان په ځلاند پېر کې چې فلسفې او پوهې بازار تود شو او په هره ځانګه کې پوهان راډګر ته شول، تاریخ ته هم هراړخیز کار پیل او د نورو پوهنو پر لیکه ودرول شو. تاریخ ته د «هېرودوت» هاند وهڅې، لکه هندسې ته د «اکلېدوس» د اندو هڅو غوندې ارزښتناکې او اغېزناکې وې، نوموړي پوه د خپلو څېړنو په ترڅ کې تاریخ ته د بشر پوهنې د یوې سترې ځانګې په توګه آر و لاسوند وټاکلې شول. همدا آرو لاسوندوو چې تاریخ یې له زړو کیسو او اسطورو نه رابېل کړ او د یوې ځانګړې پوهې په توګه یې وپېژاند.

د منځنیو پېړیو په پای کې چې د ژوندانه مراوې ونې بیانوې را واخیسته او بشر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختګ و بیا راژوندي کولو هوډ و تابیا ونیوه؛ تر هرڅه لومړی همدا تاریخ و چې دځلاندې ډېوې په توګه یې د «رنسانس» مخې ته د لرغوني یونان پرلوري د منځنیو پېړیو تیاره او کاږه واټونه ورونول او د نننۍ نړیوال پرمختګ ارت ډګرونه یې پرانیستل.

د رنسانس له پیله را پر دېخوا یوځل بیا د تاریخ فرهنګي ارزښت وځلېد او چټکه وده یې وموندله. په دې توګه، د شلمې پېړۍ ګړندۍ ساینسي او تکنالوژیک پرمختګ چې د توکیزې زېرندوېۍ له پلوه یې د بشري ژوندانه بنه نوې کړه، په ناڅاپي توګه رامنځته شوی نه دی همدا تاریخ و چې خو زره کلنه انساني پوهه یې وپېیله؛ ساینس یې وزېږاوه او په پای کې بشر د دې وړ شو چې سپوږمۍ ته پر تګ سربېره د مریخ تر شا وخوا هم د ګرځېدو جوګه شي، ځکه نو ښځایه نه ده چې تاریخ «د ساینس پلار» وګڼل شي.

نن چې بشر د لانویو پرمختګونو پر لار ولوري روان دی، تر هر بل مهاله یې تاریخ ته ژوره اړتیا لیدل کېږي، په ځانګړې توګه چې غواړي د پنځ (طبیعت) د سمون تر څنګ د خپل ژوندانه لوري، لودن ته هم له نویو مهالنیو غوښتنو سر سمه نوې بڼه ورکړي او انساني اخلاقي ارزښتونه د سپکاوي او اسکېرنې له ګړنګ وژغوري، نو ښایي تاریخ ولولي؛ پرې پوه شي او ګانده له او سمهال سره د تېر مهال د ازمېښتونو، تودو، سړو، بریو، ماتیو او تېروتنو منطقي پیوندونو له پام کې نیولو سره داسې وټرې چې بشریت پرځان باندې د ویرونو، ناتارونو او زره بوګنوونکیو پېښو د ازمېښت بیا راوستو ته اړ نه شي، خو د سوکالۍ، یرم و برتم «آغلي ښار» هرو، مرو ودان کړای شي. په دې اړه افغان ولس تر هر بل چا ډېر د آغلي ښارودانۍ ته اړتیا لري، ځکه چې نن د پرتمین و ویاړلي تاریخ پر لرلو سربېره هم د نړیوال چټک پرمختګ پرواټ تر ټولو وروستۍ پاتې شوی او د ژوندانه په ترخو او تیارو شپو کې شپې او ورځې تېروي.

که افغان مېړنی ولس چې پر هرډګر یې د توري برېښنا د ښنه غونې ځیږ کړی، یوځل بیا خپلو پخوانیو ویاړونو او سربښندنو ته ځیر شو، نو دا متره لري چې نن هم د ژوندانه په ښبلا، ښلو فرهنګي، اقتصادي، ټولنېزو او سیاسي ډګرونو کې د سیالانو سیال شي او د یوه سوبمن ملت په توګه لومړی له پرمختللې نړۍ سره اوږه سمه او بیا یې ترې جګه هم کړای شي. د دې سپېځلي موخې د بشپړاوي یوه لار دا ده چې ټول د خپل ملي تاریخ رښتیني اتلان، لوړ و ژور پړاوونه او د هغوی آر لاملونه وپېژنو.

زموږ د ملي تاریخ پر هسک داسې ګڼ شمېر ځلاند ستوري ځلېږي چې هر یوه په خپل وار د تیارو زره ځیرلی او د افغان ولس په ملتیا یې د سیاسي ژوندانه لار له ورکېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ژغورلې ده. خو په دغه لړ کې ښاغلی «احمدشاه بابا» د اوږد مهالې کرکجنې تورې شپې په ګوګل کې د سوبې او برم د سپېڅلي سباوون هغه رڼ لمر دی چې په خپلو وړانګو یې زرګونه کلونه وروسته بیا د برمیالي «آریانا» تیاره او هېر شوي ګوټونه وروښول او کنګل وهلي زړونه یې د نوي ژوندانه د پسرلنیو ګلورینو شپېو د بیا پیلولو پرلورې تاوده کړل. احمدشاه بابا د افغان ولس هغه مشر دی چې د مشرتابه درې سپېڅلي آزونه (پوهه، مینه، بلهاري) یې د سیاسي ژوندانه ستری ځانګړتیاوې، وې او د خپلو ویاړلیو هڅو تر پایه یې «د هاغه مهال له نړیوال سیاسي، جغرافیایې دود و او تاسره سم» یوه شېبه هم خپل سربښندوی ولس چې دده په لاربښوونه یې بې ساري اتلولی او سربښندونې وکړې، هېر نه کړ، ځکه خو، همدومره چې احمدشاه بابا ته خپل سرسپارلی ولس ګران و، ولس ته هم دی دمانیز پلار غوندې ښکارېده او د زړه له کومې یې درناوی کاوه او کوي یې.

دا د هر افغان ملي دنده ده چې د احمدشاه بابا شخصیت، د هغه د منځته راتګ سیاسي چاپېریال او د هغه د پرله پسې هڅو او کړاوونو زېږنده پایلې په ژورو او هراړخیز ډول وپېژني او د ملي یووالي د سمبول په توګه یې د ګاندي له ځانګړتیاوو سره سم د سیاسي ژوندانه پر ډګر د لارې مشال وګڼي.

د احمدشاه بابا په اړه کورنیو او بهرنیو تاریخپوهانو ګڼ شمېر کتابونه لیکلي چې هریو یې پرخپل ځای ټاکلی ارزښت لري او د لوستلو وړ دي، خو هغه کتاب چې له نن نه (۶۰) کاله پخوا د هېواد تکړه او نومیالي تاریخپوه ښاغلي ارواښاد میرغلام محمد «غبار» د «احمدشاه بابا» په نامه لیکلي و، زما ډېر خوښ شو او پرېکړه مې وکړه: چې د ټولو پښتنو او پښتو ویونکیو له پاره یې وژباړم، دا دی د لوی خدای په مرسته اوس دا کوچنی هڅه تر بشپړېدو وروسته ستاسې مخې ته ایښې، هیله ده چې په لوستو یې مانیزه ګټه ترې واخلئ او د احمدشاه بابا د لاښې او ژورې پېژندنې په لار کې مو مرستندویه شي.

په پای کې له خپل ګران ملګري افغان فرهنګ مین ښاغلي اسدالله «ساپی» نه مننه کوم چې د «دانش کتاب پلورځي» په لګښت یې ددغه کتاب چاپولو ته تندي ورین او یوځل بیا یې د ګران افغانستان له ویاړونو سره خپله اورنۍ مینه زبات کړه.

د ودان افغانستان په هیله
ا «دریغ»
تله، ۱۳۷۷ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال سریزه

افغان احمدشاه «بابا» پر (۱۱۳۵ سپوږمیز = ۱۷۲۲ زیږدی) کال په هرات ښار کې وزیږید، د (۱۱۶۰ س پر شوال = د ۱۷٤۷ ز پر اکتوبر) په کندهار ښار کې د افغانستان پر پاچاهۍ وټاکل شو او د (۱۱۸٦ س پر رجب = ۱۷۷۳ ز پر سپتامبر) په توبه غر کې له نړۍ نه لاړ.

د افغانستان د ملت په سیاسي ژوندانه کې د احمدشاه بابا اندونو او کړنو ارزښتمن اغېز لاره، دی د هېواد د تاریخي بهیر یې له سترو نومیالیو څخه دی چې د ژوندانه او هڅو زده کړه یې د هر افغان ملي دنده ګڼل کېږي.

د احمدشاه ارزښت سربېره پر دې چې یو افغان پاچا و، له دغه اړخه ډېر غوره دی چې دی تر دوو پېړیو ویجاړتیا او د افغانستان تر سیاسي شننې (د افغانستان د تیموریانو د دولت تر ړنګېدو او پر لسمه هجري پېړۍ د بخارا، پارس و هند د واکمنو په لاسونو د هېواد وېش) وروسته د ځواکمن دولت بنسټ ایښوونکی او د افغانستان د پخوانۍ لوړتیا نوی کوونکی دی.

تر احمدشاه وړاندې په کندهار و هرات کې د هوتکیانو او ابدالیانو نومیالیو هم د افغانستان خپلواکي ځلولې او هم هوتکیانو د پارس هېواد نیولی، خو دوی په کورنیو چارو کې د ټول هېواد د سیاسي اداري پریوالي بریالي شوي نه دي. خو احمدشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هماغومره چې د پوهې بریوله پلوه ستر افغان پاچاه دی، تر دې لا ډېر د هغو خدمتونو لا امله چې د افغانستان د ملي او سیاسي یووالي په لار کې یې وکړل؛ د درناوي ور ګڼل کېږي، نو دا به یوه نیمګړتیاوي چې د احمدشاه هېوادوال د هغه د ژوندانه تاریخ د عباسي خلیفه القاهر یا پرانسوي ځلورم هانري تر ژوند ښه ښو لږ وپېژني، هغه هم پر داسې مهال چې ګران هېواد د افغانستان د زلمي او پوه پاچاه اعلیحضرت محمد ظاهرشاه اطال الله بقاءه د پوهې او ادب پالنې تر سیوري لاندې د پرمختګ خواته ځي.

د ۱۳۱۷ لمریز کال پر مني د کندهار ولایت نایب الحکومه او پوځي کوماندان والا حضرت «سردار محمد داود خان» د احمدشاه بابا د غزلونو دېوان «چې تر اوسه لا سي لیکنو په بڼه و» د چاپولو تابیا وکړه او ماته یې وویل چې د هاغه لوی پاچاه ژوند پېښې د هغه د شعرونو د دېوان د سریزې په توګه ولیکم.

سره له دې چې روغ نه وم او د دغه پتمن کار له پاره د پلټنې او لوستنې ور کتابتون و کتابونه هم نه وو، بیا مې هم د دې سکالو د ارزښت له مخې زړه ونیو او په بې وزلۍ کې مې هغه څه چې کړای شول؛ بشپړ کړل.

داچې د دغه کتاب پرېړوالي «ځلوربرخې، اته دېرش څپرکي» د غزلي دېوان په سریزه کې د هغه د راوستو مخه نیوه نو د «احمدشاه بابا» په نامه د یوه ځانګړي کتاب په توګه چاپ و خپراوي ته وسپارل شو. (۱)

په پای کې د دغه ټکي یادول بې ګټې نه دي چې د دغه کتاب په لیکلو کې زما له دود سره سم د هغو کتابونو او اخځونو چې نوم یې اخلم، لومړی ځل په لمن لیک کې د لیکوال نوم، کتاب، چاپځی، د چاپ نېټه او د مخونو شمېر راوړل کېږي او تر هغې وروسته د مخ یا متن په لمنلیک کې یوازې د لیکوال یا کتاب د نامه په یادولو بسنه کېږي.

د ۱۳۱۷ ژمی - کندهار ښار

میرغلام محمد «غبار»

---

(۱) د احمدشاه آرغزلیز دېوان د ښاغلي لیکوال عبدالحي خان حبیبي په بشپړه سریزه پر ۱۳۱۹ کال په کابل کې چاپ شو، ما چې مخکې د دغه کتاب نیولیک دوي ته ورکړی او نوموړي هم د احمدشاه د زوکړې د نېټې، ځای، منګ، پلازناستې، ودانیو، نښان، اداري جوړښت او داسې نورو ځینې برخې او سرلیکونه د «لوی احمدشاهٔ» د سریزې په (و-ط) مخونو کې ځایولې وو نو دا چې تر اوسه دغه کتاب چاپ شوی نه و، دغو اخځونو ته یې هم نغوته کړې نه وه، که نه دوی تل په خپلو لیکنو کې هرو، مرو د سرچینو او اخځونو یادنه کوي، نو درانه همکار د دغه کتاب د چاپېدو په ترڅ کې پر ما نېنګار وکړ چې اقتباس ته یې نغوته وکړم. هماغسې چې هغه وروړ دنبا وله مخې دالار ښوونه وکړه، زه یې هم د وجدان له مخې په پلي کولو اړ شوم. «لیکوال»

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی برخه

لومړی څپرکی

داحمدشاه نسب

احمدشاه د زمان خان زوي د دولت خان لمسی د سدوزيو له کوچني ونډ څخه دی چې د افغانستان د پښتنو د قبیلوي وېش له مخې د سړبنو ابدالیو د لویې څانگې اړوند دی.

دلته د دغه ونډیز وېش سپړنه چې لومړی یې د کورنیو له نومونو نه سرچینه اخیستې او بیا قبیلې پرې نومول شوي چې هرې یوې څوورې او سترې څانگې موندلی او په دې توگه یې د ملي یووالي د ړنگېدو او د ویجاړتیا لار برابره کړې، سمدلاسه بې گټې او له دې څېړنې نه بهر ده.

خو د احمدشاه د نسب په اړه: یو شمېر لیکوالو چې غوښتي یې دي د پښتنو د نسب پوهنې په اړه د وغړېږي، هېښنده دروغجنې شجرې یې لیکلي، لکه یو چې د احمدشاه د نسب په اړه وایي: هغه د زمان زوی، د دولت زوی، د سرمست زوی، د شیرخان زوی، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه خضر زوی، د سدو زوی، د عمر زوی، د معروف زوی، د بهلول زوی، د کاني زوی، د بامي زوی، د حبیب زوی، د پوپل زوی، د زیرک زوی، د عیسی زوی، د ابدال زوی، د ترین زوی، د شرخبون زوی، د سړبن زوی، د قیس «عبدالرشید» زوی دی.[1]

دا وروستی د حضرت محمد (ص) هممهالي بولي چې په حجاز کې یې د اسلام دین ومانه او اوسني څو میلیونه پښتانه یې له کوله دي.

بل پر دې هم نه سهیږي؛ د قیس عبدالرشید پلار پر پلار شمیري او پر شپږ د پرشم هغه یې ملک سا ول ته رسوي.[2]

ځیني لا د دغو شجرو د نومونو او ګڼو د تاکنې په اړه هم یوه خوله نه دی، څو نومونه یې له یوه ځایه لرې کړي او په بل کې یې ور د پر کړي دي.[3]

کېدای شي چې په دې اړه زموږ د لیکوالو غلو او مبالغې بهرني لیکوال هم تېریوستي وي، لکه ښاغلی «ریورتي»[4] چې د غو کیسو ته غوږ نیولی او په هغه ځای کې چې د دې شجرې د نومیالیو نومونه اخلي، د «سدوخان» (د سدوزیو مشر نیکه) د زوکړې نېټه د نواب حافظ محبت خان د «تذکرة الملوک» و «ریاض المحبة» نومیو کتابونو پر بنسټ (۹٦٥) سپوږمیز کال ښیي او «ملک زیرک» د افغانستان د پاچاه شاه رخ (۸۰۷ - ۸۵۰ سپوږمیز) هممهالی ګڼي، دی په خپله اتکلوي چې ملک «ابدال» (د ابدالي پښتنو لوی نیکه) د شرخبون لمسی د افغانستان شاهنشاه «سلطان محمود غزنوي ۳۸۷ - ٤۲۱ سپوږمیز» همهمالي و او د غه اساطیري شرخبون هم د لومړۍ هجري پېړۍ په وروستۍ نیمايي کې د ثقفي حجاج همهمالي ګڼي.

خو د دغو ګروهو دروغجنوالی د سم اندیو پر وړاندې څرګند دی، ځکه چې که د دغو

---

(۱) کتلی شئ: «حیات افغاني» تاریخ، د محمد حیات خان لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸٦٥ زیږدي کال، ۱۷-۱۱۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «خورشید جهان» تاریخ، د شیر محمد خان ګنډاپوري لیکنه، د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زیږدي کال، ۱۷۰-۱۷۸ مخونه.

(۳) کتلی شئ: «تاریخ سلطاني» د سلطان محمد خان خالص لیکنه، د بمبیي چاپ ۱۲۹۸ سپوږمیز کال، ۵۲-٦۸ مخونه، همدا راز «خصایل السعاده» د محمد سعادتخان لیکنه، د لکنهو چاپ ۱۸۸۵ زیږدي کال، ٤٥-۱٤٦ مخونه.

(٤) کتلی شئ: د پښتو ژبې د ویې پوهې او غوند له پوهې سریزه، د ملتان د کمشنر مرستیال لفټننټ ایچ جي ریورتي لیکنه، د کلکتې چاپ ۱۸۵٦ زیږدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخلیکونکیو او نسبپوهانو پر اند د هرو دریو پلرونو له پاره یوه پېړۍ وټاکل شي، نو چې له احمدشاه نه یې تر قیس عبدالرشید پورې شل پلرونه شمېرلي، د ټولو له پاره اووه پېړۍ کېږي، په دې توګه تر احمدشاه پورته داسې ویلی شو چې ښايي ددې کیسې اتل «قیس» به پر پېنځمه هجري پېړۍ ژوند کړی وي. بیا نو دا خپلاسې شجره له خپلو ټولو هغو ځانګو او پانو سره چې ورپورې نښلولې یې دي له ولیو او جړونه د باد مخې ته دغورځولو ده.

زمونږ د دارنګه تاریخونو نیمګړتیا پر دغه کیسه بز آر اړه نه لري، ستره نیمګړتیا دا ده چې د میاشتو او کلونو او تاریخي او جغرافیایي نښو په ټاکنه کې پرېښوونې، ګډونې او ناپامۍ شوي چې دا دواړه د تاریخپوهنې له کلکو او ځرګندو بنسټونو څخه ګڼل کېږي.

په هر ډول، بېرته د خبرې پیل ته راګرځو او وایو چې احمدشاه د زمان خان زوی او د دولت خان لمسی دی چې د پښتنو ابدالیو د سدوزیو پرځانګه پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د احمدشاه نيکه

د احمدشاه نيکه «دولت خان» د دوولسمې هجري پېړۍ په پېل کې د کندهار د ابداليانو مشر و. هاغه مهال د افغانستان ملي مشران د هېواد په ختيزو، لويديزو او شمالي سېمو کې په ربښتينې مانا د ملت واکمن وو او د پارس، هند و وزبکو حکومتونو هم ددوی يو ډول کورنی خپلواکی ته درناوي لاره، تر دې چې د هغوي واکمنو ددغو مشرانو له منځگړتيا پرته له افغاني ملت سره اړيکي نه لرل، سلطان محمد څرګندوي چې: پارسي واکمنو ټل د کندهار د ماليې راټولو په اړه له افغاني مشرانو سره اړيکي ساتل. (۱)

ښکاره ده چې د مشرانو دا واک د پرديو واکمنو نه خوښېده خو دا يې ازمېيلې وه چې له همدغه ډول چلند پرته يې په افغانستان ته ورته هېواد کې سياسي اغېز له ګواښ سره مخامخېدونکی دي، ځکه چې افغانانو لږ موده وړاندې خپلواک تيموري دولت بايللی او د خپل سياسي واک دبيا ګټلو په لټه کې وو.

د هند بابري دولت له دغـه امله درون تاوان وګـاله او د يوسـفـزيو (۲) د زړو رو

(۱) سلطاني، ٦٤ مخ

(۲) د «فرشته» تاريخ ليکوال «محمد قاسم» د جلال الدين اکبر د پېر د پېښو په پای کې د يوسفزيو افغانانو پر وړاندې د هغه د پوځي تاوانونو يادونه کوي، لکه د سوات و باجوړ په جګړو کې چې د هغه د وژل شويو شمېر اته زره ښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو، پیر روښان[۱] خوشال خان ختک[۲] او د هغوی د وروستیو او نورو د بریدونو په لړ کې د ېر ژوبل شو.

---

(۱) پیر روښان (بایزید) د افغان عبدالله زوی او د وزیرستان د کانیګرم اوسېدونکی دی. مور یې «بېبن» نومېده او په جلندر کې یې خپل دغه زوی وزېږاوه. روښان په کانیګرم کې د ملا پاینده تر لاس لاندې زده کړه وکړه؛ چې زلمی شو سمرکند ته لاړ او بېرته د هند پر لوري راستون شو. په جلندر کې یې له افغاني لودي پېغلې «شمسیې» سره واده وکړ او له ملا سلیمان کالنجري سره یې لیدنې وشوې. وروسته خپل هېواد ته راغی؛ له هغه ځایه جلال آباد او نورو ختیزو سیمو ته لاړ؛ پر افغانستان باندې یې د هندي مغولو د ښکېلاک پر واندې هڅې پیل او په پېښور کې یې د ښکاره جهاد جنډه پورته کړه. په پای کې د هغې جګړې په ترځ کې چې د کابل له مغولي نایب الحکومه «محسن خان» سره یې د جلال آباد ختیز لوري ته په تور راغه کې وکړه؛ ووژل شو او په اشنغر کې ښخ شو (د لسمې هجري پېړۍ پای).

پیر روښان یوه سیاسي مېړه و؛ په پښتو، پارسي، هندي او عربي ژبو یې لیکل کړای شول او خپلې ژوند پېښې یې په «حالنامه» نومي کتاب کې لیکلې دي. پیر روښان د یوه ځانګړي مذهب بنسټ ابېږونکی و چې ګروهې یې پر ۹٤۹ سپوږمیز کال ډېر پرمختګ وکړ.

د پیر روښان کول، لکه زوی یې «جلال الدین»، لمسي یې «احداد»، کړوسي یې «عبدالقادر» او کودي یې «کریم داد» ټولو د هېواد د خپلواکۍ له پاره د اکبر، جهانګیر، شاهجهان او نورو پر واندې په مېړانه جګړې وکړې او پر ته له «عبدالقادر» ټول له هندي بابریانو سره د جګړې پر ډګر ووژل شول، په پای کې دغه تاریخي کورنۍ د بایزید لمسي «الله داد خان» له مړینې سره سم په «دکن» کې وېرځېده.

ملا درویزه په خپل «تذکره الابرار و الاشرار» نومي کتاب کې چې پر ۱۰۲۱ لمریز کال لیکل شوی، د دې کورنۍ په اړه لندې خو کرکجنې لیکنې کړې، کتلی شئ: د پېښور چاپ تذکره الابرار ۱۳۰۹ کال، ۲۱۳.۱۵۹.۱۳۷ مخونه. د پیر روښان د مذهبي تګلارې د پېژندلو له پاره د «دبستان مذاهب» کتاب ۱۲۹۲ سپوږمیز کال د بمبیې چاپ ۲۳۵-۲٤۷ مخونه کتلی شئ، دا کتاب د یوولسمې هجري پېړۍ په دویم نیمایي کې لیکل شوی او ښکاري چې لیکوال یې یې کرکې او فیلسوف ډوله سړی و. نوموړی کتاب د هند په چاپخونو کې څو ځله چاپ شوی، په ځانګړې توګه هغه چې د نو لکشور، لکنهو او کانپور په چاپخونو کې چاپ شوی، د لیکوال نوم پرې نه شته او یوازې د «نامه نګار» بلنوم پرې لیدل کېږي. د نولکشور، کانپور د ۱۹۰٤ کال چاپ کتلی شئ، خو د بمبیې د ۱۲۹۲ کال په چاپ کې یې لیکوال د کشمیري «میرزا محسن فاني» په نامه یاد شوی، سرجان ملکم هم څو ځایه دا نوم یادوي خو په ښکاره توګه دا نوم ناپېژندل شوی دی.

شمس الدین سامي وایي د «دبستان مذاهب» لیکوال د زرتشتي دین ګروهمن موبد (د زرتشتي دین یوه اولز وایې لارښود - ژباړن) وچې اکبر پاچاه پر مهال مسلمان شوی او دا کتاب یې د هغه پادشاه په نامه لیکلی دی. کتلی شئ: قاموس الاعلام، داستامبول چاپ ۱۳۱٦ لمریز کال، شپږم ټوک م. هـ ب توکي. د آر کتاب له لوستنې هم د سامي وینا رښتینې کېږي، په دې مانا چې لیکوال یې تر نورو دینونو او مذهبونو په زرتشتي دین بشپړ پوهېږي او د کتاب په پیل کې تر نورو دینونو غوره او پراخه څېړنه پرې لیکي، همدا راز د موبد ځینې شعرونه یې راخیستي او د خپل تېر لیکنې دود په توګه د شاعر نوم په درناوي نه یادوي، همدا لاسوند راښیي چې د کتاب لیکوال په خپله «موبد» نومېده، والله اعلم بالصواب. خو سامي تېر وځي چې وایي، موبد خپل کتاب د اکبرشاه په نامه لیکلی و ځکه چې لیکوال په کتاب کې د جلال الدین اکبر د لمسي شاه جهان د مهال ځینې لیدلې او اورېدلې پېښې را اخیستي او په یوه ځای کې وایي چې «هغه پر ۱۰۳۳ کال ماشوم و» ۱٤۷ مخ، دبستان، بمبیي. اکبر چې پر ۱۰۱٤ کال مړ شوی، نو ویلی شو چې دا مهال لا موبد زېږېدلی نه و، همدا راز یې د مسلماني په اړه هم غوڅه خبره نه شو کړای.

(۲) خوشال خان ختک د توري او قلم خاوند نومیالی افغان مېړه دی (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هجري) دغه سیاسي مشر او اوچت شاعر د هند د بابري حکومت پر واندې د افغانستان د خپلواکۍ له پاره ډېرې جګړې وکړې، په دغه لړ کې یې د «تاترې» په جګړه کې د اورنګزېب تر ټولو ښه زور جګړه مار و یوړې وځپل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې افغانان بريالي شول چې د هندوستان د يوولسمې پېړۍ د نومانند شاهنشاه اورنګزيب پر مهال له پښتنوره تر اټکه خپلواکه واکمني پر پښو ودروي. پردي واکمن په افغانستان کې دغې پښتنې ته ځير او د افغانانو ترمنځ يې د بېلتانه اور ته لمن وهله، په رښتيا هم همدغه سياست د دوي واکمني اوږده او د افغانانو ملي مشران يې مات کړل. ښايي ووايو چې د افغانانو په زرکلنو تاريخونو کې د کورني بېلتانه ترخې پېښې ځرګندې او زموږ د تېرو تاريخي ويرونو آر لامل کښل کېږي ځکه موږ په ډاګه بېلتانه ته (د افغانستان ملي رنځ) وايو.

په هر ډول، پارسي واکمنو په لويديزو سيمو او کندهار کې د بېلتانه اچوني له لارې ژوند کاوه. پر ۱۱۰۵ لمريز کال حسين خان صفوي د پارس پاچاه شو او څه موده وروسته يې د «ګرګين» په نامه يو لېون ډولې ارمني چې پر پارسيانو پورې يې دومره اړه نه لرله، د «بېګلربيګي» ترنامه لاندې د کندهار د پوځي کوماندان او نايب الحکومه په توګه وټاکه او راوليږه.

ګرګين له شل زريز اوردو سره سيمې ته راغی خو څه موده وروسته ورته ځرګنده شوه چې دده د خپلسرۍ پر وړاندې دوه ملي ځواکونه ولاړ دي چې يو يې د ابداليو او بل يې د غلزيو ځانګه ده. د لومړۍ ځانګې مشر د احمدشاه نيکه «دولت خان» او د دويمې هغې «ميرويس خان هوتک» و.

ګرګين چې د افغانانو اروا يې نه پيژنده، له حکومتي نامه او نښې سره يې ان د خواړو د پېرودلو له پاره هم ملي مشرانو ته مخ ور اړول ستوغه ګڼله، له همدې امله يې پريکړه وکړه چې په هر ډول چې کېداى شي دا دواړه ځواکونه له منځه يوسي او د خپلو يرغلونو له پاره ډګر پرانيزي. ګرګين دا کار پيل او هرڅنګه چې کېده، لومړۍ ځواک يې سملاسي وځاپه، خو دويم ځواک همااغه و چې دی او دده لارښود دولت يې له منځه يووړ.

داحمدشاه نيکه «دولت خان» د کندهار ښار ختيز خواته پنځه ويشت ميله لرې په صفا ښار کې په خپله کلا کې اوسېده. پر يوه توره او غلې شپه چې په بانډو کې هيڅ غږ نه پورته کېده د ګرګين سپرو کنډکونو دا کلا، کلابند او په زور يې ونيوه. دولت خان په زړورتيا ګرګين ته ورغی، خو د کورنۍ ځينې غړي يې په تېښته بريالي او ځينې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیول شول. گرگین په بېره دولت خان او د هغه مشر زوي نظر محمد خان ووژل او شتمني یې تالان کړه. گرگین دا کار د سدوزی دولت خان، عزت او اتل خان د کورنیو شخړو له امله «چې یو تر بله خپلوان وو» بشپړ کړ. د احمدشاه د نیکه دولت خان برخلیک همدلته پای شو، خو د نوموړي پېښې نېټه څرگنده نه ده، پر ته له دې چې گرگین د حسین صفوي تر منځته راتګ (۱۱۰۵ لمریز) کال وروسته کندهار ته راغلی، کېدي شي چې د دغه چار د بشپړولو له پاره په څنډ راخوځېدلی وي.

اتکلي ویلي شو چې دا پېښه به د ۱۱۱۵ سپوږمیز کال پر شا و خوا شوې وي. د دې پېښې تر پرسېرېدو وروسته د ارغستان ابدالیان چې ار ته سیمه یې په لاس کې وه، وسله وال شول او له گرگین څخه یې د غچ اخیستلو له پاره د دولت خان نور زامن چې له تاړاکه ژغورل شوي وو؛ خپل مشران وټاکل او جگړه یې پیل کړه.

دا مهال گرگین وو پرېد: د سولې له لارې راوړاندې شو او د دولت خان د زوی «رستم خان» مشري یې په دې توگه ومنله چې د دولت خان کشر زوی «زمان خان» ده ته برمته وروليږل شي، رستم خان چې بله تګلار یې په پام کې وه دا غوښتنه یې ومنله، خو گرگین نه غوښتل چې هغه ته وار ورکړي، نو څلور کاله وروسته یې رستم خان په چل راوغوښت؛ بندي یې کړ او ویې واژه، کورنی او خپلوان یې چې د کندهار ختیز لوري ته خومیله لرې د علی آباد کاریز ته خیرمه اوسېدل د گرگین له خوا تالا او د گرشک و فراه ترمنځ د شوراوک و بکوا سیمو ته وشړل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د احمدشاه پلار

داحمدشاه پلار «زمان خان» نومیالي سړی دی، خود تاریخ په تیاروکې یې د پر لې وینو. په اټکلي توګه پر ۱۱۱۵ سپوږمیز کال چې پلار یې دولت خان او مشر ورور یې نظرمحمد خان د ګرګین په کرغېړن لاس ووژل شول او د ابدالیانو مشر توب دده ورور رستم خان ته ورسېد؛ دی د برمته په ډول ګرګین ته ورولېږل شو. نه پوهېږو چې دا مهال دي څو کلن و، خو دا څرګنده ده چې ماشوم نه و او ښایي تر پنځلسو کلو به پورته و، ځکه چې د افغانانو د دود له مخې تر دغه کوچنی هلک برمته نه لیږل کېږي.

زمانخان د ګرګین له خوا «چې ددې کورنی بنسټیز ړنګول یې هیله وه» کرمان ته ولیږل شو او تر ۱۱۲۲ سپوږمیز کال پورې یې هلته تر څارنې لاندې ژوند کاوه.

پر ۱۱۲۱ سپوږمیز کال ګرګین له خپل ټول شل زریز اوردو سره د کندهار د غلزیو د څانګې د مشر میرویس خان هوتک له خوا ووژل شو. پارسي واکمنی د ګرګین وراره «خسرو» له پنځه ویشت زریز اوردو سره چې د کرج و عجم له کوله و، د ګرګین د وینې ګټلو له پاره کندهار ته راولېږه، خسرو چې کرمان ته راغی، زمان خان یې پخلا او د ابدالیانو د مشر په توګه یې کندهار ته راوست چې د هغه په مرسته د ابدالیانو ملاتړ تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کړي او د کندهار د غلزي دولت پر ورانديي بې وکاروي، ځکه چې هغه د دواړو افغاني څانګو په تريګنی پوه و، خو چې کندهار ته راغی، وېې ليدل چې ابداليو د ګرګين تر وژل کېدو وروسته «عبدالله خان ابدالی» له ملتانه راغوښتی او مشري يې ورسپارلې، نو اړ شو چې د عبدالله خان مشري ومني. زمان خان هم له عبدالله خان سره د ليدنې په ترڅ کې بې له دې چې پخوانی زړه بدی په پام کې ونيسي، د هغه مشرتوب ومانه، په دې توګه دواړه کورنۍ چې له کلو راهيسې يې ترمنځ دښمني وه سمدلاسه روغې ته ورسېدې. ددوي ددښمنی لامل دا و چې د زمان خان پلار «دولت خان» د عبدالله خان له پلار «حيات سلطان خان» څخه د ابداليو مشري نيولې او هغه يې له خپل کهاله سره د ملتان تګ ته اړ يوستی و، سلطان محمد دا پېښې په ځير سپړلې دي.

په کندهار کې خسرو د خپل تره (ګرګين) په بر خليک اخته او ترڅو جګړو وروسته پر ۱۱۲۳ لمريز کال له خپل ټول اوردو سره د افغانانو له توري تېر شو.

د ابداليانو مشر عبدالله خان چې له غلزي دولت سره نه جوړېدونکی و له لويې ډلې سره له کندهاره فراه ته وخوځېد، زمان خان هم له د غه سيال مشر سره بدرګه شو، عبدالله خان له فراه څخه هرات ته لاړ او زمانخان هم ورسره و.

عبدالله خان هم ځانته څه ويل او غوښتل يې چې دويم ميرويس شي. د هرات پارسي واکمن «عباس قلي شاملو» د پخواني واک ساتنې له پاره، عبدالله خان له خپل زوی «اسدالله خان» سره بندي کړ، خو افغانانو چې د پرديو د ورکونې ژمنه يې کړې وه، هود يې وانه وښت او د «آزاد خان ابدالی» په مشری يې جګړې ته ورودانګل. د پارس حکومت «ددې له پاره چې د هرات ښخره د کندهار غوندې نه شي» عباس قلي لرې او جعفر قلي استاجلو [1] يې پر ځای وټاکه. د همدغه کړکيچ په ترڅ کې عبدالله خان ابدالي له زندانه وتښتېد او ژر تر ژره يې د وينا وو او منځګړيو په مرسته د هرات او اسفزار ټول ابداليان د پرديو د شړلو له پاره د ځان مله او پر هرات يې بريد وکړ.

پارسيان وېرېدلي وو؛ د تاريخ ليکونکيو د څرګندونو له مخې يې توپونو د افغانانو د ويشتلو پر ځای د خپلو سپرو کړبښې ويشتلې [2] په هر ډول، پايله څرګنده وه؛ پارسيان برمته او ووژل شول او د هرات افغاني حکومت د عبدالله خان ابدالي په مشری

(۱) يو ه تورکي څانګه ده چې د صفويانو پر مهال يې ګڼ شمېر وګړيو په اوردو کې دنده لرله. «ژباړن
(۲) تاريخ عمومی، د ميرزا عباس اقبال خان پارسي ليکنه، دويم چاپ، تهران ۱۳۰۵ لمريز ۱۹۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۱۲۹ سپوږمیز کال د روژې پر ۲٦ نیټه منځته راغی، عبدالله خان پرله پسې، فراه ونیو؛ د فتح علي تورکمن تر مشرۍ لاندې رالیږل شوي پارسي جګړه مار یې په «کوسویه» کې وکوټل او د هرات د چارو پر سمون بوخت شو.

له بده مرغه ددې کورنۍ او د کندهار د غلزي هغې ترمنځ د فراه د نیولو پر سر د جګړې اور بل او پر ۱۱۳۲ کال د فراه په دلارام کې د عبدالله خان تکړه زوی «اسدالله خان» د میرویس د زوی «میرمحمود» له لاسه ووژل شو او سپین ږیری پلار یې له کاره ولوېد.

عبدالغني خان الکوزي چې د هرات له سترو مشرانو څخه و، ولیدل چې نور د سپین ږیري او زړه چاودی عبدالله خان له لاسه څه نه کېږي، نو د هرات نورو افغاني مشرانو ته یې د نوي مشر ټاکنې وړاندیز وکړ او په ترڅ کې یې «زمان خان» د دغه چار له پاره وړوښوو. د هرات جرګې هم په غوښه پریکړه ومانه، په پایله کې عبدالله خ :لرې او د احمدشاه پلار «زمانخان» یې پر ځای وټاکل شو. تر دې وروسته زمان خان د هرات د واکمن په توګه په څرګنده توګه په نوموړي ښار کې لیدل کېږي. زمانخان تر ډېره ژوندی نه و او تر دوو کلو او پنځو میاشتو مشرۍ وروسته پر ۱۱۳۵ کال مړ شو. اټکل کېږي چې زمانخان تر شپېتو کلو پورته نه و، ځکه، دا ناشوني ده چې د هرات جرګې دې عبدالله خان د زړښت له امله لرې کړی او د هغه پر ځای دی یې بل اویا کلن بوډا ټاکلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د احمدشاه مور

افغان تاریخپوهان داسې روږدي شوي چې د ښځو په تاریخي اړه لږ غږیږي هغه هم په ځانګړیو ارزښتمنو پېښو کې او یا د یو شمېر ودونو یا مړینې په اړه، ځکه نو دا دومره هینبنده نه ده چې د افغانسان د نورو ښځو غوندې، د احمدشاه د مور په اړه د خپل تاریخ په پاڼو کې څه نه مومو.

سلطان محمد همدومره لیکي چې: «احمدشاه د غه ویاله (د روضې ویاله) د ارغنداو سهند لویدیز خواته د نوي ښار د ودانولو له پاره ښېدیا ته ویوسته، الکوزیو چې د ځمکې له ورکړې ډډه وکړه، احمدشاه همخپله پرېکړه پرېښوده، څه موده وروسته چې د شاه مور مړه شوه هلته یې ښخه او پر ځای یې «روضه» نوم کېښود.[1] فیض محمد هم پر سلطان محمد پسې همدا راز لنډه څرګندونه کوي.[2]

ښکاره ده چې له دغو ناڅرګندو لیکنو نه څه لاس ته نه راځي، خو د کندهار سیمه یزې اترې د تاریخ لیکونکیو د غه بې ځایه چوپتیا ماتوي. د کندهار ښار اوسني اوسېدونکي چې پېنځم او شپږم نیکونه یې د احمدشاه همهالي وو، د احمدشاه د مور په اړه یې سینه پر سینه خبرې ساتلي او تر اوسه ورسره شته، په دې اړه د دوی خبرې اترې د منلو وړ دي ځکه چې بهرنی نښې یې پیاوړی ملاتړ کوي. وګړي د احمدشاه

(۱) سلطانی، ۱٤۳ مخ.
(۲) سراج التواریخ، ۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور « زرغونه » بولي. زرغونه له آره پښتو ویی او ماتا یې « شنه » ده. د پرې افغاني ښځې په دغه نامه نوموړې شوي، د احمدشاه د یوه هممهالي لیکوال لیکنې، دغه سیمه ییزې اترې سمې گڼي، نوموړی لیکوال د خپل کتاب په یوه ځای کې د کرماني شاعر « میرزا علی اکبر » بړودی درې بیتونه لیکلي چې په هغوی کې د احمدشاه د مور نوم « زرغانه » راغلی[1] کېدی شي چې وروسته د لیکنې ورته والي له امله د لیکونکي (کښاند) یا د اروپايي چاپچاریو له خوا پر « زرفانه » اوښتی وي. د احمدشاه پر وړاندې د شاعر ژوره کرکه هم څرگندونې ته اړتیا نه لري، ده خپل بیتونه د همدې کرکې تر اغېز لاندې ویلي؛ د خراساني نادرشاه د کورنۍ د واکمنۍ تر ړنگېدو راوروسته او د افغان احمدشاه د لوړتیا ورځې یې غندلي او د فردوسي خراساني یو بیت هم په خپل شعر کې تضمینوي.

همـاغسې چې افغانان د احمدشاه مور « زرغونه انا » بولي، زوی ته یې هم « بابا » وايي او ونډ یې الکوزی گڼي « کوه » کلی چې د احمدشاه د مور هدیره په کې ده، د هغې تر ژوندانه مخکې تر اوسه پورې د یو شمېر الکوزیو تاټوبی دی، احمدشاه هم د خپلې مور هدیره هماغه ځای وټاکه، له دې نه ښکاري چې مور یې الکوزۍ وه او د پښتنو د دود له مخې د خپل ونډ په دیرکې ښخه شوې ده.

پر گڼې وايي چې د احمدشاه مور د اوسني کندهار ښار تر ودانېدو وروسته (۱۱۷٤) مړه شوې او د دغو ویناوو له پاره کیسې هم لري، لکه وايي: احمدشاه چې د ښار د بوالونه او جگړه یز برجونه جوړ کړل، د هماغه مهال له دود سره سم یې گرد چاپېر د ژورې اوارتې کندې د وېستلو لارښوونه وکړه، زرغونې انا چې دا پرېکړه واورېده خپل زوی ته یې وویل: « د یوه افغان پاچاه له پاره شرم دی چې له دښمن نه خپله پلازمېنه د کندې په مرسته وساتي. تا ته نه ښايي چې د کاله ترمنځه د دښمن راتگ اټکل کړې. »

احمدشاه هم د خپلې مور مېرانې ته په درناوي، د سترې او ژورې کندې له وېستلو تېر شو او پر ځای یې کوچنۍ ویاله چې د ښار اوبه پرې وورځي؛ وویسته. همدا راز وايي چې:

(۱) کتلی شئ: « مجمل التاریخ بعد نادریه » کتاب، د ابن محمد امین ابوالحسن گلستانه لیکنه، د لندن چاپ ۱۸۹۶ کال، ۱۳۵ مخ. لیکوال زلمی وچې پر ۱۱٦۹ لمریز کال له پارس نه هند ته لاړ او خپل کتاب یې پر ۱۱۹۵ سپوږمیز کال په مرشد آباد کې ولیکه. نوموړې اوږېدل شوي پېښې چې دده د تاریخ بنسټ پرې ولاړ دي؛ ساتلې نه دي او له مذهبي کرکې او شاعرانه اغراق سره یې گډې کړي. ځکه یې کتاب د پرې تاریخي تېروتنې لري چې کره کتنه یې جلا لیکنه غواړي. « هراسکارمن » په هغه الماني سریزه کې چې پر دغه کتاب یې لیکلې نوموړیو تکیو ته ځیر شوی او په ترڅ کې یې نغوړلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هند کې له مرهټیانو نه د احمدشاه د ماتې او تېښتې (۱۱۷٤) خبر «چې درواغ و» کندهار ته راورسېد، وګړي د احمدشاه په تېښته او د اوردو په ځېېدو خواشیني شول. زرغونه انا چې خبره شوه ګرد چاپېر وګړیو ته یې وویل: «برې او ماتې د تقدیر پرېکړه ده، احمد به مړ شي خو تېښتي نه!»

په هر ډول، زما موخه د دغو روایاتو له رااخیستو نه، د هغوی د تاریخي رښتینولۍ منل یا نه منل نه دي، همدومره غواړم چې د احمد شاه د مور په اړه د کندهاریانو انګېرنې رابرسېره شي.

دا منلې شوچې د سیمه یزو روایتونو او د تاریخ لیکونکي سلطان محمد له څرګندونو سره سم د احمدشاه مور له ۱۱۷٤ کال (د داوسني کندهار ښار ودانېدل) وروسته، د احمدشاه تر مړینې (۱۱۸٦) لې څه وړاندې مړه شوې، نو د مړینې نېټه یې د ۱۱۷٤ او ۱۱۸٦ (د احمدشاه د مړینې نېټه) کالو ترمنځ اټکلېږي. که داسې وګڼو چې زرغونه انا د احمدشاه د زیږېدو پر مهال (۱۱۳۵) شکل کلنه وه او د ۱۱۸۰ لمریز کال پر شا و خوا مړه شوې نو دې پایلې ته رسېږو چې ارواښادې (۶۰) یا (۷۰) کاله ژوند کړی، خو د هغې ګور چې د سلطان محمد د ناڅرګندې لیکنې له مخې د ارغنداو سیند ښي اړخ ته په «روضه» نومې ځای کې دی، یوه ساده ودانۍ ده چې د اوسني ښار شمال لویدیز لوري ته د څلورو میلو په شا و خوا کې لرې د «کوهک» غره په لمن کې جوړه شوې. کوهک کلی له دوو سوو بهلا، بهلو الکوزیو کورنیو څخه جوړ دی. د کوهک ځمکې کرنیزې دي خو د ګاونډیو کلیو په توپیر پر ته له انګورو نور بڼونه نه لري. د کوهک کوچنی غره پر سر د پخوانیو کلکو دیوالونو او برجونو نښې شته، داسې ښکاري چې مخکې په دغه لویه سیمه کې یو کلک پوځي کوټ و. د دغه ځای کروندګرو ما ته وویل چې په لرغوني پېر کې دغه پوځي ښار د غره له څوکې د ډاګ ترمنځ پورې د یوه اوږده ژور سوري له لارې اړیکې لاره او د جګړو په ترځ کې اوبه له کاریز نه پورته ورل کېدې.

د دغه روایت رښتینواله اړنګ لري خو ما ونه کړای شو چې دغه کنډوالې په ځیر وګورم او ویې څېړم. د کوهک، ناګهان او روضې ویالې د زرغونې انا د زیارت له شمالي لوري څخه څنګ ترڅنګ بهېږي او د ځمکې په پنه ولو کې مرسته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلي ملا په دېره مینه د کوهک د پخوانیو باغونو په ځانګړې توګه د احمدشاه دیادګار «شاهي باغ» یادونه کوله او خواشیني وچې نومورې باغ چې پر (۱۲۰) جریبه ځمکه ودان شوی او د زرغونې انا د زیارت دریو خواوو ته راچاپېر و، اوس نه شته.

د زرغونې انا زیارت یوه مربع ودانۍ ده چې پاس پر منځ یې ګومبزه لیدل کېږي. د ودانۍ سهیلي او شمالي اړخ درې، درې پرانیستې برندې لري چې له منځنۍ خونې څخه یې د ګومبزې منځ ته لارې دي.

د اړخونو برندې په څلور ګونو خونوکې جوړې شوې (د کوټو غولۍ وران او ورونه یې په خښتو او ختو تړل شوي دي) د ودانۍ ختیځ او لویدیز اړخونه له منځ نه د ګومبزې پر لورې په یوه برنده بېل شوي (دا لارې یې نیمې په ختین دېوال تړلي دي) له ورایه د ګومبزې د بام د چندړ کارۍ نښې ټاپې، ټاپې ښکارې خو د ځلي هیڅ نښه نه شته، کېدای شي چې له آره به یې نه لاره. دا ودانۍ په پخو خښتو جوړه شوې ، سره له دې چې د مهالپېښو له امله یې خپله ټوله ښکلا بایللې خو بیا یې هم خپل کالبوت ساتلی دي. د ودانۍ په منځ کې یوه اته اړخیزه ساده ګومبزه وه چې خښتې یې په ګچ پټې دي: پرمخ یې په ښېلا ، ښېلو رنګونو ښکلي انځورونه کښل شوی او ځینې الوتې اسماني، بنفش، شنه او نسواري دود لړلي رنګونه پرې لیدل کېږي.

ګومبزه په خپلو څلورګونیو پورتنیو خواوو کې څلور اوږدې کړکۍ لري چې هوا او رڼا ترې رانونځي خو له څه مودې راهیسې دا دنده د ګومبزې ځوکې چې پرسر سورې شوې او باد و باران ترې رانونځي پرغاړه اخیستې ده. د ګور بهرنې جوړښت «چې د ګردۍ په منځ کې دی» خپله آرا و پخوانۍ بڼه اړولې او په ناشو له ته لاسونو ختې پرې تپل شوې دي. له بده مرغه د ګور دېرلیک چې د تاریخي منځپانګې، نامه، ځای، میاشتې او کال پېژندنه ترې کېږي او په داسې ځایونو کې یې شته والی ډېر ارزښت لري؛ ورک دی.

دا و د کندهار په کوچنې کلي «کوهک» کې د افغان احمدشاه بابا د مور زرغونې انا زیارت چې اوس یې د کندهار سیمه یز حکومت بیا ودانول پیل کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځم څپرکی

داحمدشاه ورور

مخکې مو وويل چې زموږ په تاريخونو کې د ښځو د نومونو او نښو لېږ يادونه کېږي، ځکه نو د احمدشاه د خویندو په اړه «که لږلږ يې هم» په څه نه پوهېږو، که څه هم چې داسې لاسوند راسره نه شته چې له شته والي يې سترګې پټې کړو ځکه چې ډېر لږ ليدل شوي چې يوه کورنۍ دې د زامنو د لرلو ترڅنګ لوڼې ونه لري، خو د ډېرو افغاني تاريخونو په وينا د احمدشاه ورور هماغه بې ساري «ذوالفقار خان» دی چې د هرات بې جوغې نوميالی تولواک و. د پښتنو په ټبر ليکونو کې د احمدشاه د پلار «زمان خان» بوازې دوه زامن، ذوالفقار خان او احمدخان ښوول شوي دي. د احمدشاه مشر ورور «ذوالفقارخان» د هېواد په تاريخ کې نوميالی، هېواد پال او تکړه افسر و. د هرات د ملي حکومت تر جوړېدو او د پارس د لاس تر لنډېدو وروسته پر ۱۱۳٦ او ۱۱٤۲ سپوږميزو کلو يې د هغې سيمې واکمني ونيوه او پر له پسې يې د پارس او خوراساني نادرشاه د رالېږل شويو جګړه مارو پر وړاندې جګړې وکړې، وروسته چې د کورنيو شخړو له کبله د نادر پر وړاندې د هرات په ساتنه کې بې جوکې شو، مخکې تر دې چې په خپل لاس نادر ته د هرات په سپارلو اړ شي، واک يې پرېښوو او له خپل ورور احمدشاه سره پر ۱۱٤٤ کال د خپل کورني سيال «شاه حسين» دربار ته ورغي خو لته د سياسي کتنو له کبله بندي او د نادر تر راتګ پورې په زندان کې پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته تر دي چي نادر کندهار ونيو ، د هغه درناوي له پلوه چي خپلو مېړنيو دښمنانو ته يې لاره، ذوالفقار خان يې هم په درناوي ومانه او په مازندران کې يې اوسېدو ته ولېږه، ځکه چې په افغانستان کې دننه دداسې نوميالي او پېژندل شوي سړي شته والي د هغه له سياسي گټو سره سمون نه لاره.

ذوالفقار خان د ۱۱۵۱ کال په پيل کې مازندران ته لاړ او څه موده وروسته مړ شو. که ذوالفقار خان د نادر تر مړينې وروسته ژوندی وای کېدای شوه چې د هغه هواد د تاريخ اړولو لامل شوی وای.

دا چې ذوالفقار خان د احمدشاه سکنی ورور و که ميرنی، په دې اړه څه لاسوند نه شته، خو هرات و فراه ته د ذوالفقار خان له بېلو بونونو او له هغه نه د احمدشاه د مور او د هغې د کوچني زوي د لرې پاتې کېدو له امله، زه داسې گڼم چې زوالفقار خان او احمدشاه ميرني ورونه وو. د دواړو ورونو د ژوندانه واټن هم دا وينا زباتوي، ځکه چې د پلار تر مړينې يې وروسته (۱۱۳۶ ل) احمدشاه دوه کلن ماشوم و چې ورور يې ذوالفقار خان لاربنود زلمي او د هرات د واکمنی وړ گڼل کېده. دا مهال د ذوالفقار خان منگ د شلو او د برشو کالو ترمنځ و ځکه چې تر دې کشر د هاغه مهال له سياسي او جگړه يزې او تاسره سم د يوه لوي ولايت مشر تاکل کېدی نه شو. د دغه الواک له منلو سره سم شايي په اټکلي توگه ووايو چې ذوالفقار خان به دوولسمې لمريزې پېړۍ په پيل کې زېږېدلی وي، که د مور لومړنی زوي وي نو د مور منگ يې هاغه مهال شل کاله اټکلولای شو او احمدشاه چې پر ۱۱۳۵ کال زېږېدلای، نو بويه ووايو چې سربېره پر دې چې د احمدشاه مور به تر بوې پېړۍ ډېر ژوند کړی وي، احمدشاه به يې هم دژوندانه پر پنځوس کلنی زېږولی وي، چې داسې پېښه ډېره لږ ليدل کېږي.

ابن محمد امين وايي چې د احمدشاه وراره او نايب السلطنه «لقمان خان» هند ته د احمدشاه د لومړي تگ پر مهال په کندهار کې و، او د تيمور شاه پرمهال د لقمان خان د زامنو يادونه هم کوي.[1] د دغه روايت له منلو سره بويه وويل شي چې د ذوالفقار خان تر مړينې وروسته د لقمان په نامه يو زوي ترې پاتې شو چې په کندهار کې د خپل تره له دربار سره يو ځای و.

---

(۱) مجمل، ۱۱۲ مخ، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د «شیرمحمد گنداپوري» وینا چې کېداي شي د «محمد مهدی» لیکنې یې لیدلي وي، د اېمنه وای[1] نو ویلای مو شو چې احمدشاه د «علیمردان» په نامه دویم ورور هم لاره چې په فراه کې یې د افغان و پارس په جگړه کې گډون کړی و.[2]

خو څومره چې کتل شوي په نورو افغاني تاریخونو کې دد غه نامه او چارنیې یادونه، نه شته.

(۱) جهانگشا، ۱۶۷ مخ، د بمبیي چاپ ۹ ۱۳۰ ل.

(۲) خورشید، ۱۵۲ مخ، بویه وواېو چې د دغه کتاب سیاسي منځپانگه د ېرې تېروتنې لری او د باور نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د احمدشاه د زیږېدو ځای او نېټه

په «ملتان» کې د احمدشاه د زیږېدو خبره یوه ښکاره تېروتنه ده چې له ځینو هندوستاني لیکوالو نه اوربدل شوې او یو شمېر نورو یې پېښې کړې، لکه محمد حسن هندي چې پر ته له کوم لاسوند د خپل کتاب په یوه ځای کې وایي: «احمدشاه خطهء ملتان مین پیدا هوا... = احمدشاه د ملتان په سیمه کې زیږېدلی...» او دا دوه بیتونه هم د هغه د تولواکېدو په اړه وایي:

چو بنشست احمدشه نامدار　　به تخت خلافت بصد اعظم و شان
ندازد بشیرم ز سال جلوس　　بود تا اید این خـدیو جهـان[1]

فیض محمد هم د «تاریخ احمدي» له مخې همدا کیسه لیکي چې: «د احمدشاه نیکونه د ملتان او سېدونکي وو، دی هم هلته زیږېدلی او په ماشومتابه کې د ځینو پېښو له کبله له خپل پلار «محمد زمان» سره کندهار و له هغه ځایه هرات ته لاړ دی.»[2] مورږ پوهېږو چې دا روایتونه بې بنسته دي او «تاریخ احمدي» د «مرأت الاشباه» په څېر یې د احمد شاه کورنی د ابدالیانو د پخواني مشر د حیات سلطان د زوی «عبدالله خان» له کورنۍ سره چې په ملتان کې کېوال و، گډه کړې ده. حیات سلطان چې د کندهار د

(۱) محمد حسن د احمدشاه هم مهالی و او د هغه د سلطنت په پای کې (۱۱۸۵) یې د «مرأة الاشباه» په نامه په پارسي ژبه یو کتاب ولیکه، دا کتاب وروروسته په «اردو» وژباړل شو او په «اوده» ولایت کې چاپ شو. همدا چاپ کتلی شي، ٤٧ مخ.

(۲) «تاریخ احمد» د منشي عبدالکریم لیکنه ده چې د احمدشاه د لمسي «شاه شجاع» هممهالي و، دغه لیکوال په ناسمه توگه د حیات خان ابدالی زوی عبدالله خان د زمان خان پلار و د احمدشاه نیکه بللی او داسې گڼي چې احمدشاه او پلار یې له نوموړي عبدالله سره له ملتانه هرات ته تللي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابدالیانو د خانی تر رنګېدو وروسته پر پوولسمه لمړیزه پېړۍ ملتان ته لاړ څه موده وروسته یې زوي عبدالله خان پر ۱۱۲۲ کال کندهار ته راغی او یو ځل بیا د ابدالیانو د «خان» په توګه هرات ته لاړ. عبدالکریم او نور و احمدشاه د نوموړي عبدالله خان لمسی ګڼلی او داسې یې لیکلي چې احمدشاه په ملتان کې زېږېدلی دی. خو داسې نه ده، دا دواړه یو تر بله جلا او سیالې کورنۍ دي. د احمدشاه کورنۍ له پخوا راهیسې د اوسني کندهار ختیز خواته د صفا ښار د ابدالیو په منځ کې اوسېده. [1]

لکه مخکې چې وویل شول، یوازې د احمدشاه پلار زمان خان، څو کاله په کرمان کې اوسېدلی، له دې نه ښکاري چې په ملتان کې د احمدشاه د زوکړې سکالو چوره درواغ ده. په کلک اټکل سره به یې لاندې ولولئ چې احمدشاه په هرات ښار کې پر ۱۱۳۵ لمړیز کال زېږېدلی دی.

تاریخپوهانو د احمدشاه د زوکړې نېټه ښوولې نه ده، د ګروال «مېلسن» او «محمد حیات» وایي چې احمدشاه د تولواکېدو پر مهال (۲۳) کلن و. [2] ښکاري چې دوی دواړه تېروتي، ځکه چې د احمدشاه پلار زمان خان پر ۱۱۳۵ لمړیز کال مړ شوی دی. محمد حیات د سلطان محمد غوندې د هغه د مړینې دا نېټه سمه ګڼي. [3] که احمدشاه د تولواکېدو پر کال (۱۱۶۰ ل) (۲۳) کلن و، نو بویه چې د خپل پلار تر مړینې دوه کاله وروسته زېږېدلی وي چې دا نا شونې ده نور تاریخلیکونکي چې د احمدشاه تر مړینې وروسته د هغه د منګ په اړه غږېږي، یو «علامه سیدجمال الدین افغان» او بل پېرنګی «سرجن ملکم» دی چې دا دواړه د احمدشاه مړینه پر (پنځوس) کلنی ښیي. [4]

د احمدشاه دا منګ تاکنه تر ډېره ریښتینې ښکاري او دا منلې شو چې احمدشاه تر پنځو کلونو خورا ډېر ژوند کړی نه دی، لومړی، ځکه چې له یوې خوا د احمدشاه د پلار زمان خان او ورور ذالفقار خان او له بلې خوا د کورنیو سیالانو او پارس واکمنی ترمنځ په تولو جګړه یزو پېښو کې، تاریخونو هیڅکله هم د احمدشاه د ګډون یادونه نه ده کړې، خو په دغو جګړو کې د زمان خان او ذوالفقار خان د پوځي افسرانو او کوماندانانو

---

(۱) سلطاني، د «ابدالیو تېر» سرلیک، ۵۲-۶۹ مخونه.

(۲) کتلی شئ: «د افغانستان تاریخ» د ګروال «مېلسن» لیکنه، دویم چاپ، لندن ۱۸۷۹ کال، د احمدشاه تر پېښو لاندې، له ۲۶۷ تر ۳۴۵ مخه.

(۳) حیات، ۱۲۷ مخ. سلطاني، ۱۰۰ مخ.

(٤) کتلی شئ: «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د سید جمال الدین افغان لیکنه، د مصر چاپ ۱۹۰۱ کال، ۶۹ مخ. د ملکم تاریخ، د هند چاپ ۱۸۶۷ کال، دویم ټوک، ۱۲۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومونه راغلي، له دې نه زياتېږي چې دا مهال (د زمان خان د مشرتابه له پيله ۱۱۳۲ کال د هرات له واکمنۍ نه د ذوالفقار خان تر لاس اخيستو [۱۱٤۳ کال] پورې) يا احمدشاه نه و او يا دومره کوچنی و چې د جګړې پر ډګر يې د ګډون ورتيا نه لرله، که نه دا ناشونې ده چې د يوه افغان مشر، زوی دې د ځوانۍ په ورځو کې د پلار په ملاتړ د کورنيو او بهرنيو دښمنانو پر وړاندې، توري ونه وهي او نوم يې وانه خيستل شي.

حيات افغاني وايي چې د زمان خان له مړينې او پر هرات د هغوی د سيالې کورنۍ (د عبدالله خان کورنۍ) تر واکمنېدو وروسته، د احمدشاه مور له خپل کوچني زوی (احمدخان) سره په پټه د فراه لورې ته لاړه. (۱)

د محمد حيات دا وينا چې احمدشاه يې د خپل پلار د مړينې پر مهال کوچنی ښوولی، د اينسايکلوپيډيا اف اسلام» له ليکنې سره چې په کندهار کې يې پر کوچنيوالي د احمدشاه بنديتوب په ښه کړی؛ سمون لري. بلې دا چې احمدشاه تر خپلې مړينې درې کاله مخکې د هند په سېزونکيو ډاګونو او د هېواد په شمال لوېديزو سيمو کې، داس په سپرلي پر جګړو (۱۱۷۷-۱۱۸۳) بوخت و. سره له دې چې احمدشاه د تيمور و سليمان په څېر زامن او د شا ولي او جهان خان غوندې سرداران لرل، دا لري ښکاري چې په خپله په بوډاتوب کې د جګړو له پاره د اس په سپرلي دغه اوږده واټنونه ووهي، نو ښايي وويل شي چې احمدشاه له نړۍ نه د تګ پر مهال پنځوس کلن و. دا چې پلار يې له (۱۱۲۳ سپوږميز کال) نه وروسته تر مړ کېدو (۱۱۳۵ کال) پورې (۱۲ کاله) په هرات کې وينو، راته څرګندېږي چې که احمدشاه پنځوس کاله او يا هم تر دې ډېر ژوند کړی وي، بيا م، د زېږېدو ځای يې هرات او په کلک اټکل هرات ښار دی.

اينسايکلوپيډيا اف اسلام، هم دا تکي مني او وايي: پر ۱۷۲۲ زېږدي کال، دې کورنۍ (د احمدشاه کورنۍ) خوراسان ونيو او د مشهد پر لورې وړاندې لاړل، دا مهال احمدشاه هم زېږېدلی و او ډېر وي چې: «احمدشاه چې تولواک شو، (۲۵) کلن و.»

له پورتنيو څرګندونو نه دا پايله اخلو چې احمدشاه پر (۱۱۳۵) کال په هرات کې وزېږېد: چې (۱٦) کلن شو پر (۱۱۵۰) کال يې په کندهار کې د خوراساني نادرشاه له دربار سره اړيکي ومونديل: چې (۲۵) کلن شو پر (۱۱٦۰) کال په همدغه ښار کې تولواکی ته ورسېد، او چې يو پنځوس کلن شو، پر (۱۱۸٦) کال د کندهار په اړونده «توبه غر» کې يې له نړۍ نه سترګې پټې کړې. العلم عند الله العليم

---

(۱) حيات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

د احمدشاه زده کړې

احمدشاه د ژوندانه له پیله تر پایه له داسې کورنۍ، چاپېریال و مهال سره اړیکي لرل چې د تورو له خرپهار او د توپ و توپک له غرمبهار پرته یې بل څه نه لیدل او نه اورېدل؛ لاکوچنی و چې خپل ورور یې د عبدالله خان ابدالي له سیالي کورنۍ او پارسیانو سره په جګړو لګیا لیده؛ له نوي زلمیتابه سره سم د کندهار زندان ته ننوېستل شو؛ تر دې وروسته یې د ژوندانه شپې کاله له نادرشاه سره په ملتیا په یانه او جګړو کې تېر کړل او بیا د ژوندانه تر پایه په هېواد چارو کې بوخت و. څرګنده ده چې ددغه راز برخلیک په ترڅ کې هغه زده کړې ته وزګار نه و، خو بیا هم لیدل کېږي چې کله وزګار شوی، زده کړه یې شاته غورځولې نه ده، احمدشاه په دواړو ملي ژبو (پښتو او دري) ښه پوهېده او په پښتو یې شعرونه هم ویل. سره له دې چې د احمدشاه شعرونه ساده او تر ډېره د مینې څرګندوی دي خو بیا هم سوچه شعر دی.

احمدشاه تر بل هر څه ډېر د سیاست و جګړې مېړه و، له هغو ازمېښتونو څخه چې ده په دغو دوو ځانګو کې تېر کړي، زیاتېږي چې دی د ختیځ ستر پوه نومیالی او، ویاړونه یې هم د عملي اړخ اړوند دي.

د هر پرځای ویل شوي چې په ټولنه کې د سړي ارزښت د دې اړوند نه دی چې څومره پوهېږي دا ارزښت تر ډېره له دې سره تړلی چې څه غواړي او څه کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

د احمدشاه شخصیت

ورو، ورو د تاریخونو له لیکنو او په څرګنده توګه د احمدشاه د کړنو له څرنګوالي ښکاري چې هغه د ښو اخلاقو خاوند او مذهبي لاربښوونو او ملي دودونو ته ژمن سړی و. سره له دې چې ډېر کله پراخ واک پر تېري او تادا اوري خو سره له دې احمدشاه داسې لار غوره کړه چې د نیا ومنو پاچاهانو په لړ کې یې شمېرلای شو، هغه خپلو زامنو ته ویل چې سرغړوونکیو ته د غړیو غوڅونې سزا ورنه کړي او څوک پښتنو ته د سرټیټولو په ډول، «لکه زموږ په څېنو ګاونډیو هېوادو کې چې دود و » د رناوي کولو ته پرې نهږدي. د کوپې ملاسلام کولو پر ځای یې، د سرخواته لاس جګول «لکه زموږ د نن ورځې سلام ورکول » دود کړل او له پوهانو سره یې پر ناستې او مرکه تهنګار کاوه. (۱)

احمدشاه زړور سړي و؛ پر بې جوکو او کمزوریو یې زړه سوی کاوه؛ سرغړوونکي یې بښل او د ځواکمنو ظالمانو کلک او بې داره دښمن و. پر دیني تهنګ پلویتوب سربېره یې ملي پلویتوب هم لاره. سره له دې چې په، ملت کېد وګړیو د نېژدې او خواخوږي پلار غوندې و خو بهرنیو دښمنانو او سرغړونکیو ته پر غزګر ځواک ښکارېده.

احمدشاه مړه او حقوق پوه سړی و، د هېچا د ښېګنې غبرګون یې نه هېراوه ، دده دغه ځانګړتیا د ژوندانه تر پایه د نادرشاه د کهاله او له ده سره د نادر د همالاریو ملګرو

(۱) سلطاني، ۱٤۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر وړاندې لیدل کېږي. احمدشاه ،دار، لویې او وړ ستر ګې نه کوله؛ ښېونکي او لوروونکي وه پر لګښتي هم ورته نه شو ویلی او ځانګړی ژوند یې پر ته له هر ډول ځانښودنې په ډېره ساده ګۍ کې تېر شو. د احمدشاه تګلار، ټینګه، هوډمنه او نه ماتېدونکې وه؛ د ژوندانه په بهیر، بهلو پراوونوکې یې تېتوالی، لوړوالی، بند، خپلواکي، کشرتوب او مشرتوب، ولیدل؛ له هر راز سړیو او پوړونو سره یې ناسته ولاړه وکړه او د نادرشاه غونډې واکمن تولواک برم وماتې یې ولیده.

دغه هر څه یې پر خدای ورکړي لیدو اند اغېزوښیند او خوی او اخلاق یې وردرانه او پاخه کړل. دا هم نه شو ویلی چې احمدشاه هیڅکله په خپله تګلار کې ښوېدلی نه دي، خو د کړو ډېره برخه یې د ښو اخلاقو ښکارندویي کوي، له همدې کبله ټولو افغاني تاریخپوهانو د احمدشاه اخلاق ستایلي او ټولو افغانانو هغه د اولیا الله له ډلې ګڼلی چې دا ددغه پاچاه له سترو مانیزو ویاړونو څخه شمېرل کېږي، فیض محمد د عبدالکریم له خولې لیکي چې: نادرشاه به تل په غونډو کې ویل چې په ګرد ایران، توران و هندوستان کې مې د احمدخان غونډې سم چاری او د ښو خویونو خاوند سړی نه دی لیدلی. (۱)

PROPERTY OF ACKU 8242

---

(۱) سراج، ۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

داحمدشاه بنه

د احمدشاه د بنې په اړه څرگند لاسوند راسره نه شته، همدومره پوهېږو چې هغه د روغتيا او ځانې ځواک خاوند سړی و، دایې له تاریخي تېر ژوندانه او جگړه ییزو هڅو څخه ښه څرگندېدای شي، ځکه چې احمدشاه لړې هېوادو ته پراس تللی: له څپاندو سیندونو تېر شوی او په سلگونو میله گرندي یرغلونه یې کړي دي، د بېلگې په توگه د ۱۱۷۵ کال په جگړه ییزانه کې چې له پنجابه سرهند ته د سیک ځواکونو پر وړاندې مخکې ته، ۱۳۵ میله لار یې په دوو ورځو کې ووهله. (۱)

تاریخپوهانو د احمدشاه د بنې په اړه څه نه دي لیکلي او د هغه خپل انځور چې غوڅ لاسوند وگڼل شي په لاس کې نه شته، یوازې په هندو پنجاب کې ځینې انځورونه موندل کېږي چې پر احمدشاه اړه لري، له هغوي څخه یو پر ۱۳۱۵ لمریز کال د کابل په خپرونو کې هم چاپ شو. (۲) دغه انځور ریښتینوالي د منلو نه دی، خو دا ترې څرگندېږي چې وگړیو د کیسو او روایتونو له مخې د احمدشاه د بنې او کالیو په اړه څه اند لاره. دا انځور راښیي چې د احمدشاه کالي له تاریخي څرگندونو سره سمون لري چې په وروستیو کرښو کې به یې ولولئ له هغه نه دا اټکل کېدای شي چې دا انځور به لږ څه

---

(۱) سراج، ۲٦ مخ.

(۲) کالنی، ۱۳۱۵ لمریز کال - کابل مجله، د کابل چاپ، د ۴۱۲ او ۴۱۳ مخونو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه ته ورته وي.

(کتلي شئ: دويم انځور) دانځور په لاندې ډول دی: «احمدشاه غوښين مخ، غټې توري سترګې، جګه پوزه، ورين تندی، توره ږيره، او د شونډو د پاسه بياتې شوي منځني بريت لرل» سره له دې چې دا انځور نيمايي دی، خو ليدونکی په دې پوهوي چې دانځور خاوند به منځ ونی لندی سری وي، په دغه انځور کې د احمدشاه کالي په لاندېني ډول ښوول شوي:

پر سر يې لويه پګړۍ او د چورمه يې چپنې د پاسه يې بله ارته برګه چپن هم اغوستې ده چې دا ټول د هاغه مهال د افغاني لوړو پوړونو کالي وو. اوس راته ناشونې ده چې داحمدشاه د څېرې په اړه تر دې ډېر څه وليکو.

احمد شاه بابای افغان - ۱۱۳۵ - ۱۱۸۶ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم څپرکی

د احمدشاه خواره او اغوستن

د تاریخ په پانو کې هیڅ نه لیدل کېږي چې احمدشاه دې ځلبلې ژوند کړی وي، خو زامنو یې چې دا راز ژوند خوښاوه نو تاریخلیکونکیو یې یادونه کړې، د بېلګې په توګه د احمدشاه زوی تیمورشاه په الماسو پسولل شوی خول پر سراوه؛ پسولل شوی امېل یې اچاوه؛ په ګرانبیو مرغلرو پسولل شوې چپن یې اغوسته او نومیالی الماس «کوه نور» یې پربښي او فخراجی یې پر کښېمتې تاړه؛ پر اس باندې د سپرېدو پر مهال یې په غمیو ښکلې شوې څوکۍ تر پښه لاندې ایښووه، او د سپرلۍ د اس پر سر یې هم د مرغلرو جوغه ولاړه وه. (۱) د احمدشاه لمسي «زمان شاه» هم د غمیو خول پرسر اوه چې د غمیو ځلور جوغې یې لرلې. (۲) د یوه کال په پسرلي کې چې «شاه شجاع» د سیاه سنګ په ډګر کې د کابل وسله وال سرتېري کتل، پر داسې آس سپور و چې د سپینو زرو غوندې سپین او ځنې اولکۍ یې په نکریزو سرې وې؛ لکۍ ته یې د سوچه سرو زرو «په غمیو ښکلې شوې» کړۍ وراچول شوې وه؛ او د غورونو ترمنځ یې د هاکوتو او زمرودو خول ځلیده او زین یې په سرو زرو پوښل شوی و چې د لمر پر وړاندې ګرانبیه غمي د ستوریو

(۱) سراج، ٤٤ مخ

(۲) سراج، ۵۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

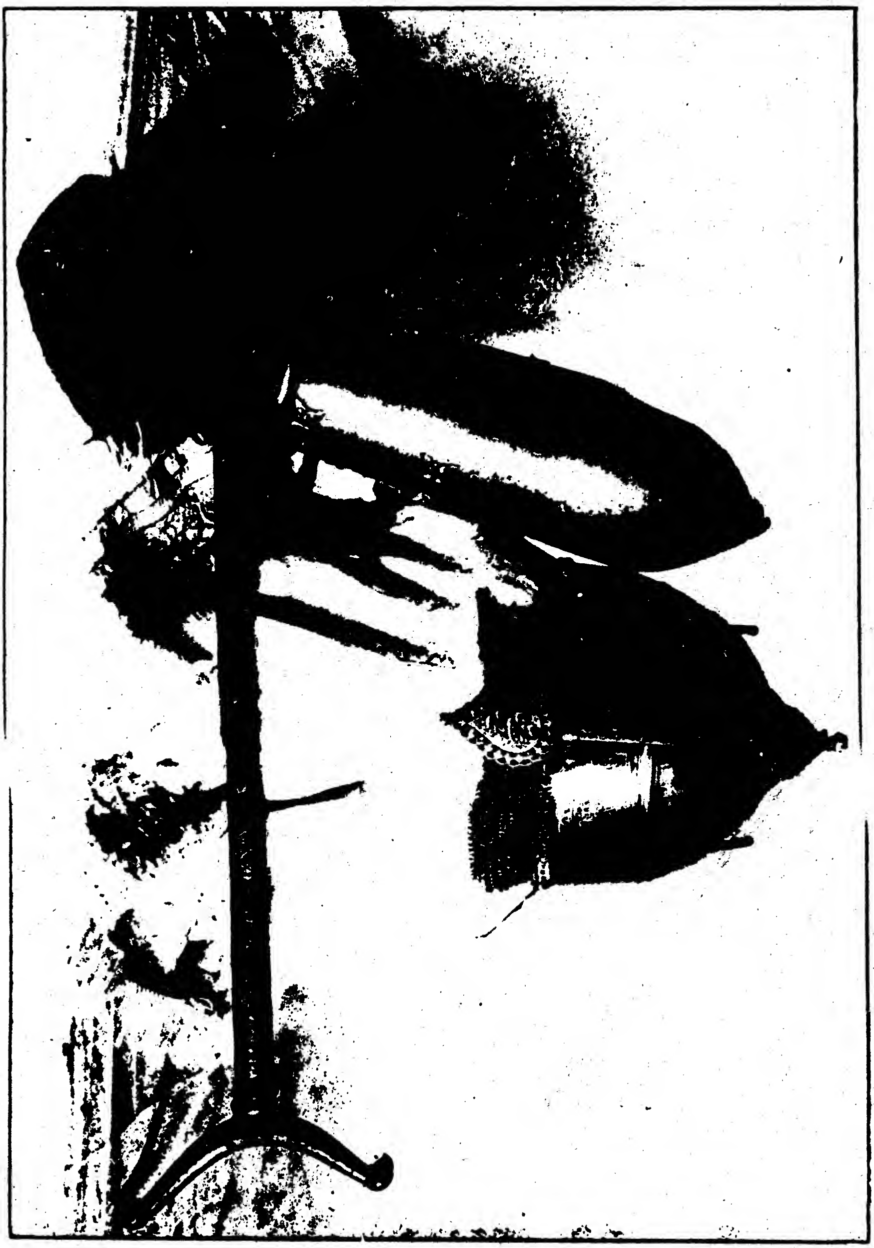

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډې پرې ځلېدل. دا د يوه کابلي پوسل و شل کلن سپينږيري (حسين داشي) د سترګو لېدلې پېښه ده چې پر ۱۳۲۸ سپوږميز کال يې د ليکوال پلار ته ويلې وه.

خو د احمدشاه د ژوندانه ځلېتيا په اړه له يوې خوا تاريخ څه نه وايي او له بلې خوا يې سيمه يز روايتونه هم ساده توب مني. پر ګنې وايي چې احمدشاه پر پلاژنه کېناسته او خول يې نه پر سراوه او له توکيز پلوه يې هم ژوندانه له نورو افغاني لوړو پوړو سره ډېر توپير نه لاره، مانا دا چې په وداني کې يې غالۍ او توشکونه غوړېدلي وو: اغوستن يې پګړۍ، چپن او موزې وې، او په افغاني خوړو سمېده. اوس به وګورو چې هاغه مهال د افغاني لوړ پوړ خواړه څه وو؟

محمد حيات په دې اړه د پاملرنې وړ څرګندونې کوي، هغه د جګ ابدالي پوړ اغوستن داسې راښيي: تر پونډيو پورې اوږده چپن، ارت پرتو ګ، لوی کيچه ړی[1] غته پګړۍ، موزې، ملابند، د ملا چاړه، او پر اوږه راځوړنده توره.[2] د هاغه مهال د پاچاهانو او لويانو انځورونه چې يو پر بل پسې موندل کېږي، د محمد حيات دا څرګندونې رښتينې کوي.

همدا راز د هاغه مهال افغاني لويانو خواړه وو: پلاو، لنده او وچه غوښه، چکني کباب، پوڅه، مستې، مېوه په ځانګړې توګه ختکی، شربت او داسې نور.[3]

له دې نه اټکلېږي چې د احمدشاه خواړه او اغوستن ساده او له افغاني دود سره سم وو چې له پورتنيو ببلګو يې تېری نه کاوه. د نوموړيو څرګندونو د رښتينوالي له پاره «په ځانګړې توګه د اغوستن په اړه» بل لاسوند د احمدشاه هماغه مخکې ياد شوی انځور دی.

(۱) چپن ته ورته له ورېږو نه جوړ شوی اغوستن دی چې غرني شپانه يې اغوندي. (ژباړن)

(۲) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ

(۳) حيات افغاني، ۱۳۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوولسم څپرکی

داحمدشاه دمه نی بوختياوي

ښکاری چې احمدشاه پر هيڅ ډول لوبو او دمو اخته نه و. په تاريخ او سيمه يزو روايتونو کې له ښاديو، لوبو او ان له ښکار سره د احمدشاه د مينې په اړه «چې د پاچاهانو له ژوندانه سره تړلې » څه نه شته. په تاريخ کې د احمدشاه د دربار د کارمنو په لړ کې د «ميرښکار » نوم نه دی راغلی. په کندهار کې هيڅ يو لوبغالی، چوتره او بڼ نه شته چې د احمدشاه مېله ځاي ورته وويل شي. ده په ګرده پاچاهۍ کې يوازې يوه ورځ ساز وموسيکي اورېدلې او بس. (۱)

په رېښتيا هم چې ددومره ساړه ذوق خاوندان پاچاهان« که دهوادنيو چارو د بربنت يې لامل نه و »؛ لېليدل شوي خو ښکاري چې همدغه لامل به داحمدشاه ددمې مخه نيولې وي.

تر ډېره د سلطنتې لړيو لومړنې بنسټ اېښوونکي، تکړه سړي وو چې يوازې د پرله پسې هڅو په رڼا کې دغه لوړ ځاي ته رسېدلې او د ژوندانه تر پايه يې د خپلو موخو له پاره له دغه کار نه لاس اخيستی نه دی . سربېره پر دې مورږ د احمدشاه يوه دمه نې بوختيا پېژنو چې هغه له هېوادنيو چارو نه د وزګارېدو په ترڅ کې د هغه شاعري ده، احمدشاه هنری غزل بول شاعر« واقف لاهوری » هم ځو ورځې رابللی ، وايي چې« واقف » احمدشاه ته له ورتلو سره سم لاندينی بيت ووايه: (۲)

ندیده هیچکس ظل پیغمبر بحمد الله که ظـــل الله دیدم

ژباړه: (چا ليدلی سيوري نه دي د استازي شکر، شکر چې مې وليد د خدای سيوري)

(۱) سراج، ۳۰ مخ. (۲) نګارستان فارسي، د محمد حسين آزاد ليکنه، د لاهور چاپ ۱۹۲۲، ۲۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوولسم څپرکی

داحمدشاه د «دراني» نومولو لامل

ومو ویل چې احمدشاه پر لویه سدوزي کورنۍ پورې اړه لري. د افغاني تاریخپوهانو د وینا وو له مخې د دې کورنۍ بنسټ ایښوونکی «سدو» د احمدشاه شپږم نیکه و، «راورټي» وايي چې د لسمې لمریزې پېړۍ په پای کې بېږوند کاوه ، او نوم یې هم اسدالله یا سعدالله بنوول شوی وروسته د «سدو» په بڼه لنډ شوی دی، په هر ډول په یوولسمه لمریزه پېړۍ کې د سدوزي کوچني وند نوم ډېر نه یادېده ددغه نامه خپرېدل د احمدشاه د سلطنت له جوړېدو سره تړلي دي، خو کورني او بهرني تاریخپوهان تر ډېر ځایه احمدشاه ته «ابدالي» وایي چې دا د پښتنو د یوې لویې څانګې نوم دی. ابدالي نوم د دې څانګې د ډېروالي په پرتله، دومره پخوانی نه دی او په تاریخونو کې تر اوومه لمریزه پېړۍ پورې نه ښکاري، خو له لومړنیو اسلامي پېړیو راهیسې د پښتنو د نورو څانګو، لکه: سوري، غوري، لودي او نورو نومونو په تاریخونو کې راغلي دي، له دې نه ښکاري چې هاغه مهال ابدالي نوم، د ود یا لې تر لېږه او ځارنه و، او کېدی شي چې هاغه مهال د دې ډلې څانګې په ځانګړیو تېرنیو نومونو پېژندل کېدې. تر دې وروسته ورو، ورور ابدالي نوم اورېدل کېږي او پر نهمه او لسمه لمریزه پېړۍ یې د تاریخ په متونو کې په ځرګنده توګه وینو.

نوڅنګه په افغانستان کې ناڅاپه د دغه څو سوه کلن نوم پر «دراني» واوښت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه سدوزی ابدالي، احمدشاه «دراني» او يا هم «دُر دران» ونومول شو؟ په دې اړه له تاریخپوهانو نه نغښتې او هيښنده خبرې اورو، لکه يو بهرنی ليکوال چې د بل هغه په پښتو، ليکي: د احمدشاه د خوب ليدو له امله، ابداليانو خپل نوم پر «دراني» واړاوه. [1] ښکاره ده چې ددغه بې بنسټه الواک نه منل څيرنې ته اړ نه دي.

محمد حيات په دې اړه تر دې هم ډېر ليکي او وايي: د افغانستان پر پلار. د احمدشاه ترکهناستو وروسته صابرشاه نومي روحاني سړي چې احمدشاه ډېر ښه مانه؛ ورته وويل چې «دُر دوران» بل نوم غوره کړي، خو احمد د خپل ټبره د نامه له په پام کې نيولو سره «دُر دُران» هغه غوره کړ. [2] په دې مانا چې ابدالي څانګه يې «دران» او «دراني» او ځان يې «دُر دران» ونوماوه.

فيض محمد هم دې ته ورته، پر سلطان محمد پسې د خبره متې.

په هر ډول، ښايي وويل شي چې د «در دران» نوی نوم په هيښنده چټکی د يوې بې بنسټه ترنې له مخې پر «دُر دران» واوښت او په رسمي خپرونو او ديني دريځونو کې ياد شو. افغاني تاريخپوهان وايي چې احمدشاه پر خپله ټاپه چې د طاوس بڼه يې لرله او صراحی ته ورته وه، دغه ليکنه وکړه: «الحکم لله يا فتاح، احمد شاه در دراني» [3] تر دې وروسته احمدشاه ته پر «دُر دران» او دراني پاچاه ويلو سربېره ټول ابدالي ټبرد «درانيو» په نامه ونومول شو.

د احمدشاه د پاچاهی پر هماغو ورځو په کورنيو ژبو او ليکنو کې د «ابدالي» پر ځای «دراني» نوم وکارول شو. [4]

(۱) د ايران لنډ تاريخ، د «سرپرستي سايکس» ليکنه، د اصفهان ژباړه او چاپ، ۷۸، نېټه يې نه شته، لومړی ځنډه، کېدای شي چې «سرپرستي» دا کربني له «مېلسن» نه زده کړې وي. ضياء الملت والدين وايي: دا خوب نوماندولي «چکني» لبدلي و، نه احمدشاه او ده له همدې کبله «در دران» بل نوم غوره کړ، تاج التواريخ، د امير عبدالرحمان خان ليکنه، د بمبيي چاپ، ۱۳۲۳ ل کال، دوی ټوک، ۷ څپرکی، ۱۵۲ مخ.
(۲) سراج، ۱۰ مخ، سلطاني ۱۲۳ مخ
(۳) سراج، ۱۱ مخ، سلطاني ۱۲٤ مخ.
(٤) کتلی شئ: په حجاز کې د افغاني حاجيانو د ودانۍ ډېر برليک په اړه ليکنه، کابل مجله ۱۳۱۱ کال د خپرېدو دويم کال، دويمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم څپرکی

د احمدشاه ماندیني او بچیان

زموږ په تاریخونو کې د احمدشاه د ماندینو شمېر د ښځو په اړه د هماغې بېځایه چوپتیا له امله، ناڅرګند دی. د زامنو په اړه یې هم نه وایې چې له یوې موره وو، که له بېلابېلو، ځکه نو د احمدشاه د مېرمنو شمېر تاکنه ستونزور کار دی خو دا چې دی متشرع سړی و، ویل کېدای شي چې پر یوه مهال یې د ښځو شمېر تر څلورو ډېر نه و، خو دا چې څه نومېدې، له کومو کورنیو وې او څه مهال واده شوې؛ څرګنده نه ده. موږ د احمدشاه له مېرمنو څخه یوه چې شاهزۍ «بیګم» نومېده او د هندوستان د شاهنشاه محمدشاه ګورګاني (۱۱۳۱-۱۱۶۱) لور وه، ځکه تر نورو ښه پېژنو چې نومیالۍ کورنۍ یې وه، ددې نجلۍ مور د «صاحبه محل» په بلنامه یادېده او د هندوستان په پلازمېنه کې یې له احمدشاه سره واده شوی دی خو دا چې احمدشاه له شاهزۍ بېګم نه بچیان لرل که نه؛ څرګنده نه ده، محمد حیات د احمدشاه د لومړنۍ ماندینې (د شاهزې تیمور مور) په اړه څرګندنه غبرېږي، دی لیکي: احمدشاه د جلال آباد د بهسودو د عربانو د سردار له لور سره واده وکړ او تیمورشاه ترې وزېږېد.[1] محمد حیات هدو د نجلۍ نوم، پلار، او دواده نېټه نه یادوي.

دا چې احمدشاه په کوچنیوالي کې زنداني شوی؛ په ګلمیتابه کې پارس ته لاړ دی

---

(۱) حیات، ٤٤٦مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او شهزاده تیمور هم هماغلته زېږېدلی نو بنايي دا ومنل شي چې د شهزاده له مور سره يې هم په پارس کې واده کړی دی.

دا اټکل لرې نه دی چې د احمدشاه خسر چې د جلال آباد له سیمه یزو سردارانو څخه و او د هغو افسرانو په ډله کې راتلو چې له نادرشاه سره له جلال آباد و خيبر نه د تېرېدو په ترڅ کې (۱۱۵۱ کال) رابلل شوي او په بدرګه منل شوي وو، دی هم همدا مهال په نادري اوردو کې منل شوی او څه موده وروسته پارس ته ورسره تللی، لور يې هماغلته له احمدشاه سره واده کړی او تیمور ترې زېږېدلی دی. دد غه اټکل له منلو سره سم ويلای شو چې احمدشاه د سردار لور پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته (۱۱۴۵ کال) واده کړه او تیمور د احمدشاه د پاچاه کېدو پرمهال (۱۱۶۰ کال) لا اووه کلن شوی نه و.

د احمدشاه بله مېرمن هم د عبدالکريم د وينا له مخې پېژندلې شو، نوموړې وايي چې «شاهزی سلیمان» د «شاهزي تیمور» مېرنۍ ورور دی. دا چې سلیمان د احمدشاه دويم زوي دی، بويه وويل شي چې مور يې هم د احمدشاه دويمه ماندینه وه او کېدای شي چې په کندهار کې يې واده کړې وي ځکه چې شهزاده سلیمان په کندهار کې زېږېدلی او د احمدشاه د پاچاهۍ پر مهال مخکې تر دې چې دهند له شاهزۍ «بیګم» سره واده وکړي په کندهار کې پاچاه شوی و.

تر دې اخوا نه پوهېږو چې د احمدشاه نورزامن له همدغو درېيو ماندېنو څخه وو که د بلې مور يا نورو میندو څخه زېږېدلي دي. د احمدشاه د لوريا لونو په اړه هېڅ څرک نه شته، په تاریخونو کې يې د لونو د زوکړې، نومونو او ودونو په اړه او يا هم د احمدشاه د زومانو په اړه هڅه نه مودل کېږي.

د احمدشاه زامن دا دي:

مشر زوی تیمور، دویم زوی سلیمان، سکندر، داراب و پرویز (د ابن محمد امین د وينا له مخې تر ټولو کشر). ابن محمد امین شاهزی سکندر د احمدشاه ځای ناستی او تر هغه وروسته يې د تیمور پرمهال په ناسته ولاړه کې د پاچاه همغاړی ګڼلی دی.(۱)

څرګنده ده چې دا تاريخليکونکی د سکندر د ځای ناستی په اړه تېروتی، خو بيا هم دده وينا دا څرک لګوي چې تیمور و سکندر به له يوې او سلیمان و پرویز به له بلې موره

---

(۱) مجمل ۱۴۸ او ۱۵۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په دې توګه د نورو تاريخونو چوپتيا د دې مخنيوی نه کوي چې شهاب و داراب دې د هندوستان د پاچاه د لور زامن وګڼل شي، ځکه چې اوس موږ ته د احمدشاه د ځلورمې ماندينې پته نه شته.

په هر ډول، تيمور د پلار له خوا د پنجاب تر نايب الحکومه توب وروسته د هرات نايب الحکومه تاکل شوی او د خوراسان د ولايتونو د څارنې دنده يې لرله.

سره له دې چې احمدشاه د سلطنت تر پايه ځای ناستې تاکلی نه و، خو د خپلې ناروغۍ تر کلکوالي وروسته يې ملکي او پوځي مشرانو ته تيمور په دغه نامه وروپېژاند.

تو به غر ته د احمدشاه تر تګ وروسته، سليمان هم څه مهال د کندهار د حکومت وکيل شو؛ خو سکندر د پلار د واکمنۍ په وروستيو کې د پنجاب پر نايب الحکومتوب وټاکل شو او د سپه لاسار جهان خان په ملتيا هغې سيمې ته وخوځېد، خو لا په پېښور کې و چې د احمدشاه د مړينې خبر يې واورېد او د تيمور شاه له لاربښوونې سره سم کندهار ته راستون شو. [1] پرويز هم د احمدشاه د سلطنت په وروستيو کې د کابل واکمني لرله. او د پلار تر مړينې وروسته کندهار ته وغوښتل شو [2] خو د شهاب و داراب په اړه څه ويل شوي نه دي.

---

(۱) مجمل-۱۵۲مخ.

(۲) مجمل ۱۵۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم څپرکی

داحمدشاه هممهالي او ګاونډي پاچاهان

د احمدشاه پر مهال د افغانستان شمالي ګاونډی هېواد (بخارا) د استراخاني اوزبکو د يوې کورنۍ «چې د جنيديه لړۍ نوميده» په واکې و. د دې کورنۍ لسو تنو پاچاهانو له ۱۰۰۷ تر ۱۲۰۰ هجري کال پورې واک چلولی خو په پای کې پاچاهي کورنۍ بې جوکې شوه او د دربار مشرانو په ځانګړې توګه مانغيت مغولانو د دولت واګې ونيول او په مادون النهر کې يې بلواوې پيل کړې. احمدشاه پر ۱۱۸۱ هـ کال چې وزير شاه ولي خان د اردو کوماندان و له جيحونه په اوښتو هغوي ولړځول او پر ته له جګړې يې پر خپل ځای کېنول.

د بخارا د جنيديه لړۍ لاندېني مشران د احمدشاه همهالي وو:

عبدالمومن د ناستي کال ۱۱٦۰ هـ، دويم عبدالله د ناستي کال- ۱۱٦٤ هـ. محمد رحيم (د مانغيت مغولو له لړۍ څخه) د ناستي کال ۱۱٦۷ هـ. عبدالعزيز (د جنيديه کورنۍ وروستی پاچاه) ل ۱۱۷۱ تر ۱۲۰۰ هـ پورې.

سلطان محمد او فيض محمد چې «شاه مراد» د بخارا پاچاه او د احمدشاه همهالي ګڼي، تېروځي، «معصوم شاه مراد» د مانغيت مغولو د لړۍ لومړنی سړی دی چې د جنيديه کورنۍ پر ځای کېناست او له ۱۲۰۰ تر ۱۲۷۷ هـ کال پورې يې شپږو تنو واکمني کړې ده. شاه مراد له ۱۲۰۰ هـ کاله تر ۱۲۰۷ پورې پاچاهي کړې، ځکه نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی د تیمور شاه افغان هممهالی و، نه د احمدشاه بابا. احمدشاه تر ۱۱۷۱ هـ کال پورې په پارس کې یو تاکلی همهالی نه لاره، ځکه چې د نادر تر مړینې وروسته دغه هېواد د خپلمنځي اور په لمبو سوزېده او د تېرواکۍ دود په کې راژوندی شوی و. په آذربایجان کې د پښتنو غلزیو خان «آزاد» له پښځلسو زرو سرتېرو سره، په استرآباد کې «حسن خان» کاجار او په عراق کې «کریم خان زند» واکمنان وو.

له ۱۱۷۱ کال وروسته «کریم خان» د ټول هېواد پاچاه شو چې د احمدشاه تر مړینې یې همهالی ګڼل کېږي، دغه سړی د هر خوبښ و چې احمدشاه پر خپل ټول ځواک سربېره، د هغه په هېواد کې لاس ونه واهه.

خو د هند دولت چې د اورنګزېب تر مړینې وروسته مخ پر ویجاړېدو و، د احمدشاه پر مهال ړنګېدو ته نږدې شو، ځکه چې د هند پاچاهان پر بنځو او چړچو لګیا وو؛ وزیرانو او نور مشرانو لومې غځلوې او ځانګړې موخې یې غوښتې او د ولایتونو واکمنو خپل واګ تېنګاوه. د راجپوت، جټان او مرهټیان د سلطنت ړنګولو او هېواد لوټلو له پاره راپورته شوي وو، که د احمدشاه مېړانه او مرسته نه وی، هندي دولت به د مرهټیانو په لومړي یرغل راپرځېدلای و.

د احمدشاه همهالي هندي پاچاهان دا دي:

ابوالفتح ناصرالدین محمدشاه خجسته اختر غازي پاچاه شاهجهان ۱۱۳۱ - ۱۱۶۱ هـ، مجاهد الدین احمدشاه د محمد شاه زوی ۱۱۶۱ - عزیزالدین دویم محمد عالمګیر د معزالدین جهاندار شاه زوی ۱۱۶۷ - ابوالمظفر جلال الدین عالي ګهرشاه عالم غازي پاچاه ۱۱۷٤ - ۱۲۲۱ هـ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

پینځلسم څپرکی

د احمدشاه ژوند لیک د هغه تر پاچاهۍ پورې

احمدشاه پر ۱۱۳۵ هـ وزېږېد او پر همدغه کال یې پلار «زمانخان[د هرات د حکومت مشر] » مړ شو. مور یې احمد شاه له ځان سره یو ځای له هراته فراه ته بوت. (۱)

د احمدشاه مشر ورور ذوالفقار خان هم ښوراوک (د فراه او گرشک ترمنځ) ته لاړ، ځکه چې د «ملي سلاجرگې» له خوا د زمانخان پر ځای د پخواني مشر عبدالله خان ابدالي زوی، محمد خان تاکل شوی و. نوموړي د خپلې کورنۍ تاریخي سیالي (د زمانخان کورنۍ) ته ښه نه کتل.

تر دې وروسته د احمدشاه په اړه څرک نه شته او د ورور ذوالفقار خان په سفرونو کې یې «د احمدشاه د کوچنیوالي له کبله» نوم نه لیدل کېږي، خو ذوالفقار خان پر ۱۱۳۶ کال د هرات مشر وټاکل شو او له ښوراوکه د فراه له لارې هرات ته راغی.

دوه کاله وروسته (۱۱۳۸) جرگې دی د «باخزر» د حکومت مشر او ځای یې د

---

(۱) حیات، ۱۲۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې یاد شوي محمد خان ورور «الله یارخان» ته ورکړ، خو له باخرزنه هرات ته د ذوالفقار خان تر لښکرو یستنې وروسته، جرګې الله یار خان د فراه حکومت ته ولېږه او ذوالفقار خان یې د «مروچاک» پر حکومت وټاکه. که تر دې مهاله احمدشاه له خپلې مور سره په فراه کې وا و له ذوالفقار خان سره یوځای شوی نه و، نو فراه ته د الله یار خان تر راتګ وروسته، هرو مرو له هغه ځایه وتلی او مروچاک یا بل ځای ته تللی دی.

پر هرات باندې د نادرشاه خوراساني د یرغل له ګنګوسي سره سم، جرګې پر (۱۱۳۹) کال بیا له فراه نه الله یار خان راوغوښت؛ د حکومت مشر یې وټاکه او ذوالفقار خان یې د فراه حکومت ته ولېږه، خو په دې نه پوهېږو چې دا مهال احمدشاه چېرته و.

د هرات نیولو له پاره د نادر د جګړو په ترڅ کې چې له ۱۱۳۹ تر ۱۱٤۱ هـ کال پورې اوږدې شوې؛ ذوالفقار خان له فراه نه هرات ته راغی او د خپل کورني سیال الله یار خان په مرسته د نادر پر وړاندې پر جګړه بوخت شو، دلته بیا هم د احمدشاه نوم نه لیدل کېږي ځکه چې دا مهال هغه شپږ یا اووه کلن هلک و.

تر سولې او پارس ته د نادر تر ستنېدو وروسته، ذوالفقار خان پر ۱۱٤۲ کال یو ځل بیا له فراه نه هرات ته لښکر وخوځاوه چې په پای کې د جرګې په پرېکړه د هرات مشري ورکړ شوه او الله یار خان مروچاک ته ولېږل شو. تر دې وروسته مور په ځرګند ډول احمدشاه په هرات کې مومو.

د ۱۱٤۳ کال په پای کې نادرشاه له دېرشو زرو جګړه مارو سره پر هرات یرغل وکړ خو ذوالفقار خان هغه پښځه میاشتې وساته، دا مهال ذوالفقار خان پوه شو چې د الله یار خان ګوند د ښار په منځ کې د هغه د ورکولو له پاره کار کوي، ځکه جرګې ته خپله استعفا وړاندې او ځرګنده یې کړه چې اوس له پارس سره جګړه روانه ده، خپله مشري پرېږدم چې کوچنی شخړه د سترورانې لامل نه شي.[1] جرګې پخوانی مشر الله یار خان بیا وټاکه او ذوالفقار خان له خپلې کورنۍ او ورور (احمدشاه) سره له هرات ه ووت او فراه ته لاړ.

ذوالفقار خان په فراه کې ساتونکي افغانان د نادري جګړه مارو پر وړاندې

---

(۱) سلطاني، ۱۱٤مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکمنول، خو چې د الله یار خان د ماتې او د نادر د بري غېږ یې واورېد، له خپل کشر وروړ احمدشاه سره پر هماغه ۱۱۴۴ کال له فراه نه کندهار ته لاړ.

احمدشاه په کندهار کې هېښنده برخلیک لاره او د تقدیر له غوښتني سره سم اړو چې د خپل ژوندانه خورا تیاره شیبې همدلته تېرې کړي، هماغسې چې ښايي د خپل ژوندانه پر مختلفو ورځې یې هم له هماغه ځایه پیل کړې وای.

په هر ډول، د میرویس نیکه د کورنۍ (هوتکیان) وروستی واکمن «شاه حسین» چې د نادر په لاس د هرات له نیولو نه خبر شو او له ابدالي تبره سره یې د هغه ښه چلند ولید؛ شکمن شو او د دغې ځانګې نومیالی مشر «ذوالفقار خان» یې بندي کړ، احمدشاه هم چې نېږدې لس کلن هلک و له خپل وروړ سره یو ځای د زندان پروره ورننووت. تر دې وروسته د احمدشاه د ژوندانه یوه برخه د کندهار په دولتي زندان کې تېره ېږي ده د زندان په انګړ کې نېږدې شپږ کاله یې غېږ غوړه غلی ژوند لاره، تر هغې چې پر ۱۱۵۰ هـ کال، نادر شاه کندهار ښار ونیو او بندیان یې خوشې کړل، احمدشاه هم چې نېږدې شپاړس کلن زلمی و د نورو هغو په څېر له بنده راووت.

شاه حسین هم د خپلو لویو سیاسي تېروتنو خوند وڅاکه. هغه د پارس د افغاني شاهنشاه «میراشرف» «چې له نادر سره پرجګړو بوخت و» ملاتړ و نه کړ او چې نوموړی شاهنشاه د نادر پر وړاندې دلښکر جوړولو او تېهګښت له پاره کندهار ته راغی، د خپلې یوې دلې سپرو په لاس یې د کندهار په جنوب لویدیزه سیمه کې وواژه او په خپل دغه چارې «چې د افغاني خپلمنځي شخړو درنځوري یوه څرګنده بېلګه ده» د هوتکي نوي دولت بنسټ ته کلک ګوزار ورکړ. وروسته تر دې چې نادرشاه پر هرات باندې د یرغل له امله زرور شو، شاه حسین بیا هم د درېیو زرو مرستندویو سپرو له لېږلو پرته د نادر پر وړاندې د هرات له ابدالي حکومت سره بله هیڅ مرسته و نه کړه او د دغې دویمې ناوړه چار له امله د هرات په ماته کې اغېزناک شو. نادر چې کندهار ته راوړاندې شو، شاه حسین یوازې او د ټولو شاه اشرف پلویو غلزیو او ابدالیو مشرانو له مرستو نا هیلی و ځکه یې د نادر شاه پر وړاندې ماتې هم څرګنده وه، د ساري په توګه اشرف سلطان غلزی چې د توخیو سپرو مشر و، د کلابندۍ په ترڅ کې له شاه حسین څخه جلا او له نادر سره یو ځای شو او خپل مشر ته یې د غه دروه یې د هغه د ناوړه سیاست تر ملاتړ غوره وګڼله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې هم شاه حسین چې زرور او خپلسری سړی و، په لې شمېر سره څه د پاسه یو کال د نادر پر وړاندې وجنگېد.

نادرشاه چې د ۱۱٤۹ له ذي الحجې نه د ۱۱٥۰ تر ذی الحجې پورې د ډېوالو او ډگر پرجگړو بوخت و، د کندهار له زاړه ښار نه یې لویه کړی راچاپېره او څو ځایه یې په یوه میلې واټن کې کوچنې پوځې کوټونه جوړ کړل چې په هر یوه کې زرساتونکې ځای پر ځای وو. دد غو کوټونو ترمنځ یې هر سل گامه وروسته نور برجونه جوړ کړل چې هر یو یې په لسو سرتېریو ساتل کېده.

نادرشاه له پلازمېنې دوه میله لرې ختیځ خواته د یوې سترې پوځې چاونۍ بنسټ کېښـوو؛ د ډېوالونه، برجونـه، اسـتوگنځی، جومـات او څـو ودانۍ یې جوړې کړې؛ د «نادرآباد» په نامـه یې ونومـوله، او په خپله د اوردو له سترې برخې سره ورته راکښېنـته شو.

نادر د سپرو کنډکونو په بریدونو، د کلات د غلزیو، بست، گرشک، زمینداور او نور پوځې غونډونه مخکې نیولې او د شاه حسـین د اړیکـو کرښې یې له هره ځایه پرې کړې وې، خو خپـل اړیکی یې له هرات، خوراسان و پارس سره ټینگ وو؛ د کندهار ښار د شا تنیو غرونو لوړې څوکې یې نیولې وې او د پلازمېنې منځ یې تر اور لاندې ونیو. په دې توگـه ښار تر درنې مـړینې ژوبلې وروستـه، لاندې او د کوڅـو په منځ کې وژنې پیل شوې، شاه حسین له سلطنتي کورنۍ سره د غره څوکې ته چې د ښار سهیـل لویدیځ ته وه؛ وخوت او وروستـی هڅې یې پر مخ بوتلې، خو هر څه له لاسه تللي وو، په پای کې ده او کورنۍ یې ځانونه وسپارل او مازندران ته وشړل شول. نوموړی پر ۱۱٥٤ کال هماغلته په سنکیا ووژل شو.

نادر د کندهار ښار چې د هندوستان پر لار پولادین ډال و، روغ پرې نه ښوو او ړنگ یې کړ. دغه کلک ښار د سرېوزې د غره په ختیزه لمن کې پروت او له دریو خواوو ژورې کندې، برجونو او ډېوالونو له ربونده ځمکې څخه بېلاوه؛ د نیغ او ستـونزور غـره لړۍ له لویدیز لوري ساته چې پر لـوړو څوکو یې پوځې چاونۍ وې او په دوو ډېوالونو سره پر ښار پورې نښتـې. بالاحصـار او سلطنتي ارگ د ښـار په منځ کې لږ څـه شمـال خـواته د یوې ټوټې لوړې ځـمکې پر سر ودان شـوي وو چې پلن ډېرین بنسـتـونه یې لرل او «نارنج»

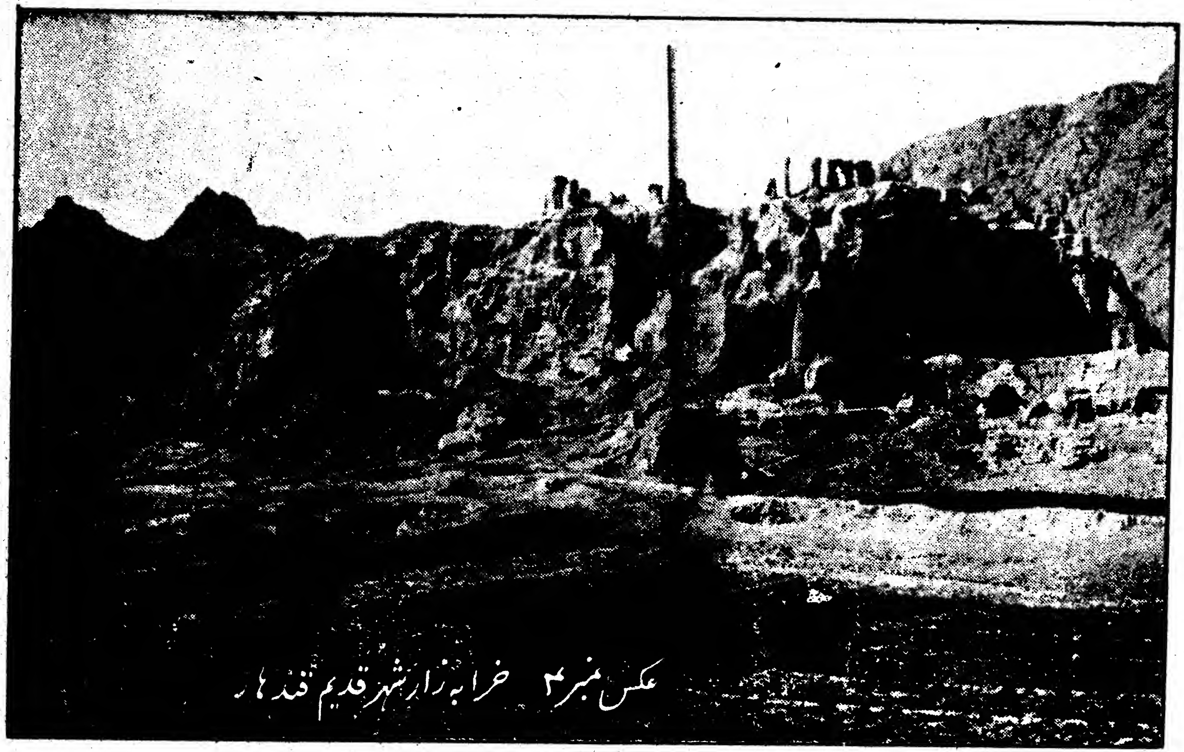

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومېده. د نارنج د شمالي اړخ پلن دېوال د ښار له ختیز دېواله سره نښتی او پلازمېنه یې پر دوو (شمالي او سهیلي) برخو ویشله. شمالي برخه چې کوچنۍ وه د دولتي زېرمو، ځانګو او پوځي اډې له پاره وه او سهیلي برخې پر ښار پاتې پورې اړه لرله. د غره څوکې له سهیل لوېدیز لوري په څېلو برجونو و دېوالونو ښار ګاره او ساته چې قیتول «[1] نومیده.

نن هم د ښار دېوالونه، برجونه، نارنج او قیتول لې څه پاتې دي چې په څلورم انځور کې ښوول کېږي.

وروسته تر دې چې نادر شاه کندهار ښار ونیو او ړنګ یې کړ، افغاني مشران یې د هغوي د هیلي سرچینه په مینه ومنل، د ساري په توګه عبدالغني خان الکوزی یې په هرات کې د ابدالیانو د مشر په توګه وټاکه، په کندهار کې یې هم نورمحمد خان غلزی «ځینو تاریخ لیکونکیو په ناسم ډول علیزایي لیکلی» د «میر افغان» په بلنامه د غلزیو مشر او د خپلو بدرګه والو افغاني سرتېریو کوماندان وټاکه. همدا راز یې افغاني مشران و کارمنان د نیول شویو ولایتونو (هرات، کندهار) پر حکومتونو وټاکل، لکه: حاجي اسمعیل خان الکوزی او اشرف خان غلزی او داسې نور چې د شینډنډ و کلات حکومتونو او د فراه او ګرېشک سیمو ته ولېږل شول.

سربېره پر دې نادرشاه ګڼ شمېر افغاني سرتېري هم په خپل اردو کې ومنل چې ځیني تاریخپوهان، لکه محمد مهدي او ابن محمد امین یې شمېر څلوېښت زره لیکي، خو نور د هر یې شپاړس زره ښیي چې دوولس زره ابدالیان او څلور زره غلزیان د افغاني مشرانو تر مشرۍ لاندې او ټول د افغاني نورمحمد خان په لارښوونه د نادر په بدرګه خوځېدل، دوی لیکي چې: هغو مره داډ چې نادرشاه پر افغاني سرتېریو لاره، پر پارسیانو یې نه لاره، افغانان هم له ده سره په نیولو کې یوځای وو او ډېره توره یې وکړه.

ربښتیا دا ده چې د پارسي تاریخپوهانو پر لیکنو سربېره چې نادرشاه یو پوستین ګنډونکی تورکمن او یو نالوستی سړی و[2] هغه د خوراسان او سېډونکی، سني مذهبه او د ښپېر عقل، هوډ او ازمېښت څښتن و. نادرشاه په خوراسان کې روزل شوی او له

---

(۱) په توږ کې مغولي ژبه، لښکري اډې او کوټ ته وايي. (ژباړن)

(۲) تاریخ ایران، د میرزا حسین خان فروغي لیکنه، د پارس چاپ، ۱۳۱۸ سپوږمیز کال، ۳۲۸ مخ، همدا راز تاریخ عمومي، د میرزا عباس خان اقبال لیکنه، څلورم ټوک، ۲۱۰ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانی ملک محمود خان سیستاني سره يې د اړيکو په ترڅ کې پوهه تر لاسه کړې وه، نوموړي د افغاني سلطان محمود په ښهر ستره اروا لرله او غوښتل يې چې پر ګرده منځنۍ اسيا واکمني ولري، ځکه يې د خلوتو پر لرې کولو پيل وکړ او تر هرڅه يې لومړی مذهب ته پام شو، په دې مانا چې مذهبي بهلتون يې د سياسي يووالي د ماتې لامل ګانه، تر هرڅه لومړی يې د پارس سلطنت ته رسېدل، د هغه هېواد د لوياتو په جرګه کې د تشيع له پرېښوولو او حنفي مذهب له منلو سره اړوند کړل.

نادرشاه وکړای شول چې د افغانانو مينه راکاږي، افغانانو هم د هند په نيولو، په لويديځ کې د توركانو په ماتولو او د داغستان په ښکيلولو کې ونډه واخيسته، دا هماغه داستان دی چې سلطان محمد ، شيرمحمد ، محمد حيات او داسې نور تاريخپوهان يې ليکي.

نادر له افغانانو سره دومره نېږدې و چې د پارسي افسرانو د کرکه يې راوپاروله، ابن محمد ليکي: د پارسي مشرانو په لاس د نادر د وژل کېدو يو لامل له افغانانو سره د نادر په دربار کې د هغوی سيالي وه. نادر شاه غوښتل هغه پارسي مشران چې دده له اند سره سم نه وو، له منځه يوسي، په دې اړه له افغانانو سره وغږېد، افشار او پارسي سرداران چې په پېښه وپوهېدل، د نادر پر وژلو يې لاس پورې کړ. (۱)

افغانانو هم هيڅکله نادرشاه هېر نه کړ، ان تر مړينې وروسته يې هم کور او سلطنتي کورنۍ د پارس اوردو له لوټ څخه وژغورل او د هغه وريرونه (علي شاه او ابراهيم شاه) يې په هماغه هېواد کې د دښمنانو پر وړاندې پياوړي کړل. دا ټکي له هغه ليک څخه چې د «قم» د بلوا ګرو مشر «ميرسيدمحمد» ابراهيم شاه ته ليکلی و او د نادر له مهاله يې ترخپل مهاله پورې له افغانانو سره د اړيکو له امله ګيله کړې وه؛ ښه څرګندېږي. (۲)

احمدشاه ته راځو: نادر د کندهار تر نيولو او له ګريو سره تر پېژندګلوۍ وروسته له خپلو تولو افغاني دښمنانو څخه يوازې «سيدال ناصري» وځاپه، دی د هوتکيانو پرمهال د پارس په جګړو کې نوميالی افغاني جرنيل و، نادر چې پر دغه سرغړاو افسر داد نه شو کړای، نو ړوند يې کړ، همدا راز له ذوالفقار خان څخه هم چې ياد سړی و د هر

---

(۱) مجمل ۱٤–۱۵ مخونه.

(۲) مجمل ٤۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داریده، خو دا چې هند ته یې تګ په مېځکې و، هغه ته یې تنخا او جاګیر ورکاو او په مازندران کې یې مېشت کړه، احمدشاه هم او س مهال له وروروسره وخوځېد او ده وي کاروان د ۱۱۵۱ کال په پیل کې د پارس خواته لاړ.

نادرشاه د هند تر نیولو ، افغانستان ته تر راستنېدو ، د بخارا تر تګ او د خوارزم تر نیولو وروروسته پر ۱۱۵٤ کال خوراسان ولایت ته راغی ، د غه ځای ته د راتلو په ترځ کې یې د هېواد مخور له هري خوا هر کلي ته راغلل، په دغه لړ کې یو هم افغان احمدشاه وچې له مازندرانه د نادر لیدو ته راورسېد. دا مهال احمدشاه شل کلن از مېیلی زلمي و، نادرشاه دی د افسرې ور وباله او د خپلو افغاني بدرګه والو سرتېریو په ډله کې یې ومانه. نادرشاه چې د هند ، بخارا او خوارزم په جګړو کې یې د افغانانو زړور تیا ډېره خوښه شوې وه، تر هغې وروسته یې افغاني افسرانو او سرتېریو ته ځانګړي پاملرنه کوله، د نادرشاه د دغې پاملرنې له امله احمدشاه وکړای شول چې د دندو په سمبالولو کې خپله ورتیا وښیي، خو تر اوسه لا احمدشاه یو افسر و او د ټولو افغاني سرتېریو کوماندان هماغه نورمحمد خان غلزی ګڼل کېده. احمدشاه په لنډه موده کې وکړای شول چې د خپل ښه چلند او اخلاقو له امله د افغاني سرتېریو ، په ځانګړې توګه د ابدالیانو د داډ و د درناوي ور شي. سربېره پر دې تېرني ګډون او د پلارو رور نامه هم په دې اړه اغېز لاره. بې اړېنګه چې احمدشاه په داغستان و ایروان کې د نادرشاه په جګړه یزو سفرونو کې په پوره مېړانه د پوځي دندو د سرته رسولو له پاره هڅې وکړې او له دې امله یې د نادر په دربار کې غوره ځای ونیو. شیرمحمد خان په داغستان کې د احمدشاه د تورې یادونه کوي.[1]

احمدشاه د نادرشاه د واکمنۍ په وروستیو کې د هغه له نومیالیو او ډاډمنو افسرانو څخه و او د نادر په بدرګه والو افغاني سرتېریو کې تر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) وروسته، لومړنی سړی ګڼل کېده، ان تر دې چې د نادرشاه د مړینې پر مهال، سربېره پر دې چې احمدشاه د ټولو افغاني ابدالیو کنډکونو کوماندان و، د اوزبکو سپاره کنډکونه یې هم تر لاس لاندې وو.

احمدشاه له ۱۱۵٤ تر ۱۱٦۰ پورې شپږ کاله له نادرشاه سره په تګ راتګ کې

---

(۱) خورشید، ۱٦۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای و. بنایي دا ومنو چې د هېواد مشرۍ په اړه د احمدشاه د پوهې یوه برخه د هماغو ورځو پایله ده چې دا تکي د دوارو لویو پاچاهانو په ځینو سیاسي او پوځي چارو کې په پرتلیز ډول لیدل کیږي. هغه څه چې دد غو دوارو ترمنځ توپیر جوتوي دا دی چې نادرشاه تر هغو ټولو ارزښتمنو خدمتونو وروسته چې د پارس له پاره یې وکړل، له بده مرغه یې د ملت په زړه کې خپل ګرانښت او لویوالی د ژوندانه تر پایه ونه ساتلای شو، خو احمدشاه خپل ملت ته د څرګندو خدمتونو له امله وکړای شول چې ان تر مړینې وروسته هم خپله مینه او ګرانښت د هغه په زړه کې ژوندی وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم څپرکی

احمدشاه څنګه د افغانستان پاچاه شو ؟

څرګنده شوې چې نادرشاه د ژوندانه په وروستیو کې روغتیایي او تا بایلله او د بوې ناپامۍ او پرغز په ترخ کې یې خپل ځای ناستی زلمي زوی «میرزا رضاقلي خان» ړوند کړ، تر دې وروسته پر له پسې غمونو او یو لړ خیانتونو چې په هغه هواد کې روان وو، دده مزاج تریخاوه، ځکه یې د خلکو پر څورولو پیل وکړ او په کوچنۍ ګناه یې لویه سزا ورکوله. وګړي د هغه له مصادرو، ربړولو او بې شمېره وژلو نه پوزې ته راغلل او وسله وال پاڅون یې پیل کړ. شیروان، تبریز و استرآباد یو پر بل پسې سرغړاو شول. دغو خوځښتونو د نادر پر غز نور هم اورنی کړ او چې له خپل آرتاتوبي او پلازمینې خوراسان ته تلو؛ په لار کې یې د وګړیو له کوپړیو غونډۍ جوړې کړې، سربېره پر دې یې وغوښتل چې خپل زامن نصرالله خان و امام قلي خان تر ځار لاندې نادري کلات ته ولېږي چې خلک یې د وراره میرزا علي قلي خان غونډې، د ده پر وړاندې و نه پاروي او وریسې لوی پارسي مشران او چارواکي چې د خپل سیاست مخالف یې ګڼل؛ له منځه یوسي. نادر خپل دغه هوډ د ځانګړیو پرېکړو په غونډه کې له خپلو باوري سرېو او لویو افغاني مشرانو ، لکه نورمحمد خان غلزي ،احمد خان ابدالي (احمدشاه) او نورو سره چې ده ته د ښې لاس غونډې وو؛ څرګند او غوښتل یې چې ددوي په لاس یې پلی کړي، خو د نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پارسي دښمنان چې دارن او په کمين کې وو، له دې غونډې نه خبر او د ځان له وېرې يې د هغه وژلو ته ملا وتړله. په پای کې د غه نوميالي پاچا د ١١٦٠ سپوږمیز کال د جمادی الاخر پر ١١ د يکشنبې پر شپه «خبوشان» ته نږدې د «فتح آباد» په استوګنځي کې د محمد خان کاجار، موسی افشار، خواجه بېګ افشار، صالح قرقلوي او نورو اوبا افسرانو له خوا ووژل شو. د پارس اوردو هم د نادر د کاله او خوندېنو د لوټلو له پاره له ځايه وخوځېد، خو افغان احمدشاه د دغه خبر تر اخيستو وروسته له افغاني سپرو ټولګيو سره د نادرشاه د کاله ساتلو له پاره پوځي لارې چارې ونيوې او سملاسه د افغاني ځواکونو د کوماندان نورمحمد خان (ميرافغان) له خوا د غلزيو او اوزبکو په ټوليو پياوړی شو.

پارسايانو جګړه و نه کړه او سرسري سمون منځته راغی. سهار د نادرشاه د ماندينې له خوا احمدشاه ته د هغه د مېړني ملاتړ له امله ځينې ډالۍ ور ولېږل شوې چې په هغو کې يو هم نوميالي الماس (کوه نور) و. (١)

احمدشاه چې د افغانستان له پاره يې ستر آرمان لاره، پر ته له دې چې نور د پارس په کورنيو چارو کې لګيا شي، له کوماندانان نورمحمد خان او ټولو افغاني ټولګيو سره د هرات له لارې کندهار ته وخوځېد، خو له بده مرغه چې د نادرشاه ماندينه (ملکه) او

---

(١) نن هم «کوه نور» د نړۍ له لسو پېنځلسو نوميالیو الماسونو څخه دی، سره له دې چې دا تيږه د تاريخ له مخې د هندوستان ده، خو تر ډېره ځايه نړۍ ته افغانانو وروپېژندله، مانا دا چې د هند شاهنشاه علاوالدين افغاني خلجی د ٧٠٩ کال په جګړه کې پر «مالوا» بری وموند او د هغه د نورو زېرمو په لړ کې يې «کوه نور» هم تری واخيست، تر دې وروسته تر لسمه هجري پېړۍ پورې نوموړې تيږه د هند د افغاني پاچاهانو په لاس کې وه، وروسته چې «بابر» هندوستان ونيو، دا تيږه يې د افغان لودي پاچاهانو له خوندېينو څخه تر لاسه کړه. بابر هم خپل زوی «همايون» ته وبښله. بابري کورنۍ دا تيږه تر دوولسمه هجري پېړۍ پورې وساتله خو د نادرشاه د يرغل له امله يې له لاسه ورته. د نادر تر مړينې وروسته کوه نور د احمدشاه لاس ته ورغی، احمدشاه ته دومره پر زړه پورې نه و او په خوندېينه کې وساتل شو، خو د تيمورشاه ته ډېر خوښېده او پر بېې مټ يې تاړه. زمانشاه چې کوه نور خپل ځای ناستي ته وسپاره د روند والی يې ٣/٨/ ٧٩٣ قيراطه و. شاه شجاع د يوه اروپايي په لاس کوه نور وتووه او ان چې د افغانستان پلاز و جوغه يې هم پرېښووه او په پنجاب کې استوګن و، دا ارزښتمنه تيږه ورسره وه. دا د افغانستان له ښتمنيو سره د شاه شجاع يوه ناپامي وه. په هر ډول، د پنجاب واکمن رنجيت سنګ د ١٢٢٨ کال د جمادي الثاني په پيل کې له شاه شجاع نه کوه نور په سپکاوي واخيست، خو د هغه کورنۍ ته هم پاتې نه شو او د هند د نايب الحکومه «لارډ دالهوزي» له خوا پر ١٢٦٣ کال په لندن کې ملکې «ويکتوريا» ته ډالۍ شو. کوه نور په لندن کې تر بيا تونې وروسته ١/١٦ قيراطه پاتې او تر اوسه د بريتانيا د سلطنتي کورنۍ په ګاڼو کې شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ د احمدشاه تر څرګېدو وروسته له ناوړه بر خلیک سره مخامخ شوې.

احمدشاه له هراته د تېرېدو په ترڅ کې هیڅ داسې ونه ښوده چې له پارسي واکمنو سره کار لري او د ۱۱۶۰ کال په رجب کې له کردو افغاني ځواکونو سره یو ځای کندهار ته راغی، د لارې په اوږدو کې د پخوا په څېر لوی مشري د نورمحمد خان غلزي وه او ښار ته له راتګ سره سم یې نورو افغاني مشرانو ته د افغانستان له پاره د پاچاه ټاکلو وراندیځ وکړ. دا ټکی چې ملي غوښتنه وه ژر ومنل شوه او سمدلاسه افغاني مشران راوبلل شول او ارزښتمنه جرګه جوړه شوه. احمدشاه هڅه کړه چې تر پاچاه ټاکنه پورې، افغان پوځي ځواک چې نېژدې شپاړس زره تنه وو، سره بېل نه شي.

څه موده وروسته د «شیرسرخ» په زیارت کې افغاني جرګه جوړه او پر اړوند سکالو خبرې پیل شوې. د شیر سرخ زیارت چې د نادرآباد پوځي چاونۍ په منځ کې د ښار پر شمالي دېوال پورې نښتی د یوه ناپېژندل شوي روحاني سړي ګور دی. خو نه پوهېږو چې هاغه مهال یې څه ډول بڼه او ودانۍ لرله، ځکه چې اوسنۍ ودانۍ یې (پېنځم انځور) یوه اته اړخیزه ګومبزه ده چې د احمدشاه د لمسی (دشاه محمود ماندینه) له خوا د احمدشاه تر مړینې (۳۵) کاله وروسته، په افغاني ډول او د ډېره ساده ګۍ له پخو خښتو نه جوړه شوې ده. [1] کېدی شي چې دا ودانۍ تر څو کلو وروسته د نادر آباد د چاونۍ یوازېنۍ نښه وګڼل شي، ځکه چې چاونۍ د اوزښت و لمروړانګو له امله پر دغه لنده ځمکه د ویجاړېدو په درشل کې ده خو زیارت به د روحانیت د نامه تر سیورې لاندې ډېر؛ کلونه روغ پاتې وي.

د شیرسرخ جرګو ډېرې ورځې ونیوې او اته جرګې تر ډېرو خبرو وروسته بې پایلې شوې، ځکه چې په هغو کې د نورو جرګو په توپیر د خوښو ډېرښت په پام کې نه و او پر یوه ټکي د ټولو پرېکړې ته اړتیا وه، ټکی ارزښتمن او اندونه بېلا بېل وو ځکه نوغوڅه پرېکړه ستونزمنه وه. د جرګې لویو غړیو، لکه: « د نادر شاه د بډره ګه والو افغاني ځواکونو کوماندان د پوپلزیو مشر نورمحمد خان غلزي (میرافغان) د اسحق زیو مشر موسی خان، د نورزیو مشر نصرالله خان، حاجي جمال خان بارکزي او نورو د ټبرنی سیالی او بېوالي له کبله د یوه بل پاچاهي منلای نه شوه، لکه نورمحمد خان غلزي چې د جرګې مشر ګڼل کېدملو ځان یې د شخصي او کورنی سابقې له مخې د پاچاهي ور ګانه، سره له دې چې د ځان ټاکنې له پاره یې ډېرې هڅې وکړې خو پاتې راغی، غوندې د هغه

(۱) پر ډبرلیک یې دغه پارسي لیکنه لوستل کېږي: «بعون و عنایت الله تعالی وقف فی سبیل الله بر مزار فیض آثار شیر سرخ، از طرف نواب مستطاب معلی القاب (والده، عصمت نشان) شهزاده کامران.. گردیده است.. چهارشنبه ۱٤ ذی القعدة ۱۲۲۱»

«شیر سرخ»

(c) ketabton.com: The Digital Library

تریخ مزاج دد پاچاهۍ ور ونه باله. په رښتیا هم ښه یې ویلي هغه څوک چې پر خپلو اعصابو حکومت نه شي کړای، پر خلکو به حکومت و نه کړای شي.

هغه چا چې د جرګې په ټولو غونډو کې د ځان په اړه هیڅ ونه ویل، یو او هغه هم «احمدشاه» و خو په نهمه ناسته کې د غونډې یوه غړي د لومړي ځل له پاره احمدشاه سدوزی د ښو اخلاقو او ځرګندې کار پوهې له امله د پاچاهۍ ور وګانه او د هغه تاکنې په اړه یې وړاندیځ وکړ، دغه سړی د استاد لایخوار زوی صابرشاه کابلی [1] وچې د تصوف د لاروي په توګه د ټولو کندهار یو مشرانو د درناوي ور و.

دده ناپېیلي وړاندیځ نه یوازې دا چې د شخړې او لانجې لامل نه شو، لا یې د غونډې لوی مشران دې ته ځیر کړل چې احمدشاه د کوچنی کورنی دی او د لویانو پر وړاندې به خپلسری واکمن نه شي، په دې توګه تر لږ خبرو وروسته د غونډې برخوالو د احمدشاه ټاکنه ومنله او په پای کې احمدشاه سدوزی د افغانستان پاچاه او د شیرسرخ ملي جرګه چې ارزښتمن تاریخي کار یې بشپړ کړی و، پای شوه. احمدشاه له جرګې نه د افغانستان د پاچاه په توګه راووت؛ د خلکو لوربینو او پېرزوینو ته یې ځواب وایه او د سرو زرو جوغې ته ورته غنم وږی یې پر سر ولاړ و. «کتلی شئ: شپېم انځور» دغه طبیعي او تاریخي جوغه، د ټاکنې په هماغه غونډه کې د احمدشاه د لومړني ټاکونکي «صابرشاه» له خوا د نېکمرغی په هیله د هغه د خولی پر څنډه تومبل شوې وه، دا تاریخي پېښه د ۱۱٦۰ هـ پر شوال چې د ۱۷٤۷ له اکتوبر سره سمون لري، منځته راغله، مانا دا چې تاریخ لیکونکیو د نادرشاه وژل او د احمدشاه پلازناستی د ۱۷٤۷ زېږدي کال په جون او اکتوبر کې ښولي او موږ پوهېږو چې د ۱۱٦۰ کال پیل (د محرم لومړی) د ۱۷۷٤ د جنوري له ۱۳ سره سمون لري، نو جون او اکتوبر میاشتې د نوموړي کال له جمادی الاخر (د نادرشاه د وژل کېدو نېټه) او شوال (د احمدشاه پلازناستی) سره سمېږي.

اوس به دغه (۲۵) کلن زلمي چې د پښتنو لړۍ د یوه لوړ و ځوړلیدلي هېواد د چارو په سر کې وټاکه؛ ووینو چې د افغانستان د هېواد و ملت له پاره یې څه دول خدمتونه سرته رسولي دي، خو دده د کړو د ارزښت پېژندنې له پاره غوره ګڼم چې تر احمدشاه د مخه د افغانستان پر اوتا لنډه رڼا واچول شي، چې د پرتلې تله د تاریخي پېښو د یوې سترې اړتیا په توګه له لاسه و نه وځي.

---

(۱) منشي غلام حسین، سیرالمتاخرین، د لکنهو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم څپرکی

تر احمدشاه وړاندې افغانستان

افغانستان په سهيلي اسيا کې يو لوي هېواد دی. د بطليموس له « آرياکا » يا « جيحون » څخه د عمان تر سمندره او د لرغوني « اپارتيا » له ولايتونو او « سکاستين » يا خوراسان او سيستانه د « ايندوس » تر سيند پورې غځېدلی چې د ګاونډيو آريايي ملتونو په پرتله تاريخي ارزښت او لرغونواليږي.[1]

افغانستان د هندو اروپا ځانګو د خوځښتونو منځی دی چې د سيحون و جيحون له غاړو تر اتلانتيک سمندر پورې خوځېدلي او د ګاونډيو آريايي ملتونو پر ژبو، دين، سياست او صنعت يې اغېز ښيندلي او تر اسلام څو پېړۍ د مخه يې په ماوراء النهر، پارس او د هندوستان په سيمو کې لوی لاس لاره.

افغانستان يا لرغوني باختريان و اسلامي خوراسان د هند و ايران د ژبو، دين او دودونو سرچينه ده. د مسيح تر زوکړې څو پېړۍ د مخه يې پارس ته د زرتشتي دين زېری ورکړی او تر پينځمې زېږدې پېړۍ پورې يې د يوناني او تخاري دولتونو په پېر کې د ماوراء النهر، کاشغر، ختن او هندوستان پر هېوادونو واکمني کړې.

---

(۱) کتلی شئ: (لس تاريخي ليکنې) د « افغانستان و نگاهی به تاريخ آن » تر سر ليک لاندې د کمترين ليکنه د کابل مجلې د لومړي کال په ګڼو کې، د کابل چاپ. ۱۳۱۰-۱۳۱۱ لمريز کال. همدا راز « تاريخچه مختصر افغانستان، زما ليکنه، په لومړني کابل کالنی کې، ۱۳۱۱ لمريز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز د اسلام په پېر کې د صفاري سامان، غزنوي سامانیاو غوري پاچاهانو له مهاله تر تیموریانو او ابدالیانو پورې پر ماوراء النهر، پارس و هندوستان په بېلا بېلو، مهالونو او ځایونو کې واکمن و.

افغانستان باختري او اسلامي مدنیتونه لرل او د اویستا له مهاله یې تر یوه پېړۍ پورې د ختیزو اریایانو په تاریخ او اسطورو کې ستره ونډه ده.

د یامار، رستم، زرتشت، اویستا، ښکلي بخدي، ویشتاسب، کنیشکا، برمک، سامان، صفار، محمود و شهاب الدین نومونه د ابونصر، ابن سینا، ابوریحان، مولوي جلال الدین بلخي او په لسګونو داسې نورو له نومونو سره، همدا راز له افغانستان« په ځانګړې توګه له ختیزو ولایتونو، شمال او کابلستان(تر اسلام د مخه) » څخه لاس ته راغلي نښې، لکه: ودانۍ، بوتان، انځورونه، پیسې او داسې نور، د اسلامي پېر د ودانیو نښې او ګڼ شمېر صنایع، لکه : زرګندلي انځورونه، میناتوري، خاتم کاري،(۱) ترکاڼي، انځوریزې وسلې جوړونې او داسې نور د افغانستان د تېرو ویاړلیو ورځو د یادګار په توګه پاتې دي.

سربېره پر دې، افغانستان ستري تاریخي ناخوالي لیدلي، مانا دا چې لا د زرتشت و باختري دولت یوه پېړۍ تېره شوې نه وه چې په شپږمه مخزېږدي پېړۍ کې هخامنشیانو پر افغانستان راودانګل، سره له هغې چې نومیالي« کوروش » د افغانستان د لویدیزو ساتونکیو (د سیستان سکایان) پر وړاندې خپله کوپړۍ بایلله خو په هېواد کې د هغوی پوځي او سیاسي واکمني وغځېده. دا مهال افغانستان وځپېد او په باج مننه اړ شو خو د پارس غوندې د هخامنشي مدنیت« چې لا اوم و » تر اغېز لاندې رانه غی.

هخامنشیان د ماکیدوني سکندر « څلورمه مخزېږدي پېړۍ » له یرغله وتښتېدل او د افغانستان ور یې د هغوی پر مخ پرانیستي پرېښوو.

یونانیانو په د بره مرینه، ژوبله هېواد ونیو، خو ژر په افغانواله کې ورنګېدل او د باختري صنایعو سرچینه او د یوه بروپال دولت بنسټ اېښوونکي شول.

پر شپږمه مسیحي پېړۍ د افغانستان دویمه ویجاړي پیل شوه، ساسانیانو له

---

(۱) هغه لرګین لوښي چې د پیل داړو، هډوکیو، وسپنې، یا لرګي په توتو ښکلي شوي وي. (ژباړن).

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورکستاني تورکانو سره د افغانستان رنګولو او وښلو ترون وتاړه؛ بدخشان او کتغن يې هغوي ته پرېښوو او مزار، مرو او هرات يې خپله واخيستل. کېدی شي چې «نوشيروان» به په دغه سياسي تېروتنه کې چې پر دی توکم يې د افغاني آريايانو هواد ته رانونيست او مرسته يې ورسره وکړه؛ ګرم نه و، ځکه هاغه مهال افغاني هياتله دولت چې پر پارس يې بريدونه کول؛ لوته يې او کلکه دښمني يې ورسره کوله، په خپله يو بل دښمن ګنيل کېده.

محمود غزنوي هم چې د بر پوه او سياسي پاچاه و، داسې تېروتنې دی؛ په خوراسان ولايت کې يې څو زره تورکمن شپانه پوولو ته پرېښوول. همدا تورکمن وو چې په پای کې يې دده د کول د ولت وپرځاوه او د افغانستان د شمالي ولايتونو پرنيولو سربېره يې پارس هم ونيو. تر هغې چې دوي له افغانستان و پارس سره د ګډېدو په ترڅ کې رووډېدل، نوموړيو مدني هوادو ته يې د بر تاوان ورواړاوه.

پر افغاني تخارستان باندې د تورکانو تر واکمنېدو وروسته، چينيان هم وپارېدل او پر اوومه زېږدې پېړۍ هغه ولايت ته رانوتل. افغانستان په دغه پېر کې له بهرنيانو نه د بر تاوانونه وليدل او له ساساني تمدنه يې چې تر د بره يې مصنوعي بنه لرله هم دومره ګټه وانه خيسته.

همدا چې اسلام راڅرګند او عربو نيونې پيل کړې، ساساني يزدګرد د داريوش غوندې له لويديزې جبهې نه وتښتېد او عربان يې د افغانستان ترمنځ او ماوراء النهر پورې را پرېښوول، خو افغانستان د اسلام په پېر کې نوي ژوندانه ته ورننوت؛ ابومسلم خراساني او بلخي برمکي کورنۍ د عربو سياسي رژيم واړاوه؛ عربي پوهه يې پر مخ بوتله؛ پر دريمه اسلامي پېړۍ د هرات طاهري حکومت خپلواکي غوښتنه پيل کړه او افغاني صفاريانو په هماغه پېړۍ کې دا هيله وغځوله، ان تر دې چې د ټولو مسلمانو اريايانو د خپلواکۍ بنسټ يې کېښوو. له همدغه امله يعقوب سيستاني ته «د افغانستان د اسلامي پېر رستم» ويلی شو.

تر دې وروسته د بلخ له افغاني ساماني پاچاهانو نه نېولې د قطب الدين خوارزم شاه تر پرځېدو او د مغولو تر څرګندېدو پورې، افغانستان د پرمختګ و تمدن پر ليکه لاړ او خپل بايللی لرغونی سياسي برم و مدنيت يې په نوې بنه راژوندی کړ. همدا مهال و چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوستان تر څو پېړيو پورې د افغانستان دويم سياسي، ادبي او مدني منځی شو. [1]

د افغانستان د رېيمه توره او ډاروونکي ويجاړ تيا د چنګېز (اوومه اسلامي پېړۍ) له تاړاکه پيل او د ګوډ تيمور (اتمه اسلامي پېړۍ) له مړينې سره پای ته رسي.

د تيمور لړۍ د خپلې ورتيا له مخې په افغانوالو کې ورنګېدل او له دې خاورې او اوبو (هېواد) سره يې زړه وتاړه. دوی د جغتايانو پر توپير په افغانستان کې پلاز مېنه جوړه کړه څکه خو تر سلو کلو پورې افغانستان وکړای شول چې د مغولو ويجاړونې ورغاوي، خو له يوه مرغه پر لسمه اسلامي پېړۍ د افغانستان ځلورمه ويجاړونه پيل او پارسي صفويانو د ماوراء النهر له اوزبکو سره افغانستان لوټلو ته لاسونه راووږده کړل، دوی د افغانستان وېشلو له پاره د نوشيروان او توركي خاقان هماغه تګلار پلې کړه خو توپير يې دا و چې هاغه مهال يې يو څای او دا مهال يې په سيالی سره دغه کار پرمخ بوت، همدا وه چې يو ځل بيا د افغانستان رنګېدل و وېشل پيل شول.

دا مهال بابر ګورګاني ته د هند هيله ودرېده او د هند د افغاني دولت تر مات، لو وروسته يې د هېواد ختيزې سيمې له ځان سره کړې، لکه څه رنګه چې اوزبکو او صفويانو هم شمالي او لويديزې سيمې بېلې کړې وې.

افغانان د دې ځلورمې ويجاړتيا په بهير کې چې له لسمې تر دوولسمې پېړۍ پورې اوږده شوه، وزګار کېنه ناستل او د پرديو د شړلو او خپلواکۍ ګټلو له پاره يې ډېرې هڅې وکړې. سره له دې چې په ختيزه جبهه کې د هند د بابري دولت پر وړاندې د ملت بلهاريو او جهاد برې ونه موند، خو په لويديز کې د پارسي صفويانو پر وړاندې ملي مشران بريالي شول. د دغه تاريخي داستان اتل هماغه نوميالی افغان مېړه «ميرويس نيکه» دی چې زوی يې «ميرمحمود» پارس ونيو، خولا د ميروس نيکه« (کتلی شئ: اووم انځور، د ميرويس زيارت) او شاه محمود له مړينې څو کاله تېر شوي نه وو او افغانستان لا په دننه کې د سياسي واکمنی پريووالي بريالی شوی نه و، چې د تاريخ پاڼې واوښتې او نادرشاه خراسانی راڅرګند شو. د نادرشاه تر مړينې وروسته يې په نېول شويو هېوادو کې پاڅونونه او تېرمشرۍ پيل شوه. پارسيانو تر لسو کلو پورې هېوادنی

(۱) کتلی شئ: د کمترين نه تاريخي ليکنې، د «افغان در هندوستان» تر سرليک لاندې، د کابل مجلې د دويم کال په ګڼو کې، ۱۲-۱۳۱۱ لمريز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امنیت او د سیاسي واکمنۍ یووالی ټینګ نه کړی شو، دا ګواښ افغانستان ته د بهر مخامخ و، ځکه چې د افغانستان ملت د وندیزو سیالیو له امله شنلی؛ د پرد یود واکمنۍ له امله ناهیلی او کرکجن او د شتمنۍ له پلوه بې وزلی و، ملي مشرانو، خانانو او روحانیونو هم د ملت د بېره برخه چې پرکرهنه ځاروي روزنه او څه هم په ښارونو کې په سوداګرۍ او لاسي کارونو بوخت وو، د خپلو ورو توکیزو ګټو له پاره کارول. د هېواد په شمالي سیمو کې د بخارا د جنیدي واکمنو پټې سیاسي لومې غځېدلې وې؛ په لویدیزو برخو کې نادري واکمنو ځانګړې خپلواکي غوښته او په ختیزو څنډو کې هندي واکمنو یو ځل بیا له هندوستان سره د یو ځای کېدو بنسټ کېښوو.

په د غسې او تاکې افغانستان یوه ځواکمن مټ، ټینګ هوډ او رانه‌اند ته اړ و چې دا ناخوالې لرې، ملي او سیاسي یووالی راژوندی او افغانستان یو ځل بیا د ختیځ هېوادونو پر لیکه ودروي چې په دې توګه د میرویس نیکه ناپشپړه تګلار بشپړه شي. دا لسې سرې احمدشاه و چې په دې ارزښتناکه شېبه کې یې ستر خدمت وکړ او خپل ځانګړی او تولنیز ارزښت یې وځلاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم څپرکی

داحمدشاه اداري ورتيا

احمدشاه چې د افغانستان د سلطنت پر پلاز کېناست، يو جګړه ليدلی او ازمېيلی سياسي سړی و، هغه په افغاني اروا او تاريخ پوه او د کورنيو شخړو له امله د ملت د ټولنيز بنسټ کمزورتيا ته ځير و.

احمدشاه پوهېده چې که د يوه هوښيار مشر تر لارښوونه لاندې ملت سره يو شي، بيا به يې نړۍ ته تاريخي برم وځلېږي، ځکه يې له يوې خوا د کورنيو شخړو د هوارې «په ځانګړې توګه د ابداليو او غلزيو کورنۍ لانجې ته چې ميراثي بڼه يې موندلې وه » پام شو او له بلې خوا يې پر حکومت باندې د ملت د داد منېدو هڅې پيل کړې. احمدشاه زيار وکيښ چې د افغانستان وګړي وپوهوي چې دوی سره ورونه؛ په ګټه او تاوان او د حکومت په چارو کې سره ګډ دي، له همدغه امله يې په پلازمېنه کې د افغاني قامونو د مشرانو يوه تلپاتې جرګه جوړه او په ټولو ارزښتمنو هېوادنيو چارو کې يې له هغوی سره سلا او پوښتنه کوله.

احمدشاه به چې يو ستر کار پيلاوه، نو د مخه به يې دلويو افغاني قامونو په اند ځان پوهاوه او هڅه يې کوله چې هغوی په خپله پرېکړه کې راګډ کړي، په دې توګه يې د افغاني مشرانو د جرګې ګډه پرېکړه تر لاسه کوله ، نو هغه کارونه چې ده وکړل د ملت خوښ وو او خنډ په کې نه پېښېده. همدا راز د ملت مشران د احمدشاه ملکي کارکوونکي او پوځي چارواکي وو چې په جګړه يزو خوځښتونو کې يې د خپلو قامونو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیم پوځي سرتېرېو سره یوځای دده ملاتړ کاوه. دا هماغه دود دی چې «مبلسن» د مبالغې په بڼه« فیوډالي جوړښت= تیرواکي » ګڼلی دی.

احمدشاه د افغانستان له ملت سره په داسې شېبه کې مخامخ شو چې د ګروهې او دین پریووالي سربېره د ګټو له پلوه سر بېل و خو د فطرت او ملي ځانګړتیا وو له پلوه دخپواکی، ویاړ او د اقتصادي کمزورتیا له امله د شتمنۍ غوښتونکی و او لا یې پر زړه د هوټکي پېروښنوونکی باد لګېده، ځکه نو یوه ښه لاربنود ته سترګې پر لار ښکارېده.

هر قام و ملت د هغه څه د لاس ته راوړلو له پاره چې نه یې لري چمتو وي او وړ شېبې څاري. احمدشاه هم د لاربښوونې دغه دنده ومنله او هماغه وړ شېبې یې افغاني ټولنې ته رامنځته کړې. په رښتیا چې ده دا چارې په ښه توګه تر سره کړای شوې.

احمدشاه له قام سره د لومړیو لیدنو په ترڅ کې د یوه ازمېیلي سیاست پوه غوندې چې وګړنی ځان غوښتنې دخپلې تګلارې له پاره کاروي، د افغانانو توره، ویاړ غوښتنه، خپلواکپاله، واکمنې او ګټه خوښونه راوپاروله او د اسلامي هېواد ساتنه، د مذهب له دښمنانو سره جګړه او له بډایو هېوادو څخه د شتمنیو د اخیستلو ټکي یې وړاندې کړل، په دې توګه یې د ټول ملت نغښتی او ویده مانیز ځواک راویښ او پر یوه لوري وخوځاوه.(۱)

---

(۱) هاغه مهال افغاني ټولنه له دغو پوړونو رغېدلې وه: د آمرانو او مامورینو پوړ، د خانانو او سیمه یزو مشرانو پوړ، د روحانیونو پوړ (ملایان، شیخان، سادات) د سوداګرو پوړ، د کروندګرو پوړ، د صنعتګرو او کسبګرو پوړ، د شپنو او کوچیانو پوړ او د پریوتیو پوړ (چېراسیان، بېوزلي او نور) . سره له دې چې په افغانستان کې دا پوړونه له پخوا راهیسې وو او د خپلو دندو او کارونو د بدلولو واک یې لاره خو بیا هم ډېر لږ لیدل شوې چې یو سړی دې دخپل پلار پوړ پرېږدي او بل ته دې واوړي، په دوی کې تر شاهي کورنۍ او آمرانو وروسته لوړ رتبه ملکي او پوځي چارواکي لومړنی پوړ و او روحانیون و سیمه یز لوی خانان پر دویمه کرښه سم وړسره تلل. سوداګر او محکمه وال دریم پوړ او نور پوړونه تر هغوی ټیټ وو، خو روحانیونو په نوموړیو پوړونو کې بله وړتیا هم لرله او هغه دا چې تر ډېره شتمن او له دولتي مالیو او پوځي بېګارونه ګرښه وو. همدا راز یې هر کال له دولت نه د «مستمري» په نامه تنخا او له وګړیو نه «نذر» هم اخیسته؛ رسمي درباروتو ته بلل کېدل او د کرکیلې، ویالي کېندلو او داسې نورو پر مهال د وګړیو له خوا وړیا مرسته هم ورسره کېده او دولتي چارواکیو او خانانو یې سپارښتنې په خورا درناوي منلې خو خداي ښه پوهیږي چې د وګړیو دا مرستې او وړیا کارونه په خوښه وو که په ناخوښه او یا هم دا سپارښتنې حق وې که ناحق؟
کروندګر او ټیټ پوړونه په پرله پسې ډول د واکمنو، روحانیونو او خانانو تر بېګار لاندې ګڼل کېدل. بوازې شپانه کوچیان چې ټاکلی کور یې نه لاره د بېګار له جغه لرې وو، ځکه یې کلیوال او ښاري ژوند خوښ نه کړچې پایځور یې تر ننه هم لیدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویو هیلو بشپړاوی تولنیزه پارونه غواړي. د پیاوړي ملي ځواک جوړېدو او د پرله پسې جنګونو پیل یو ځل بیا د افغانستان ملت پټ ځواک را ویښ او په پای کې یې پر پرديو د افغان توکم د برم و لوړتیا ګروهه غښتلې کړه.

احمدشاه تر جګړو او بریو وروسته په نیول شویو سیمو کې د افغان ملتوالي د کړی خپرولو ته ملا وتړله چې ورځ پر ورځ لویه هم شوه. احمدشاه نیاو او سلا د خپلو کارونو بنسټ باله؛ له دې لارې یې تولنیز باور و ملاتړ تر لاسه کړ او په مینه او داد یې د خپلو کارمنو او چارواکیو زړونه خپل کړل. سره له دې، احمدشاه د دې تګلارې د سرغړوونکیو پر وړاندې سخت سړی او کلکزړی سړی هم و چې بې لارې یې په زور لارې ته راوستل.

تر دغه ځایه مو ولیدل چې احمدشاه په ښه ډول وکړای شول چې له ملي او تا او هغې وړتیا نه چې د فطري غوښتنو او پخوانیو پېښو له امله منځته راغلې وه، د هېوادنی لوړتیا له پاره ګټه واخلي. همدغه د پېژندنې او کارونې متره، ستري بریاوې، د کورنیو چارو سمون او دده ځانګړي او چت اخلاق په ګډه دده دې لامل شول چې واړه افغاني پرګنې پر ده بشپړ داډ وویسا ولري، بده نه ده چې دلته پر احمدشاه باندې د ملت د نرو او ښځو د باور لرلو د بېلګې په توګه یو کوچنی داستان وړاندې کړو، کندهاریان وايي:

یو ځل د هندوستان له یو ځي یانه څخه د احمدشاه تر راستنېدو وروسته د اوسني کندهار ښار شمال ختیز لوري ته پېنځه میله لرې «دامان» نومی ځای دده د اوردو اډه شوه. د شپې له خوا یوه سرتیري اډه خوشې کړه او د خپل کوماندان له خبرولو پرته د خپل کلي خوا ته چې د احمدشاه له چاوڼی نه دومره لرې نه و، و خوځېد او د خپلې مېرمنې «اینو» لیدو ته ورغی، خو همدا چې مېرمن یې ویوهېده چې مېړه یې په تېښته د احمدشاه رکاب پرې ایښی، لوړه یې وکړه چې کاله ته یې پرې نه ږدي او ورته ویې ویل شرم دي چې احمدشاه بابا لا خپل انګړ ته ننوتی نه وي، سرتېری یې خپل کاله ته راشي.

سرتېری ستنېدو ته اړ او اډې ته له ورننوتو سره سم د څارن له خوا ونیول شو، سهار دا پېښه د ساتونکیو افسر ته ورسیده، سرتېری یې خوشې کړ خو کیسه تکی پر تکي د احمدشا تر درباره واوړول شوه، احمدشاه د دغې افغاني مېرمنې په مېړانه خوراخوښ او دداسې روزنې د هڅونې په پار یې هغه کاریز چې د همدغه کلي تر څنګ بهېده ، دې ته ور وبابښه. دا کاریز تر ننه شته او «اینو کاریز» نومېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سیمه یزه کیسه چې بېلګې یې خورا ډېرې دي پر احمدشاه باندې د پرګنو د لوربېنې ښه څرګندویې کوي:

لکه و مو چې ویل احمدشاه د ملي او سیاسي یووالي، د افغاني ملتوالې د کړې پراخېدو او کورنیو شخړو د لرې کولو له پاره یې ساري هڅې وکړې او د یوه پیاوړي اوردو او لښکر غځونو له لارې یې د تاریخي لوړ تیا غوښتنې هیلې د ملت په چوکاټ کې سمبال کړې. همدا راز یې په افغانستان کې څواکمن دولت جوړ کړ او ربښتیني چارواکي او تکړه افسران یې وروزل. په دا ګه ویلای شو چې احمدشاه د تکړه کارپوهانو په ټاکنه کې ښه وړتیا لرله او د خپل اخلاقي ځواک او غوڅو پرېکړو د اغېز له لارې د اوردو د ټینګښت، اطاعت وېلهارې لامل شو.

احمدشاه په دولتي چارو کې د چارواکیو وړتیا او پرځغوې باور بنستیز توکي ګڼل او تر ډېره چارواکي او کارکونکي د ژوندانه تر پایه پر رسمي چارو پاتې کېدل. سربېره پر دې احمدشاه ټولې دولتي چارې د یوې سترې اوپتمې کړې په مرسته څارلې او پر سزا او ستاینه یې لاس نه نیوه، همدا هڅې وې چې ده له ستلجه تر خراسان وسیستانه او له آمو تر عمانه د افغانستان سیاسي او ملي یووالي بشپړ او میلیونونه افغان وګړي یې پر یوه ملي غولي راغونډ کړای شول.

د افغانستان ملت هیڅکله هم د احمدشاه د هیلو پر وړاندې خنډ نه شو؛ ده له غوښتنې سره سم پر مخ لاړ او زړګونو وګړیو یې په نغوته پر ډېر ګرونو خپلې وینې تویې کړې، دغه پېرزوینې او لوربېنې وې چې پر ته له کومې خپلاسي جوړونې او رسمي تشریفاتو ده ته (د افغان بابا) وویل شول.

یوه لوی افغان دغه لوی افغان داسې ستایلی دی:

«... و کان هذا السلطان العظیم الشان (ای احمدشاه) من قبیلة السدوزائی وهی القبیلة التی... من اجل ذالک تمکنت محبته من قلوب رعایاه عموماً مع اختلافهم فی الاجناس و المشارب ومن قلوب الافغانیین خصوصاً حتی انهم کانوا یعتقدون من المقربین الی الله و یعدونه اباً للعموم الافغانیین و من ثم لقبوه ببابا و هو الی الان یعرف عندهم بهذا اللقب اذ یدعونه احمدشاه بابا واستقر عرش ملکه وسلطنته علی دعائم الثبات و التمکن ولکن لما کانت العلة الحقیقة لثبات الملک و السلطنة هی حکمة و تدبیره الخ»[1]

---

(۱) کتلی شئ، د سید جمال الدین افغان« تتمة البیان»، ۶۸-۶۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د بهرني سياست په اړه ځير سړی و، له همدغه امله يې د جنګيالي او چمتو ملت او د توريالي او پياوړي اوردو پر لرلو سربېره هم پر ماوراالنهر يرغل و نه کړ او د جيحون پنځيز بريد ته يې په درناوي وکتل. همدا راز يې پارس ته لاس و نه غځاوه او يوازې د خراسان و سيستان د ځمکو په بيا نيولو چې د افغانستان لرغوني او پنځيزې برخې وې؛ وسهېد.

که احمدشاه له ستلجه اخوا پوربوتی هم دی، نو موخه يې د سند د سيمې ساتل وه، نه دا چې خپل غچ تر سره کړي يا هېوادونه ونيسي.

لنډه دا چې احمدشاه له خپلې سياسي او پوځي پوهې او له ټول هغه برم و پرتم سره چې ويې ګاټه، که د هېواد د علمي، صنعتي او اقتصادي پرمختګ مهال لاس ته ورغلای وای چې ګانده يې په ډادمنه توګه وشاري او ټينګه يې کړي، نو د نړيوال تاريخ يو نوميالی پاچاه به ګڼل شوی وای، خو موږ پوهېږو چې احمدشاه د خدای ورکړې وړتيا او پوهې تر سيوري لاندې او د خپلو پرله پسې هڅو او ټينګ هوډ له امله په افغانستان کې ستړې سياسي سمونې او مانيز بدلونونه تر سره او خپله دنده يې بشپړه کړه، تر دې چې هغه د اتلسمې پېړۍ افغانستان د اخلاقي ځواک په وده کې خورا اغېزناک ګڼلای شو، ځکه چې سياسي بدلونونه د مذهبي او ټولنو تيزو هغو په څېر د ټولنې په اروا کې نوې ودې ته اړتيا لري، نو په دې توګه احمدشاه يو بريالی پاچاه او تکړه سياست پوه و، نه يو انديال فيلسوف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

داحمدشاه هیوادنی چارې

هغه بنسټونه چې احمدشاه د افغانستان په اداري، ملکي او پوځي چارو کې پر
ېبلا، ېبلو مهالو او له جګړه یزو لښکر غځونو د وزګارتیا په ترڅ کې ایښي، پر له
پسې والی نه لري او ورو، ورو یې وده کړې خو د هغې اودنې له پلوه چې په پام کې ده،
دلته یې تر ټولو غوره یو پر بل پسې یادوو.

نولسم څپرکی

د احمدشاه ملکي جوړښتونه

په پلازمېنه کې:

داحمدشاه د اداري جوړښتونو (ملکي، پوځي) د پېژندلو له پاره دوې سرچینې لرو:
لومړی د هغه د دولت د کارکوونکیو نوموونه او د هغوی ځینې کړنې چې په ځغلنده
توګه د تاریخ پرپاڼو لیدل کېږي.

دویم په دې اړه د احمدشاه د پایخوړ د مهال ټولنیزې تاریخي نغوتې دي چې یادده
کول و یا محمدزي؛ ځکه چې دوې هماغه د احمدشاه مهال جوړښتونه په لږ و ډېر توپیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتلې دي. په دې توګه يې د احمدشاه له پېر سره پرتله، ددې څېرنې په ترڅ کې مرسته کوي.

په هر ډول مخکې تر هر څه بنايي ويوهېږو چې د احمدشاه په بنسټيزو او اداري جوړښتونو کې هماغه هېښنده ځانګړ تياوې شته چې د ډېرو اسلامي هېوادونو په څو پېړيزو اداري جوړښتونو کې ليدل کېږي چې هغه هم د تاريخي او ملي دودونو، د عربو د اداري ډول او د مغولو او تورکو د نښو او ګرنويو ډول ګډون دی. همدا راز د احمدشاه د مامورينو رسمي نومونه دملي، عربي او تورکي ګرنو له اوډنې څخه راوتلي وو چې ځينې يې تر چنګېز ډېر پخوا د ختيځ په اسلامي هېوادو کې دود وو. دا ټکی په ګڼو اسلامي تاريخونو کې په څرګنده توګه ليدل کېږي. په دې توګه په افغانستان کې د احمدشاه ځينې دولتي اداري بو تر بله اړيکي نه لري او يو شمېر سره ورته هم نه دي. ګڼ شمېر اداري خپلواکي اوسيده پاچاه ته ځواب ويونکې وې. يوشمېر کوچنيو ادارو تر ډېره د ماليې پر وزارت اړه لرله. د ولايتونو ځينو ادارو هم له اړوند وزارتونو سره اړيکې نه لرل او مخامخ يې د سيمه يزو واکمنو تر لارښونو لاندې کار کاوه. سره له دې چې دفاغ وزارت له ملکي ادارو نه توپير لاره خو په ډېرو چارو لکه: لګښتونو، تنخاګانو او لوښيو کې يې له ماليې وزارت او ملکي څانګو سره ګډې خواوې وې.

د احمدشاه پرمهال څه بنديغ نه و چې يو سړی پر يوه مهال څو دندې ولري، کټ مټ د پنځيز آرسرچيه چې يو شي پر يوه مهال دوه ځايونه نيولی نه شي، د احمدشاه چاروا کيو کړای شول چې د مانا له مخې دا ناشونی کارکېدونکی زيات کړي. په دې توګه د پورتنيو کتنو او ځانګړنو له په پام کې نيولو سره سم ددغو اداري جوړښتونو پر څېړنه پيل کوو چې له نيم څرګندو تاريخونو څخه راوېستل شوي؛ د محمد زيو له اداري آرونو سره پرتله شوي او زموږ په ننني اداري نومونو ژباړل شوي دي.

وزارت:

د احمدشاه پرمهال د کورنيو چارو وزارت و عظمي صدارت يوه سړي ته چې «وزير» نومېده سپارل شوي وو، دا سړی تر پاچاه وروسته دهېواد لومړنی څېره وه چې کله کله به يې د «وکالت» په نامه د نايب السلطنه چارې هم سمبالولې. په کرارو ورځو کې د صدراعظم په توګه د وزير دندې د دولتي ادارو پرڅارنه او د پاچاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسلاکاري سربېره د هېواد په چارو کې دا وي:

د واکمنو په مرسته د ټولنيز امنيت ساتنه، د سيمه يزو ساتونکيو په مرسته د لارو ساتنه چې د خدمت کالنی تنخايي د خپلو ځمکو هماغه ماليه وه چې دوی ته ورشمېرل کېده خو که په اړوند لارو کې به يې څه تاوان پېښېده نو دوی يې په ورکړه اړ وو، يو مهال د کندهار و غزني دلارې غلزيو د دغه خدمت په بدل کې د ځمکې د ماليې کالنی ځلوښت زره روپۍ مجرايي لرله.[1]، د واکمنو او نورو ملکي چارواکيو ټاکنه او ګوښه کول (ټاکنه او ګوښه کول د نايب الحکومه ګانو او لويو چارواکيولو وړاندېغ سره سم د همدغه وزير له خوا د پاچا له په فرمان سرته رسېدل)، د پوستې (ډاګ) چارې (په کرارو شېبو کې د سيمه يزو لارويو په لاس، په بېړنيو ورځو کې د سپرو په مرسته)، د ماليو راغونډول (د ماليې وزارت او مالي څانګو له وړاندېغ سره سم د پاتيشونيو د ليک له مخې) او داسې نور.

د احمدشاه مهال وزير «بګي خان بامېزی» و چې د «اشرف الوزرا» په رسمي نامه يادېده او په ليکنو کې «وزيراعظم» ورته ويل کېده.[2] د احمدشاه د پايځور په پېر کې وزير ته «امير کبير، مختار مشير» هم ويل شوي دي.[3] د «تيمورشاه» پر مهال «شيخ عبدالطيف» ته د وزارت چارې سپارل شوې وې او ابن محمد امين هم څرګندوي چې نوموړی وزير و.[4]

خو «سلطان محمد» او د هغه په پېښو «فيض محمد» «شيخ» يوازې د وکالت او ديوانی ماليې د غونډولو څانګې مشر بولي[5] خو دا چې د غه څانګه د وزير په دندو کې راتله نو بل څوک يې د تيمور شاه د مهال د وزير په توګه په ګوته کړای شوی نه دی ځکه چې هاغه مهال د وزير په نامه پر ته له يوه سړي بل څوک نه و. همدا راز فيض محمد ترو ځي چې وايي: «وزير شاه ولي خان د بدخشان تر نيولو وروسته د احمدشاه له خوا «د

(۱) سلطاني، ۲٦٤ مخ.
(۲) مکتوبات نقيرالله، ۲۷۰ مخ، د فقيرالله علوي شکارپوري د ليکنو کتاب په لاهور کې چاپ شوی، خود چاپ نېټه نه لري.
(۳) سلطاني، ۱۹۲ مخ.
(٤) مجمل، ۱۵۳ مخ.
(٥) سلطاني ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعلی دیوان وزیر » نوم تر لاسه کړ » ځکه چې د «اعلی دیوان » نوم د مورخینو پر ځرګندونه سربېره د سدوزيو پاچاهانو د فرمانونو له مخې هم « د مالیې وزارت » ته ویل شوي دي[1] او د مالیې وزیرانو د «دیوان بېګي» یا د اعلي دیوان مستوفي نوم لاره. دا په نورو اسلامي هېوادونو یا په تر احمدشاه دمخه افغانستان کې وو چې د مالیې وزارت مشر ته وزیر ویل کېدل او د هېواد سر وزیر (صدراعظم) هم و، لکه د غزنویانو پر مهال چې په افغانستان کې لاندېني څلور ګوني وزارتونه وو او د مالیې وزیر (د دیوان وزیر، کله، کله د وزارت د دیوان خاوند) صدراعظم هم ګڼل کېده: لومړی - د دیوان وزارت (د مالیې وزارت وعظمی صدارت)، دویم - د عرض وزارت (دفاع وزارت) خو دغه وزارت په سر کې «سپاه سالار » د مارشال و ستر درستیز په توګه ګڼل کېده. درېیم - د رسالت وزارت (شاهي دارالتحریر). څلورم - د وکالت وزارت (د پاچاه د ځانګړيو چارو څارونکی او د دربار وزیر) دغه وزیر تل د پاچاه د سلاکارو غونډو او د وزیرانو د غونډې غړی نه و. د احمدشاه او د هغه د وروستیو پر مهال مطلق وزیر چې د عظمی صدارت دنده یې هم لرله، لکه: د احمدشاه وزیر «شاه ولی خان » د تیمورشاه وزیر « شیخ عبدالطیف خان »، د زمانشاه وزیر « رحمت الله خان »، د شاه محمود وزیر « فتح خان »، د شاه شجاع وزیر «عبدالشکور خان » او « سردار محمد اکبر خان (وزیر فتح جنګ شاه) د مالیې وزیران نه وو او د هغوی وزارتونه د کورنیو چارو وزارت ته ورته وو.[2]

اعلی دیوان:

یا د مالیې وزارت، دا اداره د احمدشاه پر مهال خورا ارته وه او د سیده او نا سیده مالیو پر چارو سربېره یې (د باج اخیستنې او خرڅ اخیستنې په نامه ګمرکونه) د کرهنې او اوبو، دولتي شتمنیو (د خالصه په نامه)، کروندګرو او سوداګرو ته د مرستو (د تقاوي په نامه)، د دولتي ودانیو، د خاورو د زېرمو، ضرابخانو او د نغدي او جنسي خوندینو چارې هم څارلې. دې اداري چې د دولت د ګټو تولې سرچینې یې په لاس کې وې، د

---

(۱) کتلی شئ: د شاه زمان و شاه شجاع فرمانونه، ۱۲۱۰-۱۲۲۱ سپوږمیز کلونه، په کابل مجله ۱۳۱۷ لمریز کال (۳) ګڼه، ۷۸ لمبر کې خپاره شوي، له دغو فرمانونو څخه سربېره پر دغه ټکي دا هم ځرګندېږي چې د افغانستان د سیمو او ټبرونو خانان د پاچاه له خوا د «سلطان و سرکرده » په نامه ټاکل کېدل او پېژندل کېدل.

(۲) کتلی شئ: د بیهقي تاریخ، د ابوالفضل لیکنه، د کلکتې چاپ، ۱۸۶۲ زېږدی کال ۳۱۱۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت تول لګښتونه (ملکي، پوځي) پر غاړه لرل او د دفاع وزارت له یوې ځانګړې ځانګې پرته چې د پوځي سرتېريو تنخايې وېشله، له ټولو دولتي ادارو نه يې شمېر غوښته.

داحمدشاه پر مهال د دغه وزارت وزير ته «دېوان بيګى» ويل کېده او تر احمدشاه وروسته پر «مستوفي» واوښت.

داحمدشاه دېوان بيګي يا د ماليې وزير «عبدالله خان باميزى» نومېده.[1] چې تيمورشاه هغه وواژه[2] دفيض محمد خان په وينا محمد علي رضا خان نومى هم يو مهال د احمدشاه (د داعلى ديوان د استيفا کارکوونکى) و.[3]

شرعيه محکمه:

داحمدشاه پرمهال عدلي شرعي محکمو پر شرعي قاضيانو پورې اړه لرله او ملکي چارواکي لکه پوليس يې پلي کوونکى ځواک ګڼل کېده. سره له دې چې د ولايتونو قاضيان د پلازمينې د محکمو تر لاس لاندې نه وو، خو د منځي قاضي د هېواد تر نورو قاضيانو نېژدې او مشر و، همدا لامل و چې وروسته د پلازمېنې قاضي ته «قاضي القضات» وويل شول او د ابداليانو پرمهال د لومړي ځل له پاره ملامحمد سعيد آخوند پرخپل لوي شرعي مُهر دغه مسجع بيت وکيښ:

«محمد سعيد از فضل حق مشهور شد قاضى القضات شه محمود شد»[4]

دا هماغه نوم دى چې په افغانستان کې د غزنويانو پرمهال دود و.[5] داحمدشاه د مهال قاضي «ملافيض الله خان» و چې د تيمورشاه پرمهال «پاچاه مشير» شو.[6]

ښايي يوه شو چې د پاچاه د ټولواکى له امله د هاغه مهال قضايي محکمې د ځان د پاسه له هر ډول زور او لاربښوونې ښخه ګوښه او خپلواکې وې، لکه د تيمورشاه د مهال له يوې شرعي قبالې ښخه چې ښکاري د هېواد د سترو منځيو لکه په کندهار کې د هاغه مهال قضايي محکمې د يوه قاضي او اتو نايبانو او مفتيانو (همدا راز څو کاتبانو» له

---

(۱) مجمل، ۱۵۵ مخ.
(۲) سراج، ۳۶ مخ.
(۳) سراج، ۵۵ مخ.
(٤) سراج، ٦۲ مخ.
(۵) بيهقي، ۲٤۸ مخ.
(٦) سراج، ۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اداره کېدې. (۱)

د لیکلو ځانګه (شاهي دارالتحریر):

ددې ځانګې دنده څرګنده ده چې د شاهي فرمانونو لیکل وو. د احمدشاه پرمهال د انشا دیوان د یوه یا څو مشرانو تر لاس لاندې چې «منشي باشي» نومېدل او د «سرلیکونکي» مانا لري سمبالېده چې تر مالیې وزارت وروسته د دولت له ارزښتمنو ځانګو څخه ګڼل کېده.

داحمدشاه سرلیکونکي «سعادت خان سدوزی» او «میرزا هادي خان» وو او د زمانشاه پرمهال دغه کارونه دوو سرلیکونکیو «میرزا محمد شریف خان» او «میر محمد علی خان» پرمخ بېول. (۲)

د دربار اداري:

د احمدشاه مهال د دربار اداري دبرې او ځینې یې خپلواکې ګڼل کېدې، سره له دې

(۱) قباله د کندهار ښار اوسېدونکي محمد رحیم خان پلو پلزېده چې لاندېنی ځانګړتیاوې لري:
د قبالې کاغذ ژېړ و پېړ، مخ (۸×۱۰ اېنچه) په تور رنګ او سرونېو لیکل شوې. د قبالې پر سر د قاضي لوی او ګرد مهر له دغه مسجع بیت سره لیدل کېږي:
چون مفوض شد به تیمورشاه شاهی ازکریم قاضی اسلام شد از صدق دل عبدالرحیم (۱۱۸۷)
د قبالې پرشنېه د محکمې د رسمي غړیو (نایبان و مفتیان) (۸) لوي او واړه مربع و مسجع مهرونه دي چې دوه لوی یې په دې ډول لوستل کېږي:
لومړی: از عطای خداي هردو جهان پیرو مصطفی بود عمران
دویم: ز الطاف شاهجهان خوشدلم غــلام همایون روشندلم
د قبالې د لیکلو نېټه د (۱۱۹۹) سپوږمیز کال د جمادی الثانی (۱۷) ده او داسې په کې راغلي: «فروش هشت مـهم مـساوی هشت شبانه روز آب و زمـین از یک دهنه قنات مـشهور به «سوره» واقع در محـال پرشنج (پښین) من توابعات اشرف البلاد احمدشاهي، از طرف عبدالله خان ترینی عبدالرحمن زایی ... به محمد نام... در بدل مبلغ (۸۹) تومان و (۲) هزار دینار تبریزی نقد که عبارت از یکهزار و هفتصد و هشتاد و چهار روپیه بوده باشد..... »
دا چې په کندهار کې لوی کاریز پر یوه شپه ورځ درې خرواره تخم ځمکه پېوي، منځنی کاریز یو خروار او کوچنی کاریز تر دې لږ، نو د کندهار یو خروار چې د کابل له ٦۲ نیمو منو سره سم دی په لسو جریبو کې شنل کېږي، نو په قباله کې تو له لیکل شوې ځمکه (که کاریز یې منځنی وګڼل شي (۸۰) جریبه ده چې د یوه جریب بیه یې ۲۲ نیمې روپۍ کېږي.
(۲) سراج، ۵۵-٦۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې هم يو سړی په سر کې و چې د نن ورځې د دربار له وزير سره سمېده. دغه سړي ته «ايشک آقاسي» ويل کېده. د احمدشاه ايشک آقاسي «عبدالله خان» و چې يو مهال کشمېر ته د تلونکي لښکر کوماندان و چې هغه ولايت يې ونيو او له افغانستان سره يې وتاړه.[1]

عرض بيګي:

دغه نوم او دنده يې موږ ته ښکاره ده او تر اوسه شته چې د وګړيو غوښتې پاچاه ته وړاندې کوي او بېرته يې ځواب راوړي. د احمدشاه عرض بيګي «حاجي کريمداد خان» و چې وروسته کشمير ته د نايب الحکومه په توګه ولېږل شو.[2]

مهماندار باشي (مېلمه پال):

دغه سړي د تشريفاتو د مدير په توګه د شاهي دربار د مېلمه پالنې دنده لرله. فيض محمد د زمانشاه د مهال مېلمه پال د «حفيد احمدشاه» په نامه راپېژني.[3]

د پخلنځي څارن:

دغه سړي د پاچاه، دربار وشاهي کورنۍ د خواړو برابرولو چارې څارلې، خو دا چې د احمدشاه پر مهال څوک و څرګنده نه ده، فيض محمد د تيمورشاه پر مهال د پخلنځي د څارن په توګه د «داحمدشاه د زوی» نوم يادوي چې د پېښور په جګړه کې ووژل شو.[4]

جهرچي باشي (وياند):

سرتېريو، مامورانو او وګړيو ته يې د پاچاه امرونه خپرول او درباري ارزښت يې لاره. د تيمورشاه وياند «زنګي خان» وچې د اتلسو زرو سرتېريو مشر او د پنجاب د سرغړاوو سيکانو د ځپلو له پاره ولېږل شو، همدا چې پاچاه د پېښور په ډګر کې پر پيل سپور او دده لښکر يې کوټ، نوموړی له دود سره سم درې ځله د پاچاه له پيل نه تاو او دخپلې دندې ځای ته روان شو او برې يې وګاټه.

---

(۱) سراج، ۱۷ مخ (۲) سراج، ٤١ مخ. (۳) سراج، ٤٩ مخ. (٤) سراج، ۳۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوردو باشي (د محمد زيو د لومړي پېړ «عمله باشي»):

دغه سړی په تم (حضر) کې د پاچاه د دربار د کارکونکيو او ساتونکيو د چارو سمبالونکی و او په يانه (سفر) کې د تلونکي پوځي او ملکي گرد پلاوي سمبالونکی گڼل کېده. ترايشک آقاسي وروسته اوردو باشي د دربار دويم چاروازکی و. د احمدشاه اوردو باشي «عبدالله خان» نوميده چې پر هندوستان باندې د احمدشاه د لومړي بريد پر مهال لنډه موده د سرهند کلا مشر شو. منشي عبدالکريم د احمدشاه د مهال پېښو په ترڅ کې دو ځله دغه نوم ياد کړی دی.

پيشخانه چي:

د محمد زيو د پېړ د (فراشباشي) په څېر و چې د پاچاه و دربار د يانه اړتياوو لوښي يې برابرول. سلطان محمد د شاه شجاع د پيشخانه چي يادونه کړې ده.[1]

پيش خدمت باشي:

د محمد زيو د پېړ د (فراشباشي) انډول و. دا سړی د پاچاه او دربار د يانه د لوښيو سمبالوونکی و. سلطان محمد، د شاه شجاع د ځانگړي چوپړ «دين محمد خان» يادونه کړې ده.[2]

نسقچي باشي:

دا سړی د «نسقچيان» په نامه د يو ډلې مشر و چې تل يې د پاچاه له رکاب سره اړه لرله او په تم و يانه کې يې د شاه ملکي، پوځي او جزايي امرونه پلي کول. تيمور چې د احمدشاه له اجازې پرته له هراته د پلار ليدو ته راغی، د احمدشاه د نسقچيانو له خوا د «واشير» په سيمه کې بېرته هرات ته ولېږل شو. «محمد يحی خان» د زمانشاه مهال نسقچي باشي و.[3]

ځانگړی نديم يا د پاچاه خوالگر:

خوالگر به چې هرڅوک و، د ابداليانو د دربار له مخورو درنو څخه گڼل

---

(۱) سلطاني، ۱۱۹ مخ. (۲) سلطاني، ۲۷۳ مخ. (۳) سراج، ٤٨ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېده. «فتح الله خان سدوزی» یو له همدغو خوالگرو څخه و چي په همدغه نامه د «تیمورشاه» په دربار کې پېژندل شوی و. (۱)

خواجه سراباشي:

د پاچاه د ارگ د خواجه سرایانو مشر و چې ځینې مهال ارزښتمنو دندو ته لوړېده. د احمدشاه خواجه سراباشي «یاقوت» نومیده چې د شاه په ځانگړیو محرمانو کې راتلو. همدا راز د هندوستان د لکنهو د عالیجناب نواب شجاع الدوله کورنۍ «یوسف علیخان» د احمدشاه له خواجه سرایانو څخه و چې په دربار کې یې «التفات خان» بلنوم موندلی او و مهال د هېواد خزانه دار هم شو. (۲) اتکلېدای شي چې د احمدشاه په دربار کې نور چارواکي هم وو، لکه: قابوچي باشي، طبیب باشي او څو نور باشیان چې زموږ تاریخونو یې یادونه کړې نه ده.

میراخور باشي گري:

دا یوه پراخه څانگه وه چې د یوه لوی میراخورباشي اویا هم د دوو میراخور باشیانو تر لاس لاندې یې چې یو یې لوی او بل یې ځانگړی و د شاهي څارویو چارې سمولې، کوچني کارکوونکي یې میراخوران، نایبان و مشران وو. دا هماغه څانگه ده چې وروسته یې د «د کمند دفتر» په نامه د «سراج الملت و الدین» تر مهاله کار کاوه. نوموړې ستره څانگه د یوه وزارت یا د لېږدونو د خپلواک مدیریت انډول وه.

میراخورباشي گری د هېواد په ټولو سیمو او پوځي اډو کې د آسونو، کچرو، اوښانو، خرو، غوایانو او پیلانو چارې سمولې او د باروړونکیو څارویو کول، ورشوگانې او پنډغالي یې څارل.

میراخورباشي گری د لېږدونو په اړه له دفاع و دربار وزارتونو او د لگښتونو او شمېر په اړه له مالیې وزارت سره اړیکي لرل. میراخور باشي د دولت په لویو کارکوونکیو کې گڼل کېده. د زمانشاه د مهال میراخور باشي «سردار احمد خان» د سرغړاو شهزاده محمود پر وړاندې فراه ته د تلونکې ډلې کوماندان وټاکل شو، همدا راز

(۱) سراج، ۳۷ مخ. (۲) سراج، ۳۰-۳۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سردار پاینده خان زوی میراخور «فتح خان» د کندهار پوځي کوماندانۍ ته ورسېد. (۱)

خزانه داري:

د احمدشاه پر مهال نغدي خوندينې او جنسي زېرمې د یوه مشر تحویلدار تر لاس لاندې وې چې «خزانه چي» او «خزانه دار» نومیده. دغه خزانه دار د دربار له خورا باوري غړیو څخه و چې د شمېرو اړیکو ځای یې د مالیې وزارت او لګښت لاسوندونه یې د پاچاه فرمانونه او ددفاع و مالیې وزارتونو لیکنې ګڼل کېدې. په تاریخ کې د «ابوالحسن» په نامه د شاه شجاع د نغدي او جنسي خزانه دار یادونه شوې ده. (۲)

داروغه ګي، اخبار ځانګه او هرکاره باشي:

دا د استخباراتو خپلواک ستر توب و چې سیده یې د پاچاه تر څارنې لاندې کار کاوه او د خورا پاملرنې وړ و. د جاسوسی په ځانګه کې یې پاک زړي نارینه او ښځینه کارکونکي لرل، ددغې ځانګې هڅو د دولت په پرمختیایي چارو کې ډېره مرسته کوله، فیض محمد په دې اړه پرزړه پورې تکي لیکلي چې په ترڅ کې یې وایي: «احمدشاه د رسمی کارکونکیو له خوزا پتو چارو څخه خبر و، چې کله، کله یې د اړتیا له مخې بر سیرول. د اطلاعاتو او خبرونو د همدې بې کچه پراختیا له امله، وګړیو دا د احمدشاه کرامات بلل. (۳)

---

(۱) سراج، ۴۹-۵٤ مخونه. (۲) سراج، ٦۷ مخ.

(۳) د سراج التواريخ له قلمي آرلیک ٦۹ مخ څخه:

دغه یوازېنی قلمي لیکنه په ځینو ځایوکې له چاپ شویو لیکنو سره توپیر لري او هغه دا چې په چاپ کې یې ځینې تکي لوېدلي چې په آر قلمي لیکنه کې شته. ددې لیکنې په هره برخه کې د مضمون و پارسي او عربي کرښو لیکنی سموالی ښوونکي «مولوي عبدالروف خان» او منشي «میرزا عبدالطیف خان» پر ګوته کړی او ځینې قلمي سمون هم په کې راغلی دی. امیرحبیب الله خان چې د دې لیکنې آر لامل او مشرسموونکی و، د کتاب په هر څپرکي کې یې تر کتلو او لاسلیک وروسته د چاپ لارښوونه کړې او ځینې ځایونه یې په خپل لاس سمونې، اړونې او وبستنې هم په کې کړي دي. د قلمي لیکنې ارزښت هم له همدغه ځایه پیلېږي. د پاچاه ځینې لاسي سمونې چې د ده د تاریخي ذوق او سیاسي اند څرګندوېې دي خورا پر زړه پورې او هېښنده برېښي، له هغو غورځونو څخه چې په چاپي لیکنه کې شوي یوه هم سردار سلطان محمد خان و امیر دوست محمد خان ته د نومیالي هندي مجاهد سید احمد لیکونه دي. د سېداحمد خان دوه ګوني لیکونه چې د هغه د شاګرد او نېژدي مرید مولوي اسماعیل خان په لاس لیکل شوي خورا څرګند او ښکلي دي. دا قلمي لیکنه د (۱۳۳۰) سپوږمیز کال په میاشتو کې پیل او د (۱۳۳۲) په روژه کې پای شوې چې اوس په کندهار ښار کې د مولوي عبدالروف په کاله کې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو فیض محمد خان دا اداره نه پېژني او په بل ځای کې د زمانشاه پر مهال د «داروغه ګي او د ټول هېواد هرکاره باشي» په اړه غږېږي ، خو هاغه مهال «هرکاره» پټوځریو ته ویل کېده.

داحمدشاه همهالی مورخ «ابن محمد امین» ځو ځله د «هر کاره» او «هرګاره ګانو» په نامه د هند دولت د پوځي ځریو یادونه کوي. [1] همدا راز د احمدشاه بل همهالی «مرتضی حسین بلګرامی» چې د اورنګزیب لیکلې پاڼې را اخلي د لغوی په یوه کې ملکي پټ ځري «هرکاره» نومېږي. [2] نو هرکاره باشي هماغه د جاسوسي اداري مشر دی چې د خبرونو د ځانګې نوم دا وینا ربښتیني کوي، د اردو ژبې سیندونه هم «پیک» پرهرکاره ژباړي. په هر ډول، د زمانشاه پرمهال د «د خبرونو د ځانګې دا روغه او د ټول هېواد هرکاره باشي» د نومیالي سردار جهان خان ورارہ «میر هوتک خان» و. [3]

ضبط بیګي ګري:

راته ځرګنده نه شوه چې دد دندې خاوند څه ډول ملکي یا پوځي چارې سرته رسولې، ځکه چې اوس د نورې ځېړنې او پلټنې مهال راسره نه و، سره له دې هم اټکلولای شو چې ضبط بیګي د کوټوالی او پولیس دنده لرله، ځکه دا ناشونې ښکاري چې د احمدشاه پرمهال کوټوالي او پولیس ځانګه نه وه او په هیڅ یوه عربي ، پارسي او پښتو نامه ، لکه : امیرشرط ، شحنه، عسس، میرشب، میرشبګیر و کوټوال دې یې یادونه شوې نه وي، پر داسې مهال چې تر احمدشاه ځو پېړۍ مخکې او وروسته په افغاني دولتونو کې دا ځانګه وه او په یوه پورتني نامه په تاریخونو کې یاده شوې ده.

فیض محمد خان د «زمانشاه» او «شاه شجاع» ضبط بیګیان د «اسلام خان» و «محمد شریف خان» په نومونو یادوي. [4]

---

(۱) مجمل، ۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳ مخونه. (۲) حدیقة الاقالیم، د مرتضی حسین بلګرامي لیکنه، د لکنهو د نولکشور چاپ، ۱۲۹۶ هجري، ۱۱۳-۱٤۰ مخونه.

(۳) سراج، ٥٤ مخ.

(٤) سراج، ٥٩-۷۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلاکاره غونډه:

د احمدشاه مهال سلاکاره غونډه په پلازمېنه کې یوه تلپاتې جرګه وه چې د افغاني ټبرونو لوی خانان و سرداران او د سترو ټبرونو اړوند ځینې لوي کارکوونکي او چارواکي یې غړي وو. د غونډې غړي د ژوندانه تر پایه، په خپله پاچاه ټاکل او ګوښه کول یې هم دده په خوښه وو.

دغونډې غړیو د پاچاه او دولت د پلاوي پر وړاندیځونو غورکاوه او د خپلو غوښتنو پایله یې احمدشاه ته وړاندې کوله. سره له دې چې احمدشاه د پاچاه په توګه د بشپړ واک خاوند و نامسؤول، د صدراعظم په توګه د پلي کوونکي ځواک مشر، د وسله وال پوځ لوی کوماندان، د ملي شورا د غونډې پرځای د هیواد ځانګړی مقنن، د قضایي محکمو په سر کې د جزا لوی قاضي او همدا راز د اولی الامر په نامه د ټولو تر لاس لاندې هیوادونو مذهبي لارښود ګڼل کېده، خو سره له دې هم داسې لېږ پېښېده چې ددې غونډې د وړاندیځونو او پریکړو خنډ شي، همدا لامل و چې ګرد افغاني مشران و ټبرونه د احمدشاه د ژوندانه تر پایه دده په ټولو کورنیو او بهرنیو چارو کې د زړه له کومي ورسره ملګري او چمتو وو.

په ولایتونو کې:

د احمدشاه مهال افغانستان پر ولایتونو او ولایتونه پر ولسوالیو وېشل شوي وو. په ولسوالیو کې کلي او بانډې هم راتلې. دولایتونو او لویو ولسوالیو مشران د پاچاه له خوا ټاکل کېدل، همدا راز د «سرلښکر» په نامه پوځي کوماندان و مستوفیان هم پاچا ټاکل. نور کشران و واړه کارکوونکي د ولایتونو د مشرانو او وزیرانو له خوا او کله هم د پاچاه له فرمان سره سم ټاکل کېدل.

د بری لویې ولسوالی د ولایتونو اړوند نه وې او مخامخ یې له پلازمېنې سره اړیکې لرل. د ولایتونو او ولسوالیو مشرانو ته «حاکم» ویل کېده او د ولایتونو مشرانو د «نایب وپیش کار» په نامه یو یا دوه مرستیالان هم لرل. کله، کله د ولایتونو مشران پر یوه مهال پوځي کوماندانان هم وو خو ځینې مهال پوځي ځواک بېل کوماندان لاره.

د ولایت مشر (نایب الحکومه) په خپله سیمه کې د پراخ واک و بشپړې خپلواکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوند و، ځکه چې پلازمېنې له هغه نه دا دوه ټکي غوښتل:

یو، د ټولنیز امنیت ساتنه. دویم، منځنۍ خوندیینې ته د ولایت د لګښتونو تر سپما وروسته د مالیو رسول.

د ولایتونو مشرانو د روښانه شرعي له امر پرته د وژلو او د پوځي ځواک د کمولو حق نه لاره، خو کـه شاهزی به و د سکې او خطبې له حق پرته یې د سلطنت له مقام سره ستر توپیر نه و.

هغه ولایتي اداري چې له والي سره یې کار کاوه مشران یې دا وو: سرلښکر (پوځي کوماندان)، مستوفي، قاضي، قلعه بیګي (کوتوال)، نظام دفتري، باجګیر (د ګمرک مدیر)، میراخور (د لېږدونو مدیر)، میرآب، د خالصه جاتو مدیر، ښاروال او داسې نور واړه کارکوونکي.

ولایتي ادارو له وزارتونو سره ډېر اړیکي نه لرل، یوازې یې له مالیې وزارت سره د دېواني شمېرنو له پلوه سرو کار و،

خو د مالیې وزارت هم کړای شول چې د څو کالو تر تېرېدو وروسته دومره ځان وپوهوي چې د ولایتونو د هاغه تېر کال ګټه څومره وه؟ له هغې نه څومره لګېدلي او خوندیینې ته رسیدلي؟ او څومره پاتې دي؟ چې لړلیک یې د کورنیو چارو وزارت ته له ملک نه د اخیستو له پاره ولېږي.

د احمدشاه مهال کلي او بانډې د حاکمانو له خوا د ملک، خان، سرکرده یا سلطان په نامه د سیمه یزو خانانو په مرسته اداره کېدې، د غه ملکان په خپله له سیمه یزو مخورو او شتمنو پورورکوونکیو خانانو څخه وو چې وګړي یې پوروړي وو، دوي په خپلو سېمو کې خورا خپلواک، واکمن او د ملت و حکومت ترمنځ برید ګڼل کېدل، ځکه چې حکومت مخامخ له وګړیو سره اړیکي نه لرل او خپل مالیه ورکوونکي یې یو، یو نه پېژندل، په سیمه کې یې یوازې ملک پېژانده او پر هغه پسې یې په مالي څانګه کې د کورنیو شمېر، د ځمکو کچه او د هغې سېمې توله دېواني مالیه لیکله او د بېګارو سیورسات ګردې چارې یې له هغه نه غوښتې. ملک هم چې څنګه غوښتل و کول هغسې یې له وګړیو اخیستل. ځکه نو نیاو او حقوق خوندي نه پاتې کېدل او د ملکانو شتمني په ناوړه توګه ډېرېده. ملکانو د وګړیو ترمنځ د جوړ جاړي او حقوقي محکمو دندې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مخ بېوي او سیمه یز مشران یا علاقه داران ګڼل کېدل. (*) (*)هاغه مهال د هېواد اداري وېش لنډ او علاقه دار نه و. د محمد زیړ پر مهال په لویو سېمو کې علاقه داران د « پرګڼدار » په بې اندوله نامه وټاکل شول. *** پرګنو د ملک د ربړه ونو پر وړاندې د تهېټتې درې لارې لرلې:

لومړی، د حقوقي دعوو په اړه یې کړای شول چې د ملک پرېکړه ونه مني او لویو شرعي محکمو ته ورشي.

دويم، له ملک نه د بېزارۍ له امله یې کړای شول چې د مالي دفترونو په مرسته او د حاکمانو په منښت لېڅه نه ځان بېل او پر بل ملک پورې چې ان د پخواني سیال به هم و؛ وتړي.

دریېم، د ملک د ډېر تاو تریخوالي او تېري له امله یې کړای شول چې لویو مشرانو، وزیرانو او پاچاه ته ورشي او مرسته وغواړي. دا څرګنده ده چې په یوازې ډول د وروستۍ لارې خپلول دومره اغېزناک نه وو، خو که ټولیزه بڼه یې موندلې وای د ملک په لرې کولو او د نوي پرټاکلو پای ته رسېدای شوه.

ملکان د وګړیو په خوښه او د مالي دفترونو او سیمه یزو حکومتونو له منښت سره سم ټاکل کېدل خو د لویو خانانو ټاکنه د پاچاه له فرمان سره اړوند وه.

په افغانستان کې د احمدشاه مهال د ځینو لویو او کوچنیو ولایتونو نو میالي مشران دا وو: د هرات مشر درویش علیخان هزاره، د مشهد مشر د نادرشاه لمسی شاهرخ، د نیشاپور مشر عباس قلي خان بیات، د بلوچستان مشر نصیر خان بلوچ، د ښکارپور مشر دوست محمد خان کاکړ، د سند مشر نورمحمد خان شهنواز، د ملتان مشر شجاع خان ابدالی، د ډېره اسماعیل خان مشر موسی خان، د پنجاب مشر زین خان مومند، د کشمیر مشر خواجه عبدالله خان، د کلات مشر اشرف خان غلزی او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم څپرکی

د احمدشاه پوځي جوړښتونه

پوځي څانګې

د ټولو پوځي څانګو او ګرد پوځي ځواک په سر کې یو لوی کوماندان وچې «سپاه سالار» نومېده، دا څېره تر پاچاه وروسته دواړو افغاني ځواکونو کوماندان وچې د نننی مارشال یا ستر درستیز انډول ګڼل کیږي. دده تر لاس لاندې بېلا بېلې څانګې وې چې هرې یوې په خپله برخه کې د دفاع وزارت چارې پرمخ بیوې، له دوي څخه لویې پوځي څانګې دا وې:

نظام دفتر:

دا دهاغه مهال تر ټولو لویه پوځي څانګه وه چې د اړتیا وړ لوښیو او شمېرنو، کارکوونکیو اولګښتونو او پوځي خوندیینو او زیرمو ستره برخه چارې یې سمبالولې او څارلې.

نظام دفتر د نننی دفاع وزارت انډول و، په دې مانا چې سرتېریو او افسرانو ته یې تنخا ورکوله؛ د اوردو د غله ګی لګښت یې ورکاوه؛ د افسرانو دوسیې او د سرتېریو شمېر یې جوړاوه؛ پوځي زېرمې یې برابرولې او څارلې او د ګرد اوردو د ټولو چارو سمبالونکی ځای ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظام دفتر د مالیې وزارت اندول ځواک و، د هېواد ټولو زېرمو یې بې ځنډه ډېله حوالې او سپارښتنې منلې او مالي څانګو یې مجرایي ورکوله. نظام دفتر د پوځي اوردو یوه بنسټیزه او تاریخي کړی وه چې عربو «دیوان الجند» باله، [١] او په افغانستان کې پر لومړنیو اسلامي پېړیو «جریدهٔ سپاه» نومیده [٢] چې وروسته «د عرض وزارت او د عرض دیوان» ونومول شو. [٣]

په پلازمېنه کې نظام دفتر د سپاه سالار او په خپله د پاچاه او په ولایتونو کې یې اړوند څانګې د پوځي کوماندانانو تر لاس لاندې وې. د افغانستان په غزنوي دولت کې د دې څانګې مشر «عارض» نومېده، خو نه پوهېږو چې د احمدشاه پرمهال یې څه نوم و. فیض محمد یوازې د زمانشاه د مهال نظام دفتر یادوي [٤] خو د مشر نوم یې نه پېژني.

سلطان محمد د شاه شجاع او د هغه د زوی فتح جنګ د مهال د «لښکر لیکونکي» په توګه د «میرزا حیدر علیخان» یادونه کوي. [٥] په دې کې څه اړنګ نه شته چې لښکر لیکونکي به د اوردو شمېر نه کوله [٦] خو څرګنده نه ده چې دغه نوم د احمد شاه پرمهال و او د نظام دفتر مشر پرې یادېده که نه؟ د محمد زیو پرمهال د نظام دفتر مشر «دفتری نظام» او «د نظام دفتر سر رشته دار» بلل کېده چې د سراج الملت والدین د پېر په وروستیو کې پر «امین نظام» واوښت.

سیورسات چي:

د احمد شاه پرمهال د سیورسات چي په نامه یو سړی د اوردو د خواړو او واښو د برابرولو او له وګړیو نه یې د یانه پرمهال د راغونډولو پازمن و. ده به چې له هرې سیمې نه له سپارښتنې سره سم غله راټوله کړه، لیکلې به یې ورکړل. د ده لیکلې او لاسلیک د هېواد په مالي څانګو کې د هماغې سیمې د مالیو پرځای د منلو وړ و. نو دا چې د جنسونو حوالې او سپارښتلیکونو او له هېواد نه یې راغونډولو او پر سرتېریو د هغوی وېشلو شمېرنې ته اړتیا لرله نو هرو، مرو به یوې ځانګړې څانګې هم له سیورسات چي سره «که د لنډې مودې له پاره هم وه»؛ کار کاوه.

---

(١) تمدن اسلام، د جرجي زیدان لیکنه، د مصر چاپ، ١٩٠٢ کال، لومړی ټوک، ١٢٣ مخ.

(٢) تاریخ سیستان، د ملک الشعراء بهار په سمونه، د تهران چاپ، ١٣١٤ لمریز کال، ١٤٤ مخ.

(٣) بیهقي، ٣١١-٥٣٢ مخونه.

(٤) سراج، ٥٦ مخ. (٥) سلطاني، ٢٧٨ مخ. (٦) مجمل، ٨٣ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قورخانه (وسله تون):

پوځي وسله تونونه د «قورخانه» په نامه د يوه لوى زېرمه وال (قورچي باشي) ترلاس لاندې وو چې نن يې «وسله پال» بولي. وسله پال ته اورني توکي او وسلې سپارل کېدې؛ هغه ساتلې او له اړتيا سره يې سمې اوردو ته رسولې. ده د باروت جوړونې دستګاوې هم څارلې. لکه څرګنده چې د احمدشاه وسلې جوړونې، مرمۍ جوړونې او اورنيو توکو ته ځانګړې پاملرنه لرله، له همدې امله يې د باروتو، شورې او داسې نورو کار ځي په کندهار ښار کې د ننه د سلطنتي ارګ کېڼ اړخ (لويديځ) ته جوړ کړي وو، او په خپله يې څارلې. د دغو کارځيو سېمه چې د توپخانې او شاهي غوجلې ترڅنګ ده، د احمدشاه له مهاله تر ننه د «باروت خانې» په نامه يادېږي، همدا راز د احمدشاه مهال پرې کوونکې وسلې او د کندهار ښار صنعت، لکه: پيش کوزې، دوه خولې خنجرونه او توري چې لاس ته راځي، پر ښکلا سربېره کلکې هم دي. احمدشاه اورنيو وسلو ته تر پرې کوونکيو ټيټ ارزښت نه ورکاوه. په دې اړه د هغه سترو نوميالي توپ یادولای شو چې پر ۱۱٦۸ کال يې په نېشاپور کې د جګړې پر ډګر جوړ کړ، د ځينو مؤرخينو په وينا يا اغراق و مبالغه دغه هېښنده توپ ۲۰ منه= ۵ , ۱۲ کابلي منه مرمۍ خوړه چې يو کلک ښار يې ړنګ کړ او ويې نيو.

بويه دا ټکي مو په پام کې وي چې د احمدشاه اوردو د پوځي چارو په يوه ستر اړخ کې د هاغه مهال له ملکي ځانګو سره پراخ اړيکي لرل، ځکه چې د احمدشاه د اوردو د ربيمه برخه نيم پوځيان (ولسي لښکر) وو او د دې لويې برخې افسرانو خپل او د خپلو اړوند ټولګيو کالنۍ نغدې تنخاوې او جنس د مالي څانګو د سپارښتنې او ليکليو پاڼو له مخې د هېواد له ماليو نه اخيستې او يا يې د خپلو جاګيرونو د سېمو د ماليې پرځای مجرايي اخيسته. په دې توګه د نيم پوځي ټولګيو او افسرانو د شمېر چارو ځای هماغه د ماليې وزارت او د هغې څانګې وې. د خواړو زېرمو (ګودام) د ماليې پر وزارت اړه لرله چې د اړتيا پرمهال د اوردو ځينو برخو ته د غلې پروېش اړ وه، سربېره پر دې ټول افغاني اوردو په کورنيو او بهرنيو تګ راتګونو کې د لېږدونکيو او باروړونکيو څارويو د غوښتلو له پاره سپرلۍ څانګو او ملکي ميراخورباشي ګريو ته ورتلل، همدا راز «اوردو باشي» چې د دربار له چارواکيو څخه و په جګړه يزو يونو کې يې ځينې پوځي سمونې هم کړای شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوويشتم څپركی

اوردو

د احمدشاه اوردو له پوځيانو او نيم پوځيانو نه جوړ و، لومړۍ ډلې د «پوځ نظام» په نامه د اوردو د رېيمه برخه جوړوله او دويمه د «ارت پوځ» يا «سپاره خانان» په نامه د ټول اوردو دويمه برخه وه. پوځي سرتېري درې ټولګي او نيم پوځيان ډېر په سپاره او لږ په پلي ټولګي کې وو.

پوځي سرتېري:

دا سرتېري د ژوندانه تر پايه په خپله خوښه راټولېدل، نغده او جنسي تنخا له وسلې او سپرلۍ سره د دولت له خوا ورکول کېدې، يوازې د آس بيه ورو، ورو د سرتېري له تنخا څخه سپمېده. د سرې کاليو او خواړو او د آس واښو پر سرتېري اړه لرله. هغه څه چې په تم مهال کې سرتېري ته ورکول کېدل هغه يې د تنخا پر ځای وو او په يونو کې ځينې يې وړيا او ځينې په تنخا کې شمېرل کېدل. پوځي سرتېريو د جګړې له مهاله پرته کالنی درې مياشتنی کورنی دمه لرله او د کال پاتې موده يې په خپلو پوځي اډو او چاونيو کې وسله وال پوځي کړاو او زده کړه کوله. د دغو سرتېريو ګڼ شمېر په پلازمېنه او نور يې په لويو ولايتي منځيو کې استوګن وو. هغه شمېر چې په پلازمېنه کې وو پر څو ډلو وېشل شوي وو، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لښکر ماتونکیو زلمیو ډله، (شاهي ټولګي)، د ساتونکیو ډله (د پاچاه ساتونکي)، د سرتېرو ډله او نور.

پوځي سرتېري په درېیو سپرو، پلیو او توپچي ټولګیو کې بوخت وو.

سپور ټولګی:

د اوردو دري برخې ترې جوړېدې. وسلې یې پتیله یي ټوپک، توري، کرابین ټوپک و نېزې وې. شاهي سپاره د زغرې په لرلو له نورو سپرو ټولیو څخه غوره ګڼل کېدل. ټول سرتېري د ببلا، ببلو وسلو، لکه: ډال، خنجر و تبره په لرلو کې خپلواک وو. (اتم انځور کتلی شئ) د سپاره ټولګي سپرلی آس او (دجماز سوار) په نامه مهار شوی اوښ و، چې د اړتیا له مخې له سیندونو نه د تېریدو پر مهال د پلي ټولګي په اوچتولو هم اړ و.

پلی ټولګی:

د اوردو یوه برخه ترې جوړېده، وسله یې ټوپک وچاړه وه او د نورو وسلو د کارولو خپلواکي یې هم لرله.

توپ ټولګی:

دغه ټولګي دوې برخې لرې چې یوه یې سپک او بله یې درانه توپونه وو. درانه توپونه په آسونو وړل کېدل او د احمدشاه په اوردو کې یې ارزښتمن ځای لاره، لکه د پاني پټ په جګړه کې (۱۱۷٤ کال) چې د احمدشاه شپېته زریز اوردو د دښمن له درې سوه اوځلوېښت زریز اوردو سره جنګېده او د احمدشاه توپونو (ګڼ شمېر درنو توپونو) پر دښمن اور وراوه.

سپک توپونه یو ډول کوچني توپونه وو چې د «زنبورک یا شاهین و شهنګ» په نامه یادېدل او د اوښ پر شا وړل کېدل. دا توپونه په هوسایۍ سره له یوه ځایه بل ته خوځېدل او د جګړې پر ډګر د درنو توپونو په توپیر «چې د کرښو تر شا درېدل» په لومړۍ کرښه کې ځای پرځای کېدل او پر ته له دې چې پر ځمکه ځپاره شي د چوشوي اوښ له شانه یې د دښمن لیکې ویشتې، یا په بله وینا ننیو ماشینګرو ته ورته وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشاه د بدرگه والو سپکو توپونو شمېر د هغه د پاچاهي پرلومړي کال اوو سوو زنبورک لرونکيو اوښانو ته رسېده او همدا شمېر يې د سرهند په جګړه کې (١١٦١ کال) د دښمن پر وړاندې کارولي دي. څرګنده ده چې احمدشاه وروسته د هغوي شمېر لاپسې ډېر کړ.

داحمدشاه توپچي کوماندان (توپچي باشي) «رحمان خان بارکزی» و چې تر اوسه يې کور د کندهار ښار د توپخانې په سيمه کې دی. او «رسول خان» هم د احمدشاه د شاهي لښکر کوماندان (قللراقاسی) و.

لښکري جوړښتونه:

يو دلګی لس تنه او لس دلګي (١٠٠) تنه يو تولی کېده، يو کنډک لس توليه (١٠٠٠) تنه وو چې دوه يا څو کنډکونه به يوځای شول يوه قطعه يا مفرزه تري جوړېده.

د اوردو د افسرانو (خورد ضابط، ضابط، آمران، ارکان) جوړښت او نومونه په لاندې ډول وو:

ده باشي (دلګی مشر)، يوز باشي (تولی مشر)، منګباشي يا بيګباشي (کنډکمشر)، امير لښکر (غونډ مشر).

د سپرو شاهي تولګيو (لښکر ماتوونکيو زلميو) کوماندان ته «قللرآقاسي» ويل کېده او د کشيکچي (د شاه ساتونکيو ډلې) کوماندان «کشيکچي باشي» و. د سپکو توپونو کوماندان «شاهين چې باشي» يا «جزاير چي باشي» او جنګياليو ته يې «زنبورک چي يا شهنګ چي» ويل. د تولو توپونو کوماندان «توپچي باشي يا مير آتش» و.

لېږدونې:

د اوردو لېږدونې د آس، اوښ، خره، غوايه او پيل په مرسته کېدې. د جګړې پر ډګر جنګيالي پيلان هم د يرغل پر مهال د دښمن د کرښو د ړنګولو له پاره کار بدل.

نيم پوځي سرتېري:

د احمدشاه د تول اوردو دوې برخې د «قامي لښکر يا سپاره خانان» په نامه نيم پوځي سرتېري وو. دغه سترولسی آره ځواک له دريو برخوسپرو تولګيو او يوې برخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

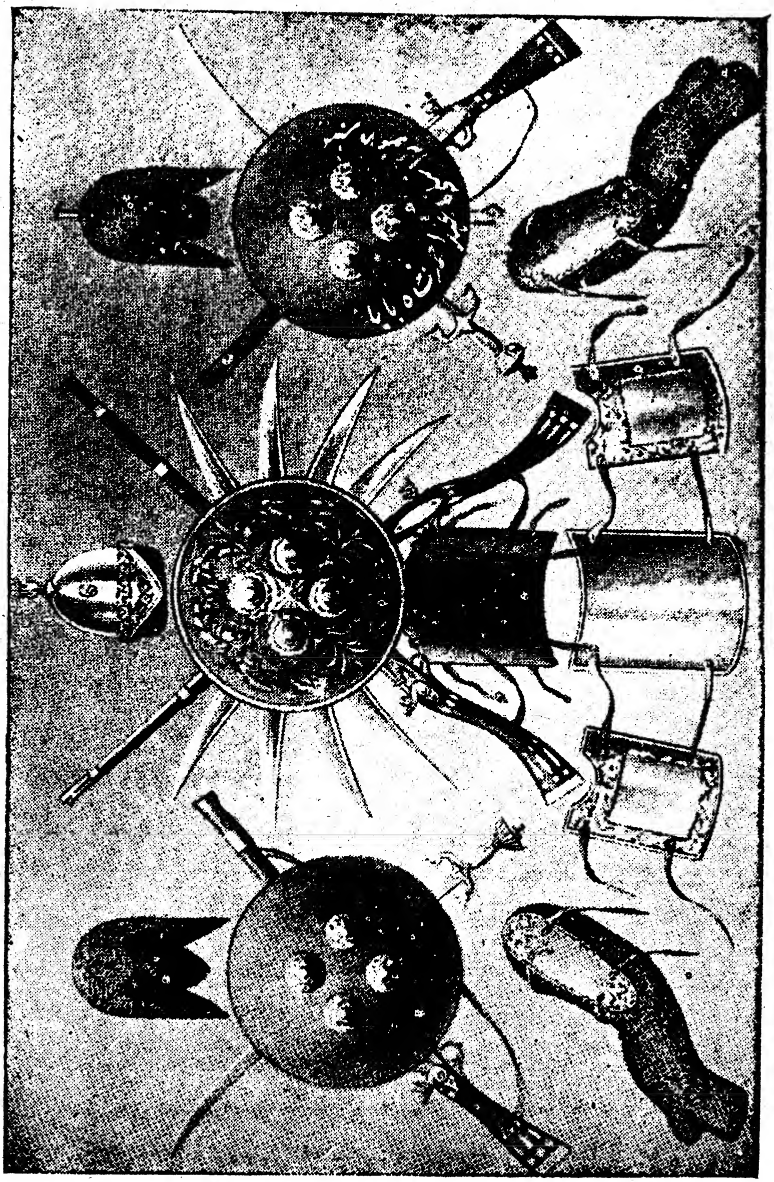

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلي ټولګي څخه جوړ او په لاندې ډول ویشل شوي و:

لومړی، هغه ډلې چې د جګړې پرمهال د هېواد له ګڼانګړیو سېمو څخه تر ټاکلیو آرونو لاندې په وسله وآله بڼه چمتو کېدل او د احمدشاه له اوردو سره جګړې ته تلې او تر جګړې وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستنېدې چې دولت بیا پر هماغه کال د نوموړې سېمې د ېواني مالیه وربښله، لکه د «کرم» سیند پرغاړه مېشتو «مروتو» چې د دولت دېواني مالیه د جنس په بڼه د کال دوه سوه او څلوېښت مهار شوي اوښان ورکول خود جګړې پر مهال یې د نوموړې مالیې پرځای پرته له دولتي تنخا (۲۰۰) سپاره جګړې ته چمتو کول.

دویم، د قامي لښکر ډلې چې د دولت له آرونو سره سم د ټبرونو د مشرانو له خوا د جګړې له پاره چمتو کېدې او تر جګړې وروسته بېرته سره بېلېدلې او پر خپلو کارونو بوختېدلې دا ډله پرته له هغو ورځو چې د جګړې پرمهال یې دولت ته سوبتیا ورکوله، نور یې له ملکي او پوځي څانګو سره اړیکې نه لرل او یوازې یې مشرانو له دولت څخه د خپلې اړوند ډلې د تنخا او لګښتونو په نامه د کال یوه اندازه پیسې او جنس تر لاسه کاوه. نوموړې تنخاوې د دولت له خوا په ځانګړې ځاي کې د کوماندان د جاګیر په توګه ټاکل شوي وې چې د دولت په مالي څانګو کې د راتلو او وتو په بڼه شمېرل کېدې او یا د هېواد په نورو سېمو کې کالنی حواله او سپارښتلیکونه ورکول کېدل چې د ډلې د کوماندان له خوا په خپله اخیستل کېدې او لګېدې. دا ډله په تم ورځو کې له نورو ملکي او پوځي چارو څخه ګوښه وه او دولت د کورنی او بهرنی جګړې له ورځو پرته هغه نه پېژندله.

دریېم د سپرو خانانو ډلې چې په تم ورځو کې هم د پوځي سرتېریو په څېر وسله والې وې او په ټاکلي وار یې په هېواد کې دغه دندې پرمخ بېوې:

د بریدونو ساتنه، د پورونو راټولول، د دولتي زېرمو ساتل، د کوټوالی پرځای د سیمه یزو حکومتونو داداري چارو سرته رسول او داسې نور.

ددې ډلې د غړیو نوم نه په ځانګړې څانګه کې لیکل شوي وو. دا هماغه څانګه ده چې د محمدزیو پرمهال یې نوم «سان وچهره» شو او د امیر حبیب الله خان د مهال تر پایه روغه وه. دلته به هر کال سوبتیا کېده او د سریو، ژوبلو آسونو او وسلې تر کتو وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې رسمي تصديق کېده. ماليې وزارت او د هغه اړوند څانګو د تصديق له مخې د ډلې د نغدي او جنسي تنخا پر ځای په شتمنيو کې د ځواني ماليو حوالې او سپارښتکليونه او يا يې د ډلې د کوماندان جاګير ورشمېره.

د نيم پوځي لښکرو جوړښتونه:

همدا چې د پاچاه د فرمان له مخې به د چا د کوماندانۍ رتبه او د هغه د پليو او سپرو شمېر وټاکل شو، نوموړي به که شاهزی و، که وزير يا مامور و که خان د خپلې ډلې پر جوړولو يې پيل کاوه او خپل ازيزان، ګاونډي، نوکران و آشنايان به يې په کې راغونډول؛ آسونه او وسلې يې ورکولې او د ډلې خورد ضابطان يې ټاکل، خو د آسونو بيه ورو، ورو د سرتيرو يو له کالنۍ تنخانه بيليده او وسله د امانت په ډول پاتې کېده. ځينې مهال د وسلې بيه هم ترې اخيستل کېده، له ځينو کوماندانو سره دولت د وسلې مرسته هم کوله او وروسته يې بيه له تنخا څخه ګرځوله.

که د ډلې کوماندان به کوچنی و «سپور... مشر» که منځوی و «سپور... خان» او که لوی به و «سپور... سردار» يې باله.

همدا چې د ډلې غړي به سلو ته ورسېدل، کوماندان يې رېی (بيرغ) اوچتولای او نغاره يې غږولای شوه.

نيم پوځي ډله له پنځو سپرو نه پيل او ترڅو سوو ان څو زرو پورې رسېده. د ډلو منځنی جوړښت هم پر لس کسزو دلګيو ولاړ و، خورد ضابط يې «ده باشي» نومېده. لس دلګي د «بيرغ» په نامه يو ټولی کېده او مشرته يې «بيرغوال» وايه، په دې توګه ټول ده باشيان، د بيرغ منصبداران و بيرغ وال د ډلې افسران ګڼل کېدل.

ډله د خپلو دندو د ننه خپلواکه وه او له بل هيڅ پوځي مقام سره يې اړيکي نه لرل. کوماندان يې په خپله پوځي دنده کې خپلواک و او په ملکي دندو لکه: ملکی، حاکمی او نورو کارونو کې يې «که لرل به يې» له اداري آرونو سره سم چلند کاوه او پر يوه مهال يې دواړه ملکي او پوځي پازې سرته رسولې.

د نيم پوځي ډلو کوماندانان، تم مهال په ولايتونو کې د نايب الحکومه ګانو او په پلازمېنه کې د کورنيو چارو د وزير (لومړي وزير)، دفاع وزير او پاچا تر لاس لاندې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په جګړه يز يانه کې د پوځي سرتېريو دلوی کوماندان منونکي وو. په کورنيو او پوځي چارو کې به چې دوې يا څو نيم پوځي لښکرې په ګډه لېږل کېدې مشتري يې هغه چاته سپارل کېده چې تر نورو کوماندانانو يې د ډلې د غړيو شمېر ډېر و.

د اوردو شمېر:

احمدشاه چې له خوراسانه کندهار ته راغی او پاچاه وټاکل شو، شپاړس زره وسله وال سرتېري يې لرل او همدا چې د پاچاهۍ پر لومړي کال د اوردو پراختيا ته ځير شو، د محمد امين د وينا له مخې يې شمېر څلوېښتو زرو ته ورسېد. تاريخ ليکونکي د هند د ځمکنيو يونو په ترڅ کې د هغه د جنګياليو شمېر له دوولسو زرو نه تر اتيا زرو پورې ليکي او هماغه مخکېنی مورخ د خوراسان په يونونو کې د احمدشاه د جنګياليو شمېر په اغراق سره له اويا زرو نه تر يو سل وشل زرو پورې ښيي.

په هر ډول، ښايي دا ومنو چې احمدشاه د جګړې پر يوه ډګر هم ټول افغاني اوردو کار ولي نه دی ځکه چې د هغه ارت هېواد له آمونه تر عمانه او له خوراسانه تر ستلجه د تل له پاره ساتونکيو سرتېريو ته اړ و.

يو مؤرخ د احمدشاه د ځای ناستي تيمورشاه د اوردو شمېر تر اتيا زرو جنګياليو هم ډېر ښيي او فيض محمد د احمدشاه د لمسي زمانشاه د اوردو شمېر داسې څرګندوي:

د «غلام خانه» په نامه سپاره شاهي ټولګي د پېنځو کوماندانانو تر لاس لاندې: (دوولس زره سپاره)

دده باشي، منګباشي او قللرآقاسي په نامه افسرانو تر لاس لاندې سپاره شاهي ټولګي: (دوولس زره سپاره)

د درانيو سپاره ټولګي: (ديرش زره سپاره).

د ترينو، هوتکو، توخيو، اندړو، ترکيو، بلوچو او نورو (...).

د اوښ سپرو ټولګي: (...).

پلي ټولګي: (ديرش زره او نه سوه پلي).

د سند، ملتان و ډېرو په پوځي ادو کې درسالې مېشت ټولګي او پلي کندکونه: (پېنځلس زره پلي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی مورخ پر پورتني څرګندونه سربېره د زمانشاه سپاره ټولګي (شپږ اتيا زره) او د پنجاب په جګړو کې «له پليو ټولګيو پرته» جګړه يز اوردو (سل زره) او ټول اوردو (يوسل و د برش زره) جنګيالي، ليکي.[1]

نو د احمدشاه د هېوادونو د پراختيا، ګڼ شمېر جګړه يزو يانو او د جګړې پر ډګرونو د هغه د سرتېريو د شمېر «د شپېتو زرو په شا وخوا کې» له په پام کې نيولو سره اټکلولای شو چې د هغه د ټول اوردو شمېر يو سل و شلو زرو جنګياليو ته رسېده. دا شمېر د احمدشاه مهال له جغرافيايي، سياسي، اقتصادي او پوځي او تاسره هم سمون لري. د دغو ټکيو تر منلو وروسته بنايي لاندېنۍ کرښې په پام کې ولرو:

د افغانستان اوردو د احمدشاه پر مهال څه د پاسه يوسل و شل زره تنه وو، د دغه اوردو ۲/۳ برخې (اتيا زره سرتېري) نيم پوځيان او ۱/۳ برخه يې (څلوېښت زره سرتېري) پوځيان وو.

د ګرد اوردو درې برخې (نوي زره تنه) سپاره ټولګي او يوه برخه (دېرش زره تنه) يې پلي ټولګي وو.

د درنو او سپکو توپونو لوی ټولګي هم په دغه شمېر کې راتلل.

داوردو تنخاوې:

د احمدشاه اوردو د تنخا په اړه يې د شمېر په څېر زموږ په تاريخونو کې څه نه شته.
يوازې فيض محمد د احمدشاه د لمسي «زمانشاه» د اوردو د تنخاوو په اړه داسې ليکي:

د زمانشاه دوولس زره شاهي رسالې «د زلميو لښکر» خپله کالنۍ تنخا له نظام دفتر نه نغده اخيسته چې د هر يوه کالنۍ تنخا له «لسو» نه تر «پنځلسو» تومانو وه، «تومان په افغانستان کې چلېده او شل روپۍ کېدې، د پارس چلېدونکی تومان پنځه

---

(۱) پر پورتني وېش د پوهېدو له پاره «سراج التواريخ» (۵٦) مخ کتلی شئ. د امير شيرعلي خان پوځي سرتېري يوازې په پلازمېنه کې شپېتو زرو ته رسېدل او مير عبدالرحمن خان د هغه څه له مخې چې د ده د مهال له نظام دفترونو څخه څرګندېږي ټول پوځي سرتېري، سپاره خانان، خاصه دار، اردليان و سرداران يې سل زره سرتېري وو. امير حبيب الله خان دغه شمېر شپېتو زرو ته راټيټ او خاصه دار ډلې يې لرې کړې. د دغه پاچاه ځای ناستي سپاره خانان هم وشنل او د ټولو پوځي سرتېريو شمېر يې دېرش زره پر پښو.
د محمد زيو پر لومړي پېر د امير شيرعلي خان له مهاله تر امير حبيب الله خان پورې پلي کنډکونه شپږ سويز وزريز، پلي ټولي سلېز، او «ترپ» نومي سپاره کنډکونه درې سويز وو. په همدې توګه کنډکونو هم ځانګړي نومونه لرل، لکه: نقره پوښ کنډک يا پلټن، رساله يا ترپ، حيدري او...

(c) ketabton.com: The Digital Library

روپۍ دي » د زمانشاه « دوولس زره » بدرگه لښکر ډېرو نغده تنخا او ځينو نيمه نغده او نيم جاګير لاره. ددې ډلې افسران د پاچاه ښنبليو شتمنيو په لړلو سرلوړي وو[1] له دې څرګندوني نه ښکاري چې لومړۍ د زمانشاه د سرتېريو تنخايو تر بله توپير لاره او لږ و ډېره وه، دويم دا چې جنسي تنخايې هم اخيسته او درېيم دا چې ګڼو پوځي افسرانو ته د تنخا پر ځای جاګير ورکړ شوی و، په دې توګه ويلای شو چې:

د زمانشاه د اوردو د سپاره ټولګي (لوړ پوړ شاهي لښکر) يوه سړي ته د کال (پنځلس تومان=درې سوه روپۍ) تنخا ورکول کېده چې د مياشتې (۲۵) روپۍ کېدې ، د منځـــوي پوړيوه تن ته د کـــال (لس تومـــان= دوه ســـوه روپۍ) تنخـــاوه چې د مياشتې (شپاړس روپۍ او څو پيسې) کېدې. دا چې دغه دوه پوړه ځانګړې شاهي لښکرې وې، نو د اوردو نورو سپرو فرقوته « که پوځي وې که نيم پوځي » درېيم پوړ هم ټاکلای شو ، په دې ډول ښايي چې د هر سپاره تنخا تر لسو تومانو ټيټه وه او د اوردو پليو ټولګيو تر سپرو هم لږ تنخا لرله، يا په بله وينا د تنخا له پلوه په څلورم پوړ کې راتلل.

زما په اند په ټوليز ډول د زمانشاه د اوردو يوه سپاره ته د کال تر (اتو تومانو= يوسل وشپېته روپۍ) چې د مياشتې (۵ ، ٦ روپۍ او څو پيسې) شي ډېره تنخا نه ورکول کېده. ددغه اټکل د رښتيا يني له پاره لاندېني لاسوندونه لرو:

د زمانشاه ورور « شاه محمود » چې د افغانستان دخول و پلاز هيله يې لرله، وروسته تر هغې چې د پلارني دوست دفرملي سپرو د مشر د محمد خان زوی « عليخان » برملي په مرسته د کابل بالاحصار له زندانه په تېښته بريالي شو ، د پوځي ځواک د چمتو کولو تکل يې وکړ ، خو دا چې بېړنی شېبې وې، د زرونو د ترلاسه کولو او د سرتېريو د راټولولو له پاره يې په ګړشک کې د لښکر د سرتېريو مياشتنی تنخا (پنځلس پخې روپۍ) وټاکلې.[2]

---

(۱) سراج، ۵٦مخ.

(۲) سلطاني، ۱۷۸ مخ. پخه روپۍ دوه مثقاليزه سپينزرې روپۍ وه چې شپېته مسيني پيسې ترې جوړېدې او د امير حبيب الله تر مهاله دود وه خو اومه روپۍ تر هغې لږ او له پنځو سره مسينو پيسو سره سمه وه، کچ و وزن يې هم همداسې و ، د کابل من (پوخ) اته سېره او د کابل خروار اتيا سېره و ، خو د تبريز من (اوم) دوه نيم چارکه او خروار يې د کابل دوه شپېته نيم سېره کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره ده چې هاغه مهال دا تنخا د بیرې له امله ډېره ټاکل شوې وه . امیردوست محمد خان هم چې د شاه محمود او د هغه دورور شاه شجاع پرځای کیناست ، د خپل پوځي اوردو جنګیالیو ته یې د میاشتې (شپږ روپۍ) تنخا ورکوله. د نیم پوځي سرتېرو ځینې افسران تر اوسه شته چې له خان سره یې «د سراج الملة والدین » پر مهال (۸۰) سپاره لرل او هر کال یې د خپلې او سرتېرو د تنخا له پلوه له دولت نه (دوولس زره) نغدې روپۍ اخیستې، خو دا پیسې د کوماندان له خپلې تنخا سره هر سپاره ته د میاشتې تر (دوولسو) روپیو لږ رسېدې. [1] په دې توګه د احمدشاه د وروستیو ، لکه : زمانشاه، شاه محمود و امیردوست محمد خان د اوردوګانو د کالنۍ تنخا له مخې دده د اوردو تنخا هم اټکلولای شو. زه دې پایلې ته رسېدلی یم چې د احمدشاه د سپرو ټولګیو هر سرتېري ته په میاشت کې (دوولس) روپۍ او د پلیو ټولګیو یوه سرتېري ته د میاشتې (شپږ) روپۍ تنخا ورکول کېده، په دغه توپیر چې د شاهي لښکر تنخا له نورو پوځي ټولګیو او همدا راز د پوځي ټولګیو تنخا له نیم پوځي هغو سره یو تر بله توپیر لاره او همدا راز د اوردو تنخاوې د نغدو او جنس په ډول ورکول کېدې.

---

(۱) د محمد زیو پر لومړي پېر د پوځي سرتېرو تنخا په لاندې ډول وه:

د امیردوست محمد خان د هر پلي سرتېري د یوې میاشتې تنخا شپږ پخې روپۍ، د امیرشیرعلي خان د پلي میاشتنۍ تنخا اوه پخې کابلۍ روپۍ او د سپاره یې د میاشتې نولس روپۍ، د امیرعبدالرحمن خان د پلي میاشتنۍ اته روپۍ او د سپاره یې په میاشت کې شل روپۍ ، مانا دا چې د آس میاشتنۍ تنخا دوولس روپۍ وه خو شاهي لښکر (ګارد) تر نورو لوړ او د میاشتې یې د هرش روپۍ تنخا اخیسته. دده تر (۱۳) کاله پاچاهي وروسته د هر سرتېري تنخا د میاشتې دوې روپۍ جګه شوه، په دې ډول چې پلي ته د میاشتې دوولس، سپاره ته ځلورویشت او لومړني شاهي ته څلور دېرش روپۍ تنخا ورکول کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم څپرکی

د احمدشاه دولت ګټې او لګښتونه

هیوادنی ګټې: داحمد شاه پر مهال د افغانستان ګټې سیده او ناسیده مالیې وې چې د «دیوانی مالیو» او «باج اخیستنې یا خرڅ اخیستې» په نومونو له کرنیزو ځمکو، بڼونو، ژرندو، کورنیو څارویو، کورنیو او بهرنیو سوداګریزو شیانو او کورنیو سوداګریزو صنعتي توکو څخه اخیستل کېده. د ناسیده مالیو شمېر ډېرو او له یوه شي نه د هیواد په بېلا، بېلو ځایو کې څو ځلې اخیستل کېدې.

سربېره پر دې د «خالصه جات» په نامه دولتي ځمکې د ګټې غوره سرچینه وه چې د کرنې یوه پر درې برخه یې دولت ته رسېده، ددغو چارو کارکوونکي ته «د ثالثات کارکوونکی» ویل کېده چې فیض محمد یې هم یادونه کړې ده. (۱)

ځینې مهال د مالیې کارکوونکیو او مشرانو دولت د نویو ناسیده مالیو په راوېستلو اړ کاوه او له دې لارې یې د هیواد سوداګرو کارګر تر کړاو لاندې راوستل. شاه شجاع څو تنه داسې کارکوونکي بندیان او له کابل نه یې دوسوه زره روپۍ نوې مالیه لرې کړه. (۲)

د سیده مالیې یوه برخه د ملکي او پوځي چارو د مشرانو سیمه یزو خانانو او داسې نورو د تنخا او جاګیر لګښت و او پاتې یې د دولت نغدي او جنسي خوندیینونه ته تله.

(۱) سراج، ۳۷-۱۶۵ مخونه. (۲) سراج، مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیده او ناسیده مالیه اجاره والو (ټېکه والو) ته په اجاره (ټېکه) هم ورکول کېده. ټېکه وال چې په دې اړه د ملت واکمن و، د پراخ واک په مرسته یې مالیې راټولولې او دولت ته یې خپله برخه روپۍ په وار ورکولې. دوی له مالي څانګو سره د شمېر پرمهال د مالي څانګو د حوالو او سپارښتلیکونو، د زېرمو د رسېد پاڼو، د ټاکلیو اشخاصو د مالیو د بښنلیکونو او یا هم د بدو پېښو له امله د کرنیزو توکو د له منځه تګ د کچ مجرایي اخیستنه، خو که د پاتې برخې په سپارلو کې به یې پښه ګوډه کړه نو د اخیستونکې څانګې له خوا به ترې غوښتل کېده.

له دوی څخه یو هم عبدالخالق سدوزی نارامه شتمن ټېکه وال و چې د احمدشاه تر مړینې وروسته یې په «شپږ سوو زرو» روپیو د «ښکارپور» د مالیې ټېکه لرله، خو دا چې خوندیینې ته یې د پیسو په ورکړه کې ناغېړي کوله نو کلک چلنې اخیستونکې پرې وټاکل شول. نوموړی د دغه سپکاوي له امله واوښت او د تیمورشاه د دښمنو مشرانو په پارونه را پورته شو او وګړیو ته یې دشتمنیو تر ویش وروسته پر کندهار وسله وال یرغل وکړ او وروسته د کابل لوري ته وخوځېد، خو د تیمورشاه له خوا مات او وځپل شو.

ابن محمد امین دا پېښه په پراخ ډول څرګنده کړې ده. [1]

له دغو کرښو نه موخه دا ده چې د احمدشاه مهال د مالیې د ټېکه والۍ او پور اخیستنې د ډول یوه بېلګه چې تر دې وروستیو (د سراج الملت و الدین مهال) په افغانستان کې دودوه؛ وړاندې شي.

اوس به وګورو چې د احمدشاهي افغانستان کالنۍ ګټې څومره نغدې او جنس کېدې. په رښتینې توګه د دغه ټکي او څارول څه اسان کار نه دی، ځکه چې د هاغه پېر د ځمکو او نورو خوځنده او ناخوځنده شیانو د مالیو کچه پته او د پلورلیو او پېرودلیو سوداګریزو توکو او داسې نورو د کچې په څېر ناڅرګنده ده.

سره له دې هم په دې اړه د تاریخ په پاڼو کې ځغلنده نغوتې شوي، چې د هغوی په مرسته تر یوه ځایه پرې پوهېدای شو، لکه موږ وینو چې د احمدشاه پرمهال (۱۱۷۰) کال د افغاني پنجاب د ولایتونو د زمول شویو مرهتیانو کالنۍ مالیه د هغه ځای د مشر آدینه پرژمنه (اووه نیم میلیونه) روپۍ ټاکل شوې وه. [2] یا دا چې احمدشاه د «بنو» له

---

(۱) مجمل، ۱۵۳مخ. (۲) سراج، ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهمې نه د ماليې او لښکر د لګښت و خوا ړو په نامه« اتلس زره روپۍ » اخيستې.[۱] يا احمدشاه پر (۱۱۸۱هـ) د ډېرې اسماعيل خان د کوچنی سيمې «مياوالي» ماليه له (ځلوېښتو) جريبو څخه يوه روپۍ وټاکله.[۲]

يا د احمدشاه تر مړينې وروسته د سند د «ښکارپور» د سيمې ماليه د کال په (شپږو سوو زرو) روپيو تپکه وه.[۳]

سربېره پر دې دا حمدشاه د لمسي پرمهال د افغاني ولايتونو کالنی ماليه، لګښت و سپما په لاندې ډول څرګنده ده.[٤]

ولايت نوم	دکالنيو ماليو کچه	کالنی لګښت	دخونديينې سپما
کشمير (لوی ولايت)	۲,٤۰۰,۰۰۰	۱,۷۰۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰
پېښور (منځنی ولايت)	۱,۲۰۰,۰۰۰	...	...
ملتان (کوچنی ولايت) »ت)	...	...	۳۰۰,۰۰۰
غازي خان ډېره (همداراز)	۷۰۰,۰۰۰	...	...

له پورتنی څرګندونې نه تر احمدشاه وروسته د ځينو افغاني ولايتونو د کالنی ګټې پر او ځارېدو سربېره د يوه ولايت لکه «کشمير» کالنی لګښت وسپما هم ډاګيزېږي، په دې مانا چې د ولايت لګښت د دولت د ګټې تر دوو برخو اوښتی او د پلازمېنې خونديينې ته تر يوې برخې لږ رسېږي.

کله چې نور افغـاني لوی، منځـوي او کوچـني ولايتـونـه، لکه: خـوراسـان، هرات، کندهار، بلخ، بدخشان، کابل (لوی)، بلوچستان، سيستان، باميان، غور (منځوی)، سند او نور کوچني ولايتونه له مخکښيو ولايتونو: کشمير، پېښور و ملتان سره پرتله کړو او کالنی ماليه يې اندول وګڼو، ددغه ټکي له منلو سره چې د احمدشاه مهال له ماليو سره يې ژور توپير نه لاره، دې پايلې ته رسېږو چې د افغاني ولايتونو او پنجاب

(۱) حيات، ۲۰۰۵ مخ تر احمدشاه مخکې دې سيمې، سېمه يزو مشرانو ته ځلور ډوله ماليې ورکولې: له ځمکو څخه جنس يو پر لس، له ځمکو څخه نغدې څه د پاسه يو پر لس، د شپانو د پلورولو له امله په روپۍ کې يوه پيسه او په نکاح کې شپږ روپۍ. تر احمدشاه او ځای ناستيو يې وروسته رنجيت سنګ له ښتو نه پر کال (سل زره) آو بيا انګريزانو (سل ويو لس زره) روپۍ ماليه تولوله. همدا راز حيات ۰۵ ۰۹ مخ.

(۲) حيات، ٦۱٥مخ. (۳) مجمل، ۱٥۳ مخ.

(٤) سراج، ٥٦ مخ، محمد حيات پرخپل مهال د انګريزانو له خوا د پېښور او ډېرو ټوله ماليه (دوه مېليونه) کلداري ليکې، ۸۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(گرد هیواد) د ټوله کالنی مالیه (یو دېرش میلیونه) روپۍ کېدې، په دغه توپیر، لکه بلوڅستان چې د مالیې پر ځای د شپږو زرو سپرو بلوڅو سرتېرو کالنی لګښت ورکاوه، یا بلخ و بدخشان چې د اوزبکو خانانو د پر له پسې تاړاکونو او ویجاړونو له امله دومره ړنګ شوي وو چې ان د احمدشاه د لمسي تر مهاله یې هم خپل کالني لګښتونه پوره کولای نه شول او هر کال به د پلازمېنې له خوندیینې څخه یو څه پیسې د نوموړیو ولایتونو د لګښتونو له پاره وراستول کېدې.(۱)

داحمدشاه دولت کالنی ګټې یوازې همدا (۳۱ میلیونه) روپۍ ګڼلای نه شو، سره له دې چې دغه شمېر هم دولتي بودیجه بشپړوله؛ لګښتونو ته بس و، او یو څه یې د سپما په توګه خوندیینې ته هم تلو، خو د دولت نورې ګټې د جګړو د ډګرونو ولجې او د ګاونډیو هیوادو د مشرانو او پاچاهانو ډالۍ وې.

که څه هم چې داګټې ټاکلې نه وې او کله، کله لاس ته راتلې، خو سره له دې هم درنې او د احمدشاه مهال تر پایه غځېدلې وې، لکه د احمدشاه د پاچاهۍ پرلومړیو ((۱۱۶۰) کال هغه خوندیینه چې د کابل و پېښور څو کلنه مالیه او د پنجاب د مشرانو ډالۍ وې او د نادرشاه او د کابل د واکمن توکل خان د استازي «محمد تقي شیرازي» په لاس د کندهار له لارې خوراسان ته وړل کېده، د احمدشاه لاس ته ورغله چې څه د پاسه (شل میلیونه) روپۍ یا (دوه میلیونه) اشرفۍ کېدې. په خوراسان کې د نادرشاه د ماندینې ډالۍ چې ګرانبیه ډبرې په ځانګړې توګه «کوه نور» په کې و، هم ستره شتمنې ګڼل کېده. هغه خوندیینه چې د پنجاب د نیولو پر کال (۱۱۶۵) «میرمنو» احمدشاه ته وسپارله، د هندي مؤرخیو د وینا پر بنسټ (لس میلیونه) روپۍ وې، همدا راز پر (۱۱۷۰) کال چې احمدشاه په ډیلي کې د وزیر قمرالدین زوی «نظام الدوله» ته د هندوستان وزارت ورکاوه، هغه شمېر پیسې چې د نوموړي له شتمنی نه د احمدشاه خوندیینې ته وسپارل شوې، (شل میلیونه) روپۍ یې لیکي. په هندوستان کې د احمدشاه د یوې جګړې د ډګر (پاني پټ) ولجه میلیونونه روپۍ، لوښي، څاروي، وسلې او داسې نور وو، همدا راز د هند د نورو راجاګانو او مشرانو ډالۍ او د جګړو ولجې هم پر پورتنیو څرګندونو ورډېرولای شو.

(۱) سراج، ۵۶مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ډول، دومره ویلای شو چې د احمدشاه خوندیینه د ځای او مهال په پرتله خورا بډایه وه او تر مړینې وروسته یې اوږده کلونه د وروستیو له پاره ستره هوساینه ګټل کېده.

پر همغه ورځ چې د احمدشاه لمسی «شاه شجاع» وژل کېده د سلطنتي سپما د خوندیینې یو شمېر ګاڼې او ګرانبیه ډبرې ورسره وې، چې سلطان محمد یې بیه د (پنځو میلیونو) روپیو په خوا و شا کې لیکي. دا چې د احمدشاه وروستیو هم خپلې ګټې لرلې، څه اړنګ نه شته، خو سلطنتي خوندیینه چې له غمیو او سرو زرو ډکه وه، هماغه خوندیینه وه چې په خپله احمدشاه ډکه کړې وه، ځکه چې کاله ته یې د احمدشاه غوندې ستري بریاوې، درنې ولجې او د پاچاهانو ډالۍ لاس ته ورنه غلې.

دولتي لګښت:

د احمدشاه د دولت لګښتونه دا وو:

د سرتېرېو او افسرانو تنخا، د وسلې او پوځي یونونو لګښتونه، د هېوادنیو کارکوونکیو، سیمه یزو خانانو، ساداتو او دینپوهانو، تنخاګانې، د لېږدونو او سپرلیو لګښت، د دولتي ودانیو لګښتونه، د دربارو سلطنتي کورنۍ لګښتونه او داسې نور، خو پوځي لګښت د هېواد تر ټولو لګښتونو خورا درون و او لکه څرنګه چې ښکاري د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې دوو برخو ته ورنږدې و، په دې مانا چې:

د احمدشاه اوردو (سل و شل زره) تنه لرل، چې (نوې زره) یې په سپرو او (دېرش زره) یې په پلیو ټولګیو کې وو، نو چې د هر سپاره میاشتنۍ تنخا (۱۲) روپۍ او جنس و، په کال کې ټوله (دوولس میلیونه او نه سوه او شپېته زره) روپۍ کېدې او هر پلي هم میاشتنۍ (شپږ) روپۍ او جنس تنخا اخیسته چې ټوله په کال کې (دوو میلیونو او یو سل وشپېتو زرو) روپیو ته رسېده.

همدا راز د اوردو د افسرانو نغده او جنس تنخا چې د جاګیر په توګه له هېواد نه تر لاسه کېده، د وسلې د پېرودلو او وسله تونونو ډکولو او د لېږدونو او داسې نورو کالنی لګښت (درې میلیونه) روپۍ کېدې، په دې توګه د احمدشاه د اوردو ټول کالنی لګښت څه د پاسه (نولس میلیونه) روپۍ وې چې د هېواد د ټولې کالنۍ ګټې په پرتله (۳۱ میلیونه روپۍ) د دولتي پانګې دوې برخې ترې جوړېدې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هېواد کې د ودانیو چارې، لکه: ښار، پول، جومات، تم ځای او داسې نور تر ډېره په ښېګارې دول سرته رسېدې. د کارکوونکیو تنخاوې، د دربار لګښتونه او داسې نور د دولتي ګټو له هماغو (۱۲ مېلیونو) پاتې شویو روپیو څخه ورکول کېدل او چې څه به پاتې کېدل د دولت د سپما خوندیينې ته سپارل کېدل.

دا مو په پام کې وي چې د لاریونونو د لګښت له نیول شویو هېوادونو، ولجو او د بهرنیو پاچاهانو او د لارې د سرد واکمنو له ډالیو څخه بشپړېده.

د یادولو وړ ده چې د هېوادنیو کارکوونکیو، خانانو او داسې نورو نغدې او جنس تنخاوې د جاګیر او د هېواد له دېواني مالیو نه د حوالو او سپارښتلیکونو له لارې ورکول کېدې ځکه چې خوندیینو اوږه ورکولای نه شوه.

تولو لویو دولتي کارکوونکیو ته هم د تنخا پر ځای پاچاه ښېلي کلي او بانډې رسېدلي وي. لکه ابن محمد امین چې د مختار الدوله «شیرمحمد خان» د کلیو او بانډو د جاګیر یادونه کوي چې د تیمورشاه پرمهال ترې اخیستل شوي و.[1]

د محمد زیو د پاچاهۍ پرمهال د ابدالیانو په توپیر د لویو کارکوونکیو تنخا جګه شوه، د بېلګې په توګه شاه شجاع ابدالي خپل ورور شاهزي پیروزالدین ته چې د هرات نایب الحکومه و د هغه ځای له دېواني مالیې نه د کال (درې سوه زره) روپۍ تنخا ټاکلې وه[2] او خپل زوي شاهزي تیمور ته یې چې د کندهار نایب الحکومه و، د کال (۳٦ زره) روپۍ تنخا ورکوله.[3]

خو پاچاه دوست محمد خان د کندهار له مالیو نه یوازې د هغه ځای لویو سردارانو ته د کال لاندېنۍ تنخاوې ورکولې:

سردار رحمدل خان ته (پېنځه سوه زره) روپۍ، سردار میرافضل خان ته (دوه سوه زره) روپۍ، خوشدل خان ته (سل واویا زره) روپۍ، غلام محی الدین خان ته (سل و دوولس زره) روپۍ، سردار شیر علي خان ته (سل زره) روپۍ، منوردل خان ته (اویا زره) روپۍ او څو نورو سردارانو ته (دوه سوه او شپږ د برش زره) روپۍ.[4]

له دې نه ښکارې چې د احمدشاه مهال د چارواکیو تنخا د هغه تر وروستیو ټیټ وه.

---

(۱) مجمل، ۱۵۹مخ (۲) سراج، ۷٦مخ (۳) سلطاني، ۲٦۳مخ. (٤) سراج، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويشتم ځپرکی

د احمدشاه د چارواکيو رسمي نومونه

افغانانو يو ډول نومونه لرل چې په هندوستان کې يې د خپلې شهنشاهۍ پر مهال دود کړي وو، لکه: خدای زی، ظفرخان، تفال خان، سربلند خان او په لسګونو نور.

محمد قاسم فرشته څو ځلې دغه افغاني نومونه ياد کړي، په ځانګړې توګه د سلطان علاوالدين د سلطنت د پېښو په ترڅ کې يې د ډکن افغاني پاچاه «حسن کانګوي بهمني» نومونه اخيستي دي.

د احمدشاه پر مهال يو شمېر دغه نومونه د عربي ژبې له يوې ډلې نومونو سره چې له پېړيو راهيسې د ختيځ په اسلامي هېوادو کې کارېدل، يو ځل بيا په افغانستان کې دود شول چې کورنيو او بهرنيو ځېرو ته يې ورکړه يوازې د پاچاه واک و. دا نومونه د بېلګې په توګه ...

لاندې ډول وو: فرزند خان، جان نثار خان، شاه پسند خان، شاه دوست خان، وفادار خان، کفايت خان، التفات خان، خان خانان، مشرف خان، شاه ولي خان، مخلص الدوله، نظام الدوله، امين الملک او په دې ډول په لسګونو نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورويشتم څپرکی

داحمدشاه ودانی

په دې پوهېږو چې احمدشاه ملت ته د نوي تمدن و پوهې وړ پېژندلو ته وزګار نه و. ښايي وويل شي چې د افغانستان پوهه، اَدبيات او لرغوني ملي صنايع چې د مغولو تر تاړاک وروسته ويجاړ او د افغانستان د تيموريانو پرمهال لږ راژوندي شول او بيا د اوزبکو، سپويانو او بابريانو له لاسه د هېواد د سياسي شننې له امله ګرنګ ته ولوېدل، د احمدشاه پرمهال هم پر هماغه مړ ژواندې بڼه پاتې شول، مانا دا چې دا مهال په افغانستان کې هيڅ ښوونځی، پوهنتون، کتابتون او اکاډيميک بنسټ جوړ نه شو. همدا راز احمدشاه د خپل سلطنت په ټوله موده کې د کرنې، صنايعو او اقتصاد ودې ته هر اړخيزه پاملرنه ونه کړای شوه ځکه چې هغه له سياسي او کورني پلوه د يوه ړنګ و ويجاړ هېواد پاچاه شوی و او خپل ټول ژوند يې د همدغو نيمګړتياوو د سمون په لار کې تېر کړ. په دې توګه، سره له دې چې له احمدشاه نه په دغه لړ کې کومه غوره ښبه راپاتې نه ده، خو بيا هم چې کله وزګار شوی لږ و ډېر يې ودانيو او دځينو کورنيو صنايعو ساتنې او دودونې ته لاس غځولی دي.

احمدشاه د نادرشاه په لاس د کندهار د پخواني ښار د ړنګېدو له امله غمجن و او نادر آباد کلا يې« چې پر خيشته ځمکه يوازې له پلازمېنې سره د جګړې له پاره جوړه شوې وه » د افغانستان د پلازمېنې وړ نه ګڼله، ځکه يې پر (١١٧٤) سپوږميز کال د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښود، (نهمه ګنه انځور کتلی شئ) او د لومړي ځل له پاره يې سيده بازارونه جوړ کړل چې پر نېغو کرښو يوه بل ته مخامخ وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

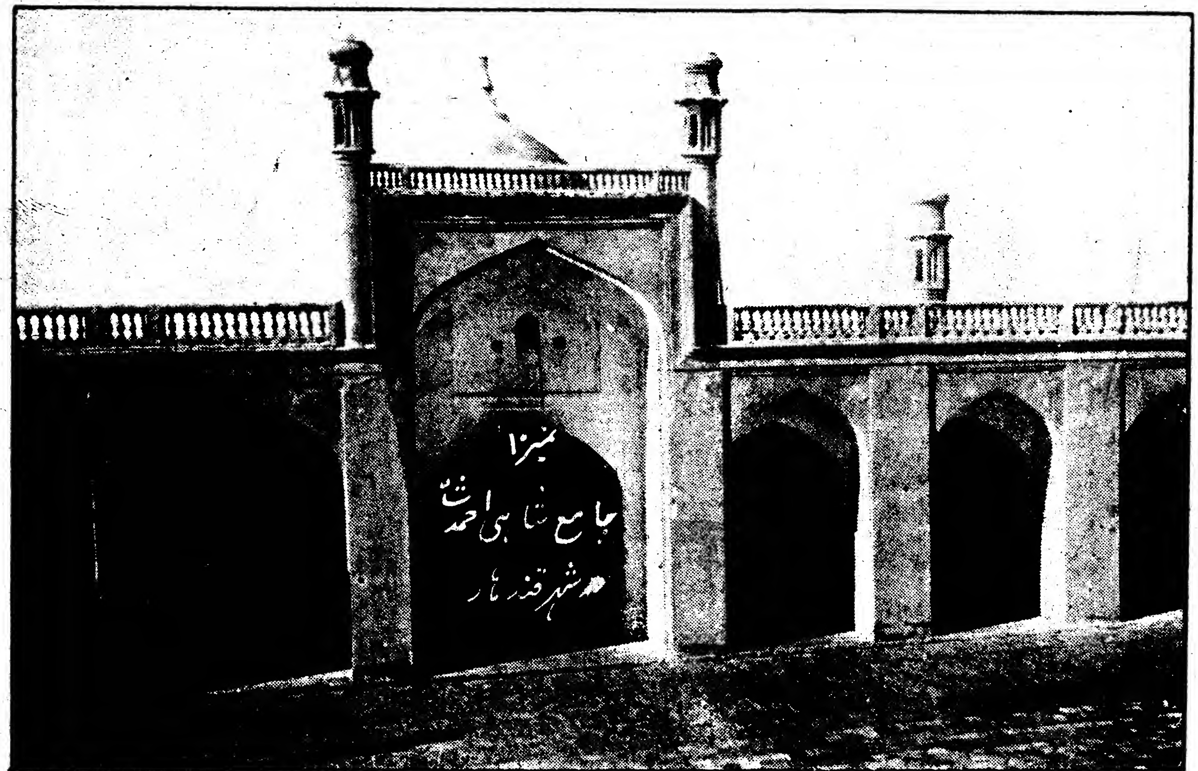

(c) ketabton.com: The Digital Library

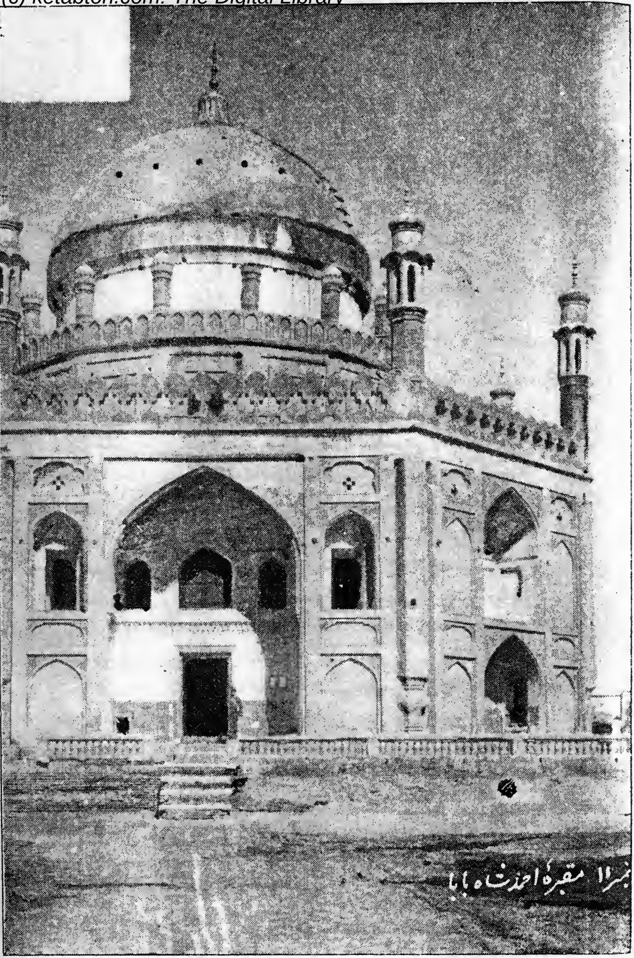

نمبر ۱۱ مقبرهٔ احمد شاه بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د ښاري سیمو تر ټاکلو وروسته د شمالي اړخ په منځ کې« دولتي ارګ » وټاکه چې وروسته یې ښه واړول شوه او اړخونه ته یې د شاهي سرتېرو مېشتځي، توپخانه، وسله تون، د پیو، د باروت جوړوني ځای او شاهي غوجل ودانه کړه. او د سلطنتي دېواله ته مخ یې د « شاه بازار » تر څنګ شاهي جومات جوړ کړ (لسم انځور کتلی شئ) خو په کندهار کې د احمدشاه تر ټولو ښکلې ودانۍ هماغه دي چې « د حضرت محمد ﷺ »د سپېڅلي خرقې او خپل قبر له پاره یې د« شاهي بڼ » په منځ کې جوړې کړې. اوس د بڼ څرک نه لګېږي، دا هماغه ښکلې ماڼۍ ده چې د یوه اسپانوي ختیځ پوه« هسري هراس » په وینا « یوه نړۍ سپېڅلتیا او برم و پرتم تر ووري». (یوولسمه ګڼه انځور کتلی شئ)

احمدشاه پر (۱۱۶۶) کال د کابل بې آرو بنسټه ښار ته دیوه دېوال په چاپېرولو پوځي بڼه ورکړه خو نن یې کومه غوره نښه پاتې نه ده. د کابل بالاحصار ختیز لوري ته یې د شاه شهید په نامه د « شاه اسحق ختلاني » زیارت پر ۱۱۸۳ کال د خواجه سرا« یاقوت » په مرسته ودان کړ، همدا راز یې په بلخ کې د پخواني خولم پر ځای اوسنی تاشقرغان جوړ کړ، دده پر مهال(۱۱۸۴) کال په سند کې د نایب الحکومه « غلام شاه خان » له خوا د« حیدر آباد » نوي ښار بنسټ کېښوول شو. احمدشاه پر (۱۱۷۰) کال د خپلو دوو کارکوونکیو په مرسته په مکه معظمه کې د افغاني حاجیانو له پاره د استوګنې ودانۍ جوړه کړه. کېدای شي چې د هېواد په نورو سیمو کې به هم ودانیزې چارې شوې وي خو د تاریخ له مخونو په دې اړه څه لاس ته نه راځي. احمدشاه د افغانستان د ختیزو ولایتونو ان هندوستان ګڼ شمېر ختېګر کندهار ته راوستل او په احمدشاهي ښار کې یې ځانګړې مېنه د « دختېګرو مېنې » په نامه وټاکله، دا مېنه تر اوسه په همدغه نامه شته او استوګن یې هماغه د احمدشاه مهال د ختېګرو کول دي چې پور تنۍ پېښه یې هېره نه ده او اوس هم ختېګري کوي. د احمدشاه پرمهال پر ودانیو سربېره چې بشپړه بېلګه یې د هغه خپل زیارت دی، د افغانستان له نورو ښکلیو او پرمختللیو صنایعو څخه چې د منځنیو پېړیو په لړ کې په زوره راکښونکې بڼه څرګندوو او ورو ، ورو له منځه لاړل. یو یا دوه یې ژوندي وساتل شول، لکه مړو وینو چې د احمدشاه پرمهال د لرغوني ښکلې افغاني خاتم کارۍ او لرګین کارۍ په لړ کې د نورو تر څنګ ښایسته کړ کۍ هم جوړېدې چې ځینې یې لا تر اوسه د هاغه مهال په جوړو شویو کورونو کې پاتې دي. (۱۲ انځور) او یا د دول ، دول لرغونیو افغاني انځور شویو زرینو ټوټو پر ځای چې په ټول ختیځ کې یې لوړ نوم لاره او یو مهال د چنګیز د زوی« اوغدي » د خوښونې له امله د هرات ښار د بیا ودانېدو لامل شوې، د احمدشاه پرمهال ښکلې ورېښم ګنډنې د « خامک ګنډنې » په نامه ښه پرمختګ کاوه چې تر اوسه کار پرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېنځه ويشتم څپرکی

د احمدشاه پرمهال د افغانستان ننبان

د احمدشاه پرمهال د افغانستان ننبان، پرپاچاهي د هغه د تپاکلو پرلومړۍ ورځ وتپاکل شو، په داسې توګه چې د ملي جرګې يوه غړي او د احمدشاه لومړني تپاکونکي د تولو تر خوښې وروسته د سلطنتي خول پر ځای د نېکمرغۍ په هيله د غنمو وږی د احمدشاه پرخولۍ وتومبه، احمدشاه هم له هماغې شېبې نه د غه سپېڅلي ننبه د ځان و دولت له پاره ومنله، دا ننبه د افغانستان له اوتاسره هم سمه وه چې د هېواد کرنيز والی څرګندوي.

احمدشاه يوازې د غنمو وږی بس ونه ګاڼه او «توره» يې «چې د افغانستان د ملي او تاريخي مېړانې او زړورتيا ننبه يې ګڼله» هم ورپرې ور ډېره کړه. تر هغې وروسته «غنم وږی او توره» د افغانستان رسمي ننبان و، بيا پر دغه افغاني ننبان يوه بله ننبه هم ور ډېره شوه چې «ستوري» ته ورته وه.

د احمدشاه له مهاله تر مور. د افغانستان ننبان په واز. راز بڼو رارسېدلی، لکه د شاه شجاع پر ځينو مېسينو پيسو کله يوه او کله دوې تورې انځور شوې. د محمدزيو پرمهال او د اميرشيرعلي خان پر پېر (۱۲۷۹-۱۲۹۶) دغه توره د زمري په لاس کې وينو.[1]

---

(۱) کتلی شئ: د شمس النهار ورځپاڼې ګڼې، لکه: د (۱۲۹۰) سپوږميز کال د ذی الحجی (۱۵) او (۲۵) نېټې، لومړی توک، لسمه او يوولسمه ګڼه، د (۱۲۹۱) کال د ربيع الاول (٦) نېټه، دويم توک (اوولسمه) ګڼه او د (۱۲۹۲) کال د ربيع الاول (۱۳) دريم توک (ځلورمه) ګڼه.

«شمس النهار» رسمي ورځپاڼه وه ځکه يې پر سر مخ د افغانستان د هاغه مهال رسمي ------- >>

(c) ketabton.com: The Digital Library

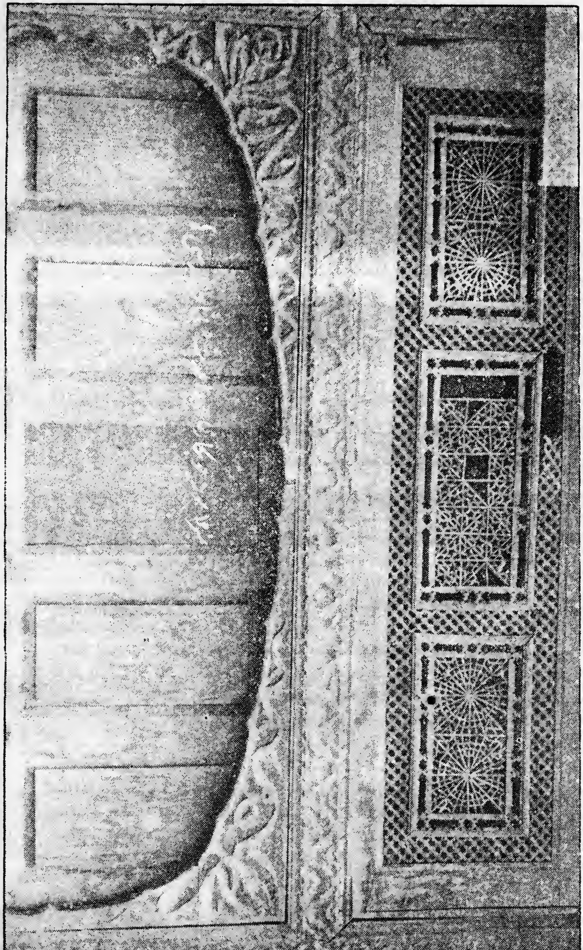

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ضیاء الملت و الدین امیر عبدالرحمن خان» (۱۲۹۸-۱۳۱۹) د مهال پر پیسو او داسې نورو د دریځ پرښاو خوا د غنم وړي لیدل کېږي. تر هغې وروسته تر ننه د دریځ او کله، کله د خولۍ ګرد چاپېر د غنم وړي له دوو ربوندو متقاطع تورو سره «ددې له پاره چې په عمودي تقاطع د پېرنګي صلیب ته ورته نه شي» لیدل کېږي او ځینې مهال د افغانستان پر رسمي پیسو، فرمانونو، بیرغ و خولۍ له تورې سره توپ و توپک هم شته او دود دي. خو دا چې د احمدشاه مهال افغانستان نښان د غنم وړی، توره او ستوری وو لږ څه څېړنې ته اړتیا لري، ځکه چې زموږ په تاریخونو کې په دې اړه څه نه شته، خو د احمدشاه مهال پیسې په دې اړه د بره مرسته کوي. سره له دې چې په افغانستان کې د احمدشاه مهال د پیسو ټولګه نه شته خو بیا هم د هغه څو پیسې چې د کندهار ښاروالۍ د موزیم د تاریخي پیسو په کلکسیون کې او ځینې یې له مینه والو اشخاصو سره دي؛ پورتني ټکي زباتوي.

ددغو پیسو یوه چې مهسینه اُو د وزن و حجم له پلوه د احمدشاه «فلوسونو» ته ورته ده پر یوه مخ یې لواړ غنم وړی دی خو د وړي شا و خوا نورې نښې او د پیسې بل مخ سولېدلی او نه ښکاري[1] په دغه لړ کې یوه بله پیسه چې هغه هم مهسینه ده، پر یوه مخ یې دغه انځور دی: «دوې نېغې او پرتې تورې او د دواړو ترمنځ غنم وړی» پر بل مخ یې

---->> نښان انځور شویدی. تر ۱۲۹۱ کال د شمس النهار په مخکېنیو ګڼو کې د لومړیو مخونو پر سر د وه خوځنده زمري یو بل ته مخامخ دي چې د هر یوه په لاس کې توره او ښامار یې تر پښو لاندې نیولی دی، خو د (۱۲۹۲) کال په نوموړې ګڼه کې بیا ښارمار نه لیدل کېږي.

شمس النهار لومړنۍ ورځپانه ده چې په افغانستان کې خپره شوې او له پورتنیو کنو څخه چې یوازې لومړي او وروستي مخونه لري لاندې سکالو وې لاس ته راځي:

د اخبار په سریانه کې د زمریانو څلور خواوې او د بهلا، بهلو قافیو څلور حمدیه بیتونه لیکل شوي او د سریانې په پای کې یې کالنی بیه (د شاهي څهرې شل روپۍ) او په عربي او انګریزي ژبه یې له میاشتې او کال سره د خپرېدو نېټه لیکل شوې ده. همدا راز یې شپږ میاشتنۍ بیه او د یوې ګڼې بیه هم لیکل شوې ده.

«شمس النهار» د کابل بالاحصار د شمس النهار په چاپخونه کې د ورځپانې د مشر میرزا عبدالعلیخان په زیار چاپ و خپرېده.

مخکې ښودل شوې ګڼې یوازې لومړی او وروستی پاڼې لري چې ټول څلور مخه کېږي او دا مخونه د ورځپانې د دوه ټنې په توګه ګڼې نه لري، په دې توګه پوهېدای نه شو چې هرې ګڼې څو مخونه لرل. د سریانې په شاتنې مخ کې چې موږ یې دویم بولو او دورځپانې د وروستۍ پاڼې پر دواړو مخونو د شمس النهار د ادارې، اعلانونه، لکه: بیه، د لېږلو آرونه او داسې نور لیکل شوي دي...

(۱) دا د کندهار استوګن ښاغلی محمد رحیم خان پلوپلزي پیسه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «ب احمدشاه» ليکنه لوستل کيږي. [1]

څرګنده ده چې نوموړې پيسه د کندهار ښار تر جوړېدو وروسته چې «احمدشاهي» (۱۱۷٤) نومېده، د احمدشاه له خوا وهل شوې او چلند يې وموند خو کال يې څرګند نه دی. انګليسي چې د پيسې له يوه مخ نه د «ضرب» توري چې پرځنده ليکل شوي و، د اوږده مهال سره ليدلو له امله الوتي او د «ب» توري يوازې پاتې شوي، په دې توګه له دغو دواړو توريو څخه د «ضرب» ويي جوړېږي چې ټول «ضرب احمدشاهي» لوستل کېده.

د احمدشاه ځينې مهمې روپۍ لاندېنۍ ليکنې او بڼې لري:

۱- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ليکنه، پر بل مخ د وې توري چې نېغې يوه بله پرې کوي.

۲- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي ۱۱۶۱» ، پر بل مخ ه وې نېغې متقاطع توري .

۳- پر يوه مخ «فلوس احمدشاه ۱۱۷۷» ، پر بل مخ يوه پرته توره او د هغې د پاسه يو بې مانا انځور.

٤- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته توره چې له پاسه کرابين ټوپک نيغ پرې راغلی.

۵- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته توره او د پاس يې يو ستوری. په ځينو کې دغه ستوري د توري د پاسه دي او په ځينو کې دوه شي چې يو يې پاس او بل يې لاندې ښکاري.

٦- پر يوه مخ «فلوس احمدشاهي» ، پر بل مخ يوه پرته دوه ژبې توره او يا يې د پاسه يو ستوری.

خو د احمدشاه سره زرې پيسې اوس په کندهار موزيم کې نه شته، ما يوازې د احمدشاه يوه سپينزرې پيسه وليده چې د افغانستان د هاغه مهال دوه مثقاله او څو چنې درنه روپۍ ده. [3]

د دې روپۍ پر يوه مخ دغه نابشپړه ليکنه لوستل کېږي: « ...از قادر بيچون به احمدشاه... زن بر سيم و زر... ست ما... »

بل مخ يې: « ... ميمنت مانوس سنه ۸ جلوس ... ب... »

د افغاني تاريخونو د څرګندونې له مخې ښايي د پيسې آر ليکنه داسې وي. [4]

---

(۱) دا د کندهار د چلغور استوګن ښاغلي محمد رسول خان بابري پيسه ده.

(۲) دا د کندهار ښاروالۍ په موزيم کې د احمدشاه په نامه د تاريخي پيسو د ټولګې اړوند پيسې دي.

(۳) دا د اميرعبدالرحمن خان د نوميالي کوتوال «نايب ميرسلطان خان» د کورنۍ پيسه ده.

(۴) لکه «سراج التواريخ» لومړی ټوک، د احمدشاه سرليک.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه- سکه زن برسیم و زر از پشت ماهی تا بماه-
سن ۸ جلوس میمنت مانوس ضرب... »
احمدشاه په هرات، کندهار، مشهد، اټک، انواله(روهیله کنډ ۷۳-۱۱۷٤) بریلي (پر هماغه کال روهیله کنډ)، بهکر (اندوس ۱۱٦۸-۱۱۷۷)، پېښور، ټټه(سند)، غازي خان ډېرې (۱۱۷۰)، ډېرو، سرهند(دد غه ځای د پیسو وروستی کال ۱۱۷٦ دی)، ډیلي (پر دویم ځل نیولو)، کشمیر (سره زري پیسه ۱۱٦۷)، لاهور (سره زري اوسپینزري ۱۱٦۱)، مراد آباد (روهیله کنډ)، ملتان(۱۱٦٥)، نجیب آباد و آگره، (د احمدشاه په نامه د نجیب الدوله له خوا پر ۱۱۸۰ کال سکه وهل شوې) ښاروکې پیسې چاپ کړي چې ښېلګې یې دا دي: په اټک کې سره زري روپۍ، پر یوه مخ یې «حکم شد از قادر بیچون به احمدشاه - سکه زن بر سیم و زر از پشت ماهي تا بماه»
پر بل مخ یې «جلوس میمنت مانوس سنه ۱٥ ضرب اټک». سپینزري روپۍ هم پر همدغه ډول چاپ شوې ده. په ملتان کې چاپ شوې مسي روپۍ چې پر یوه مخ یې «احمدشاه پادشاه دراني فلوس سنه ۱۱۷۰» او پر بل مخ یې «ضرب ملتان جلوس مبارک ۱۰» لیکل شوي،[(۱)]
خو په دې نه پوهېږو چې د احمدشاه مهال افغانستان ملي رنګ څه و او په پوځي رېبو کې په کومه بڼه کارېده؟ یوازې همدومره څرګنده ده چې د احمدشاه تر لړۍ وروسته د محمد زیو پر لومړي مهال له ۱۲٥۹ تر ۱۲۸٥ پورې د افغانستان رېبو (بیرغونو) تاکلی رنګ نه لاره او تر ډېره سره او شنه رنګونه دود وو، خو له ۱۲۸٥ کال راوروسته په پوځي درې سرېو سرو او شنو بیرغو کې په سپین رنګ، سپېڅلي کلمه، قرآنی آیتونه د راشده خلفاوو (څلورویارانو) له نومونو سره لیکل کېدل. کېداي شي ووایو چې دغه جوړښت ورنګونو د احمدشاه لړۍ د پوځي بیرغونو او رنګ سره ژور توپیر نه لاره، همدا رنګونه وو چې له (۱۱۹۷) کال راوروسته ورو، ورور له «دریغ» سره تورو بنفش رنګونه او په پوځي بیرغونو کې «لمر، ستوري او توپ» پرې ور ډېر شول، لکه هماغسې چې د افغانستان د بهرنی سیاسي خپلواکۍ د له منځه تګ سره، ملي رنګ «تور» شوی و. د دې سکالو هر اړخیزه څرګندونه له هغې د پیرونو او اوښتو سره ښه څېړنه غواړي، دلته بنایي همدومره ووایو چې د خپلواکۍ تر ګټلو وروسته د افغانستان ملي رنګ پر (۱۳٤٦) سپور میز کال «تور، سوروشین» وټاکل شو، شاهي رنګ هم «سور» دی چې تر (۱۳۱۹) لمریز کال وروروسته د افغانستان د سلطنت مقام ته ځانګړی شوی دی.

---

(۱) «رساله مسکوکات افغانستان در عصر اسلام» د نوی مؤرخ او د تاریخ ځانګې او کابل موزیم مشر ښاغلي احمدعلیخان کهزاد، لیکنه، کابل ۱۳۱۹ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلـورمه برخه

د احمدشاه جګړه يز يونونه

وروسته تر هغې چې احمدشاه د افغانستان پر پلاز كېناست، لومړني كار يې د دولت و پوځي اوردو جـوړول و چې سـمدلاسـه دا دواړه اسـان ګـټل كـېدل، ځكه چې احمدشاه د دولتي جوړښت له پاره رېښتيني ملګري لرل چې ځو كاله له ده سره د نادرشاه تر ځنګ راتول و آزمېيل شوي وو، نو له دوی څخه يو «بګي خان باميزی» يې د «شاه ولي خان - اشرف الوزرا» په نامه د هېواد لومړی وزير وټاكه او بل «جهان خان پوپلزی» يې د «مـيربزن- سپـه سـالار - خـان خـانان» په نـامـه دفـاع وزير كړ. د پلازينې پوځي كومـاندان د «اميرلښكر» په نامه «شاه پسند خان اسحق زی» وټاكل شو، همدا راز نور نوميالي او پېژندل شوي سړي د ښېلا، ښېلو څانګو چارواكي او پوځي مشران شول.

اوردو هم په هوساينې سره جوړ شو، ځكه چې احمدشاه له توپونو او نورو لوښيو سره شپاړس زره وسله وال افغاني سرتېري لرل. دا كوچنی اوردو ستر ځواك او هغه زلمي په كې وو چې د ژوندانه څـو كلونه يې د هندوسـتـان، بخـارا، خوارزم، ايروان و داغـسـتـان پرجګړه يزو ډګرونو تېر كړي او هيڅكله يې ماتې ليدلې نه وه.

احـمدشـاه پـوهېده چې دغـه جنګيـالی اوردو د يوه هېـواد د نيـولـو له پاره بسّ دی، ځكه يې لـه خوراسـانه د راتلو لـه لومړی ورځې شننې ته پرې نه ښـوو. احـمدشـاه چې د افغانسـتان پاچاه شو، دغه سرتېري د زړه له كوي خدمت ته چمتو شول ځكه چې دوی تر پخواني او زړور افسر احمدشاه ښـه پاچا نـه ليـده. د نومـيـالي شـاعر لـه وينا سره سم (۱)

---

(۱) زد و چيز گيرند مر مملكت را — يكي ارغـــــواني يكي زعـــفراني
يكي زرنام ملك برنبشـــــه — دگر آهن آب داده يماني «دقيقي بلخي»

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه د هېوادنيو چارو او هېوادنيونې له پاره يو اړخ لاره چې هغه څواک دی، خو د دغه کار دويم اړخ «پانګه» نيمګړې او موند لوېې د بېره هڅه غوښته، دا مهال بخت له احمدشاه سره مرسته وکړه او په کندهار کې د کابل و پېښور ولايتونو د څو کلنې ماليې او د پنجاب مشرانو د ډاليو د څه د پاسه اد وو مېليونو سرو زرو «هميانې چې نادر ته ورلېږل کېده: لاس ته ورغله، څرګنده ده چې احمدشاه ددې پانګې ستره برخه د هېواد د سرتېريو د لګښتونو په چارو کې ولګوله او د اوره و د پراختيا هڅې يې پيل کړې.

افغاني مشرانو هم اوردو ته د سرتېريو د لېږلو او د نيم پوځي دلو د جوړولو په اړه خوړا زيار وګاله، له هندي امله د هندي مؤرخينو له وينا سره سم، احمدشاه چې له «ستلجه» تېرېده تر شا يې د برش زريز اوردو روان و.

په دې توګه هغدا چې احمدشاه له لومړنيو ملکي او پوځي چارو څخه وزګار شو، بې ډېله يې د ختيځ له لوري د افغانستان د څمکو پر بيانيولو پيل وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږویشتم څپرکی

لومړی یون (۱۱۶۱) س کال

د کابل ، پېښور ، سند و ملتان ولایتونو یوځای کول ، د لاهور جګړه ، له هندوستان دولت سره د «سرهند» جګړه

ځینې تاریخ لیکونکي د احمدشاه د جګړه یزو یونونو د شمېر ونېټو په ټاکنه کې تېروتي ، لکه فیض محمد خان چې داحمدشاه د لومړ بیانه او له پېښوره کندهار ته د هغه د بېرته راستنېدو کال (۱۱۶۰) «د پاچاهۍ لومړی کال» ګڼي[1] خو موږ ته څرګنده ده چې نادر شاه د (۱۱۶۰) کال پر نیمایي د جمادي الاخر په میاشت کې ووژل شو او احمدشاه تر دې نېټې څلور میاشتې وروسته د «شوال» پر میاشت د افغانستان پاچاه شو ، همدا راز له خوراسانه کندهار ته داحمدشاه راتګ ، د مشرانو راټولېدو ، د جرګې جوړېدو او د پاچاه ټاکنې همدومره موده غوښته ، نو څرګنده شوه چې د (۱۱۶۰) کال پای ته دوې میاشتې پاتې وې چې احمدشاه «پاچاه» شو . په دوو میاشتو کې د یوه منځني حکومت جوړول ، د کندهار د چارو او سرتېرو سمون او تر پېښوره تګ و راتګ خورا ناشوني ښکاري.

احمدشاه پر (۱۱۶۱) کال خو ځښتونه پیل کړل او دا چې هوډ یې کړی و چې د

(۱) سراج ، ۱۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد له ختیز لوري څخه یې راونیسي، نو سپاه سالار «سردار جانخان» یې د مخکښې په توګه د کابل کرښې ته واستاوه؛ په کندهار کې یې د سلطنت وکالت خپل ورارهٔ «لقمان خان» ته وسپاره او دی له ستر لښکر، درنو توپونو او لوژستیکي زېرمو سره د مخکښي لښکر تر شا و خوځېد.

«سردار جانخان» چې لوری یې کابل و په غزني کې له جګړې سره مخامخ شو، څکه چې د کابل وپېښور نایب الحکومه «ناصر خان» چې د هندوستان دربار پخواني کارکوونکی او د نادر له خوا غاړې ایښوولو ته اړ شوی و، د خپل بادار تر مړینې وروسته یې څو ځلې د حکومت چغه پورته کړې وه او غوښتل یې چې تر دغه نامه لاندې ځان له اټکه تر غزني د خپلواکۍ ور وښیي.

همدا چې «ناصر» په کندهار کې د احمدشاه له پرېکړې خبر شو، په کابل و غزني کې یې لښکر «تیارسئ» کړ، خو په دې وپوهېد چې کابلیان احمدشاه پلوي دي، نو له ایماقو او هزاره ګانو څخه یې د پوځي ټولګیو پر جوړولو پیل وکړ، خو تر دې وروسته ناصر په غزني کې د احمدشاه له مخکښې سره د ټکر په ترڅ کې مات او بیا ر ونیول شو.

ناصر په خپله د احمدشاه د مخکښې لښکر د مخنیوي له پاره په کابل کې د لښکرې چمتووالي هڅې پیل کړې خو ژر بې جوکې او تېښتې ته اړ شو، څکه چې ایماق و هزاره لښکرې چمتو نه شوې چې د خپل هیوادوال پاچاه «احمدشاه» پر وړاندې وجنګېږي.

همدا چې ناصر پېښور ته ورسېد، بیا یې د سرتېریو راغونډول پیل کړل، خو دلته هم د کابلیانو ته له ورته غوښتنې سره مخامخ شو او وایې وربدل چې په اشنغر کې دده پخوانی ملګری «افغان عبدالصمد خان مومنزی» د احمدشاه د اوردو د هرکلي پرچارو لګیا دی، له همدغه امله یې په خورا پرغز د هغه پر سیمه یرغل وروړ، خو عبدالصمد مخکې تر دې «جلال آباد» ته روان شوی و.

ناصر لا دمه کړې نه وه چې د احمدشاه سپه سالار پر پېښور ورننووت، دی اړ شو چې خپله کډه پربېږدي: یوازې له اټکه واوړې او د راولپنډۍ «چهچهه» ته پرشا شي، مېرمن یې چې د زبردست خان لور او د علیمردانخان لمسی وه په درناوي یرغمل شوه. سپاه سالار د احمدشاه له سپارښتنې سره سم ناصر وڅاره. ناصر ددې چټکې څارنې له امله لوری لودن ورک کړ او لاهور ته لاړ، هلته یې د هند د شهنشاه د وګړي په توګه ځان د مړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادرشاه پر ځای وروسپاره، دده خوځښت د احمدشاه پر وړاندې د پنجاب نایب الحکومه ټینګښت ته وپاراوه. سپاه سالار له اټکه اخوا د احمدشاه نوې سپارښتنې ته تم وچې احمدشاه د غزني، کابل و جلال آباد د چارو تر سمون وروسته پېښور ته راننووت، ده سمدلاسه پېښور لویه اډه کړه؛ افغاني مشران یې راټول او سره یو کړل او یوسفزي، خټک او نور سرداران یې په پوځي افسرانو کې ونیول. دا مهال احمدشاه د یووالي د لا ټینګښت له پاره د یوسفزیو لویه ځانګه «لردراني» وبلل.

افغاني مشرانو په نیم پوځي چارو کې له احمدشاه سره بېساري مرستې وکړې او زیار یې وګاله. احمدشاه له پېښوره سهیل خواته د دېرو او سند د نیولو له پاره یو لښکر واستاوه، وګړیو ومانه او د سند بښې کڅونه لاس ته راغلل، خو احمدشاه په خپله د اټک په سېمه کې چې پول ترلې و له سینده پوریوت؛ چټک له جېلمه تېر شو او د لاهور لوری یې ونیو. دا مهال د سپاه سالار مخکښي لښکر په لوی ځواک کې ګډ شوی و او د احمدشاه اوردو د یوه لوي لښکر په توګه پرمخ روان و، له هغې خوا د هندوستان د لومړي وزیر اعتماد الدوله قمرالدین خان خوریه، د ذکریا خان زوی «شهنواز خان» چې د پنجاب نایب الحکومه او پوځي کوماندان و، له لاهور ښاره ووت او د «چناب» ترڅنګ یې لښکر تم کړ. د احمدشاه اوردو د چناب او بودې خواته له رسېدو سره سم په درېدو اړ شو، ځکه چې سیند مست و او لار یې نه ورکوله، څو ورځې دواړو اوردو ګانو له ورایه یوه بل ته کتل، خو خبره داسې پاتې نه شوه او د یوې شپې پرسهار چې هندي پوځیان لا ویښ شوي نه وو، احمدشاه د شاهي رسالې له کنډکونو سره چې څه د پاسه اته زره سپاره وو، له خپلې چاونۍ نه ورک او د شهنواز له لښکر نه څو میله پورته له چناب نه تېر شو او سېده یې مخ پر لاهور غورځنګ وکړ، ددغه ناڅاپي برید له اورېدو سره سم، د شهنواز سپینې وتښتېدې او بې جګړې ډېلي ته وتښتېد؛ اوردو یې د افغاني ځواکونو تر یرغل لاندې راغی او پایله یې د څو ګېنټو په ترڅ کې د هند د اوردو په ماته او د احمدشاه په بري پای ته ورسېده.

احمدشاه لاهور ته ورننوت او د پنجاب د چارو پر سمون بوخت و چې د پنجاب لوري ته د هند دربار له لښکري خوځښته خبر شو. د پنجاب تر نیولو وروسته هندوستان د احمدشاه په پام کې نه و او پر یکړه یې دا وه چې بېرته افغانستان ته راستون شي، خود

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنجاب د ساتنې له پاره اړ شو چې هندوستان دولت پر خپل ځای کېنوي، څکه د جګړې له پاره له لاهوره ووت.

دا مهال «محمدشاه» د «ابوالفتح ناصرالدین محمدشاه خجسته اختر پادشاه غازي شاهجهان» په پلنامه د هندوستان شاهنشاه و چې له ډېر شوکلو راهیسې پروا ک ګدۍ ناست او نړۍ یې د مزو چړچو د فلسفې په سترګو لیده.

محمدشاه د نادرشاه د پېښې د بیا منځته راتګ له ډاره د اټل د خپل ځای ناستي «شاهزي احمدشاه» تر لاس لاندې د افغان احمدشاه مخ ته څه د پاسه سیل زره زیز اوردو راولېږه. ددغه اتوره ولوی مشران واکیچاري دا وو: د هندوستان «وزیر لعظم وزیر الممالک اعتماد الدوله قمر الدین خان» د اودې حکمران او د هند توپونو کوماندان «نواب ابوالمنصور صفدر جنګ» دراجپوت مهاراج «ابسري سنګ» د سرهند مشر «جمال الدین خان تالپوری»، د پتیالې کوماندان «سنګ جیت»، د ځای ناستي وزور «صلابت خان» او داسې نور.

هندي اوردو لوژستیکي زېرمې او د لویو افسرانو کډې په سرهند کلاکې پرېښوې او په خپله د «ستلج» پر کڅ د «ماچي واره» د لارې مخې ته افغاني اوردو ته تم شو.

له دې خوا افغان احمدشاه له ډېر شو زرو پوځي او نیم پوځي سرتېریو سره خوځېده، هندي کوماندان چې دده راتګ یې د ماچي واره پر لار څاره، وا ورېدل چې احمدشاه له «لودهیانه» نه پر بله لار له ستلجه تېر او مخامخ سرهند ته کوز شوي او ټولې هندي زېرمې یې نیولې دي. دا ناڅاپي غږ چې د شا له خوا اورېدل کېده، هندي پوځي مشران یې ولړزول او پر راغلې لار بېرته تګ ته اړ شول. افغان احمدشاه هم مخې ته وروړانګل او پر داسې مهال چې د دواړو ډلو لوري سرچپه شوي وو، له سرهند نه څو میله لرې «ماڼپور» سېمه د جګړې ډګر شو. که دا مهال د یلې بله ډله رالېږلې واي، افغان اوردو کلابندېده، خو داسې و نه شول او د هند ټولې هیلې د ځای ناستي شاهزي پر اوردو ویورې تړلې وې.

د جګړې په سېمه کې د ښمنو خوا وو لښکري جګړه یز خوځښتونه پیل او تر دوولسو ورځو پورې د توپونو پر وررولو لګیا وې، ددې مودې په ترځ کې افغان احمدشاه وکړای شول چې د سپرو ټولګیو په مرسته د هندي اوردو اړیک کرښې له هري خوانه غوڅې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي. په پای کې پر دیارلسمه یا اووه لسمه ورځ افغان احمدشاه د دښمن پر مورچلو د یرغل پرېکړه وکړه، خو هندیانو مهال ورنه کړ او د مخنیوي له پاره یې د جګړې ډګر ته راووتل، د هندي اوردو ښي اړخ د توپونو د کوماندان صفدرجنګ نواب ابوالمنصور خان او کیڼ اړخ د وزیر الممالک قمرالدین خان د زوی تر لاس لاندې و، ځای ناستی له خپل مشر ورور صلابت خان او د اوردو له ستري برخې سره پر منځ ودرېد. د هندو افسرانو ټولګیو د اردو په پای کې د شاتني پیاوړتیا له پاره ځای ونیو او هندي درانه توپونه هم ځای پر ځای شول.

د افغان احمدشاه د اوردو ښي لاس ته سپه سالار جان داد خان او کیڼ لاس ته یې امیرلښکر شاه پسند خان پرجګړه بوخت وو، احمدشاه یې ترمنځ ولاړ و او «زنبورک» نومي سپک توپونه یې «چې اووسوو زنبور لرونکیو اوښانو ته رسېدل» پر لومړیو کرښو ځای پر ځای کړل، درانو توپونه چې اووه مخکښي توپونه وو د ډګر پر یوه څنډه یې لوړ ځای ونیو او په دې توګه جګړه پیل شوه.

دوې ګېنټې لا تېرې نه وې چې د افغاني ښي اړخ کوماندان د هند پر ځواکونود برید امر ورکړ او «میرمنو» کلک ټینګار کاوه خو د افغاني جنګیالیو د چټک ټګ له امله میمنو پر شا شو او پر ځای یې د راجپوت «مهاراج ایسرای سنګ» له خپلو سرتېریو سره چې د خپل دود له مخې یې کالي په زاپراني رنګ لړلي او لمنې یې تر ملا تړلې وې (دغو ژېړو کالیو ته «ګیسریه مانه» وایي او مانا یې بری یا مرګ دی) د افغاني کوماندان د برید د مخنیوي له پاره راوړاندې شو، خو افغاني سرتېریو د کلک ګوزار په ورکولو سره وځاپه. راجپوتیان منډې ته اړ او د میرمنو د مورچلو تر منځه وتښتېدل او ځینې یې ځای ناستي شاهزي ته ورغلل. افغاني ځواکونو ماتې خوړلي د مورچلو ترمنځه پسې واخیستل او همادغلته د وژنې او د جګړه یزولوښیو د نیونې پېښې منځه راغلې. له بده مرغه د «بان» په نامه د هوایي اورنیو مرمیو ډک ګاډی د اور اخیستو له امله وچاود؛ د بان تو لوګاډیو اور واخیست. یو شمیر بریالي افغاني جنګیالي ټپیان او وژل شول او ښی کرښې شاتګ ته اړ شوې، خو پر ځای یې د افغاني اوردو لویې برخې د ځای ناستي د ځواکونو په منځ کې لار پرانیسته او د هند وزیر الممالک قمرالدین خان چې په کېږدۍ کې پرلمانځه ولاړ و همدا مهال د افغاني توپونو د پرله پسې ډزو له امله ووژل شو، خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب صفدرجنگ(۱)

د شپې تیاره د اوربند او د افغاني ځواکونو د شا تګ لامل شوه، وروسې هندي ځای ناستي د هغه واک له مخې چې له خپل پاچاه پلار څخه یې لاره، ددې له ډاره چې که مات شي نو د ډیلي پلاز به د افغان احمدشاه لاس ته ورشي، د سولې غوښتنه وکړه، د افغان

(۱) میرزا مقیم ابومنصور صفدرجنګ د برهان الملک سید سعادت خان خوراساني خوریه او زوم او په اوده ولایت کې د هغه استازی و. برهان الملک چې زوی یې نه لاره د ابوالمنصور روزنه یې ونیوه، تر هغې چې نایب الحکومه او د برهان الملک استازی شو. د ماما تر مړینې وروسته د هندی محمدشاه پر مهال د پلازمېنې د ترپونو کوماندان او د برهان الملک ځای ناستی شو. د هندي احمدشاه پر مهال د عظمې صدارت څوکۍ ته ورسېد، همدا چې له ورستی رتبې نه لرې شو له پاچاه سره وران او د جټانو د مشر سورج مل په مرسته یې د نوموړي پاچاه پر وړاندې د جګړې هوډ ونیو، دده بډ نوي صدراعظم د وزیر الممالک قمرالدین خان زوی نظام الدوله او د ډیلي د نوي پوځې مشر نظام الملک اصف جاه زوی پیروز جنګ غازی الدین د افغان نجیب الدوله اوروهیلیانو په مرسته له ابو منصور سره جګړې وکړې او په پای کې یې د خپل حکومت ځای لکنهو ته په ستنېدو اړ ویست او هلته د شکاکلو په ناروغي مړ شو. ابومنصور پوه زړور و غبلتی سړی و خو دوې تېروتنې ترې وشوې چې دواړو د هند اسلامي دولت ته تاوان ورساوه:

لومړی. د خپل پاچاه پر وړاندې یې له جټانو نه مرسته وغوښته او هغوی یې د دولت لوټلو ته زړور کړل.

دویمه: د افغاني بنګښو اوروهیلیانو د شخړې په منځ کې یې بې ځایه لاس وواهه او د محمد خان بنګښ د زوي قایم جنګ تر وژل کېدو وروسته یې د قایم جنګ کهول ادله اباد ته بوت او یې واژه او د هغوی د واکمنی سیمه «فرخ آباد» یې په خپله ونیو. خو کله چې د قایم جنګ زوی احمدخان بنګښ ماتې ورکړه، ملهارا او مرهټیان یې د شپږو میلیونو روپیو بډې په ورکړه مرستې ته راوبلل. احمدخان یې بېرته مات او د هغه نیمه شتمني یې مرهټیانو ته وبښله او له آره یې د هندوستان پر سلطنت باندې د هغوی د یرغل ورپرانیست.

د ابومنصور ماما برهان الملک سید سعادت خان له بېخه خوراساني او نوی هند ته لاړ و. په پیل کې د سید سربلند خان مبارز الملک چوپړ و، وروسته د ورتیا په ښودلو د ډیلي د سپاه سالار سیدحسین په مرسته د هند دشهنشاه فرخ سیر د کارکوونکیو په ډله کې راغی او بیا د هندون بیا نه پوځې مشر وټاکل شو. د هندی محمد شاه پر مهال یې وده وکړه؛ پر (۱۱۰۱) کال یې د برهان الملک بلنوم وګاټه او د اکبر اباد نایب الحکومه شو. بیا د اوده نایب الحکومه توب هم ور ته ورسېد. «برهان الملک» پوه او جنګیالی سړی و؛ مرهټیان یې تارومار کړل؛ له خوراساني نادرشاه سره د جګړې په ترڅ کې ډیلي ته نږدې یرغمل او بېرته خوشې شو او څو ورځې وروسته د چنګابن په ناروغي مړ شو. نوموړي د ژوند تر پایه د خپل پخواني خواخوږي سربلند خان درناوی له لاسه ورنه کړ، خو سربلند خان چې د برهان الملک، نظام الملک اصف جاه، اعتماد الدوله قمرالدین خان و خواجه عاصم صمصام الدوله په څېر د هندوستان د هاغه مهال له نومیالیو څخه دی هم له آره خراساني او د نوي راغلي سید محمد افضل زوی او نوم یې میرزا محمد رفیع دی، پلار یې د اورنګزېب پر مهال هند ته راغلی او ترکوچنی دندې وروسته مړ شو، زوی یې د بهادر شاه د زوی شاهزي عظیم الشان د دېران د کارکوونکیو له ډلې څخه شو او هماغه مهال یې د سربلند بلنوم وګاټه. د فرخ سیر پر مهال د اله آباد، د پټنې د عظیم اباد، اودې او کابل نایب الحکومتونه یو پر بل پسې ورکړ شول« په کابل کې یې زوی خانزاد خان استازی و». د محمد شاه پر مهال د ګوجرات او بیا د ادله آباد نایب الحکومه شو، خو په خپله د نادر شاه خوراساني تر راتګه د ډیلي په دربار کې مېشت و. هند ته د نادر تر راتګ وروسته، سربلند خان له نړۍ نه لاس واخیست او پر ۱۱۵۰ کال یې سترګې ترې پټې کړې. سربلند خان بشپړ، پوځي، هڅاند، پوه او نوښتګر سړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه هم دا وراندیځ خوښ شو، ځکه چي له کندهاره یې خبر اخیستی و چي ځینو خپل چاریو د هغه له وراره «لقمان خان» نه کړی چاپېره کړې او غواړي چي کړکېچ رامنځته کړي، له همدې امله یې سمدلاسه د هندي شاهزي د سولې توکي واخیستل او ویې منله چي د هند د وزیر الممالک زوی «میرمنو» دې د پنجاب نایب الحکومه وي.

په دې توګه دوې دښمنې خواوې سره ښېلې شوې. هندیانو بیره کوله چي ژر د هلي ته ورسېږي ،ځکه چي محمد شاه مړ شوي او خول و پلاز زلمي ځای ناستي ته سترګې پر لار و.

له سرهند نه د احمدشاه د راتګ پرمهال د ملتان ګورګاني واکمن «زاهد خان ابدالي» له خپل زوی شجاع خان سره د ملي احساس له مخې په لار کې د احمدشاه مخې ته راغی او اس، اوښ او نورې ډالۍ یې له مننې او درناوي سره وړاندې کړې، احمدشاه هم د افغاني دولت له خوا بېرته د ملتان پرحکومت پرېښوو چي وروسته یې زوي شجاع د احمدشاه له خوا په ملتان کې د خپل پلار پرځای وټاکل شو.[1]

احمدشاه له پنجابه پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته لاړ، خو لقمان خان په کندهار کې د احمدشاه د بېرته راتګ له اورېدو وروسته، د خپلو لانجه مارو ملګریو له خوا یوازې پاتې شو؛ په ناچارۍ یې مخور راوړاندې کړل او پښېماني یې وښوده، احمدشاه دی وباښه او بندي یې کړ، خو نوموړی ډېر ژر په زندان کې مړ شو.[2]

---

(۱) کتلی شئ: د «رنجیت ظفرنامه» د دېوان امر نات لیکنه، د لاهور چاپ، ۱۹۲۸ کال، ۱۱۲ مخ.

(۲) مجمل، ۱۱۲ مخ، ابوالحسن د خپل کتاب په بل ځای کې د لقمان خان زامن یادوي چي په ارګ کې دننه یې له تیمور شاه او د هغه له ورونو سره یو ځای ډوډی خوړه، ۱۵۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ويشتم څپرکی

دويم يون (۱۱٦۲) کال

د سيالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور نيول

احمدشاه بيا پر (۱۱٦۲) کال د کابل و پېښور له لارې مخ پر پنجاب و خوځېد، همدا چې «شاهدرې» ته ورننېږدې شو، معين الملک مېرمنو په ښکاره د مخنيوي په لټه کې شو، خو په زړه کې يې د سولې لار لټوله، په پای کې يې وکړای شول چې د اشرف الوزرا شاه وليخان په منځګړتيا خپل درناوی احمدشاه ته وړاندې کړي.

مېرمنو په خپل دغه وړانديځ کې ومنله چې د سيالکوټ، اورنګ آباد، ګوجرات و سپرسرور څلورګوني سيمې د افغانستان اړوند وګڼي؛ کالنۍ ماليه يې د افغانستان دولت ته ورکړي او سمدلاسه يې هم د نوموړيو سيمو ماليه له ځينو ډاليو سره احمدشاه ته ولېږله.

احمدشاه چې لا يې د پاچاهۍ دوه کاله تېر نه وو او افغانستان يې د کورنيو چارو له پلوه د سمون ور ګاڼه، د ميرمنو وړانديځ يې ومانه او پېښور ته راستون شو. ۱۱٦۲ کال لا پای نه و چې احمدشاه کندهار ته راغی خو له يوې نوې پېښې سره مخ شو چې دده ژوند يې ګواښه. دا لانجه دده د وژلو او سلطنت د ړنګولو سياسي لوبه وه. ددې لانجه ماري ډلې مشر هماغه پېژندل شوی افغان سردار نورمحمد خان غلزی «ميرافغان» و چې له شپاړسو زرو سرتېريو سره د خوراساني نادرشاه ملګری و. نوموړي د نادرشاه ترمړينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته دخان له پاره د افغانستان د پاچاهي خوب لیده، خو دا چې د «شیرسرخ» په جرگه کې د تاو تریخوالي او لویې له کبله د دغه ستر ځای له نیولو بې برخې شو، په دې توگه یې خوب د خپل پاچاه احمدشاه پر وړاندې «چې یو مهال دده تر لاس لاندې افسر و» پر غبرگ و پر غبرگ واوښت، ځکه یې تگی ته لاس واچاوه او د احمدشاه د دولت څو تنه ناخوښې یې «چې ددوي غوندې په هر دولت کې وي» د خان پر خوا راټول کړل.

په دوي کې نومیالي سري کدو خان، محمد خان پوپلزی او د توپونو کوماندان عثمان خان وو.

احمدشاه ددې گواښنا کې پېښې تر برسېرولو وروسته «دا چې تېر کال یې د لقمان خان پېښه په سره سینه زغملې وه» دا ځل د دښمنو له زړورتیا څخه اندېښمن شو او ددې له پاره چې نورې پوځي چارې یې هم په پام کې وي د پلازمېنې د ډاډ منېدو له امله یې هغوی ووژل او همدا دده پر وړاندې دده د پاچاهي د پېر وروستی بلوا وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم څپرکی

دریېیم یون (۱۱۶۳) کال

د هرات نیول، شمال وسهیل ته لښکر لېږنې او د بلخ، بدخشان و بلوچستان لاسته راوړل

احمدشاه د پنجاب تر دويم ياڼه وروسته، څه موده د افغانستان له ختيزو سيمو څخه د سند تر سينده ډاډمن شو؛ خپل پام يې لويديځ لوري ته راوګرځاوه او تر هرڅه لومړی يې هرات تر کار لاندې ونيو. دامهال د هرات حکومت د توپچي باشي اميرخان و بهبود خان په ولکه کې و. په مشهد کې هم د نادرشاه لمسی شاهرخ له (۱۱۶۱) کال را پردېخوا د نادر د ځای ناستي په توګه منل شوی و، خو پر (۱۱۶۳) کال د هغه ځای د ځو مشرانو د موخو له امله، شاهرخ ځو ورځې بندي او بيا ړوند کړای شو او سيد محمد چې د امام رضا زيارت متولي و د سليمان شاه په نامه، د ده پرځای کېناست. دغه سړي د هرات مشر احمدشاه ته راوپاراوه. اميرخان د احمدشاه له اړوند والي څخه سرغړاوه او همدا چې له کندهاره يې هرات ته د احمدشاه د خوځېدو واورېدل، ټينګار يې پيل کړ. دا مهال احمدشاه له (۲۵) زرو سپرو او پليو سرتېريو او توپونو سره د ګرشک، فراه او سبزوار لار ونيوه. کله چې احمدشاه هرات ښار ته ورنېږدې شو، ويې ليدل چې اميرخان پر ساتنه بوخت او د پرګنو د غوښتنې پروا نه لري، ځکه يې تر (۱٤) ورځو تم وروسته پر ښار د يرغل لارښوونه وکړه، د ده سرتېري د شګو له کڅوړو سره پرمخ لاړل؛ کنده يې ډکه کړه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بې ساري زړورتیا د توپونو د ډزو له سېمې نه د ډېري مرګ ژوبلې په زغلمو تېر او برجونو او د بولونو ته یې د ختلو له پاره زینې ودرولې. ښاریانو هم د احمدشاه د سرتېرو مرستې ته ورودانګل؛ دا یرو برج یې وروسپاره او په ښار کې یې د پارسي جګړه مارو په وژنه لاس پورې کړ. په دې توګه احمدشاه ښار ته ورننوت؛ امیرخان یې وواژه او درویش علي خان هزاره یې د هرات د نایب الحکومه په توګه وټاکه.

دامهال د خوراسان ولایت چارې ګډې وډې[1] او د احمدشاه د ورتګ او د هغه ځای د نیولو له پاره او تا چمتو وه، خو احمدشاه نوموړی تګ راتلونکې ته وځنډاوه یوازې وزیر شاه ولیخان یې له لسو زرو سرتېرو سره د افغانستان د شمالي سیمو (مرو، میمنه، بلخ، بدخشان) د سمون له پاره واستاوه او خپله د هرات تر سمون وروسته کندهار ته راستون شو. سپاه سالار سردار جانخان چې د مشهد د بلواګرو د مختیوي له پاره «چې د امیرخان مرستې ته راخوځېدلي وو» له پنځو زرو سرتېرو سره لېږل شوی و، هغوی یې د تربت شیخ جام په سېمه کې سره وشنل او بېرته د احمدشاه له اوردو سره یوځای شو.

احمدشاه کندهار ته له راتلو سره سم ځنډ ونه کړ او د کندهار د لنډګاونډي «بلوڅستان» د نیولو له پاره یې یو ګډ لښکر واستاوه، ابن محمد امین په دې اړه وایي

---

(۱) د نادر تر وژلو وروسته (۱۱۶۰) یې وراره میرزا علي قلیخان د زابل، سیستان، هرات و هزاره له افغاني سرتېرو سره له سیستانه مشهد ته لاړ، د نادر ټول کهول یې وواژه او ړوندویندي یې کړ. یوازې د نادر لمسی شاهرخ یې د کاروني له پار وساته او په خپله یې د هماغه کال د جمادي الاخر پر (۲۷) د علیشاه تر نامه لاندې د پاچاهۍ غېږ پورته کړ، وریسې یې ورور د عراق حاکم ابراهیم خان ورته راپورته او د نورو افغاني مشرانو لکه الله یار خان غلزي او نورو په مرسته یې په سلطانیه کې له علي قلي سره جګړه ونښلوله؛ مات یې کړ او د ۱۱۶۱ کال پر نیمایي په خپله پاچاه شو، خو ډېر ژر په سمنان کې د شاهرخ او خوراساني سرتېرو له خوا راوپرځېد او ووژل شو او شاهرخ یې پرځای کېناست. بل کال یې علي قلي هم وواژه. پر (۱۱۶۳) کال اتلس کلن شاهرخ د امام رضا زیارت د متولي میر سید محمد له خوا بندي او ړوند کړای شو او نوموړی سید یې د سلیمان شاه په نامه پرځای کېناست، څو ورځې وروسته دی هم د لښکر د مشر یوسف جلایر له خوا ړوند و بندي شو او ړوند شاهرخ تش په نامه پاچاه وټاکل شو.

یوسف هم پر (۱۱٦٤) کال د میرعلم خوراساني او د «کورد» د امیرجعفر له خوا په جګړه کې مړ او د شاهرخ نایب السلطنه توب امیرعلم ته ورسېد. امیر علم خپل ملګری د کورد جعفر هم وواژه او په خپله تر (۱۱٦٦) کال پورې پاتې شو، خو پر هماغه کال د احمدشاه دراني ورتګ نوموړې شخړې ټولې له منځه یوړې.

کتلی شي: مجمل التواریخ، د ابن محمد امین لیکنه، د زین العابدین له لمنلیک او د مدرس رضوي له ځنډ لیک سره، د تهران چاپ، ۱۳۲۰ کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا یون احمدشاه په خپله کړی دی[1] خو نوموړی مؤرخ د یونونو د نښتو او څرنګوالي په اړه ژوري تېروتنې لري. په هر ډول، دا مهال بلوچستان د سردار نصیرخان بلوچ په لاس کې و چې یو آزمېیلي او زړور سړی و، ده د نادر تر مړینې وروسته له خپله نایب الحکومه توب نه یوه کوچنۍ پاچاهي جوړه کړې وه، خو سره له دې هم هغه چې د ژور لید خاوند و، هیڅکله پرخپل ځواک ویسا نه شو او د احمدشاه وړاندیځ یې ومانه چې د هغه له خوا د بلوڅستان نایب الحکومه او په جګړو کې به له شپږ زرو سپرو بلوچو سره داحمدشاه په اوردو کې خدمت کوي او د خپلو د غو سپرو کنډکونو لګښت و تنخا به د بلوچستان په مالیه کې شمېري. نصیرخان دومره د ادب خاوند و هوښیار و چې داحمدشاه د مینې او ځانګړې پاملرنې وړ وګرځېد. نصیرخان وروسته له شپږ زریز بلوڅ لښکر سره د هند و نېشاپور په راتلونکیو جګړو کې د احمدشاه تر شا لیدل کېږي. احمدشاه هم دده د زیار ګالنې په درناوي په شمال کې د « هنه ګي » سیمه چې د پښتنو کاکړو ځای و، وروبښله.

خو، شاه ولي خان له هراته مروې ته ورسېد او له هغه ځایه میمنې ، اندخوی او شبرغان ته واوښت؛ ټولې د غه سیمې یې د احمدشاه دولت اړوند او نوي مشران یې پرې وټاکل.

شاه ولیخان چې بلخ ته راغی یو لښکر یې تا شقرغان او ایبک ته تر بامیانه ولېږه، دلښکر مشر ته یې لارښوونه وکړه چې په نوموړیو ځایو کې مشران وشمېرونکي وټاکي او د مالیو د ورکړې له پاره آر کېدي. وروسته شاه ولیخان د کوندوز له لارې تخار ته واوښت ؛ تر بدخشانه (فیض آباد) مخکې لاړ او د بلخ چارې یې هماغلته هم پلې کړې. شاه ولیخان د دغو دوو لویو افغاني ولایتونو تر سمون وروسته د خان آباد و اندراب له لارې پر هندوکوش واوښت او له پنجشیره ګلبهار ته راغی؛ د کوهستان و کوهدامن د چاروتر څغلنده سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته لاړ او د (١١٦٤) کال په وروستیو کې احمدشاه ته ور ورسېد. احمدشاه د بر ترې خوښ و چې دی یې په شمال کې د اوږده یانه له ستونزو څخه ژغورلی و، له همدې امله یې په ګلبهار کې یوه ښېرازه ځمکه چې شاه ولي خان د لارې په ترڅ کې په خپله خوښه کړې وه؛ وروبښله.

---

(١) مجمل، ٩٠مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ویشتم څپرکی

څلورم یون (۱۱٦٥) کال

د پنجاب و کشمیر نیول، ډهلي دربارته سفیر لیږل، د ملتان و سند او د اندوس د ښیو کڅونو سمون

احمدشاه پر (۱۱٦٥) کال اوردو ته د یانه لار ښوونه وکړه، دا مهال سرتېري ښه په دم کې وو او کالنی درې میاشتنی دمه یې په کورونو کې تېره کړې وه، د لښکراسونو هم د اوړي وابښه خوړلي، مزي او چمتو وو . احمدشاه له کندهاره د کابل له لارې مخ پر پېښور روان شو، نوموړي ښار ته تر رسېدو وروسته یې د ایشک آقاسي عبدالله خان په مشرۍ یو لس زریز لښکر د کشمیر د نیولو له پاره ولېږه، عبدالله خان په اټک کې له اباسینه پوربووت او د حسن ابدال له کلي یې مخ پر کشمیر لاریون ونیو، تردې پورې لا دغه ولایت د هند شهنشاه په بې جوکې نامه سمبالېده، همدا چې عبدالله خان ورننووت، د کشمیر حکومت یې ونیو او تر سمون او د ساتونکیو ځواکونو تر ځای پرځای کولو وروسته یې، کوچنی خواجه عبدالله خان (کوچنی ځکه چې له ده سره یې توپیر وشي) نایب الحکومه او سکجېون هندو یې د کشمیر ولایت مستوفي وټاکه او په خپله د کندهار لورې ته راروان شو.

مستوفي سکجېون د وزیر شاه ولیخان لاس روزلی خو د فطرت (ختې) له مخې دروهن و بې پته سړی و چې څه موده وروسته یې د دروهې او تګی په لار کې سر بایلود. احمدشاه له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښوره لاهور ته لاړ. معين الملک ميرمنو چې پلار يې د سرهند په جګړه کې (۱۱۶۱) د احمدشاه له لاسه وژل شوی او د پنجاب څلورسيمې ترې لاړې وې (۱۱۶۲). داخلي وروستۍ جګړې ته چمتو شو. د هغه سپاه سالار «راجاګورامل» له سينده تېر او شاهدرې ته نېږدې يې اډه ونيوه. همدا چې احمدشاه راورسېد، کلکه جګړه ونښته، ښکاره ده چې برۍ د افغاني اوردو وه او د پنجاب سپاه سالار ووژل شو؛ سرتېري يې وتښتېدل او معين الملک خان سپارلو ته اړ شو. مفتي عبدالله يې د احمدشاه اوردو ته ورولېږه او د شاه وليخان په منځګړتوب يې ښنه وغوښته. احمدشاه پر ښنه سرېره دی يوځل بيا د افغانستان د پنجاب د نايب الحکومه په توګه وټاکه. ميرمنو هم خپله خونديينه چې څه د پاسه لس ميليونه روپۍ وې، د ماليو په نامه د احمدشاه دولت ته وسپارله او د رښتينوالي لوړه يې وکړه. احمدشاه لاهور ته ورننووت؛ د چارو سمون يې پيل کړ او کلندر خان افغان يې له يوه ليک سره چې د پنجاب نوې پېښې په کې ليکل شوې وې، ډيلي دربار ته ولېږه. د هند شاهنشاه احمدشاه ګورګاني چې د سرهند جګړه يې هېره شوې نه وه او بيا يې له افغانانو سره جګړه نه غوښته، د احمدشاه دراني وړانديز يې واخيست او ويې منله چې تر ستلج اخوا پنجاب، سند، ملتان و کشمير دې د افغانستان وي. افغان احمدشاه د پنجاب و ملتان د چارو تر سمون وروسته د سند د ښي اړخ کڅونو د چارو د سمبالتيا له پاره له اباسينه تېر او ارزښتمنې افغان مېشتې سيمې يې له ډېرو نه تر پېښوره وکتې او له وګړيو او خانانو سره د مالې او پوځي چارو، ګرنيزوتوکو او د وسله والو د سرشمېرنې په اړه وغږېد او ځينې آرونه يې وټاکل چې «د ګروال ميلسن» و «محمد حيات» يې يادونه کوي. همدا راز دغه وروستی مؤرخ په نوموړيو افغاني سيمو کې د احمدشاه د ځينو آرونو نومونه اخلي. لکه: احمدشاه د ګنډاپوريو او اپرېديو د وسله والو سرشمېرنه وکړه چې د لومړي ډلې وسله وال (۱۲) زره او د دويمې (۱۹) زره وټاکل شول. يا دا چې پر (۱۱۸۱) کال يې د مياوالې د سيمې د يوې کولبې ځمکې (نېږدې څلوښت جريبه) ماليه «يوه» روپۍ وټاکله. همدا راز يې له مروتو نه د کالنۍ ځمکنۍ ماليې پرځای دوه سوه مهار شوي اوښان او د جګړې په ورځو کې دوه سوه بې تنخا سپاره اخيستل. د بنو ماليه يې هم دلښکر د لګښت و خواړو پر شپږ و زرو روپيو سرېره، د کال (۱۲) زره روپۍ وټاکله.[۱] محمد حيات همداراز پر (۱۱۷۳) کال بنو ته د احمدشاه د تګ يادونه هم کوي.[۲]

احمدشاه د سند د ښيو غاړو ترکتو وروسته، پېښور ته راغی او له هغه ځايه د کابل پر لار کندهار ته لاړ. کندها رته له راتګ سره سم يې د مشهد ولايت د نيولو چارې ترکار لاندې ونيوې.

---

(۱) حيات، ۴۳۷-۳۱۳-۶۱۵-۵۸۲-۵۲۰ مخونه. (۲) حيات، ۶۲۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پېرشم څپرکی

پېنځم یون (۱۱۶۶) کال

د نېشاپور جګړه

احمدشاه چې نور د افغانستان له ختیز لوري وزګار شوی و، بیا یې لویدیځ ته پام او د هېواد د پخوانیو ځمکو بیا نیونه یې پیل کړه. له همدغه امله پر ۱۱۶۶ کال له کندهاره هرات او له هغه ځایه مخ پر نېشاپور وخوځېد. د احمدشاه سرلښکر د لارې په منځ کې د شاهرخ د استازي میر علم له ورور معصوم نه «تونکلا» ونیوه او احمدشاه بې ځنډه د یله نېشاپور ښار چې د شاهرخ د حاکم «جعفربیات» تر لاس لاندې و؛ کلابند کړ. د جګړو په ترځ کې جعفر مرمۍ وخوړه او ځای یې اتلس کلن «عباسقلي» ونیو. هاغه مهال نېشاپور له کلکو پوځي ښارونو څخه ګڼل کېده او ناڅاپه هوا سړه او وورښتي شوه چې پوځي خوځښت وتو پونه یې له ستونزې سره مخامخ کړل. د عباسقلي تره «سیف الدین» خپل زلمي وراره ټینګار ته هڅاوه. ژمی رالنډېده او د خواړو، وابښو او سوند توکو تنګڅه په مخ کې وه. په ځانګړې توګه چې د نېشاپور د سېمو څو کلنو پرله پسې بلواوو او د نادر تر وژل کېدو وروسته د ځان خوښیو مشرانو تاړاکونو د دغه ولایت کلي و بانډې ړنګې کړې وې. احمدشاه لیده چې کلابندي اوږدېږي، ځکه یې د راستنېدو پرېکړه وکړه او تر شاتګ مخکې یې لاربنوونه وکړه چې درانه توپونه چې وړل یې د پرله پسې ورښتونو او د لارو د ویجاړتیا له امله ستونزور وو، د نېشاپور په کاریزونو کې ښخ کړای شي او په خپله د هرات خوا ته راوګرځېد. له هرات نه د تېرېدو پر مهال په اوسنی اسلام کلا کې ساړه دومره ډېر شول چې د مؤرخینو د وینا له مخې په یوه شپه کې اته سوه سرتېري مړه شول او د اوردو ډېرو پوځیانو څارویو په څېرل شویو ګېډو کې شپه تېره کړه، خو همدا چې احمدشاه کندهار ته راغی د هغه ځای تود و پوست ژمی ده او د ده اوردو ته د هوساینې لامل شو.'

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دیرشم څپرکی

شپږم یون (۱۱۶۷-۱۱۶۸) کال

د مشهد و نېشاپور نیول

احمدشاه د نېشاپور د پروسږني یانه (۱۱۶۶) تر راتګ وروسته او د نوموړي ځای د چارو د نیمګړي پرېښوونې له امله د زړه له کومې ناکراره و، همدا چې هوا ښه شوه پر (۱۱۶۷) کال بیا د پلازمېنې له سر تېریو سره وروخوځېد، یوشمېر سپرویې له سپارښتنې سره سم، هر یوه له ځان سره د کابل په تیږه دوه نیم چارکه چوون هم واخیستل چې نېشاپور ته له ورتګ سره سم یې د کلاتړوونکیو توپونو جوړو ونکیو ته ورکړي.

احمدشاه له هراته جام، لنګر او له هغه ځایه مشهد ته لاړ او ښار ته نږدې د جلوایي سهمه یې اډه وټاکله. دا مهال د رانده شاهرخ (د میرزا رضا قلي زوی او د نادرشاه خوراساني لمسی) خپلچاري نایب السلطنه «امیرعلم خزیمه» په مشهد کې نه و او کوم لرې ځای ته لاړو، د نوموړي خپلسریو چارواکیو شاهرخ له احمدشاه سره جګړې ته اړ وبست او جګړه ونښته، خو پرګنو شاهرخ ځانسپارنې ته وهڅاوه، دی هم د احمدشاه اوردو ته راغی او د خپل اړوند والي او غوړ نهونې څرګنداوی یې وکړ. احمدشاه د خپل پخواني سیاسي چلند له مخې شاهرخ ونازاوه او د ځان له خوا یې د مشهد نایب الحکومه وټاکه. وروسته احمدشاه مشهد ښار ته ورننوت؛ د چارو پر سمون لګیا شو او افغان نورمحمد خان یې په ښکاره د شاهرخ مرستیال، خو په مانا کې د خوراسان ولایت د بشپړ واک خاوند وټاکه. په ملکي جوړښت کې یې هم د جام، باخرز، خاف، تربت و ترشیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې له مشهده بیلې او د هرات اړوند یې ګرځي.

احمدشاه له دغه ځایه د کندهار د ځواکونو کوماندان «شاه پسند خان» له پنځو زرو سپرو سره د شاهرود ، بستام و سبزوار د نیولو لپاره ولیږه ، نوموړی د خپلې دندې تر بشپړولو وروسته د مشهد لوېې چاونۍ ته راستون شو. د ځینو د وینا له مخې په دغه یانه کې د شاه پسند سپرو ډلو د خزر د کڅونو د خپلواک واکمن حسن خان کاجار له ځواکونو سره د «مزینان» پردښته په ناڅاپي توګه ټکر وکړ ، تر دې پېښې وروسته احمدشاه له مشهده ووت او د نیشاپور پر لوري روان شو ، همدا چې نیشاپور ته ورسېد ، عباس قلي بیا ناړامه شو او احمدشاه د افغاني ، یا د سلطان محمد د وینا له مخې د پېرنګي کاریوهانو په مرسته یو لوی توپ جوړ کړ. که څه هم چې د احمدشاه په اوردو کې د اروپایي کارکوونکیو شته والی له منلو لرې ښکاري، خو دا سمه ده چې ده د نیشاپور نیونې او د پروسرن سپکاوي د لرې کولو له پاره درون توپ جوړ کړ. احمدشاه هوډمن و چې د خوراسان له څنګه دا ازغي لرې کړي ، په دې توګه د دېوالونو جګړه پیل شوه او د دغه درانه توپ په مرمیو «چې د ځینو مبالغه خوښوونکیو مؤرخینو په وینا یې یوه مرمۍ د کابل په تیره دوولس نیم منه کېده » د ښار کلکې سېمې ونړول شوې.

نیشاپوریانو « چې له پخوا راهیسې یې له احمدشاه سره د جګړې هوډ نه و » عباسقلي خان سپارنې ته اړ ویست ، ده هم له خپلو وسله والو سره ځان وسپاره ، خو له بده مرغه چې د ښار د پوځي ځایونو غوره برخې ړنګې شوې وې. په هر ډول ، احمدشاه چې زړور مېړونه یې روزل ، عباس قلي یې هم و نازاوه ؛ د ځان له خوا یې د نیشاپور پر حکومت وټاکه؛ د هغه تبرېې غزني ته راوست او په خپله پر ۱۱۶۸ کال د هرات پر لار کندهار ته لاړ.

تر دې وروسته احمدشاه د کورنیو چارو د سمون له پاره ښه وزګار شو ځکه چې ده د اته کلن کړاو په ترڅ کې خپله ستره سلطنتي دنده چې تر افغان ملي بیرغ لاندې د افغانستان د ځمکو سیاسي او اداري یووالی و ، په ښه توګه بشپړه کړه ، او س چې له جیحونه تر عمان او له ستلجه تر سیستان پورې دده په هېواد کې ګڼل کېدل ، هاغه مهال رارسېدلی و چې احمدشاه په کراری سره د خپلو اته کلنو هڅو پایله تر لاسه کړي.

هیره دې نه وي چې احمدشاه په خپله د غه جغرافیایي نقشه کې د هېواد یوه غرنۍ سیمه (بلورستان) چې اقتصادي ارزښت یې نه لاره؛ هیره کړې وه ، ځکه چې له څو پېړیو راهیسې ، له ګوډ تیمور پر ته چا د افغانستان د دغې پر زړه پورې سیمې یادونه کړې نه ده.

احمدشاه تر (۱۱۷۰) کال پورې له پلازمېنې (کندهار) ونه ووت او پر اداري چارو بوخت و ، خو د پېښو بهیر تر دې نور کرار پرې نه ښوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دیرشم څپرکی

اووم یون (۱۱۷۰) کال

د پنجاب و کشمیر سمون، د ډیلي نیول

احمدشاه د دولت لوړ پازي چارواکي ژر، ژر له خپلو دندو څخه نه لري کول، موږ د احمدشاه مهال داسي څېرې پېژنو چې دده د پاچاهی تر پایه یې هغه واک چې لارویې ساته، لکه اشرف الوزرا شاه ولیخان چې شپږویشت کاله لومړی وزیر او سردار جانخان همدومره موده د افغاني اوردو لوی سپاه سالار و.

که یو ربښتین و ازمېیلی چارواکی به د دندې په ترځ کې مړ شو، احمدشاه یې زوی یا ورور پرځای ټاکه، په همدې توګه چې د پنجاب افغاني نایب الحکومه معین الملک میرمنو مړ شو، احمدشاه یې ځای دده زوی «میر مؤمن» ته ورکړ، نوموړي د خپلې هوښیاري مور «مغولاني بېګم» واوښي خواجه موسی په مرسته د غه ستره پازه پرمخ بوتله، خو د میرمؤمن ژوند لنډو او تر مړینې وروسته یې د لاهور د سترو چارواکیو او مغولاني بېګم ترمنځ شخړې پیل او د حکومت چارې ګډې وډې شوې، احمدشاه له کندهاره د سپاه سالار جانخان ورور «امان خان پوپلزی» د نایب الحکومه په توګه ټاکلی ورولېږه خو د نوي حاکم ترور رسېد و پورې ناخوښیو چارواکیو، لکه د پخواني نایب

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحکومه مرستیال طره باز خان، پوځي کوماندان بکاري خان رستم جنګ، د نایب الحکومه زوم خواجه موسی احراري، د نواب عبدالصمد خان زوی عبدالله خان سیف الدوله او ځینو نورو دومره او تا ترخه کړې وه چې امان خان یې له سمولو بېجوکې شو، ددغه تاو تریخوالي یو ستر لامل د هند د دولت وزیر احمدشاه ګورګاني د امیرالامرا، د اصف جاه د لمسي او د خان پېروز جنګ د زوی شهاب الدین عماد الملک غازي الدین خان بهار پېروز جنګ (۱) پټې لمسونې وې.

په هند دربار کې د غه وزیر ستر اغېز لاره او د هندوستان شاهنشاه «دویم عالمګیر» یې د قلم غوندې په ګوتو نڅاوه.

همدا چې غازي الدین په پنجاب کې او به خړې ولیدې، د کبانو نیول یې پیل کړل او سید جمیل خان یې له پوځي لښکر سره لاهور ته واستاوه؛ د میرمنو مور یې په دوکه او تګې یرغمل او نومیالی بلواګر «آدینه بېګ» یې ومانه او پوځي مرسته یې ورکړه، چې هغه بیا پر (۱۱۷۰) کال د هندوستان د شاهنشاه له لښکرو سره لاهور ونیو او د دریو میلیونو روپیو په ورکولو د هند د دربار حکمران شو. سربېره پر دې غازي الدین وکړی شول چې په کشمیر کې افغاني مستوفي «سکجیون» دخپل دولت پر وړاندې د روهې ته راکاږي، سکجیون د مېلمستیا پر شپه د کشمیر نایب الحکومه او پوځي کوماندان «کوچنی خواجه» په ناځوانۍ سره بندي او وواژه او ځان یې د ډیلي له خوا نایب الحکومه وټاکه. احمدشاه چې پر له پسې یې دا خبرونه اخیستل پر ۱۱۷۰ کال یې په کندهار کې پوځ «تیارسۍ» او سمدلاسه د پوځیانو او نیم پوځیانو راغونډېدل پیل شول. احمدشاه داځل پرغز نیولی و او غوښتل یې ژر تر ژره بلوائي ته وروړسېږي، ځکه یې د

---

(۱) غازي الدین زړور، ژبپوه، شاعر او ښه لیکونکی، خو مرستهیری او حق ناپېژندونکی سړی و او د ګټې او نامه ډېر وږی و. ده سربېره پر دې چې له خپل مرستندوی ابومنصور صفدرجنګ سره چې د هند په دربار کې یې ډېر پلوي کوله، له پاچاه سره هم پټ پرې کړ. هندي احمدشاه دی خپل وزیر وټاکه، خو نوموړي مرهتیان له شاه سره جګړې ته راوبلل؛ په سکندره کې یې ولو ته او د پاچاه مور یې ړنده کړه، وروسته یې له خپل نوي لاسپوڅي پاچاه «دویم عالمګیر عزیز الدین محمد» سره هم همدا ناوړه چلند وکړ. د نوموړي دغو کړنو له یوې خوا د هند د اسلامي دولت د ړنګولو، مرهتیان زړور کړل او له بلې خوا یې پاچاه د پردیو د هر ډول ملاتړ و مرستې راکاږلو ته چمتو کړ، خو همدا چې غازي الدین د افغان احمدشاه له خوا وشړل شو، بیا یې ښه ورځ و نه لیده؛ د نړۍ له چارو یې لاس واخیست او د دوولسمې هجري پېړۍ په پای کې په یوه پټ و تیاره ګوټ کې له نړۍ نه لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوانیو یونونو پر توپیر، د بلوچستان لارونیوه او د لارو پر ناورتیا سربیره د بلوچستان له شمالي سیمو څخه سند ته واوښت[1] او چې له اندسه تیر شو، مخامخ په لاهور ورغی. دامهال آدینه بېګ د پنبنی پر ارزښت وپوهېد او لیدل یې چې هند دولت و وزیر غازي الدین له احمدشاه سره د جنګېدو متره نه لري، نو سملاسي تېښته یې د هوښیارۍ کار وګاڼه: لاهور یې خوشې کړ او د هانسي دبوال خواته لاړ، خو احمدشاه یوازې د پنجاب سمون نه غوښت، د هغه هیله دا وه چې د ډیلي دربار له ناوړه څېرو څخه پاک او د هند شاهنشاه لاري ته له راوستو سره، پیاوړی هم کړي چې د خپل هېواد ساتنه وکړای شي او د هند ناوړي پنجاب ته رانه شي، ځکه د لاهور و پنجاب تر ځغلنده سمون وروسته بیا له ستلجه پورېووت، دا مهال د «نورالدینخان بامېزي» تر مشرۍ لاندې کشمیر ته تلونکی لښکر مخ پر شمال روان و، همدا چې کشمیر ته ورسېد، بلواګر یې وشنل، مستوفي سکجیون یې ونیو او بندي یې لاهور ته ولیږه او په خپله څه موده د هغه ولایت د سمون له پاره پاتې شو.

هند دربار له ستلجه د احمدشاه له راتېرېدو څخه خبر شو، خو ویې نه غوښتل، یا یې ونه شو کړای چې مخنیوي ته راوړاندې شي، ځکه یې د هر کلي لار ونیوه او تر ټولو مخکې د هند افغاني مشران د بر تاوده ښکار بدل، له دې ډلې څخه د اصالت خان یوسفزي زوی «نجیب خان- نواب نجیب الدوله بهادر» چې د وزیر غازي الدین له خوا له پوځي ځواک سره د جګړې له پاره رالېږل شوی و، د کرنال په سیمه کې له احمدشاه سره مل شو.[2] نوموړی زړور سړی او د هند په افغاني نومیالیو سرونو کې ګڼل کېده، له

---

(۱) Afghanistan From Darus to Amanullah. د سرجارج مکمن لیکنه، د لندن چاپ. ۱۹۲۹، ۶۴-۷۶ مخونه.

(۲) په پیل کې نجیب الدوله د روهیله له مشرانو حافظ رحمت خان و دوندي خان سره په مراد آباد کې اوسېده او څه ځای او نوم یې نه لاره، د هندي احمدشاه وزیر «غازي الدین» ډیلي ته راوغوښت او خپل سیال ابومنصور خان صفدرجنګ ته یې مخامخ کړ. د هغو جګړو په ترڅ کې چې وشوې نجیب خان، ابومنصور دې ته اړ کړ چې او دې ته پر شا شي، تر دې وروروسته «نجیب خان د نجیب الدوله و اقطاع بهترګده نوم وګاڼه. وزیر غازي الدین دی هند ته د افغان احمدشاه د لښکر غځونې پر مهال، مخنیوي ته ورولیږه، خو نجیب الدوله د جګړې پر ځای احمدشاه ته له درناوي سره ورغی، احمدشاه هم دی په ډیلي کې د هندوستان امیرالامرا (د پوځي ځواکونو لوی کوماندان) وټاکه. نجیب الدوله د ژوندانه تر پایه د دې لوړې څوکۍ څښتن و. دی سپینږیری او زړور سړی و او د ډیلي د دښمنو او مرهټیانو په جګړو کې یې څرګندې اتلولۍ وکړې. د جهانو نومیالي مشر «سورج مل» چې د هندوستان د اسلامي سلطنت لوی دښمن او د مرهټیانو پلوی و، هم په پای کې د نجیب الدوله له خوا ووژل شو او ځای یې زوی «جواهر سنګ» ته پاتې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې امله د احمدشاه له خوا د هندوستان دولت سپاه سالار وټاکل شو، ده د «پاني پت» په جګړه کې د هند د نورو افغاني مشرانو په ګډون، زيات کړه چې افغاني وينه يې په رګونو کې چلېږي.

احمدشاه له ډيلي نه دبرش ميله لرې و چې په «بسونيت» کې يې وزير غازي الدين د هند دولت په نامـه هر کلی وکړ او د ډيلي د سيـاسي تېروتني ښـنه يې وغـوښتـه، احمدشاه د هند ولت دد غه پوځي لښکر غځوني د لګښت تاوان لنډولو ته راوباله، خو وزير خپله بې جوکې وښوده او احمدشاه مخ پر ډيلي وخوځېد.

د ډيلي په پنځلس ميلي کې د هندوستـان شاهنشاه دويم عـالمګيـر «محمد عزيزالدين» د احمدشاه ليدو ته وررسېد او احمدشاه د جمادی الاول پر (۷) د جمعې پر ورځ پر ډيلي ښار ورننووت، دويم عالمګير چې د افغانستان له شاهي کورنۍ سره يې خپلوي ښه ګڼله، ځکه يې د خپل ورور شاهزي اعزالدين لور نکاح په ځانګړي سلطنتي دود له شاهزي تيمورشاه سره وتړله. احمدشاه د هند د چارو د سمون له پاره، د هېواد لوی وزارت د پخواني وزير الممالک قمرالدين خان زوی نظام الدوله[1] ته ورکړ او افغان نجيب الدوله يې د هندوستان سپاه سالار وټاکه.

احمدشاه يوه مياشت وخو ورځې په ډيلي کې مېشت و او له ښه مرغه دغه پلازمېنه چې اتلس کاله پخوا يې د نادرشاه د اوردو له لاسه د هنديانو پـه وينا دوه سوه مېليونه روپۍ تالا شوې وې، دا ځل د احمدشاه د پوځي سمون تر سيوري لاندې بشپړ وساتل شو او له دېرش زريز افغان اوردو نه يې چې تر سېزونکي لمر لاندې يې سلګونه ميله لار وهلې او اوس يې ددوی په ګروهه د نيول شوي هېواد د پانګو منځي او زېرمـه پـه لاس کې وه؛ هيڅېول زيان ونه زغامه، خو په خواشينۍ سره چې د کرکې جتيانو له سېمو نه ډيلي ته د افغاني اوردو تر راستنېدو وروسته، د ډيلي د ځينو بدغوښتونکيو د لاسوهنو او د اوردو له امله د احمدشاه پرهوډ سربېره دغه او تا بل ډول شوه.

---

(۱) نظام الدوله د هند د وزير الممالک (صدراعظم) اعتماد الدوله قمرالدين خان زوی دی، پلار يې د بهادر شاه او فرخ سير له مهاله ترمحمد شاه ګورګاني پورې د هندوستان له لويو چارواکيو څخه و، په خپله هم د احمدشاه ګورګاني له خوا يو ځل وزارت او بل ځل د هندوستان اميرالامرا رتبې ته رسېدلی و او دا دی يو ځل بيا د افغان احمدشاه له خوا د هند پر وزارت وټاکل شو، خو دغه يو ګڼ شمېر پيسې هم د احمدشاه دولت پانګې ته ورکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېلي کې د احمدشاه د اوسېدو په ترڅ کې د هند گوښه شوی وزیر غازي الدین د دویم عالمگیر له زوی شاهزي هدایت بخش او د هغه له زوم میرزا بابر سره د افغاني مشر جانباز خان او یوې پوځي ډلې په ملتیا د مالیو راټولولو په نامه فرخ آباد ته لاړ. د هغه ځای والي سردار احمدشاه بنگښ د احمدشاه په نامه سرې او شتمنۍ ورکړې او غازي الدین او دې ته لاړ، دا ودې والي شجاع الدوله په سربرید کې جگړې ته چمتو شو، خو روهیله افغان سعدالله خان پرې نه ښوو او د پنځوسوو زرو روپیو ورکړې ته یې اړ ویست. غازي الدین پر راستنېدو په فرخ آباد کې تم او احمدشاه ته یې ورتگ وځنډاوه. له ډېلي خوا احمدشاه لیدل چې د هند سلطنت چارواکیو د لاسوهنو له امله «په ځانگړې توگه» له سهیله ترگواښ لاندې دی.

د احمدشاه سیاسي تگلارې غوښتنه کوله چې د افغاني گټو د ساتنې له پاره، د هند اوسنۍ دولت پیاوړی او تر ملاتړ لاندې یې ونیسي، ځکه یې د هغه د دښمنو د ځپلو پریکړه وکړه. هندیان حق لري چې د احمدشاه له دې کړنې څخه ناخوښي څرگنده کړي او گرمه او پړه پرې وروا چوي چې ولې یې د هندوستان پاچاهي له یوې ورستې او مخ پر ړنگېدو کورنۍ څخه یوه بل پیاوړي لاس ته ونه لېږدوله. کېداي شي چې افغان احمدشاه د هاغه مهال افغانستان د ختیزو ولایتونو د اوتاله په پام کې نیولو سره سم، همدا سیاسي چلند وړ گڼلی، سربېره پر دې یې د پاچاهۍ له گدۍ څخه د یوه داسې پاچاه راغورځول چې د ده ته یې ځان سپارلی و، له مېړانې لرې گڼل، په ځانگړې توگه چې په خپله یې هم پر افغانستان پورې د هندوستان تړل نه غوښتل.

احمدشاه د جمادی الاخر په پیل کې له ډېلي نه راروان شو او د ډېلي له دبرش میلی څخه یې د جټانو له خوا د نیولیو کلاوو پر بیا نیونه پیل وکړ او د «دیلم گدهـ» چاونی او «مېترا» منځي تر نیولو وروسته د «اگرې» تر شماله مخکې لاړ. د احمدشاه اډه په اکبرآباد کې وه او سپاه سالار یې د جټانو په سېمو کې وراندې تلو چې له هندیانو نه افغاني اوردو ته «کالیره» ناروغي خپره شوه. احمدشاه چې دښمنان یې مات کړي او ډارولي وو، مخ پرشمال وخوځېد. د هندوستان پاچاه او سپاه سالار نجیب الدوله د ډېلي ترڅنگ د «تالاب مقصود» په سېمه کې هرکلي ته ورغلل. دا مهال د محمد شاه گورگاني مېرمن «صاحبه محل» له خپلې بنځ «ملکه زمانی» سره چې ترور لور یې هم وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډيلي ژوند يې تريخ ګاڼه، له افغان احمدشاه نه غوښتنه وکړه چې ل لور سر يې واده وکړي، احمدشاه دا غوښتنه ومنله او د منشي غلام حسين په وينا تر واده وروسته يې ناوې، خوانبې او ملکه زماني ګرد سره کندهار ته بوتلې.

احمدشاه تر لږ ځنډ وروسته له ډيلي نه افغانستان ته راوخوځيد او چې د ستلج څوونو ته راورسيد، «عبدالصمد خان ممن زی» يې د هغه ځای «سرهند» پرحکومت وټاکه چې پنجاب تر اوبو اخوا استازی او مخکښ ولري. همدا راز يې په لومړي دوآبه کې «د ستلج وبياه ترمنځ» افغان سرفراز خان حاکم وټاکه او د ملتان نايب الحکومه توب يې د هغه ځای د پخواني نايب الحکومه زاهد خان زوي شجاع خان ابدالي ته وسپاوه.

احمدشاه لاهور ته تر رارسيدو وروسته پردې پوهيده چې د سيکهانو ځيني نوي منځته راغلي ډلې بيا بلوا او ورانی غواړي، نو شاهزی تيمور يې د پنجاب، ملتان و سند د نايب الحکومه په توګه وټاکه او سپاه سالار جانخان ته يې دنده ورکړه چې د «امرتسر» د بلواګرو سيکهانو غوړونه تا وکړي. بلند خان سدوزی يې هم د کشمير حکومت ته ولېږه او نورالدين يې راوغوښت. احمدشاه تر دغو چارو وروسته «د ۱۱۷۷۰ کال پای» چې يو لوی هېواد يې د پاچاهی تر سيوري لاندې راوستی و، پېښور ته راغی او د کابل له لارې کندهار ته راورسيد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې دېرشم څپرکی

اتم یون (۱۱۷۳-۱۱۷۴) کال

د بلوچستان د نایب الحکومه «نصیرخان» گواښ، د پانیپت جگړه، د هندوستان نیول

احمدشاه چې پر (۱۱۷۰) کال له هندوستانه راستون شو، د افغانستان په ختیزو ولایونو کې ژورې پېښې منځته راغلې. کندهار ته لا د احمدشاه د راتگ یوه میاشت نه کېده چې پنجاب بلوا پیل کړه (۱۱۷۰)، دامهال د پنجاب و هندوستان په سیاسي او ټاکې د دوو بلواگرو کړنو ځانگړی اغېز لاره، دا دواړه چې پرموخو یې سرېېره اخلاق هم سره ورته وو، هماغه د هند گوښه شوی وزیر د پیروز جنگ زوی غازي الدین او نوماند آدینه بېگ وو. د هند و پنجاب دهاغو ورځو او تا ددوی د غوښتنو د پلې کېدو له پاره خورا چمتو وه، په دې مانا چې پنجاب له څه مودې راهیسې د «سیک» د نویو ټوکېدلیو ډلو اورني ناتارگواښه. سیکانو د مذهبي تاو تریخوالي ترخمار لاندې لویه ټولنه جوړه کړې وه او دا چې د دغه نوي زېږېدلي مذهب[1] ما نیز اغېز مخ پورته او د خپلو پلویانو

(۱) «نانک گرو» د سیک مذهب بنسټ ایښوونکی د نهمې هجري پېړۍ پر پای د راوي په کڅونو کې وزېږېد، د بېدیان د پوړ او د کهتریانو د ډلې اړوند و چې لومړی یې د افغاني شاهنشاه ابراهیم شاه ------>>

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعقل ځای یې نیولی و، ځکه نو دا پله د هر هغه څواک جګړې ته د سر سپارنې تر برید ه چمتو وه چې له خپل مذهب سره یې په ټکر کې لیده.

دمعین الملک میر منو او د هغه د زوی میر مومن د حکومت پر مهال سر ببېرد، ددې دلې په اړه د هغوی د کارکوونکیو د کلک چلند له امله سخت غبرګون منځته راغی چې دوی یې پاڅون ونو ته چمتو کړل. احمدشاه چې له پخوا نه د سکالو پر ارزښت پوهېدلی و، وروسته تر دې چې دروغې جوړې سیاست بنه پایله ورنه کړه، د زور لاره یې ونیوه او د پنجاب پوځي څواک ته یې واک ورکړ چې په امرتسر کې د هغوی ځالې رنګې او په وسله واله توګه یې د بلوا مخه ونیسي. سیکانو دا غبرګون مئلی و او د خپلو موخو له پاره یې ځان چمتو کاوه، دا مهال آدینه خپله سیاسي او پوځي ورتیا سیک ډلو ته وراندې کړه، سیکانو په خوبنۍ واخیسته او د جګړو په ورځو کې یې د هغه کوماندانې ومنله، آدینه وکړای شول چې سیک وسله والو لښکرو ته پوځي پیاوړتیا وروبښي.

سپاه سالار جان خان وغوښتل چې آدینه له سرې لارې مات کړي، ځکه یې هغه د پنجاب دنا یب الحکومه شاهزې تیمور له خوا د دوآبې (د تسلیح وبیاه ترمنځ) پر حکومت وټاکه او «لکي ځنګل» ته یې رسمي فرمان ورواستاوه. آدینه هم د وړې لېوه په څېر په

--------<< دولت خان سره د خواړو د کار کوونکي او زېرمه وال په توګه کار کاوه او وروسته څېله شو.

نانک د خدای پرېووالي، د محمدي شرعې پر چارو له یوه کالیوټ نه دار وا وتلو او یل ته یې پرېنوتلو، مزیو، دیوتاو او د مخلوق په توګه د هندوانو پر دېرانو ګروهن و. حلول و بېوالي بوتان ویوتعو نونه او شراب و د خوک غوښه یې نه منل او د ژوبو ربړول یې نه خوښول. تسبیح یې په لاس کې او زنار یې پر غاړه و. د پنجاب دجتهانو (کلیوالو) په ژبه د نانک ټول شعرونه لاربښووني او تر ډېره د خدای د جل جلاله د لویوالي او سپېڅلتیا او همدا راز د ځمکو او آسمانونو د بېوالي په اړه دي، نانک وایي: نبیان، ولیان، او تاران له رښتیني بنده ګي نه بشپړ تابه ته رسېدلي او هر څوک چې وغواړي له دې لارې بشپړ پهای شي. تر نانک وروسته یې تګلار واوښته او مریدانو یې دغو نبې خورل، په مذهب کې غلو او حلول ته ګروهېدل پیل کړل او ان د نانک لمانځنه یې ونیوه.

پر لسمه پېړۍ د نانک ګروهنې د بر شول او پر یوولسمه یې بېلارې پیل کړه. د نانک وروستي له منهبي لاربښوونې نه د سیاست وګر ته ورننوتل او د سیمو چېر بښونو لکه د زېرمو، غوبجلو، وسلو، سرتېریو، کارکوونکیو او ګېو د چارو پر سمبالتیا لګیا شول. ملګري یې د خلیفه په لارکې بلهاري او دهغه د زېرمې له پاره غلا خپله فریضه وګڼله، له همدې امله سیکان د جوکي او ځواک خاوندان شول دا ددوي شمار و چې په غوره پېښه کې سره راټول شي؛ نذر ورکړي؛ په ګډه د موخې د لاس ته راوړلو له پاره (ګرو= خلیفه نانک) ته دعا ووایي او پرېکړه وکړي، دغې ګروهې ددوی په سترو سیاسي او پوځي ګامونو کې ځرګند اغېز لاره.

پر یولسمه پېړۍ د نانک خلیفه «تیغ بهادر» د عالمګیر په امر ووژل شو او نور ډېر ملګري یې د بهادرشاه او فرخ سیر پر مهال ووژل شول.

سیکانو ان په دغه پېر کې د نانک په نامه پیسې چاپ کړې. پر دوولسمه پېړۍ افغان احمدشاه هم وټکول، تر احمدشاه وروسته سیکانو په پنجاب، کشمیر و پېښور کې پر منځګ وکړ او یو دولت یې جوړ کړ، تر هغې چې له انګریزانو سره مخامخ شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته ومانه او په دوآبه کې يې پرخپل کار پیل وکړ، خو سپاه سالار چې دی لاهور ته راوغوښت؛ سرغړونه یې وکړه، سپاه سالار لښکر وپستلو ته اړ شو، آدینه مخکې د سیک په لښکرو دوآبه په ځانګړي توګه «جالندر» لوټلې و، تر دې وروسته د افغاني پنجاب حکومت و سیک بلواګرو ترمنځ جګړه ونښته، احمدشاه د خپل سپاه سالار پر پوځي پوهه دومره ډاډه و چې د هغه د هڅو له امله یې د سیکانو د چارو د پای هیله لرله او په خپله په کندهار پلازمېنه کې پر هېوادنیو کارونو بوخت و.

خو د هند دولت ګواښ تر پنجاب ستر و، د اورنګزېب د پاچاهۍ په پېر کې «سیواجي» نومي سړی د هند په سهیل کې د مرهټیانو د حکومت بنسټ کېښوو، د غه حکومت د اورنګزېب تر مړینې وروسته «چې د هندي بابریانو د کورنۍ پر ځېدل پیلېږي»؛ په چټکۍ وده وکړه، ترهغې چې لا د پرش کاله تېرنه وو چې مرهټه حکومت نږدې د سهیلي هند ټاپو وزمۍ ونیو او نن یې پاچاه «بالاجي پیشوا» د ټول شمالي هند د نیولو خوب لیده، په د غه ترڅ کې غازي الدین د خپلې ونډې تر سره کول پیل کړل.

غازي الدین چې د ډېلي ته د افغان احمدشاه د (۱۱۷۰) کال تګ پرمهال د پیسو د راټولولو په نامه په فرخ آباد کې اوسېده او احمدشاه ته یې له ورتګه سرغړاوه، افغانستان ته د احمدشاه تر راتګ وروسته یې د خپل پاخه منطق په مرسته احمدخان بنګښ وغولاوه چې د هند د سپاه سالارۍ په هیله له ده سره مرسته وکړي او هم یې د دکن مرهټه ځواکونه مرستې ته راوبلل چې د هغوی په مټ د هند وزارت و دولت لاس ته راوړي. غازي الدین د خپلو موخو د ګټلو له پاره د مرهټیانو حکومت وهڅاوه چې د ډېلي او د نجیب الدوله او شجاع الدوله ټولې اړوند سیمې ونیسي او همدا راز یې تر اباسینه پورې ټول شمالي هند و افغاني ختیز ولایتونه د پرمختګ له پاره د ورسیمو په توګه ورته وښودې، سربېره پر دې یې د ډېلي په سهیل کې جټان او په لویدیځ کې راجپوتان چې د منځني هند ستر ځواکونه وو د غه کار ته وهڅول. د غازي الدین د سیاسي هلو ځلو لمن له یوې خوا تر «اوده» ولایت پورې او بل خوا په پنجاب کې د آدینه بېګ له لوري غځېده، خو په اوده کې یې د نواب شجاع الدوله د پوهې له کبله ماتې وخوړه.

پر (۱۱۷۲) کال «پیشوا» د شمالي هند د نیولو له پاره پنجاب ته د پلیو، سپرو او توپونو یو لوی لښکر راولېږه چې مشري یې د پاچاه ورور «راګونات راو» (راګوبا) پر غاړه لرله او پرغازي الدین سربېره، سندیا، هولکر، جنګورا او د مرهټیانو ځینې نور لویان یې هم غړي وو. د جټانو سیمې ته د نوموړي اردو له راتګ سره سم، «سورج مل» د مخکښې ټرون له مخې مرستې ته ورودانګل راګوبا د ډېلي سیمو ته تر رارسېدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د «جنګورا» ترمشرۍ لاندې يو لښکر کيڼ خوا د اجمير سېمو ته ولېږد، دويم لښکر يې د «سندياد تا» تر مشرۍ لاندې مخ پر پنجاب وخوځېد او لويه برخه له راګوباسره د ډيلي منځي ته روانه شوه.

دا مهال د مرهټيانو اوردو ټول منځنی هند ونيولی و او د جټانو او راجپوتانو ډلې چې د ډيلي په سهيل ولويديځ کې د دې سيمې ستري ځانګې وې له دوی سره په خوښه اويا هم د زور له لارې مرستې ته راوړاندې شوې، يوازې د هندوستان سپه سالار افغان نجيب الدوله د پلازمېنې ساتنې ته ملا ټينګه کړه او د ډېوالونو جګړه ونښته، د دغه لوی اوردو پر وړاندې د سپاه سالار ماتې څرګنده وه، په ځانګړې توګه چې لا د پنجاب چارې ويجاړې او سمدلاسه د افغانستان د مرستې لار بنده وه. سره له دې هم نجيب الدوله دومره مېړنی ټينګار وکړ چې راګوبا ومنله که دی ډېلی خوشې کړي نو د کاله لوري ته لار به ورته پرانيستې پرېږدي. نجيب الدوله اړ و چې ډېلی پرېږدي او «سارنپور» ته لاړ شي. دده له وتو سره سم مرهټيانو ډېلی ونيو، څه موده وروسته اجمير ته لېږل شوی لښکر د ډيلي لوېې اډې ته راستون شو، خو پنجاب ته تللي لښکر ې خورا ناګار وچټک روان و، همدا چې سرهند ته راغی د افغاني ساتونکيو سرتېريو يو ډېوال يې مخې ته راڅرګند شو، دا خورا کوچنی پوځي ډله وه چې ستر ګه ترې نه سوزېده، خو هغه کوماندان چې ددوی لارښوونه يې کوله د هغه پېر يو زړور و کرکجن افغان و، دا سړی په سرهند کې د احمدشاه حاکم همـاغـه عبدالصمد خان مومن زی و چې په جګړه کې يې د مېړانې او زړروتيا له امله «لېونی» باله. د عبدالصمد مغول و هندوان نه خوښېدل او د احمدشاه دراڅرګندېدو په لومړيو کې يې ناصر خان خوشي او له خپل ملي ځوا ک سره يو ځای شو.

په هر ډول، جګړه پيل، افغاني ډله تارومار او عبدالصمد چې توره يې په لاس کې وه د جګړې پر ډګر يرغمل شو.

په سرهند کې د آدينه ځواکونه د مرهټيانو هرکلي ته راورسېدل او يو ځای له ستلجه تېر شول، افغان سپاه سالار جانخان چې د دښمن خوځښت يې څاره، د مرهټي اوردو د ډېرښت او سيمه يز دښمن (سيک) دشته والي له امله اړ شو چې د بشپړو سوچه افغاني اوردو د چمتو کولو له پاره له لاهور نه پرشاشي، ځکه له شاهزې تيمور سره «چارمحل» و «زين آباد» ته لاړ. سنديا په بېړه لاهور ونيو او پر شاهزي پسې يې واچول، سپاه سالار چې د احمدشاه له خوا د «شيرجنګ» په نامه غېږ ورته کېده، دلته يې خپله ټوله پوځي پوهه او وړتيا وکاروله خوپوه شو چې د شمېر لږ والی يې د ساتنې مخنيوی کوي، ځکه پېښور ته پر شا شو او د مرهټيانو بې سرو پښو اوردو له سنده تر اټکه د اباسين ټول کيڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ستلج بنې کڅونه ونیول او منځي یې ورتالا کړل.

سندیا، آدینه بېګ په پنجاب کې د مرهټیانو نایب الحکومه وټاکه، د دهم ومنله چې د کال به اووه میلیونه او پینځه سوه زره روپۍ د مالیو پرځای د مرهټیانو خوندیتې ته ورکوي. د مرهټیانو یو جنرال «پټهیل» له یو شمېر سرتېرو سره په اټک کې د اباسین سر برید ساتونکی وټاکل شو. بلواګرو سیکانو په پنجاب کې له هیڅډول وراني نه مخ ونه ګرځاوه.

تر دې وروسته سندیا له ستلجه پورېووت او د سارنپور لوری یې ونیو، ځکه چې غازي الدین له مرهټه جګړه مارو سره د نجیب الدوله جګړې ته تللی و او نجیب الدوله د انتربیدا روند د ګنګ په کڅ (سکرتال) کې د هغه مخنیوی کاوه.

سندیانو غوښتل چې د نجیب الدوله له ماتولو سره دهند کار یو مخیز پای ته ورسوي. نجیب الدوله او افغاني روهیله سردارانو په لکنهو کې نومورې موخې شجاع الدوله او د اودې نواب ته ورسولې او نواب یې پر اوده ولایت د مرهټیانو له یرغله وویراوه او مرسته یې تري وغوښته، شجاع الدوله هم چې راتلونکی ګواښ یې ننګیره او د مرهټیانو د مرستې لیکونه یې بې عبر ګونه پرې ایښي وو، چټک له خپل پوځې ځواک سره د جګړې سیمې ته ورسېد او د نجیب الدوله لوری یې سم کړ.[1] تر دې وروسته د دواړو خواوو ځواکونه لږ څه اندول شول خو چې سندیا د غازي الدین څنګ ته راغی، د مخامخ لوري تله یې سپکه کړه. له بنه مرغه دا مهال پنجاب ته د احمدشاه د راتګ انګازې د مرهټه ځواکونو او افسرانو زړونه ولړزول او پښې یې ورېږد بدې.

---

(۱) شجاع الدوله د نواب عبدالمنصور صفدرجنګ زوی او په اوده ولایت کې د هغه ځای ناستې و او د دغه خدمت او نورو خدمتونو له امله چې د پاني پت په جګړه کې یې وکړل ډېر ژر یې د افغان احمدشاه له خواد فرزند خان او د هند رستم بل نوم د هند د عظمی صدارت له مقام سره وګاټه، سربېره پر دې «کورې چکله» نومې سیمه ورویښل شوه. شجاع الدوله زړور و ویښ خو ډېر ځان خوبښی سړی و، له همدغه امله یې ځینې داسې کارونه وکړل چې د هند اسلامي دولت ته یې تاوان ور واړاوه. ده د خپل مشر تابه په پیل کې د خپل تره زوی محمد قلیخان د حکومت پر سیمه «الله آباد» یرغل ورور، هغه یې ونیو او ویې واژه. کله چې د بنګال مشر میر قاسم له کمپنی څخه ماتې وخوړه هندي شاه عالم و شجاع الدوله ته ورغی، شجاع الدوله د هغه تر ساتنې او له انګریزانو سره تر جګړې وروسته یې لا مله میرونیو او شتمنې یې تري ګونډه کړه، شجاع الدوله تر ماتې وروسته د خپل هېواد د بیا نیولو له پاره د انګریز ملګرتیا ته اړ شو، خو د نورو اسلامي ولایتونو د ساتنې پرځای یې د پیاوړي افغاني ولایت (کټرا) د نسکورولو تابیا وکړه او له انګریزي سرتېرو سره یې یو ځای تر ډېره هغه ودان ولایت ړنګ، نومیالی حافظ رحمت خان یې شهید، فیض الله خان روهیله یې پسې واخیست او ټول هغه لوری کنډول یې بندي او وشانه. جنرال جانګین له فیض الله خان سره پخلا و پوازې رامپور و څو کوچني ځایونه یې ورته پرې ښوول، خو شجاع الدوله د کټرا سیمه ونیوه او په ناروغی کې او دې ته راستون او ډېر ژر مړ شو. څرګنده ده چې د هغه زوی میرزا اماني اصف الدوله هم د پلار له ستر هېواد څه ګټه پورته نه کړه.

خو احمدشاه دا ورو کلنو پښتو په ترڅ کې څېر ته واوښتې کړل؟ احمدشاه د ډیلي د (۱۱۷۰) کال تر پایته وروسته نوی کندهار ته راغلی او چې په ۱۱۷۱ کال یې د سیکانو او آدینه بېګ او وریدلو، هرخو مره که احمدشاه د سیکانو راتلو تکی ګواښ اټکلاوه خو دا چې نوی کندهار ته رارسېدلی او هېرې پو ځتیاوې یې ازلې او له ډیلي څخه د سپاه سالار جهانخان پر پوځ او ورتیا داډمن و، سمدلاسه یې د پنجاب د چارو سمونې ته پرېښوو . بل کال (۱۱۷۲) احمدشاه په خپله پنجاب ته تګ په پام کې لاره او سمدلاسه یې د ډیلي یې د مرهټیانو یرغل واورېد، د پوځي یانه یېرني لار بنوونه یې وکړه. خو دا مهال یې ګوتني خراشینونکي ستونزې پنجاب ته دود د سمدلاسې تګ مخه ونیوه. دا لامه خه خپلسري وه چې د احمدشاه نایب الحکومه په بلوچستان کې پیل کړې وه. نصیرخان یو پوه سړی، زړور افسر او د احمدشاه یو سرسپارلی جنګیالی و چې د خراسان و هند په جګړه یزو هڅو کې یې د خپلې ریښتینوالي آزموینه ورکړې وه. خو د پښتو له امله په شخصیتونو کې د ګروهي او مرڅې اوړون کېدونکی دی. نصیرخان هم د پنجاب د چارو د ګډوډي، د مرهټیانو د یرغل او د شاهزي تیمور و سپاه سالار د ماتې تر اوریدو وروسته خپله ګروهه واړوله او چمتو نه شو چې د ۱۱۷۲ کال په پوځي یانه کې چې احمدشاه پنجاب و هند ته په پام کې لاره؛ ګډون وکړي. نصیرخان د خپل دغه کار و مخکښي آر له مخې د شپږ زریز بلوچ لښکر د نه لېږلو په اړه احمدشاه ته لاسوند وښنه وراندې نه کړه او لا یې د احمدشاه د یوه پوځي افسر پر وړاندې چې ددې پښتې د جاجلو له پاره له کندهار د رپاره لېږل شوی و، د ښمن چلند پیل کړ او د کلات په (۶۹) میلې شمالي سیمه کې «مستونګ» ته نږدې یې له ډېرو سرتېریو سره د احمدشاه دا لېږلي افسر مخه ونیوه، نوموړي افسر د جګړې پازمن نه و او پر ته له یوې ډلې بدرګې پوځیانو بل څه ورسره نه وو، خو بیا یې هم و نه غوښتل چې بې جګړې وتښتي. د نصیرخان د ګنو او چمتو لښکرو پر وړاندې ددغه افسر ماتې هرو، مرو وه، تر یوې جګړې وروسته افسر شاته ستون شو، نصیرخان دخپل دغه چلند د پایلې د څرګندېدو له پاره سمدلاسه په مستونګ کې مېشت شو.

احمدشاه ددې پېښې تر اورېدو وروسته غوسې ونیو او له شاهي دوولس زریز لښکر سره له کندهاره وخوځېد، نصیرخان په مستونګ کې ناڅاپه د احمدشاه له برید سره مخامخ شو، دا زوړ پوځي چې په لومړه کې لوېدلی و، خپل ټول ځواک یې په جګړه کې وکاراوه، خو په زور مات او د کلات خواته په ناسمه ستنېدنه اړ شو، احمدشاه نصیرخان دمې ته پرې نه ښوو؛ په بېړه یې وڅاره او په کلات کې یې ښار بند کړ. نصیر چې د پنجاب و هندوستان په ښکړو پوه و، دا یې منلای نه شوه چې احمدشاه به د هېواد ګردې ارزښتمنې چارې پرېږدي او د کلات غوندې بې ارزښته سیمه به تر ډېره چاپېره او بو مخېزه کړي، څکه یې په بشپړ زغم پر ساتنه ټینګار کاوه، د کلات د کلا کلکوالي چې درون پوځي ځای ګڼل کېده هم دده له ټینګار سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرستہ کولہ.

احمدشاه په خورا سره سینه له بناره راتاو شو او دیوالي جګړې یې پیل کړې، خو دا چې د پنجاب د ستونزې له امله ډېر اندېښمن و، له همدغه ځایه یې یوه کوچنۍ ډله سرتېري د نورالدین خان تر مشرۍ لاندې د پنجاب کرښې ته ولېږل او هڅه یې وکړه چې په دې توګه د شاهزي تیمور وسپاه سالار زرونه راجګ او سیکان و مرهتیان وډار کړي.

نصیرخان د احمدشاه له بنکاره سوروالي نه ونګېر له چې له هغه سره هېو د پنجاب و هند اندېښنه نه شته او چې کلات یې نیولی نه وي بېوې خواته به هم لاړ نه شي. نصیرخان چې د احمدشاه پرجګړه یزو آرونو پوهېده، وېره یې لرله چې که احمدشاه په کلات کې وځنډېږي هرو مرو به یې مرستندوی ځواکونه له کندهاره ملګرتیا ته راشي، هله نو د کلات نیول او دده ځېل هرو، مرو دي، ځکه نو نصیرخان هڅه وکړه چې د احمدشاه په بدرګه کې د خپلو ملګریو افسرانو له لارې د سولې وړاندیز مخکې کړي. نصیرخان په دغه وړاندیز کې ومنله چې د پخوا غونډې به په بلوچستان کې ځان د احمدشاه نایب الحکومه ګڼي او په بهرنیو جګړو کې به له بلوچو لښکرو سره د افغاني اوردو د یوې ځنډې په توګه برخه اخلي.

احمدشاه نصیرخان د هغه د پخوانیو هڅو او خدمتونو له مخې وباښه؛ د هغه وړاندیز یې ومانه او په خپله شمال خواته وخوځېد. (۱)

---

(۱) دا په بلوچستان کې د افغانستان دولت پر وړاندې د نصیرخان وروستۍ سرغړونه وه چې بیا نه ده وکړه او نه یې وروستنیو. نصیرخان تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی وو او د تیمورشاه پر مهال چې دی ژوندې و، له مننې یې سرونه غړاوه. دزمانشاه پرمهال (۱۲۰۷-۱۲۱۷ هـ) چې د افغانستان دولت واوږېدل چې د نصیرخان یو وراره د هغه د زوي محمود پر وړاندې لوېي او حکومت غواړي، د اشرف الوزرا شاه ولیخان د زوی مختار الدوله شیرمحمد خان تر مشرۍ لاندې یې بلوچستان ته یو پوځي لښکر ولېږه؛ سرغړوونکي یې کلکوګوابن او محمود یې پر نایب الحکومه توب ځای پر ځای کړ. محمود د کابل دربار ته له شپږ زریز لښکر سره (د احمدشاه مهال له آر سره سم) راغی او څه موده وروسته خپلې دندې ته ولېږل شو.

پر (۱۲۲۲) کال چې شاه شجاع له کندهاره د بلوچستان پر لار سند ته لاړ، بیا یې محمود له خپل وزرور مصطفی، خپلې مور او شپږ زریز لښکر سره هرکلي ته راووت؛ د درناوي څرګندونه یې وکړه او والی او تاکلي سرتېري یې وړاندې کړل. پر ۱۲۵۵ کال چې هند دولت افغانستان ته لښکري راولېږلې، بلوچو یې مخه ونیوه او برید یې پرې وکړ، خو په هغه جګړه کې چې انګرېزانو په کلات کې وکړه، له دې امله چې افغانستان کورنیو شخړو نېولی و او بلوچستان ته یې لاس نه رسېده، نو د بلوچستان والي مهراب خان ووژل شو. دا هماغه داستان دی چې قاسم علي د خپل منظوم کتاب یوه برخه له شاعرانه اغراق او ګنېو تېروتنو سره ورته بېله کړې ده.« کتلی شئ: د کابل جګړې، پېیلې (منظومه) چې پر ۱۲۶۰ کال ویل شوې او پر ۱۲۷۲ کال په اګره کې چاپ شوې »

انګرېزانو پر ۱۸۵٤ کال د محراب خان له زوی نصیرخان سره مخامخ تړون وکړ او تر ده وروسته یې زوی محراب د بلوچستان والي شو. د بلوچستان والي پر ۱۸۷٦ کال په کلات و کوېټه کې د انګرېزي هند د پوځیانو مېشتېدل، یو استازی او د اورګاډي پټلی او ټېلګراف ومنل او په پای کې پر ۱۸۸۳ کال بلوچستان، برېتانوي بلوچستان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دامهال ۱۱۷۲ هـ کال پای ته نږدې و. خو نورالدين چې له اباسينه راتېرشو او پنجاب ته د احمدشاه د راتلو انګازې ولولې جوړې کړې، دوه وکړای شول چې بې خنډه دچناب کڅ ته ورسېږي او «وزيرآباد» ته ورکوز شي، ځکه چې دوه د احمدشاه له لارښوونې پرته د مرهتيانو مخې ته ورو تلو ته ګېډل، خو احمدشاه کندهار ته د بلوچستان تر لاتک وروسته د بولان له تنګي څخه سند ته ورننووت او يو مخيز مخ پر شمال د اباسين بنيو کڅونو ته وخوځېد، له پېښوره يې سپاه سالار وشاهزی تيمورشا د هغوی له ملو سېتېرېو سره له ځان سره کړل؛ له اټکه واوښت او په وزيرآباد کې له مخکيني ډلې سره يوځای شو. دامهال د احمدشاه د اوردو شاتني ځواکونه د کندهار نيم پوځي ډلې وې چې دده له لارښوونې سره سم وروسته له کندهاره راخوځېدلې وې.

د مرهتيانو پوځي سربريد ساتونکي د احمدشاه د راخوځېدو د خبر ترا اورېدو وروسته يو مخيز د اندس له کڅونو لاهورته پر شا شول. لاهور د مرهتيې «سابا» په لاس کې و چې پر ۱۱۷۲ کال يې د آدينه تر مړينې وروروسته د هغه ځای ونيو. سابا هم د لاهور له ساتونکيو سرتېرېو سره د سنديا له ځواکونو سره د يوځای کېدو له پاره، پر ستلج واوښت؛ سيکان هم پرځای ساړه کېناستل او د پنجاب د بلوا لړه په خپله غلې شوه.

احمدشاه له خپل تولنبکر سره چې د رهګوني تولګي يې د برشو زرو جنګياليو ته رسېدل د ۱۱۷۳ د صفر پر مياشت د پنجاب تر «قطب دري» مخکې لاړ او له هغه ځايه يې د سيند تر تېرېدو وروسته تر «جمنا» اخوا د «سارنپور» لارونيوه.

هندي مرهتيان چې پنجاب ته د احمدشاه په راتګ وپوهېدل، د پوځي يانه سمون يې پيل کړ، سنديا او غازي الدين چې په سکرتال کې د افغان نجيب الدوله پر کلابندی او د اودې له نواب شجاع الدوله سره پرجګړه لګيا وو، په بيړه يې له لوري سره د سولې خبرې پيل: سملاسي اوربند ټينګ او يو تر بله بېل شول. غازي الدين مخ پر ډيلي او سنديا د مرهتيانو دلومړي پوځ د کوماندان په توګه د احمدشاه د مخنيوي له پاره پنجاب ته روان شو.

غازي الدين چې ډېلي ته ورسېد د هندپاچاه دويم عالمګير عزيزالدين يې په ځانګړې توګه له منځه يوړ او خپل ماما د عالمګير وزير نظام الدوله يې هم وواژه، پرځای يې د اورنګزيب لمسی د کام بخش زوی «محی السنه» تش په نامه پر پاچاهي وټاکه او د وزارت ترنامه لاندې يې د هند دولت د چارو واګې په خپل لاس کې ونيول، تر شا يې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهټیانو دویم پوځ د «هلاروهلکر» تر مشرۍ لاندې را وخوځېد او په ډهلي کې غازي الدین و جنګوزاو پوځي چستۍ والی ونیو. راګوبا هم څه موده وروانده د مرهټیانو هېواد ته راستون شوی و.

احمدشاه په سارنپور کې وچې سپاه سالار نجیب الدوله او د کترا د سیمې مشر سعدالله خان روهیله [1] له ځینو سردارانو سره، لکه: حافظ الملک حافظ رحمت خان او

---

(۱) سعدالله خان د افغان محمد علي خان روهیله زوی او د پوځ خاتګي اورند دی. نیکه یې د فرخ سیر پر مهال د افغانستان له ځینو ځکو کلي او لایت (مراد آباد، بهړلي او بریلي) ته راغلی. د دغه کهالد لویان د ورونه وو چې پر شاه عالم او بل حسین خان نومېده، شاه عالم د داود و حافظ رحمت خان په نوم نو دوه زامن او حسین خان د دوندي خان په نامه یو زوی لاره. داود د کېماون د راجا تر سپاه سالارۍ ورسېد او په پای کې د هغه په لاس ووژل شو. د داود زوی علي محمد نومېده چې د سپاره تولیمشر پر رتبه د مراد آباد د نایب الحکومه و اکنهور د عظمت الله خان قاضي زاده په مرګه کې ونیول شو او څه موده وروسته یې له ډهلي دربار سره اړیکي ومونډل. د علي محمد ورتیا دې لامل شوه چې پښتانې افسرانو کې ومنل شي. دده په هغه جګړه کې چې د بارهه ساداتو د ډلو اکرو پر وړاندې یې وکړه، د هند صدراعظم قمرالدین خان له خوا یې د «نواب» لقب او پنځه زره رتبه واخیسته. څه موده وروسته وزیر دې ګوښه کړ او د دواړو خواوو ترمنځ جګړه ونښته، خو علي محمد خان د وزیر د مېرمنې د «شولاپري» په منځګړتیا سوله وکړه او د وزیر زوی میر صدرالدین یې زوم شو. علي محمد خان پیاوړي سرتېري راټول او د پلار وژونکی د کماون راجا یې مات او باج ورکولو ته یې اړ ویست.

د علي محمد خان د حکومت منځنی انواله وه. په هغه لانجه کې چې د هند د سپاه سالار ابو منصور صفدر جنګ له سر بو سره پېښه شوه، د هند پاچاه، سپاه سالار و صدراعظم په بنګده کې، د علي محمد خان جګړې ته وروړاندې شول، په پای کې شاه له علي محمد خان سره سوله وکړه، دی یې په سرهند کې استوګنې ته اړ او کترا ولایت یې چې د علي محمد خان د حکومت سیمه وه د عظمت الله زوی فریدالدین ته ورکړ.

افغان احمدشاه چې لومړی ځل پر ستلج ورواوښت، علي محمد خان له دغو شیبو نه ګټه واخیسته او له سرهنده کترا ته راغی، د هغه ولایت ټولې سیمې، لکه: دارانګر، مراد آباد، سنبل، بریلي، شاهجهانپور او نورې یې ونیوې او خپلواک حکمران شو.

علي محمد خان هوښیار، جنګیالی او مدنیت روزونکی سړی و، دا نوالي بسار ده ودان کړی وچې له شجاع الدوله سره په جګړه کې ړنګ شو.

علي محمد خان د ۱۱۶۲ کال په شوال کې مړ او زوی یې سعدالله خان پرځای کېناست. د علي محمد خان نور زامن عبدالله، فیض الله، محمد باز، الله یار و مرتضی خان نومېدل. علي محمد خان، حافظ رحمت خان د وزیر، دوندی خان د سپاه سالار، ملا سردار خان د وسله تون د مشر و فتح خان د میرسامان په توګه ټاکلي او خپل زامن یې هغوی ته سپارلي وو چې دده تر مړینې وروسته د کترا په افغاني حکومت کې شخړه جوړه نه شي.

مؤرخ مرتضی حسین، هندي محمد شاه ته د علي محمد خان د ورتګ پر ورځ و او په خپل تاریخ «حدیقة الاقالیم» کې یې بنه داسې راښیي: د علي محمد خان جګه ونه، منځنی یږې، سپین پوستکی توره درې ګوتې اوږده یږیره، تر شونډو خریېلی برېتونه، رانجه کړې سترګې او سپین کالي یې وو، خوراډرون و ښاغلی ښکارېده چې پر مخ یې د ډار و غم نښه نه بریښېده.

سعدالله د پلار پرځای تر ناستې وروسته لومړی نوی حاکم قطب الدین چې له ډهلي یې رالیږلی و، د جګړې پر ډګر وواژه، دویم د فرخ آباد حاکم قایم جنګ بنګښ چې یې لامله یې کترا ته لښکر راوستی و، د سعدالله پر وړاندې په جګړه کې مړ شو، دریم د هند سپاه سالار صفدر جنګ یې چې فرخ آباد ته یې د قایم جنګ د زوی احمدخان پر وړاندې لښکر رالیږلی و: له منځه یوړ. دده مشران ورونه عبدالله خان و فیض الله خان چې د کندهار له درباره کترا ته راغلل «دوی د احمدشاه پر لومړي تګ له سرهنده کندهار ته ورسره تللي وو» د کترا مالیې پردرېیو اړو مشرانو ورونو وویشل شوې چې هر یوه ته د کال یو میلیون و درې سوه زره روپۍ وټاکل شوې. ------------<<

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی یې عنایت خان، دوندي خان و قطب خان د لسو زرو افغاني سرتېرو په ملتيا احمدشاه ته راغلل. خو شجاع الدوله د خپلو ځاني چارو له پاره اودي ته تللی و. احمدشاه له ساړنپور مخ په ډېلي وخوځېد. سپاه سالار جانخان او شاه وزیر تیمور چې د مرهټيانو له لاسه یې زړونه له دوره ډک وو، له لسو زرو سرتېرو سره د مخکښ ځواک په توګه وخوځېدل.

د ډېلي د لارې په اوږدو کې د سندیا ناځواکونه چې شمېر یې پاسه اتیا زره ته وو او افغاني سرتېرو ته ناست وو، جګړې ته راووړاندې شول. سپاه سالار جانخان پر ګوابښنا کې یرغل پیل وکړ. سندیا هڅه وکړه چې ټینګ شي خو افغاني ځواک یې زړه ورسوری کړ او د ډېلي ته نېږدې تر «بدنې د ګره» شاتګ ته اړ شو. جګړه لا روانه وه چې د احمدشاه اوږدو راورسېد او ډېر ژر یې سندیا کلابند کړ. په رښتیا چې سندیا زړور افسر و او په کلکه یې ساتنه کوله؛ په خپله له سرتېرو سره د جګړې پر ډګر پلی شوی او تر وروستۍ سلګۍ پورې یې توره ووهله. خو څه ګټه یې لرله چې احمدشاه د اورد لمبو غوندې له څلورو خواوو چاپېر کړی و؟ د جګړې پایله د مرهټيانو او سندیا تا د اوردو تولو ژنه شوه، په داسې ډول چې یوازې څو زره و تښتېدلی شول، او هغه تښتېدلي هم تر ۲۵ میلو پورې وځارل شول. دا لوی بری د ۱۱۷۳ کال په جمادی الاخر کې پېښ شو.

غازي الدين و جنګوراو چې په ډېلي کې د مرهټيانو د اوردو شاتني وو، د لومړۍ لیکې د تارومار بدو تر اوربدو وروسته یې بې ډېل وځنده ډېلي خوشې او مخ پر سهیل د

------،، سعدالله خان د پاني پت په جګړه کې د احمدشاه په ملتیا غوره هڅې وکړې او په خپله پر ۱۱۷۵ کال له نړۍ نه لاړ، ورونه یې عبدالله خان، مرتضی خان والله یار خان لا پخوا مړه شوي وو. تر سعدالله خان وروسته مشري فیض الله ته پاتې شوه. څه موده وروسته د دې کورنۍ نومیالي لویان سپاه سالار دوندي خان، وسله مشر ملاسردار خان و میرسامان فتح خان هم مړه شول او د فیض الله خان و وزیر حافظ رحمت اداري چارې درنې شوې، دامهال شجاع الدوله د کمپنۍ له سرتېرو سره پر کترا ورودانګل او تر جګړې وروسته ماتې خوړلی فیض الله خان «کماون خان» ته لاړ او حافظ رحمت د جګړې پر ډګر شهید شو.

وروسته تر هغې چې شجاع الدوله د کترا ودانۍ ړنګې او یو لوی ګهول یې یرغمل وخپلی و، او دې ته راستون او څه موده وروسته مړ شو.

خو حافظ الملک حافظ رحمت خان پر سیاسي چارو سربېره یو پوه سړی او د ښو اخلاقو خاوند و؛ په پښتو او پارسي یې شعر هم وایه؛ ارزښتمن کتابتون یې لاره او ډېر زامن یې دده د غوره روزنې تر سیوري لاندې شاعران و پوهان شول، لکه: نواب الله یار خان، نواب محبت خان، نواب مستجاب خان، نواب غلام مصطفی خان.

افغان احمدشاه د حافظ درناوی کاوه، خپل دوه لوی دښمن غازي الدين و سورج مل یې دده په غوښتنه وښنل او د پاني پت تر جګړې وروسته یې «اټاوه» سیمه ده ته ورووښله. حافظ د ژوندانه پر (۶۷) کال د (۱۱۸۸) د صفر پر (۱۱) په میرانپور کې د جګړې پر ډګر شهید شو. د ژوند پېښو مینه وال یې د سید الطاف علي «د حافظ رحمت خان ژوند» نومی کتاب چې د دوان په ښه پر ۱۹۳۳ کال چاپ شوی، کتلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جتیانو سیمې ته وتښتېدل. خو د مرهټیانو دویم لښکر د جمنا کیڼ اړخ ته په مکندره کې مېشت و.

احمدشاه له «بدني» څخه «نارنول» ته وخوځېد او د رسالې کنډکونه یې چې څه د پاسه پنځلس زره سپاره یې لرل د پلازمېنې د ځواکونو د کوماندان شاه پسند خان اسحق زي ترمشرۍ لاندې د مرهټیانو د دویم لښکر جګړې ته ولېږل، نوموړی جنرال د شپې په تیاره ډېلي ته ورسېد او پر دویمه شپه له جمنا نه تېر او په مکندره کې یې ناڅاپي شبخون پیل کړ، په څو ګړیو کې د دښمن ټول اوردو تېت او ووژل شو او مشر یې «هولکر» له څو سوو سپرو سره وتښتېد. سمدلاسه د مرهټیو څرک پاتې نه و خو لاتر اوسه یې ځواکمن دولت تر شا ولاړو.

احمدشاه د دښمن تر ماتې او د هغه داوردو د زېرمو او لوښیو ترنیولو وروسته ډېلي ته ورننووت، همدا چې د راجپوت مشران له پېښې خبر شول، ژر یې احمدشاه ته خپلې ډالۍ او غوښتنې ورولېږلې، په دوی کې د «جیپور» و «ماروار» راجان تر ټولو لومړي شول، جتیان هم غلي وو او د مرهټیانو د ملګرتیا یې څه نه ویل، خو احمدشاه غوښتل چې د جتیانو غوړونه تاو کړي نو یو لښکر یې ددوی سیمې ته ولېږه نوموړی تر «آرام ګده» پورې پرمخ لاړ او دا پوځي کلا په شپاړسو ورځو کې له ټولو زېرمو او لوښیو سره ونیول شوه. د امهال غازي الدین و سورجمل ډواړه له خپلو کړو پښېمانه شول، او له احمدشاه نه د بښنې غوښتلو له پاره یې د «حافظ رحمت خان» لمن ونیوه، احمدشاه هم دوی وبښل او په خپله له اوردو سره یوځای د جمنا له ښي اړخ نه کیڼ ته واوښت او د (۷۳) میلو پر واټن یې په انوپ ښار کې اډه جوړه کړه. احمدشاه له ډېلي نه د وتو په ترڅ کې هلته د یعقوب علي خان بامیزي او نواب محسن الملک تر مشرۍ لاندې دوه سا تونکي پرېښول.

احمدشاه چې په انوپ ښار کې و د اودې ولایت راجا او د ډېلي د توپونو کوماندان د نواب صفدرجنګ ابومنصور خان زوی نواب شجاع الدوله بهادر او احمدخان بنګښ[1] له فرخ آباد څخه له لسو زرو سر تیریو سره د افغاني اوردو ترڅنګ ودرېدل.

---

(۱) امیر الامرا بخشي الممالک غالب جنګ احمدخان بهادر بنګښ افغان د غضنفر جنګ محمد خان بنګښ زوی دی، لومړی یې پلار د هند په اوردو کې سپور بلو کشمر و، په هغه جګړه کې چې د شاهزي فرخ سیر په ملګرتیا یې د معزالدین دزوی شاهزي اعزالدین پر وړاندې وکړه د غضنفر جنګ بل نوم، اووه زریزه رتبه او د شمس آباد، بهوج پور و مراد آباد جاګیر یې تر لاسه کړل. د هندي محمدشاه پرمهال دا له آباد نایب الحکومه او د لویو سریو په ډله کې شو. ------›

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه لو مړنی نواب چې د هندوستان له لويو سړيو څخه و او په «سکرتال» کې له مرهټيانو سره جګړې ته چمتو شوی و، د بر و ناراوه، وروسته احمدشاه ته د کندهار لس زريزې نيم پوځې ډلې د عطا محمد خان، کريمداد خان و څو تنو نورو ترمشرۍ لاندې راورسېدې؛ دامهال د احمدشاه ټول اوردو شپېتو زرو ته رسېده.

پانيپت:

د مرهټيانو د لومړي اوردو له ماتې نه لا څلور مياشتې تېرې نه وې چې دويم ځل يې

--------» محمد خان خپل پخواني دښمن راجا چترسال د هغه له زرګونو وسله والو سره مات کړ، بيا د مالوې نايب الحکومه و تاکل شو او دوه کاله وروسته د ډهلي ته راوغوښتل شو. د خوراساني نادرشاه د يرغل پرمهال د هند پاچاه د ارګ ساتونکی شو، نادر چې بېرته ستون شو محمد خان فرخ آباد ته لاړ او هماغلته مړ شو.

محمد خان پوه، جنګيالی او مدنيت پال سړی و، ده لکه څرنګه چې ځان له بلو کشمرۍ څخه د امارت څوکۍ ته ورساوه، همدا سې يې خپل اړوند ولايتونه د هند د ودانو ولايتونو پر کچه ودرول. محمد خان د بهوجپور پر سيمه او د کنګ پر غاړه د خپل پخواني مشر «فرخ سير» په نامه «فرخ آباد» او د خپل زوی «قايم خان» په نامه «قايم ګنج» ښارونه جوړ کړل، همدا راز يې ورو، ورو د کول يا شاپور له برېده تر سل و پنځوس ميله واټن پورې د محمد آباد، دريا ګنج، خدای ګنج، نبي ګنج، ياقوت ګنج، شمشير ګنج، کاسګنج او د خپلو زامنو په نومونو داسې نور ګڼ شمېر ښارونه ودان کړل.

خو د محمد خان ځای ناستي مشر زوی قايم جنګ قايم خان د پلار ورتيا نه لرله او په هغه يې لامله جګړه کې چې د کترا ولايت له مشر افغان سعدالله خان روهيله سره يې وکړه په خپله ووژل شو؛ د شپږو مېليونو روپيو په شاو خوا کې شتمني يې د هندي احمدشاه د استازي او سپاه سالار ابومنصور صفدرجنګ له خوا ونيول شوه او ګرد کهول يې الله آباد کلا ته بندي بوتلل او وژل شو. له دغه کهاله څخه يوازې د محمد خان ناروغ زوی احمدخان وژغورل شو.

احمدخان د پلار ربښتينی زوی و او د مهال له موندلو سره سم يې د افغان رستم خان شمس آبادي په مرسته پر پلارنی سيمه ورودانګل، د صفدرجنګ نايب راجا «نولرای» يې وواژه او ولايت يې ونيو. صفدرجنګ د ډهلي له اوردو او جټانو سره جګړې ته وراندې شو، رستم خان ماتې وخوړه خو احمدخان په خپله د صفدرجنګ د اوردو پر زړه يرغل ورووړ او د هغه پنځه زريز ساتونکی او خولی پرسر لښکر يې تار و مار کړ او په خپله هم د پيل پر شاتېي شو. دښمن په کړاو مات شو او احمدخان سمدلاسه د صفدرجنګ منځی لکهنو ونيو او بل لښکر يې الله آباد ته ولېږه، د بنارس راجاګان «بلوند سنګ» و «ميرتهي پټ» يې هم چوپېر ته راغلل.

د هغو تودو اوردو جګړو په ترځ کې چې وروسته د احمدخان بنګښ و صفدرجنګ و مرهټيانو ترمنځ وشوې، سره له دې چې احمدخان خپل نيم هېواد بايلود، خو د دويم عالمګير پرمهال يې د اميرالامرا، بخشي الممالک و غالب جنګ بلنومونه وګټل. د پاني پټ په جګړه کې احمدخان د افغان احمدشاه په ملګرتيا څرګندې تورې وکړې او پرځای يې د احمدشاه له خوا دده نيم هېواد چې دملهارا او مرهټيانو لاس ته ورغلی و بېرته ورکړ شو.

احمدخان بنګښ د غوره ځانګړتياوو او اوچتو اخلاقو ښه بېلګه وه، د مړانې، ورکړې او ښې ګروهې په اړه يې په تاريخ کې هيښنده کېسې ليکل شوې. تر مړينې وروسته يې زوی مظفر جنګ د پلار ځای ناستی شو او له هندي شاه عالم نه يې د هغه بلنومونه له مرغلينې جوغې، پګړۍ او تورې سره واخيستل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له سهیله شمال ته لویه لښکر لېږنه پیل شوه، ددغه اوردو لوی کوماندان د مرهټیانو د پاچاه بالاجي پیشوا د ترور زوی «سداشیوبهاو» نومېده چې په «باوجي بابادو» پېژندل شوی و، د لښکر ستر غړي یې: د بالاجي پیشوا زوی «چې دهندوستان پر پلاز د کېناستو له پاره لېږل شوی و» «منخکي یاد شوی «ملارراولکر» او د «ابراهیم خان» په نامه یو ګاردي دکني مسلمان او څو نور وو.

ګڼو افغاني او هندي مؤرخانو د دغه اوردو شمېر تر سلو زرو لږ نه دی ښودلی.[1]، یو اوسنی هندي لیکوال یې شمېر له دري سوو تر نه سوو زرو ښیي.[2] یو بل اوسنی هندي لیکوال یوازې ددغه اوردو د بشپړو پوځیانو شمېر سل زره ټاکي.[3] عبدالکریم خان په مبالغې سره د نوموړي اوردو د توپونو شمېر له پېرنګي توپ ویشتونکیو سره یو زرو پېنځه سوه توپونه، د پېرنګیانو غوندې په چټکتیا توپکوونکو سره وال دوولس پلي زریز کندکونه، دوولس زره «راوت» او څو زره یې «پټه باز» شمېر لي، ټول اوردو یې بې شمېره او د «مهابارت» تر جګړې وروسته یې ساري ګڼلی دی.

سلطان محمد، د مرهټیانو په اوردو کې د انګریزانو دوولس زره پلي، دوولس زره سپاره او زر توپ ویشتونکي مني، لکه مرتضی حسین چې وایي: د مرهټیانو اوردو یو ګرځنده لوی بازار لاره چې غوري پلورونکي، بنجارګر، رخت پلورونکي، جولاګان، کولالان او داسې نور په کې وو، همدا راز کارکوونکي لګیا وو او د ډول، ډول شنو بوټیو ګلدانې یې له یوه ځایه بل ته وړې راوړې. د پیورو او باروړونکیو غواګانو شمېر یې تر زرګونو اوښت او څو زره آسونه او پیلان یې لرل. دا رښتیا ده چې په دې جګړه کې انګریزانو د مرهټیانو برې نه غوښت، ځکه چې ددوی له خوا د ټول هندوستان نیول په بنګال ومدارس کې د انګریزانو نوې ودانۍ له ګواښ سره مخامخ کولې، خو دا چې د مرهټیانو ځواک خورا ډېر او تر افغانانو یې برې هرو، مرو ښکارېده، انګریزانو د توپ ویشتونکیو افسرانو او پوځي ډلو له پلوه د مرهټیانو مرسته وکړه چې د هغوی تربري وروسته لږ ترلږه د انګریزانو اوسنی ګټې خوندي پاتې شي. دا په تاریخ کې لومړی ځل و

(۱) لکه سلطان محمد افغان ۱۳۳ - ۱٤۰ مخونه، ابن محمد امین ۱۲٤ -۱۲۹ مخونه.

(۲) کتلي شئ: د حافظ رحمت خان ژوند، د بي ای سید الطاف علي لیکنه د هند چاپ ۱۹۳۳ کال ۹۱ -۱۱۲ مخونه.

(۳) د هند لنډ تاریخ، د سیدابوظفر ندوی لیکنه، د هند چاپ ۱۹۳٤ کال، ۱۸٤ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې افغان و انګریز « که څه هم په نا سیده توګه » د جګړې پر ډګر مخامخ شول. جټانو او راجپوتانو هم د مرهټیانو خوا ونیوه، په پای کې دغه بې پایه اوردو د ۱۱۷۳ کال پر وروستیو د ډیلي سیمې ته ورګډ شو. د جټانو له سیمې نه د تیریدو په ترځ کې غازي الدین او د جټانو مشر سورجمل د « سداشیوبهاو » هرکلي ته وروړتل او ډیلي ته ورسره لاړل، خو داځل د غو دواړو له احمدشاه سره د مخامخېدو متره نه لرله، د افغان له بري او غچ اخیستنې نه یې کلکه ویره وه، همدا ویره یې د مرهټیانو له بري نه د مرستې د نه کولو له امله هم لرله، ځکه نو دواړه په ځیر مځکې تلل او د غوځې پریکړې له پاره یې لارې لټولې.

په هر دول، د جمنا اوبه چې د برسات (اوربښت) له امله جګې شوې وې، اوس د افغان و مرهټې اوردوګانو د مخامخېدو خنډ وې.

سداشیوبهاو د ډیلي ښار ورچنې اده جوړه کړه او د ابراهیم ګاردي، جنګوزاو، او هولکر لښکرو د ذی الحجې پر (۹) د پلازمېنې دبوالې جګړه ونښلوله. د یعقوب علي خان افغاني افسران ساتنې ته راپورته شول، خو د دښمن د بروالې تر دوو ورځو پر غلونو او توپ ډزو وروسته ځانسپارنې ته اړ ویست. یعقوب علي خان د هغې وینا له مخې چې له مرهټیانو سره یې کړې وه، بې ځنډه په بېړۍ له جمنا را پوربووت او د احمدشاه چاونۍ ته راغی. غازي الدین و سرج مل د پام له مخې په دې جګړه کې ورګډ نه شول او وروسته تر هغې چې سداشیوبهاو د ذیحجې پر (۱۹) ډیلي ته ورننووت پر تالا یې لاس پورې کړ: د « ځانګري دېوان » سپینزرې چت یې راوسپړه او د شیخ نظام اولیا، قدمګاه، او محمدشاه هندي د زیارتو سپینزري لوښې یې ویلې کړل.

سورجمل و غازي الدین داسې لارجوړه کړه چې د سدا شیوبهاو په خوښه د سریو او لوښیو د برابرولو په نامه د جټانو سیمې ته لاړل، خو بیا د مرهټیانو اوردو ته راستانه نه شول سره له دې، په پای کې سورجمل د افغان نجیب الدوله له لاسه د جګړې په ترځ کې ووژل شو او خپل ځای یې زوی جواهر سنګ ته پرېښوو.

سداشیوبهاو د نوي ۱۱۷٤ کال د دویمې میاشتې (صفر) په پای کې له ډیلي نه ووت او ښار یې « ناروشنکر برهمن » ته وسپاره. سدا شیوبهاو غوره وګڼله چې له احمدشاه سره تر مخامخېدو وړاندې د ډیلي په (۶۰) میلۍ کې « د ګنجپورې » پوځي کلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیسي، له همدې امله« قطب درې » خواته وخوځېد، دا پوځي کلا د هماغه زوور افسر عبدالصمد خان ممن زی تر لاس لاندې، د یوه افغاني لښکر چاوڼی وه.

عبدالصمد خان د سرهند په جګړه کې تر یرغلمېدو او پر مرهتیانو باندې د احمدشاه ترلومړي بري وروسته د دښمن له لاسه خوشې او اوس د ګنجپورې چاوڼی کوماندان و چې د جمنا ښي لورې ته یې د افغان پوځي منځي ساتنه کوله. د سیدا شیوبهاو اوردو د تورسېل غونډې راشېوه شو او د ربیع الاول پر (۷) د عبدالصمد خان او د هغه د مرستیال قطب الدین خان افغان روهیله له کلک ټینګار سره مخامخ شو. د مرهتیانو توپونو د کلا برجونه ټینګ وویشتل او پلې یې ورننوتل، ښکاره ده چې عبدالصمد خان له خپلې ډلې سره د زرګونو دښمنو ترمنځ ولوېد او تر وروستي جنګیالي پورې یې د لاس ولستوني په جګړه کې ووژل شول. د عبدالصمد پر ځای یې زوی« فیض طلب » د احمد شاه له خوا د پلار ځای ونیو.

احمدشاه چې د ګنجپورې خواته د مرهتیانو د اوردو د راتګ واورېدل، ژر یې د لوی لښکر د خوځېدو لارښوونه وکړه، همدا چې د جمنا غاړې ته ورسېد، پوه شو چې عبدالصمد خان وژل شوی او ګنجپوره د دښمن لاس ته ورغلې ده، سره له دې چې د پشکال ورځې پاتې او سیند لارنه ورکوله، بیا هم په پوځي هوډ له تولو سپرو کنډکونو سره پر اوبو ورګډ شو، او د ربیع الاول پر (۱۸) د « باکپت » په سیمه کې له سیند ه تېر شو، وریسې یو زرو څلور سوه پیلان د توپونو، جګړه یزو زېرمو او پلیو ډلو پر لېږدلو لګیا شول. سره له دې چې مرهتیان د جمنا له اوچتوالي ډاډه وو، خو بیا یې هم د سېند ښي اړخ ته څارونکې ډلې لرلې، احمدشاه چې له جمنا نه تېرېده ددوی له خوا ډزې پرې وشوې او د خیبر د دوو زرو سرتېرو مشر احمدخان خیبري له یو شمېر نورو سره ووژل شو او یو شمېر هم په اوبو کې ډوب شول،خو احمدشاه بې ډیل وځنډه مخ پر ګنجپوره روان شو.

مرهتیانو چې د احمدشاه راتګ واورېد، د پاني پټ خواته پرشا شول ځکه چې د هغه ځای ارتوالی د پوځي خوځښتونو وړو. سربېره پر دې مرهتیانو غوښتل چې له احمدشاه سره تر جګړې د مخه په هغه سپېڅلې چینه کې چې له پاني پټ نه اخوا د سرهند پر لار ده مذهبي لمباو کړي، احمدشاه هم پردوی پسې وخوځېد او ترهغې چې پاني پټ ته رسېده، دښمن مورچلونه کېندلي او ټینګ کړي وو. د مرهتیانو مورچلې د پاني پټ د ګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي اړخ ته ځای پرځای او پېنځه ویشت زره مخکښ سرتېري یې د «سنبالک» سرای په خو میلۍ کې تیارسی وو.

احمدشاه د دښمن د چمتووالي تر برسېره‌ولو وروسته، د کندهار پوځي کوماندان «شاه پسند خان» ته چې د عبدالکریم په وینا ښکلی او غښتلی زلمی و، په خندا وویل:

«هو، شاه پسنده! نننی قراولي جګړه ستا په برخه رسېدلې، و به وینم چې څه کوې؟»

شاه پسند له یوه پېنځه زریز لښکر سره د سنبالک پر سرای ورغی؛ مرهټي ساتونکي یې مخې ته راپورته شول او شاه پسند پر یرغلیزه جګړه بوخت شو. ورغ لا پای ته رسېدلی نه و چې مرهټیان مات او ووژل شول او شاه پسند په راستنېدو کې خپل سپاره په داسې ډول د احمدشاه له مخې تېرول چې هر یوه د دښمن یوه خولۍ په لاس کې نیولې وه.

احمدشاه وړاندې لاړ او خپل اوردو یې داسې ورځای ته ورکښته کړ چې هلته په آسانۍ سره د دښمن لاس نه وررسېده. دا ورځ چې احمدشاه د پاني پت پر ډګر په شپږ میله‌واټن کې د مرهټیانو پر وړاندې لښکر ځای پرځای کړ، د ۱۱۷۴ کال د ربیع الاول (۲۱) وه، تردې وروسته د جګړې تر پایه دواړه دښمن اوردوګان نږدې دري میاشتې سره نښتي وو.

ددې مودې په لړ کې د احمدشاه جګړیزه وړتیا څرګندېږي، احمدشاه له شپېتو زرو پلیو او سپرو، توپونو او یو زرو څلورو سوو پیلانو سره غوښتل چې په یوه لرې هېواد کې پر یوه درې سوه او څلوېښت زریز اوردو، ګڼو توپونو او څو زرو پیلانو بریالی شي.

احمدشاه په دې جګړه کې پر ته له هغه څه چې لرل یې، له یوې خوا یې هم د مرستې هیله نه وه او ځان یې په پردي هېواد کې لیده، خو دښمن په خپل هېواد کې جنګېده چې له پاني پته یې د هندوستان تر سهیلي بریدونو پورې اړیکه کرښې غځېدلې وې.

احمدشاه پرېکړه وکړه چې د دښمن د ستر اوردو اړیکه کرښې له هرې خوانه د یوې لویې دبرش میلي کړۍ په منځ کې غوځې کړي، د دغه هوډ له پاره یې له خپلو برسېرووتکیو او ځریو ډلو څخه کار واخیست، لکه څه رنګه چې لیدل کېږي د احمدشاه د ځریو لړۍ او هڅې د ستاینلو وړ دي، ځکه چې هغه د سیمې په منځ کې د دښمنې تول

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوځښتونه او د باندې د هغه اړيکلارې، خواکونه او مرستندويې زېرمې ځانته برسېره او څرګندې کړې او بې ځنډه يې د سپرو دلو په مرسته چې په پرله پسې اوښتلې توګه ګرځېدې؛ له منځه وړې دي. احمدشاه وکړای شول تولې هغه لارې چې د مرهتيانو اوردو ته خواړه او واښه پرې راوړل کېدل درسالې دلو په مرسته وڅارې، ان دد غو لارو يوه ارزښتناکه هغه يې چې د مرهتيانو د اوردو شاته غځېدلې وه او د شمال له خوا د سرهند د هندوانو يوه مشر او د افغانانو کلک دښمن «آلاجيت» واښه او خواړه پرې راوړل هم وتړله. همداراز د احمدشاه د سپرو دلو له خوا د ډهلي د پيسو خوندينه چې مرهتيانو غوښتل پاني پت ته يې يوسې د لارې په اوږدو کې برسېره او ونيول شوه او تول ساتونکي يې ووژل شول.

مرهتيانو غوښتل چې کوماندان «ګوبند پنډت» له لسو زرو سپرو سره له جمنا نه اخوا ولېږي او پر اوږده او روهيلکنډ» د شجاع الدوله، نجيب الدوله او نورو افغاني روهيله سردارانو تاتوبي» يرغل وکړي او د نوموړيو سردارانو اروا تر اغېز لاندې راولي چې د احمدشاه په اوردو کې يې خدمت کاوه، نوموړی کوماندان لا د ډهلي په اتلس ميلۍ «جلال آباد» کې کور وسم شوی نه و چې د احمدشاه پنځه زره سپاره د عطاګي خان کندهاري په مشرۍ د شپې په تياره کې پرې ورشيوه شول او يو يې هم ژوندي پرې نه ښوو، سهار يې په پاني پت کې د «ګوبند پنډت» سر له تولو لوښيو سره احمدشاه ته راورساوه، په دې توګه د احمدشاه پوځي چارو د مرهتيانو لوی اوردو په دار کې واچاوه.

مرهتيانو د سنبالک تر مخکښې قراول پورې يو ځل بيا د ربيع الاول پر (۲۸) د «داړې» جګړه پيل کړه خو په دغه وړاندې تګ کې د سپاه سالار جانخان د سپرو له خوا چې ځانونه يې پټ کړي وو، له يوه اړخه ښه پاسته شول او د ګنو مړيو تر پرې ښوولو وروسته تر خپلو مورچلو پورې په منډه وتښتېدل. د ابراهيم خان ګاردي ورور فتح خان چې پر افغان کين اړخ يې ناڅاپي يرغل راوړی و، کلکه ماتې وخوړه او خپله تولله وسله يې بايلله، تر دې وروسته مرهتيانو پر مخ تګ ته زړه ښه نه کړ او ددوی د اوردو پر بهلا بهلو برخو د افغاني توليو ناڅاپي بريدونو خورا ډېر تاوان وراړاوه. عبدالکريم د دغو يرغلونو يوه بېلګه داسې را اخلي چې هره ورځ به يوه افغاني دله د دښمن مورچلو ته ورننوته او تر خونړۍ جګړې او تکر وروسته به خپل اوردو ته راستنېده، په دغه ترڅ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېر ژوبل و تپیان شول او له سرونو او مخونو نه به یې وینې بهېدې، خو تولو به په خندا افغاني سندرې ویلې او نڅا به یې کوله، دغې پېښې هندي نواب شجاع الدوله و بوګناوه او په لیدو یې سرتر پایه هېښ پاتې و.

په هر ډول، اوردو څنډ دواړه خواوې ستړې او د لانجې غوڅولو ته چمتو کړې، په ځانګړې توګه مرهټیان چې د لارو د بندېدو له امله خواړه او نور شیان ورته نه راتلل، همدا وه چې د (۱۱۷٤) کال د جمادي الاخر پر (٦) د ۱۷٦۱ د جولای پر (۱٦) تول افغاني او مرهټي ځواکونه د جګړې ډګر ته راووتل او د سهار له خوا دا جګړه چې د هند په تاریخ کې ساری نه لري پیل شوه. د مرهټیانو ښی اړخې لښکر د مرهټیانو د پاچاه د زوي «بهادر وسواس راو» ترمشرۍ لاندې مخ پر خوځېدو او «سداشیو بهاو» د منځ ځواک افسر ګڼل کېده. د مرهټیانو د یرغلیز ځواک لومړۍ کرښې دوزرو او څلور سوو پیل سپرو او د ابراهیم خان ترمشرۍ لاندې د څلوېښت زریز مسلمان ګاردي لښکر تر شا د سبل غوندې راتویې شوې، چمتو توپونو یې هم پرله پسې اور ورونه پیل کړه، د مرهټیانو لښکر په خورا بشپړ تابه او چټکې مخکې راتلو، احمدشاه د ډګر پر یوه جګ ځای ناست و؛ د جګړې تول خوځښتونه یې څارل او د افغاني اوردو بې جوکې ځایونه یې د شا له خوا پیاوړي کول. د احمدشاه لوی وزیر شاه ولي خان له دوولسو شاهي زغره والو (کرښه ماتوونکي زلمي) سره، بدرګې ته ولاړو، افغاني دواړه خواوې د سپاه سالار جانخان و امیر لښکر شاه پسند خان تر لارښوونه لاندې مخکې تلې، په تکښیو کرښو کې د نجیب الدوله او نورو افغاني مشرانو ترلاس لاندې روهیله افغاني ډلې او د نواب شجاع الدوله بهادر ډله وه، د احمدشاه درانه توپونه هم د دښمن د غبرګ ځواک پر وړاندې د افغان وسله وال پوځ د ډاډ تکې و.

مرهټیان په بیړه راوړاندې شول او د روهیلیانو یرغلیزې ډلې د مرګ ژوبلې په زغملو او تمبدو اړ شوې. نجیب الدوله سردار عنایت خان له خپلو لسو زرو سرتېریو سره د مرهټي لښکرو په منځ کې کلابند او عطاګی خان کندهاری له خپل پنځه زریز لښکر سره پوړ شو. دا مهال نواب شجاع الدوله له خپلو لسو زرو جنګیالیو سره کلک یرغل وکړ، سره له دې چې لاتر اوسه افغاني ښی اړخ پر خپل ځای وخو د احمدشاه کیڼ اړخ د دښمن د ډېروالي او نه تمبدونکي پرمختګ له کبله بې جوکې او له منځه تګ ته نږدې وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرهټیان پرخپل بري بشپړ ویسا وو او لږ شیبې یې برلاسي ته پاتې وې. احمدشاه چې دا هرڅه لیدل دد ښمن له دغه ګواښن پرمختګه یې زړه ونه غورځاوه او د مخنیوي له پاره یې شاهي زغره والو ډلو ته چې وروستۍ نوی ځواک او د ټول افغان پوځ پیاوړی کوونکی ګڼل کېده د مرهټیانو پر لښکر د یرغل بولنه ورکړه، دا هغه وروستۍ شېبې وې چې ټېرېدې او د دواړو خواوو د ژوند و مرګ برخلیک تاکل کېده.

احمدشاهي ډلو لکه څنګه چې هیله کېده، د مرهټیانو د لښکر منځه ونیوه او بریالۍ شوې چې منځ یې تر کلک اور لاندې ونیسي. په دې ډول چې لومړی یو زریز کنډک د احمدشاه له خوا دد ښمن د لښکر پر منځ غورځنګ و یرغل ته واستول شو او مخته لاړ، همدا چې له ستر ګو لرې شو، دویم کنډک ورولېږل شو، په همدې توګه دوولس کنډکونه یو پر بل پسې لاړل، همدا چې لومړی کنډک خپل اوربل وکړ او لا یې بیا توپکونه ډک کړي نه وو، دویم کنډک راورسېد او اوربل یې وکړ، همداسې دوولس واړه کنډکونه راغلل او یو ځای یې تر اور لاندې ونیو، دد غه پر له پسې اور له امله د مرهټیانو لښکر مشر شاهزی «بسواس راو» مړ او ملهافسران یې تار و مار شول، ځکه د دښمن دښې لاس ټولې کرښې ولړزېدې. دې پېښې د څو شېبو په ترځ کې دد ښمن نیم بریالی اردو شاتګ ته اړ ویست. افغاني توپونو هم چې لا دمخه یې د جګړه یزو پیلاتو کرښې او د مرهټیانو غوره منځي تر اور لاندې نیولي وو او س یې د ژوبلو پیلانو په ستنولو او تېښته کې او د مرهټیانو د جبهې په شاتنیو کرښو کې د بلوا جوړولو له امله، له افغاني یرغلیزو ډلو سره ښه مرسته وکړه. دا مهال افغان اوردو په لوی یرغل دد ښمن کرښو ته ورننوت او د اورنیو وسلو جګړې خپل ځای غوڅوونکیو وسلو او لاس لستوني جګړې ته پرېښوو. څو ګېنټې د پانیپت په خونړۍ او پرغز جنه سیمه کې د لمر تر ځلاندو وړانګو لاندې د تورو او چاړو له برېښنا او د وینو له سېل پرته بل څه نه لیدل کېدل، نیوونکي او نیول شوي، بریالي او ماتې خوړلي بې وینا او موسکا په ډاروونکي چوپتیا پر دغه ډګر د ژوند و مرګ له پاره، نه دبري له پاره؛ جنګېدل، ددې ګرانې سوبې او بري جایزه د هندوستان ځلاند تاج و پلازو چې په پای کې دغه تاریخي ورځ د مرهټیانو په نه راستنېدونکې ماتې بشپړ شوه او د هندي او انګریزي مورخانو د وینا له مخې پانیپت ډګر د دښمن په دوو سوو زرو مړیو پټ شو. [1] د مرهټیانو پاتېشوني هم د افغاني

---

(۱) ابوظفر ندوي، ۱۸٤ مخ او د هند تاریخ. د مارسېډن لیکنه، د لندن چاپ، ۱۹۱۰ کال، ۱۳٦ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکرو له خوا تر ځلوریشتو میلوپورې وخارل او ووژل شول او د مرهتیانو له دوو، دریو نومیالیو، لکه: «هولکر» «شمشیرراو» او «ماجي سندیا» پرته بلځوک ژوندی پاتې نه شو، مرتضي حسین وایي: نور نو تر دېرو کلونو پورې مرهتیانو په ټول «دکن» کې ونه شو کړی چې داسې لښکر جوړ کړي، یوازې څو کاله وروسته د مرهتیانو مشرانو په دېر کړاو ایله پنځوس زریز اوردو جوړ کړای شو.

دا د د پانیپت جګړه د افغان په تاریخي برې پای ته ورسېده او احمدشاه د جګړې دا تل په توګه د تاریخ پرمخ راڅرګند شو.

د پانیپت جګړې ولجې دېرې وې، د پیسو پرخوندیینو سربېره پنځوس زره آسونه، دوه سوه زره غوایه، پېنځه سوه پیلان و څو زره اوښان د احمدشاه لاس ته ورغلل. په دې جګړه کې په منځني شمېر هر افغان جنګیالي د دښمن له پېنځو سرتېریو سره جنګېدلی، هر افغان د مخامخ لوري درې تنه وژلي او هرو دریو افغانانو یو دښمن یرغمل نیولی دی، خو د افغانانو مرګ ژوبله دومره لږ وه چې هیڅ مؤرخ یې لیکلو ته پام کړی نه دی، کېدای شي چې لسو زرو ته به نه رسېده.

له دوو ویشتو زرو یرغملو څخه یوازې ابراهیم کاردي چې مسلمان او د اسلام دښمنو؛ ووژل شو، پاتې نور وبښل شول.

احمدشاه تر جګړې وروسته ډیلي ته راغی او دا چې کړنلار یې د هند د اوسني بې جوکې حکومت پیاوړول وه، نه د هغه نیول او خپلول، نو د هندوستان سلطنت یې د دویم عالمګیر زوی غازي پاچاه «ابو المظفر جلال الدین عالي ګهرشاه عالم» ته چې په خپله په بنګاله کې و، وریا وبانښه او زوی یې «میرزا جوان بخت» د سلطنت نایب وټاکنه. د هندوستان سیاسي او اداري چارې یې د هند د وزارت په رتبه او د «فرزندخان و هند رستم» په بلنامه «نواب شجاع الدوله بهادر» ته وسپارلې او پوځي چارې یې د هندوستان سپاه سالار «نواب نجیب الدوله بهادر افغان» ته پرېښووې.

اوس احمدشاه له یوه ستر کاره وزګار شوی و، هماغه کار چې دېرې خبرې پرې شوې، ځکه چې احمدشاه د کړاو په ګاللو، د افغان زلمیو د وینو په بلهارۍ او د هندوستان دولت د ګواښناک دښمن پروراندې د کېدونکې ماتې د بوږنوونکې پایلې له په پام کې نیولو سره د هندوستان ځلېدونکی تاج د مرهتیانو له لاسه اخیستی او وریا یې پرېوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناوره سر ایښي و. دا چې د دې جګړې ګټوره پایله د افغانستان پرځای هندوستان ته ورسېده، نو دا ستره جګړه د احمدشاه له خورا بې ګټې کارونو څخه شمېرل کېږي، له بلې خوا چې هاغه مهال احمدشاه په هند کې د اروپایانو راتلونکي ګواښونه اټکلولای نه شول، ځکه نو د بنسټیزو چارو د نه ترسره کولو له امله ګرم نه ګڼل کېږي. (۱)

احمدشاه نور په هند کې ځنډېدلی نه شو، نو مخ پر شمال وخوځېد، دا ځل په پنجاب

---

(۱) د افغان احمدشاه تر زېږېدو (۲۳۱) کاله وړاندې پر ٤ ۰۹هـ=۱٤۹۸ زېږدي کال د «واسکو دیګاما» په نامه یوه پرتګالي ګرځندوی د «دماغه امید» له لارې د هندوستان لوری وپېژانداو لومړی ځل دده د ملت ګام دهندستان پر خاوره کېښوول شو، وروسته په هند کې د پرتګال اقتصادي ځانګې هم وغځېدې. په ۱۱-۱۲ پېړۍ کې (د احمدشاه ژوند مهال) دغار کیانو، پرانسویانو او انګرېزانو هم د پرتګالیانو لار ونیوه خو پرانسویان په هند کې ترخپلو سیالانو مخکې شول. انګرېزان د ملکې الیزابت پر مهال یوازې سوداګر وو او د هند په بندرونو کې یې د ختیز هند ذ انګرېزې شرکتونو په نامه سوداګرې تولنې پرانیستې. جهانګیر (۱۰۱٤-۱۰۳۷) د لومړي جارج په غوښتنه (۱۰۲۱هـ) د احمد آباد په «سورت» کې کمپنۍ ته د سوداګر خونې د جوړولو خوښه ورکړه.

اورنګزېب (۱۰٦۷-۱۱۱۸) د سورت و احمد آباد تر نیولو او د بمبیې تر ښار بندۍ وروسته کمپنۍ په کورنیو چارو کې نه لاس وهنې ته اړ کړه.

ذ افغان احمدشاه تر زېږېدو دوه کاله وړاندې کمپنۍ وکړای شول چې له محمدشاه (۱۱۳۱-۱۱۶۱) نه په ټول هندوستان کې د سوداګرۍ کولو خوښه ترلاسه کړي، له همدې نېټې نه کمپنۍ ترخپل اغېز لاندې سیمې پر درېیو برخو: کلکته، مدراس و بمبیې ووېشلې او په هره یوه کې یې له یوې سلاکارې دلې سره یو مشر وټاکه. د کلکتې مشر «لارډ کلایو» د هند له نوابانو او راجاګانو څخه ځومره چې کېده د سوداګرۍ او ګمرک واک ترلاسه کړ، تر دې وروسته د هند په کورنیو چارو کې ورو، ورور د کمپنۍ لاس غځېده.

په پانیپت کې د احمدشاه ترجګړې پینځه کاله وروسته (۱۱۷۹) د بنګال نواب دخپل مشر تابه واک د یوې ټاکلې کالنۍ تنخا پرځای کمپنۍ ته ورکړ. شاه عالم هندي هم د کالنۍ درې نیم میلیونې تنخا په بدل کې کمپنۍ ته د «بنګال، بهار و اوریسه» پرېښوول؛ ومنل. احمدشاه چې په کندهار کې د ناروغۍ پر کټ پرېواته (۱۱۸٦) د اودې نواب شجاع الدوله چې داحمدشاه له خوا د هند پر صدارت ټاکل شوی و د لارډ کلایو له ځای ناستي «وارن هیسټینګس» څخه یې د کترا افغاني ولایتونه په یوولس نیم میلیونه روپۍ وپېرودل او نوموړي ځایونه یې د پوځي چلند له لارې تر وژلو او ړنګولو وروسته ونیول. پر ۱۷۸۹ کال د بریتانیا او پرانسې ترمنځ د «ورسای» تړون په هند کې د پرانسې د لاسوهنې مخه ونیوه، تر دې وروسته بریتانیا د هندوستان د لویو او ودانو سیمو، لکه: بنګال، بنارس، بهار، مدراس و بمبیې څښتنه شوه.

پر (۱۲۱٤) هـ کال کمپنۍ د «تیپو» ترمړینې وروسته د میسور خاونده او نورې برخې یې پر ۱۲۳۳ کال ورپورې ونښلولې او له ۱۲۵٤ تر ۱۲٦۱ کال پورې ورو ورو د ستلج اخوا سیمې هم د کمپنۍ په شتمنیو کې راغلې، په پای کې د هند تر بلوا ۷۳-۱۲۷٤ وروسته کمپنۍ د بریتانیا پارلمان له خوا ړنګه او د ملکې ویکټوریا د فرمان له مخې د هندوستان سلطنت د بریتانیا د تاج و پلازېوه برخه شوه او ملکې د هند د امپراتریس بلنوم غوره کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د احمدشاه له وېرې هیڅ ونه ننګېدل شو د چې سیکان په تېره بلوا ګر به په دې سیمه کې پاتې وي، ځکه چې ټولو ناخوښيو وداني پرې ايښې او په کونجونو کې پټ شوي وو، احمدشاه د دوي د چارو سمون ګاندي ته پرېښوو او چې لاهور ته راغی پنجاب حکومت يې «زین خان مومند» ته چې پوه سړی او جګړه ليدلی افسر و؛ ورکړ او په خپله سمدلاسه د پېښور و کابل پر لار کندهار ته لاړ. احمدشاه کندهار ته تر راتګ وروسته پلاز مېنې ته د نوي ښار د جوړولو په لټه کې شو، د ۱۱۷٤ کال په پای کې يې د اوسني کندهار ښار بنسټ کېښوو او پر همدغه کال يې شاهزی تیور د هرات ولایت د نایب الحکومه په توګه وټاکه او ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور د پرشم څپرکی

نهم یون له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پوري

په پنجاب کې د سیکانو ګو ابنل (د شنې پانې جګړه)

کشمیر ته لښکر لېږل او د هغه سمون

سیکان د پر لانجه مار وو او د مرهتیانو له ماتې یې پند وانه خیست، ځکه همدا چې احمدشاه یې له سره تېر شو، بیا زاتول شول او بلوایې پیل کړه. داخل یې د آدینه بېګ پرځای آرسیک «جیساسنګ» د مشر په توګه وټاکه، دا سړی د سرهند د یوه مشر «الاجیت» له خوا چې له افغانانو سره یې ژوره دښمني لرله پیاوړی کېده، وروستی یاد شوی هماغه سړی دی چې د پانیپټ په جګړه کې یې له مرهتیانو سره د خواړو او وابښو ارزښتنا که مرسته کوله.

سیک مشرانو پرېکړه کړې وه چې په پنجاب کې سیکي دولت جوړ او پربښوودروي، د «رنجیت ظفرنامې» لیکوال «امرنات» د خپل ستاېلي په غوړمالی کې هڅه کوي چې د رنجیت د نیکه «چهرت سنګ» نوم په ناوړه توګه د دغه پاڅون د مشرانو په لیکه کې د تاریخ د اتل په توګه وښيي. (۱)

سیکان د بلوا پر تلپاتې منځي «امرتسر» سربېره، د ستلج پورې غاړه او د سرهند

---

(۱) ظفرنامه، ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ډگرونو هم راټول شوي وو چې وينا وو يې د کشمير پرهم مذهبانو هم اغېز وښيند. سيک وسله والو پرگنو چې له افغاني ساتونکيو نه لاهور ونيو او نايب الحکومه زين خان يې په «کوټ» بانډه کې کلابند کړی و، د کشمير سيکانو ناپلوي وگړي هم په خپلو موخو کې گډ او پر سېمه يز حکومت يې يرغل وکړ. دامهال (۱۱۷۵) کال د پنجاب و کشمير ټول لوی منځي د بلواگرو لاس ته ورغلي وو.

د سيکانو گواښل له پخوا رهيسې د احمدشاه په پام کې وو، همدا چې د بلوا غريې واورېد، د تيارسي لارښوونه يې وکړه.

هاغه مهال چې احمدشاه لاهورته ورسېد د (۱۱۷۵) کال لومړی نيمايي پای ته نږدې و، دا مهال د سيکانو د غونډې ځای امرتسر او وسله وال ځواک يې په «چنداله» او «کوب» کې له افغاني افسرانو سره پرډېوالي جگړه بوخت و. احمدشاه پرېکړه وکړه چې د سيکانو پرمنځي ناڅاپي کلک يرغل وکړي، نو ددې له پاره چې دده د يرغل په ترڅ کې افغاني هندي سرتېريو ته تاوان ونه رسېږي «ځکه چې هغوی هندي کالي اغوستل او په سختی يې له سيکانو سره توپير کېده» نو د ځانگړي منځوي په لاس يې افغاني افسرانو ته لارښوونه وکړه چې د دوی وگړي او هندي سرتېري دې په خولۍ او پگړۍ کې يوه، يوه شنه پاڼه وتومبي چې يرغليز ځواکونه يې له بلواگرو سره توپير کړای شي، په دې توگه احمدشاه ناڅاپ پر سيکانو تينگ يرغل وروړ او کلک تاوان يې وروست، تښتېدليو هڅه وکړه چې سرهند ته پرشا شي، خو احمدشاه پرېکړه کړې وه چې کار يې يو مخيز کړي، نو له ستلجه په تېرېدو سرهند ته وراندې شو و په ۴۸ گېنټيو کې يې ۱۳۵ ميله لار ووهله. سيکان د يوې ډلې په توگه د ورستی جوارۍ له پاره چمتو شول، احمدشاه لار ورنه کړه او درجب پر يوولسمه يې بريد پرې وکړ، د سيکانو اويا زرېز پلي او سپاره لښکر پنځه ويشت زره مړي ورکړل او پاتې وتښتېدل. تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بيا سيکانو د بلوا ځواک ومتره و نه مونده او دې ستغې جگړې ته يې «راگلوگارا - بې شمېره وژنه» ويل.

احمدشاه د هندوستان سپاه سالار نجيب الدوله راوغوښت او ددې سېمې د سمون ساتلو له پاره يې لارښوونه ورته وکړه او بشپړ واک يې ورکړ، همدا راز يې د پټيالې او سرهند حکومت يوه ځان پلوي سيک ته ورکړ او ويې غوښتل چې د دغه سياست له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواگرو څواکونو ترمنځ ډډون راولي او د نوروسیکانو د زړونو په لاس ته راوړ نه د پنجاب سمون وساتي.

دا بختور وغوره شوی سیک همـاغـه «امیرسنگ» نومی و چې څو کاله یې له وزیر شاه ولیخان سره خدمت کړی او افغاني روزنه یې لیدلې وه، ترهغې چې نوموړی ژوندی و له رهبنتینولی یې لاس وانه خیست ان چې په لیکونو کې به یې د لاسلیک په ترڅ کې خپل نوم «امیرسنگ بامیزی» «د شاه ولي د تیره اړوند» لیکه.

په هر ډول، احمدشاه له سرهنده لاهور ته راستون شو: د پنجاب چارو بنستیز سمون ته څیرشو او هغه پوځي لښکر چې مخکې د نورالدین خان ترمشرۍ لاندې کشمیر نیولو ته لیږل شوی و، پر (۱۱۷۵) کال یې کشمیر بیرته له بلواگرو نه ونیو او اوس نورالدین حکومت پرې کاوه.

احمدشاه د (۱۱۷۶) کال پاتې ورځې هم په پنجاب کې د دغه سترولایت د چارو پر سمون او د سیکانو پر گواښلو بوخت و. وروسته له هغې چې د چارو له بهیره ډاډمن شو، د نومـوړي ولایت حکومت یې همـاغـه زین خـان ته وركړ او په خـپله پر (۱۱۷۷) کـال کندهار ته راوگرځېد. تر دې وروسته بیا احمدشاه پنجاب ونه لید او دا په ختیزو ولایتو کې دده وروستی یون گڼل کېږي.

ځینو مؤرخینو د مرهتیانو ترجگړې وروسته له ۱۱۷۵ کال تر ۱۱۸۲ کال پورې دوه ځلې پنجاب ته د احمدشاه تگ پرگوته کړی دي، خو له ۱۱۷۵ تر ۱۱۷۷ کال پورې د دغـه یانه‌د یوځل تیاکلو په اړه د غلام حسین خبره رښتیني گڼل کېږي[1] ځکه چې نوموړی مورخ د احمدشاه هممهالی او د پانیپت ترجگړې وراندې په ډهلي کې و.

احمدشاه کندهار ته د راستنېدو په بهیر کې د یانه کرښه له ملتانه اسماعیل خان دبرې ته وتیاکله، له هغه ځایه گومل درې ته راغی او غزني ته ننوت. داځل دی د کلکې تودوخې له امله ناروغ شو او پرمخ یې داني راوختې، یو شمېر سرتېري یې هم په لار کې د ډېرې تودوخـې له امله مړه شـول، سـره له دې هم احـمدشـاه کندهار ته راورسېد او تر ۱۱۸۳ کال پورې په پلازمېنه کې د حکومت پر چارو بوخت و.

---

(۱) «سیرالمتاخرین» تاریخ، د غلام حسین لیکنه، د هند د نولکشور چاپ، دریم توک، ۹۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېنځه دېرشم څپرکی

د (۱۱۸۱) کال لښکر لېږنې

د شمالي ولايتونو سمون، د افغانستان و بخارا بريد تياکنه

له څه مودې راهيسې د باختر و تخارستان «مزار و کتغن» ولايتونو ځينې برخې د بخارا د پاچاه عبدالعزيز په نامه بلوا ته مشغول کېدې، نوموړی د بخارا د سلطنتي کورنۍ (جنيديه کورنۍ) وروستی غړی و چې د يوې خپلچارې او ځان خوښې دلې له لاسه يې ماتې خوړلې وه. دا سړې د نوغي مغولو د «مانغيت» له ځانګې څخه وو چې د «کبچاک» له ببديا څخه د بخارا جنيدي پاچاهانو ته راغلي او وزارت يې موندلی و، په پای کې دوی هم هماغه لوبه چې له «شيبانيانو» سره يې بايللې وه له «جنيديانو» سره يې هم بايلله. عبدالعزيز د بخارا تش په نامه پاچاه و او د افغانستان په شمال کې دا لومې د مانغيتيانو له خوا د عبدالعزيز په نامه غځول کېدې.

احمدشاه د شمالي ولايتونو د چارو د سمون له پاره پر ۱۱۸۱ کال وزير شاه وليخان له شپږو زرو سپرو سره ولېږه، ځکه چې نوموړی له پخوانه د شمالي سيمو په چارو پوهېده، دی چې بلخ ته ورسېد او چارې يې وکتې، د بخارايانو پرجګړه يز چمتووالي وپوهېد او له افغاني بريدونو نه د بخارا لورې ته تېر شو، سره له دې چې بخارايانو په «کرشي» کې د جګړې چمتووالی نيولی و، خو د سولې له لارې يې روغې جوړې ته غاړه کېښوده. د افغانستان دولت چې د افغاني سيمو له سمون پرته يې له آمو نه اخوا لاس نه غځاوه، نو ځکه افغاني وزير هغه تړون چې د دواړو هېوادو ترمنځ يې آمو سيند بريد ټاکه؛ ومانه او په خپله له بلخه بدخشان ته لاړ. د ۱۱۸۲ کال په پسرلي کې د کتغن و بدخشان تر سمون وروسته د کابل له لارې کندهار ته ورسېد. داځل شاه وليخان د حضرت محمد (ص) سپېڅلې خرقه هم د بدخشانه فيض آباد ښاره کندهار ته راوړه چې تر ننه شته او د دغه ښار د مانيزو بر کتونو د لامل په توګه ګڼل کېږي. (۱)

«ذيارلسم انځور کتلی شئ»

(۱) حضرت محمد «ص» ته د دې سپېڅلې خرقې اړوند والی بېله څېړنه غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

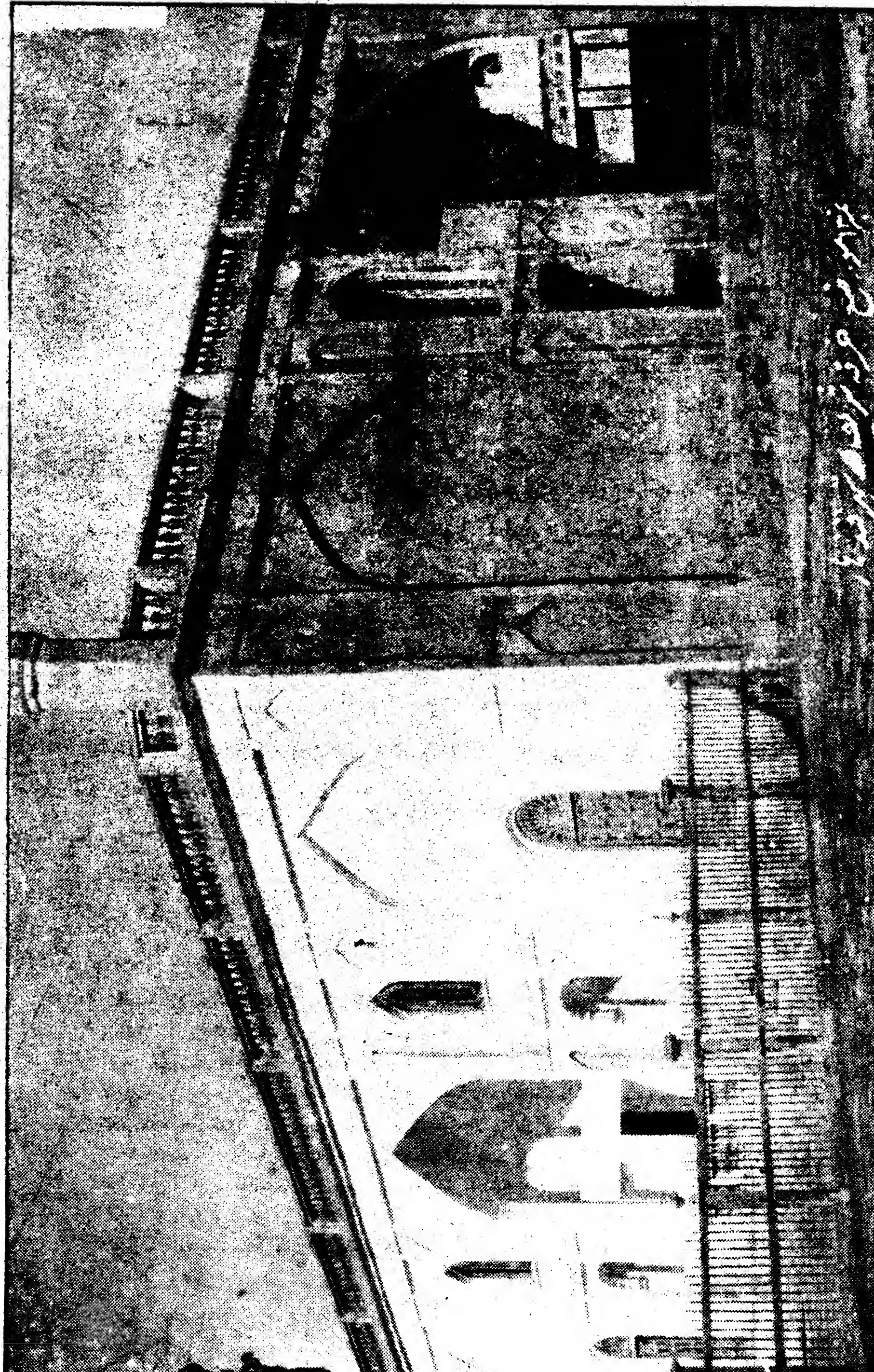

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ د پړشم څپرکی

لسم یون (۱۱۸۳) کال

د خوراسان ولایت سمون

په خوراسان ولایت کې د احمدشاه نایب الحکومه شاه رخ له څه مودې راهیسې دخپل مشر زلمی زوی میرزا نصرالله تر اغیز لاندې راغلی و، نصرالله د پلار له ړوندوالي څخه ناوړه گټه واخیسته: یوځل پر (۱۱۸۱) کال د زند د کریم خان دربار ته د مرستې غوښتلو له پاره ورغلی و او بیا یې پر ۱۱۸۲ کال له کوردانو او نورو نه د پوځي ځواک د جوړلو تابیا کړې وه او غوښتل یې چې په خپله خپلواک حکمران شي. د تون و تبس حاکم علیمردان هم داسې خوب لیدلی وا احمدشاه د دغو خپلسریو د مخنیوي له پاره پر ۱۱۸۳ کال د کندهار له اوردو سره وخوځېد او له هرات ښاره د جام و لنگر پر لار د ولایت منځي «مشهد» ته وراندې شو، نصرالله په «کوچان» کې له کوردانو نه دلښکر پر جوړولو لگیا شو او غوښتل یې چې دموخې دبشپړاوي له پاره په خپله کوردستان ته لاړ شي.

خو چې د ولایت له سر بریده یې د احمدشاه د راتېږېدو خبر واورېد په بېړه مشهد ته راستون شو، د شاه رخ دویم زوی میرزا نادر چې هوښیار زلمی او پلار ته گران و د هغه تاو له امله چې مشر ورور یې تل له ده سره د پلار د ځای ناستي له کبله لاره، مشهد پرېښودو ته اړ شو، ده غوښتل چې د پارس له پاچاه کریم خان نه د مرستې غوښتلو په نامه څو ورځې دخپل ورور د واک له سیمې څخه لرې اوسي، خو د تون و تبس حاکم علیمردان وکړی شول چې هغه د لارې په اوږدو کې څو ورځې د مېلمه په نامه له ځان سره وساتي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیمردان هیله لرله چې میرزا نادر د خپلو ځای غوښتونکیو موخو له پاره لوښی کړي.

احمدشاه چې مشهد ته ورنېږدې شو اود جلوالي سبعه يې چې پر ۱۱۶۷ کال يې لښکر مبشت کړې وه بیا چاونې کړه، شاهرخ و نه کړای شول چې د زوی له خوښې پرته د خپل پاچاه هرکلی او درناوی پرځای کړي. نصرالله هم د مشهد ورونه وتړل او ځان يې کلابند کړ. احمدشاه د یوالي جګړه پیل کړه، نصرالله د بر ژر پوه شو چې د پرګنو او پلار له خوښې پرته د یوه لوی پاچاه پر وړاندې سپین سترګي نه شي کړای، نوژر ځانسپارنې ته اړ شو.

د مشهد مشران احمدشاه ته راغلل او د نصرالله بښنه يې وغوښته، شاهرخ هم د نصرالله بښنه وړاندې کړه او خپله لور «ګوهرشاد» يې شاهزې تیمور ته ورکړه. میرزا نصرالله خپل نومیالی او بیساري سور رنګی آس چې «غریب» نومېده او پېنځلس زره روپۍ بیه يې وه احمدشاه ته ډالۍ کړ. د شاهزې تیمور دواده دود د احمدشاه په اوردو او مشهد ښار کې ترسره شو او نصرالله د احمدشاه له خوا «فرزند خان» بلنوم تر لاسه کړ.

دا مهال سپاه سالار سردار جانخان چې له اتو زرو سرتېریو او د بلوچستان نایب الحکومه سردار نصیرخان چې له شپږزرو سپرو بلوچو سره مخکې د احمدشاه له خوا د تون و تبس د سپهو د سمون او د هغه ځای د حاکم علیمردان د غوړ تاوونې له پاره لېږل شوي وو د تون و تبس، ګلستانه، سلطان آباد او نورو تر سمونې او په کاخک کې د علیمردان او اتو سوو بلواګرو تر وژلو وروسته د مشهد لویې چاونې ته راستانه شول.

احمدشاه د مشهد ولایت تر سمون وروسته، د خپل پخوانې چلند له مخې، یوځل بیا شاه رخ د خوراسان ولایت نایب الحکومه وټاکه[1] او د هغه بل زوی یزدان بخش يې د یرغمل په توګه له ځان سره روان کړ او په خپله چې د پارس هېوادونو د نیولو هیله يې نه لرله د (۱۱۸٤) د صفر پر (۸) يې کندهار ته د ستنېدو پرېکړه وکړه او سمدلاسه د هرات له لارې ورغی.

(۱) احمدشاه د خوراسان پر دویم یانه (۱۱۶۷) نورمحمد خان پښتون د شاه رخ نایب وټاکه خو څه موده وروسته يې راوغوښت او پرځای يې امیرخان ولېږه. بیا شاه رخ فریدون ګرجی په دغه نامه ومانه. میرزا نصرالله چې رالوی شو فریدون يې وواژه او په خپله يې د هغه چارې واخیستې. نصرالله خان زرور خو ځان خوښی زلمی و، ځکه يې پلار د بر ژر تري وځورېد او خپل دویم زوی میرزا نادر يې د هغه پرځای وټاکه، څه موده ددوو ورونو ترمنځ په شخړو کې تېره شوه. نصرالله د تیمور شاه مهال پر لوربو پرته له دې چې د افغانستان دربار ته راشي پر (۱۱۸۸) کال يې له حسن علیخان کاجار نه مرسته وغوښته خو بریالی نه شو، بیا په شیراز کې د پارس پاچاه کریم خان زند ته ورغی او تر (۱۱۹۳) پورې هلته پاتې شو، وروسته اصفهان ته لاړ؛ شهراز ته ستون شو؛ مشهد ته راغی او له ورور سره يې جګړه وکړه دا ځل يې تر یوه کاله د پلار نیابت لاس ته راوړ، له ۱۱۹۸ کال وروسته يې بیا څرک نه لګېږي خو میرزا نادر مشهد ته د احمدشاه تر دویم یانه او له نصرالله نه د پلار تر ځورېدو وروسته، څه موده د شاه رخ نایب و، خو چې له ورور ----->

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته چې احمدشاه ژوندی و بیا چېرته نه لاړ، ځکه چې جوکه یې ټیټېده او د تګ له پاره یې غوره لامل هم نه و.

------ »» سره یې په جګړه کې ماتې وخوړه، تېښتې ته لاړ او په زور یې د هغه ځای د حاکم د علیمردان د زوی میرمحمد عرب خوروا ده کړه. نصرالله چې خبوشان ته لاړ نادر بېرته مشهد ته راغی او د پلار نایب شو. میرمحمد دخور د غچ اخیستنې له پاره مشهد ته راغی او په درو یې د نادر په غونډه کې ځان ځای کړ او هغدا چې مهال ګوتو ته ورغی دخپلو څو سوو ملګریو په مرسته یې نادر له څلورو خویندو او وروڼو سره ونیو او تېښتې ته یې وتښتاوه. تیمور شاه د دې پېښې له اورېدو سره سم میرمحمد ته کلک فرمان ورولېږه او وروسته یې د مددخان په مشرۍ یوه وسله واله ډله د میرمحمد دخپلو له پاره واستوله. مددخان په مشهد کې میرمحمد کلابند کړ خو د میرمحمد له خوا د بندیانو تر غوښتلو او د ډېرو پیسو تر ورکولو وروسته یې لاس ترې واخیست. او میرزا نادر یې راخوشې او هرات ته یې رالوست. په هرات کې نادر د هغه ځای د نایب الحکومه او د تیمور شاه د زوی شاهزي محمود په چوپړ کې و، خو څه موده وروسته چې نصرالله مشهد ته راغی، دی هم بېرته لاړ او له ورور سره تر جګړې وروسته توس ته ورسېد، هغدا چې وروړ یې له مشهده ورک شو، بېرته ښار ته راننووت او د پلار د نیابت دنده یې پرمخ بېوله.

د زمانشاه ابدالي د پاچاهۍ پرمهال د پارس پاچاه آقامحمد خان کاجار پر ۱۲۱۰ کال خوراسان ولایت ته ننووت، شاه رخ یې د هغه له کهاله سره ونیو او مازندران ته یې واستاوه، خو شاه رخ د لارې په اوږدو کې مړ شو. میرزا نادر چې افغان کارکوونکي و هرات ته ورسېد. زمانشاه د دې پېښې په اورېدو پرغبز واخیست، آقامحمد خان یې د یوه استازي «کدوخان بارکزي» په ورلېږلو و ګواښه او په خپله د لښکر پر چمتووالي لګیا شو. آقا محمد خان پارس ته د زمانشاه د لښکر غځونې انګازې ورورناوه او محمد حسین «کراګوزلوی» د سفیر په توګه د بېښنې غوښتلو له پاره د زمانشاه دربار ته واستاوه او په خپله یې مشهد و نېشاپور ولایتونه خوشې کړل. زمانشاه تیموري سفیر د یوه پوځي لاریون لیدو ته راوغوښت او بېرته یې ولېږه، میرزا نادر له خپل وروړ میرزا عباس سره د افغانستان دولت له خوا د مختار الدوله شیرمحمد خان تر څنګ مشهد ته ولېږل شو او د تیموري ولایت نایب الحکومه توب یې په لاس کې ونیو.

د آقا محمد تر مړینې وروسته (۱۲۱۲) چې فتح علیخان د هغه پر ځای کېناست ده هم بوځل دخپل مخکېنې آزمېښت تر سره کړ؛ تر نېشاپوره وراندې لاړ او ښار بند یې کړ. بیا زمانشاه طره باز خان د سفیر په توګه ورولېږه او له آقامحمد خان سره د پخوانې تړون یادونه یې وکړه او څرګنده یې کړه چې افغانستان د پارس نیولو هیله نه لري، نو پارس ته هم بویه چې پر مشهد و نېشاپور کارونه لري، که نه نو د دواړو خواوو ترمنځ به د جګړې اور بل شي. فتح علي خان له نېشاپوره تېرېدو ته اړ شو. دا هغه مهال و چې د لویدیځ سیاست ګام پر ګام له ختیځ و شماله په منځنۍ آسیا کې پرمختګ کاوه او په زور یې د تیموریو هېوادونو په سیاسي ژوندانه کې اغیز ښینده.

د ناپېلیون تګلارې، په لویدیځ کې د لومړي الیکساندر د پلار امپراتور پاول لرلید او په ختیځ کې د شاه زمان پوځي چارو هند تر ګواښ لاندې راوستی و، د ناپېلیون استازي کابل و تهران ته لېږل کېدل او سارجن ملکم هم پارس ته راغی، د پارس فتح علي شاه ومنله چې د افغانستان پر لویدیځ برغل وکړي او شاه زمان د هېواد دننه بوخت وساتي. دا مهال د زمانشاه مشر وروړ محمود چې په هرات کې نایب الحکومه و او د افغانستان د پاچاهۍ هیله یې لرله، ځان یې د پارس د سیاست غېږې ته واچاوه؛ پایله څرګنده وه، د کورنۍ جګړې اور بل او زمانشاه ړوند کړای شو او پرځای یې محمود د افغانستان د پاچاهۍ تاج پر سر کېښود. دوه کاله وروروسته فتح علي خان مشهد ولایت ته لښکر ولېږه او دلښکر کوماندان محمد حسین د مشهد تر څلور میاشتنۍ کلابندۍ وروسته د (۱۲۱۸) کال دوژۍ پر یوولسمه د ولایت منځي ونیو؛ افغاني نایب الحکومه میرزا نادر زنځیر تړلی تهران ته ولېږل شو او هماغلته توټې، توټې کړای شو؛ دوه زامن یې عباس و ابراهیم ووژل شول؛ درې زامن طهماسب، خالق ویردی او محب علي ړانده یې او بل زوی مصطفی یې بندي کړی شو «ددې کورنۍ د ژوند پېښو د لوستلو له پاره په ایران چاپ مجمل التواریخ کې د مدرس رضوي او زین العابدین لمنلیکونه کتلی شئ»

په همدغه تیاره پېر کې مرو ولایت هم له لاسه ووت خو پارسیانو و نه ساتلی شو او د بخارا امیر ته یې ورکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه د یرشم څپرکی

د احمدشاه مړینه

د (۱۱۸٦) کال د رجب شلمه د جمعې شپه

احمدشاه پر ۱۱۷۷ کال له سرهند و پنجابه تر راستنېدو وروسته د لارو د ګڼ شمېر کړاوونو او پوځي ژوندانه له امله چې ده لاره؛ ناروغ شو. د لارې په اوږدو کې د هواد تودوخې کلکوالي ناروغي ورډېره کړه او پرمخ یې ګڼ شمېر دانې راوختې، چې کندهار ته راورسېد خورا بې جوکې او کمزورۍ شوی و، نور یې د زلیتابه هغه ځواک وجوکه چې ده د یو څلوېښت کلن منګ ورو وه؛ نه لرله.

سره له دې چې احمدشاه تر دې وروسته نېژدې شپږ کاله له کندهاره بهر ونه خوځېد، خو خپله پخوانۍ روغتیا یې بیا و نه مونده، سربېره پر دې هم پر ۱۱۸۳ کال یو ځل بیا د هېواد د ننه مشهد ولایت ته لاړ او تر راستنېدو وروسته نور هم بې دمې شو، خو بختور و چې اوس یې ټول هېواد بشپړ تر لاس لاندې او کارکوونکي یې رښتیني او غښتلي وواو ده کړای شول چې په پلازمېنه کې په هوساینه دمه وکړي. د احمدشاه وروستي ژوند کلونه تر ډېره په اداري او ودانیزو چارو کې تېر شول، دده له ښکلیو ودانیو څخه یوه دده زیارت دی چې په همدغو ورځو کې بشپړ شو.

پر ۱۱۸٦ د احمدشاه ځان ځواک نور هم راټیټ شو، مخکېنی ناروغي یې بیا راوګرځېده او د ډېرو افغاني مؤرخینو د څرګندونو له مخې «آکله» پرې ولګېده. د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار د طبیبانو دارو درمل گټور نه وو، احمدشاه له ژوندانه نه لاس ومینځه او په هغه جرگه کې چې د دولت له لویو مشرانو او چارواکیو په گډون یې رابللې وه، د غونډې پام یې د شاهزي تیمور ځای ناستي ته راواړاوه او د هغه پر راتلونکې پاچاهي یې خپله خوښه څرگنده کړه، جرگې داحمدشاه وړاندیځ ومانه او له تیمور سره یې د پټ ساتلو لوړه وکړه.

احمدشاه د همدغه کال پر لومړیو د اوبو او هوا بدلولو له پاره له خپلې کورنۍ سره د توبه غر خوا د کندهار ښار په ٤٥ میلی کې سهیل ختیزې سیمې «معروف» ته کډه یووړه، خو دا چې د برخلیک لاس دی په مرگ محکوم کړی و، هره ورځ یې هغې بوږنوونکې شیبې ته ورنېژدې کاوه. دا مهال تیمور له هراته د پلار لیدو ته راروان شو، خو احمدشاه دی د کندهار و هلمند ترمنځ د «واشیر» له سیمې بېرته هرات ته ستون کړ، وایي چې دا کار د وزیر شاه ولیخان په لمسانه وشو، ځکه چې دده زوم شاهزی سلیمان همدا چې د احمدشاه وروستی سلگی وې، ځای ناستي ته چمتو شوی و. شاهزی تیمور هم د پېښې په آر پوهېدلی او له هماغې ورځې یې شاه ولیخان له پامه بد شو. احمدشاه د رجب د میاشتې په لومړیو کې له هر څه ولوېد او د هماغې میاشتې پر شلمه د جمعې پر شپه یې د ژوندانه پر یو پنځوسم کال تل ترتله له دې نړۍ نه کډه وکړه او یو ملت یې د خپل ویر پر تغره کیناوه.

دې خپل نیمایي ژوند د خپل هېواد و ملت د سیاسي بنسټونو د پیاوړتیا په لار کې تېر کړی و او په پای کې یې د څه د پاسه څلویښتو میلیونو وگړیو، شتمنو زېرمو او پیاوړیو سرتېریو یو لوی هېواد تر شا پرې ایښی و. دده ستر پاچاه مړینه په ټول افغانستان کې لوی ویر و غم و چې هر افغان یې د زړه له کومې وژړداوه.

د احمدشاه جنازه له توبه غر نه کندهار ښار ته خواجه سرایا قوت راوړه او وروسته له هغې چې یوه شپه په شاهي ارگ کې و او د لمبوني او کفن چارې یې لوی وزیر شاه ولي خان وشاهزي سلیمان بشپړې کړې، د هغې پر تمینې او ښکلې ماڼۍ په لاندېنې پوړ کې چې احمدشاه د همدې موخې او سپېڅلې خرقې د ځای پر ځای کولو له پاره جوړه کړې وه، په ملي او رسمي درانه دود خاورو ته وسپارل شو، خو د احمدشاه تر مړینې وروسته سپېڅلې خرقه دې ودانۍ ته رانه وړل شوه او په هماغه پخواني ځای کې پاتې شوه چې تر ننه په کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم څپرکی

داحمدشاه ځای ناستی

احمدشاه تر خپلې کلکې او وروستۍ ناروغۍ پورې ځای ناستی ونه ټاکه ، سره له دې يې هم خپل مشر زوی شاهزی تيمور د دولت په ارزښتمنو چارو کې ورګډاوه او روږدی کاوه، ځکه احمدشاه نه غوښتل هغه دود چې تل مشر زوی د پلار ځای ناستی ګڼي؛ ناپلی پرېږدي، که څه هم چې دغه ځای ناستی ترځان غوره او وړ، خو کشر ورور ولري.

احمدشاه چې د بيا روغېدو هيله له لاسه ورکړه د تېر مهال د ساتلو له پاره يې په غيابي ډول جرګې ته تيمور د ځای ناستي په توګه ورو پېژاند او لکه مخکې چې وويل شول، هماغلته د غونډې له خوا ومنل شو.

دا مهال شاهزای تيمور د هرات نايب الحکومه و او د مروې او مشهد ولايت چارې يې څارلې. پرځای يې د احمدشاه دويم زوي شاهزی سليمان په کندهار پلازمېنه کې و او د پلار تر مړينې وروسته د خپل خسر وزير شاه وليخان په مرسته د افغانستان پرپاچاهۍ کېناست. د وزير پلويان وايي چې شاه وليخان په دې اړه د سملاسي سمون له ساتلو پرته بله موخه نه لرله او همدا چې تيمور پاچاهۍ ته راپورته شو؛ وروسپارل شوه، خو دا يوه استدلالي خرګندونه ده، چې لاسوند کېداي نه شي. په هر ډول ، نوموړي وزير سليمان د هېواد د پاچاهۍ وړ ګاڼه خو هغه نه غوښتل چې دغه مقام په وينو وساتي، ځکه همدا چې سليمان وپوهېد چې تيمور د هرات له اوردو سره راخوځېدلی او ولس هم د احمدشاه مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوی غواړي، په خورا سره سینه له دې غوښتنې څخه پرشا شو او د کورنی لانجې د اور د مخنیوي له پاره یې مشر ورور ته غاړه کېښووه.

تیمور شاه هم تر هغې چې ژوندی و د خپل ورور د غه پتمن چلند یې هېر نه کړ، خو په خواشینی سره ښایي وویل شي چې د شاه ولیخان «هاغه بیساري افغاني وزیر» په اړه یې خورا ناوړه بې باکي وکړه او هغه یې له خپلې رهښتیني کورنی سره د «انکو» او «اسلامي» نومیو په لاسونو چې د وژونکیو دنده یې اخیستې وه؛ وواژه.

تیمور شاه د دغه وزیر پر وژلو سربېره چې د پلار ښی لاس یې و، سپاه سالار سردار جانخان هم چې د احمدشاه بل لاس ګڼل کېده؛ له کاره وغورځاوه.

تیمور شاه نهږدي (۳۲) کلن و چې په کندهار کې یې د پاچاهی لوی تاج پر سر کېښوو او د غه اوچت مقام یې دوه ویشت کاله وساته. د تیمور شاه مهال تاریخي سپړنې د دغه کتاب له دندې څخه بهر دي، ښایي یوازې همدومره وویل شي چې تیور شاه عیاش و هوساغوښتونکی پاچاه و او د خپلې پاچاهی په ترڅ کې داسې تېروتنې تري وشوې چې پر افغانستان باندې یې د هغه د زامنو په پېر کې توري وربخې راوستې. هېره دې نه وي چې تیمور شاه د خپلې دوه ویشت کلنې پاچاهی په لړ کې زیار ویوست هغه هېواد چې له پلاره ورته پاتې و، بشپړ خپل زوی ته پرېږدي. ترهغې چې تیمورشاه ژوندی و پرې یې نه ښووه چې افغانستان درون تاوان وګالي، په دې لار کې یې د بخارا د اوزبکو، د پنجاب د سیکانو او د کشمیر و ملتان د بلواګرو پروړاندې ګڼ شمېر جګړې وکړې او په ټولو کې همدی بریالي هم و.

تیمورشاه چې پلازمېنه یې له کندهاره کابل ته راوړې وه، تر مړینې وروسته هماغلته د کابل د چارباغ په نومیالی ودانی کې ښخ شو. «څوارلسم انځور کتلی شئ»

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخـځ

۱- محمد حیات خان، «حیات افغاني» دلاهور چاپ ۱۸٦۵ زکال.
۲- شیرمحمد خان گنڈاپوری «خورشید جهان» د لاهور چاپ ۱۸۹٤ زکال.
۳- «تذکرة الملوک».
٤- نواب حافظ محبت خان «ریاض المحبته».
۵- سلطان محمد خان خالص «تاریخ سلطاني» د بمبیي چاپ ۱۲۹۸ هـ.
٦- محمد سعادت خان «خصایل السعاده» د لکهنو چاپ ۱۸۵۵ زکال.
۷- محمد قاسم فرشته «تاریخ فرشته».
۸- بایزید روښان «حالنامه».
۹- اخون درویزه ننگرهاری «تذکرة الابرار و الاشرار» د پېښور چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱۰- مؤبد شاه زرتشتي «دبستان مذاهب» د بمبیي او کانپور چاپ ۱۲۹۲ هـ ۱۹۰٤ زکال.
۱۱- میرزا عباس خان اقبال «تاریخ عمومي» دویم چاپ تهران ۱۳۰۵ ل.
۱۲- ابن محمد امین ابوالحسن گلستانه «مجمل التواریخ بعد نادریه» د لندن چاپ ۱۸۹٦ کال. او د مدرس رضوي او زین العابدین له ملنلیکونو سره د تهران چاپ ۱۳۲۰ ل.
۱۳- میرزا محمد مهدي استرآبادی «جهانگشای نادری» د بمبیي چاپ ۱۳۰۹ هـ.
۱٤- محمد حسن «مرأت الاشباه» داودي چاپ.
۱۵- منشي عبدالکریم علوی «تاریخ احمدي».
۱٦- سید جمال الدین افغان «تتمة البیان فی تاریخ الافغان» د مصر چاپ ۱۹۰۱ زکال.
۱۷- سارجن ملکم «تاریخ ایران» د هند چاپ ۱۹٦۸ ز.
۱۸- «کابل کالنی» ۱۳۱۵ ل کال د کابل چاپ.
۱۹- محمد حسن آزاد «نگارستان فارس» د لاهور چاپ ۱۹۲۲ ز.
۲۰- سرپرسي سایکس «تاریخ مختصر ایران» د اصفهان چاپ.
۲۱- امیر عبدالرحمن خان «تاج التواریخ» د بمبیي چاپ ۱۳۲۲ هـ.
۲۲- «د کابل مجلې دویمه ټولګه» د کابل چاپ ۱۳۱۱ ل (افغان درهندوستان «غبار»)
۲۳- میرزا حسین فروغی «تاریخ ایران» د پارس چاپ ۱۳۱۸ س.
۲٤- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د لکهنو چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- «د کابل مجلې لومړی ټولګه» ۱۳۱۰ ل (د «غبار» لس لیکنې).
۲۶- «لومړنی کابل کالنی» ۱۳۱۱ ل (تاریخچهء افغانستان «غبار»).
۲۷- «مکتوبات شاه فقیرالله علوی» د لاهور چاپ.
۲۸- «د کابل مجلې ټولګه» ۱۳۱۷ ل.
۲۹- ابوالفضل «تاریخ بیهقی» د کلکتې چاپ ۱۹٦۲ ز.
۳۰- میرزا فیض محمد خان «سراج التواریخ» د کابل چاپ.
۳۱- مرتضی حسین بلګرامی «حدیقة الاقالیم» د لکهنو چاپ ۱۲۹٦ هـ.
۳۲- جرجي زيدان «تمدن الاسلام» د قاهرې چاپ ۱۹۰۲ ز.
۳۳- «تاریخ سیستان» د تهران چاپ ۱۳۱٤ ل.
۳٤- «شمس النهار» د افغانستان لومړنی ورځپانه ۱۲۹۲ س.
۳۵- احمد علي خان کهزاد «رسالهء مسکوکات افغانستان درعصر اسلام» د کابل چاپ ۱۳۱۹ ل.
۳٦- امرنات «ظفرنامهء رنجیت» د لاهور چاپ ۱۹۲۷ ز.
۳۷- قاسم علي «محاربهء کابل و کندهار» د اګرې چاپ ۱۲۷۲ هـ.
۳۸- سیدالطاف علي «حیات حافظ رحمت خان» دبوانې چاپ ۱۹۳۳ ز.
۳۹- سید ابوظفرندوي «تاریخ مختصر هند» د هند چاپ ۱۹۳٤ ز.
٤۰- منشي غلام حسین «سیرالمتأخرین» د نولکشور چاپ.
٤۱- History of Afhanistan from the earliest period to the oputbreak of the war of 1878 By colonel G.B Mallson, C.S.I London 1878.
٤۲- History of india for Junior classes By E. Marsden B.A London - 1910.
٤۳- Afghanistan from Darus to Amanullah By L.T General Sir George macmann London 1929.
٤٤- The Encyclopaedia of islam London - 1927.
٤۵- A Grammer of the pukhto (pushto) By captain H. Raverty London.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انځورونو نیولیک

١- داحمدشاه بابا د مور «زرغونې انا» قبر.
٢- افغان احمدشاه بابا.
٣- داحمدشاه بابا امسا، جګړه یزه خولۍ او مټ بند.
٤- رنګ شوی پخوانی کندهار ښار.
٥- د شیرسرخ زیارت، پر پاچاهۍ باندې د احمدشاه د تاکل کېدو ځای.
٦- د احمدشاه پر پګړۍ غنم وږی تومبل کېږي.
٧- د کندهار په کوکران کې د میرویس نیکه زیارت.
٨- د احمدشاه مهال دودیزې وسلې.
٩- د احمدشاهي کندهار نوی ښار.
١٠- په نوي ښار کې د احمدشاه شاهي جومات.
١١- په کندهار ښار کې د احمدشاه ، بابا زیارت.
١٢- د احمدشاه مهال د لرګین کارۍ یوه بېلګه.
١٣- په کندهار کې د حضرت محمد (ص) د سپېڅلې خرقې ودانۍ.
١٤- د کابل ښار په چارباغ کې د احمدشاه د ځای ناستي «تیمورشاه» قبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېي پانګه

آر - اصل ، ریښه ، بیخ، قاعده
آزموینه- امتحان، آزمون.
اتل- قهرمان، پهلوان.
اند - فکر، نظر
اډه- چاونی ، پوځي قراګاه، ګارنیزیون.
اروا- روح
اړنګ- شک
اړیکی- رابطه، تماس
اغوستن- کالی ،جامی، لباس
اغیز- تاثیر
الواک- نظر، فکر، ایډیا
اټکل- پیش بیني، لرلید
اوتا- وضع، حالت،شرایط
اوسار- ښرګند، ښکاره
اوډل- پیل، ترتیب
اورنی- آتشین
اوم- خام، کچه
بډ- سیال، مخالف
بدرګه- معیت، مؤکب
برسیره- ښکاره، مکشوف
برید- حد، پیل، حمله ، هجوم
بڼه- قیافه، شکل ، څېره
بلنوم- لقب
بولنه- لارښونه، کومنده
بوختیا- مشغولیت
بېلګه- مثال، نمونه، ماډل، سمبل
تم- ولاړ
تاړاک- یرغل، حمله ،
پانګه- پیسې، سرمایه، کاپیتال
پایله- نتیجه، نچوړ
پرغز- قهر، غصه، غضب

پرګنې- تودې، خلک، بشري ډلې
پنه- اوبول، خړوبول
پلاز- تخت
پلازمېنه- پای تخت
پلارناستی- جلوس
پنه- خړوبول، ابیاری
جوړښت- تشکیل
جوکه- انرژي، قبوه، کارمایه.
جوګه- ور، ماوی، قابل، مطابق، طبق حال
ختیځ- شرق
ختیز- شرقي
خوندیینه- خزانه، میانی، کیسه، سیف
ځای ناستی- ولی عهد، جانشین
ځان سپارله- تسلیمېدل
څری- جاسوس ، مخبر
څنې- له،از
څینې- بعضی
ځواک- قوت، قدرت
چارواکی- لوی مامور
چوپړ- خادم، نوکر
چاونی- ګارنیزیون، اډه، قرارګاه
څارن- مراقبت، ناظر
څرک- نښه، علامه، درک ، پته
دروه- خیانت، ټګی، دوکه، غوولو
دریځ- منبر، ستېج، محراب
دمنی- تفریحی
ډال- سپر، مانع
رمبی- جنډه، بیرغ
روږدی- آوخته، عادي
ریونده- مایل، سرشیب، نیمه راست
زباټ- ثابت، متنه

PROPERTY OF ACKU 8242

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوکړه- تولد، زیږېدل
زېرمه- ذخیره، ډیپو، تحویلخانه، ستوک.
ژمن- متعهد
ژمنه- تعهد، قل، پیمان،
ساری- مثال، بېلګه، نمونه، ماډل
ستونزه- مشکل، تنګځه
سربرید- سرحد
سربېره- علاوه
سکالو- موضوع
سمون- نظم، تنظیم، تامین
سنېکیا- یو ډول زهر
سیال- رقیب
شاهزی- شاهزاده
شاهزی- شاهزادګی
شولت- ذوق، سلیقه
ښکیلاک- سیطره، نفوذ، استعمار
ښیندل- غورځول، شنل، اچول
ګواښ- خطر، آسیب، ضرر
لاریون- مارش
لامل- علت، سبب
لرلید- دورنما
لویدیځ- غرب
لویدیز- غربي
لېږدوني- انتقالات
متره- غیرت، قدرت، توانایی، وسه
منځ- قرارګاه، زړه، مرکز
منځوی- میانجي ریبار، متوسط، رابط
منځی- مرکز، زړه، قرارګاه، نقطه، ثقل
منګ- عمر
موخه- هدف
نغتی- پټ، ناڅرګند.
ننګیرل- احساس
نیاو- عدل
واټن- فاصله

وړتیا، قابلیت، توانایی
وړ- قابل، مطابق، طبقحال، مستحق، مساوي
وېر- ماتم- غم
وړاندیځ- پیشنهاد
وړاندیز- پیشنهادي
وګړي- پرګني، خلک، تودې، انساني ډلې
همهالی- همعصر، همزولی
هینېن- هک، حیران، تعجب
هیبنده- عجیب، بې ساري، شګفت
یرغل- حمله، هجوم.
یرغمل- اسیر، بندي
یون- سفر، حرکت، تګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځګرونه
ستا په لاره کښې بایلي ځلمي سرونه

که هر څو مې د دنیا ملکونه دې برشي
زما څخه هېر نشي دا ستا ښکلي باغونه

رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم
چه په تورو پښتانه کا ګذارونه

تاته راسمه زړګی زما فارغ شي
بې له تا مې اندېښنې د زړه مارونه

په ډهلي تخت هېر و مه چه را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه

که تمامه دنیا یو خوا ته بل خوا یې
زما خو خوښ دي ستا تش ډګرونه

"احمد شاه" به د غه ستا قدر هېر نکا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

لیکونکی، عزیز الدین وکیلي پوپلزی ۱۳۴۲

دانش کتابخانه - دهکی نعلبندی
قصه خوانی - پشاور تیلفون: 2564513

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library